CZ_RETRO

Retrospektivní sídelní databáze a geografický informační systém Čech, Moravy a Slezska

Karel Kuča

Praha 2016 (březen)

Uživatelská příručka

CZ_RETRO

Retrospektivní sídelní databáze a geografický informační systém Čech, Moravy a Slezska

UŽIVATELSKÁ PŘÍRUČKA

Verze dat CZ_RETRO: 9. 9. 2015
Administrativní stav: 1. 1. 2015
Statuty měst a městysů: 17. 7. 2015

© ing. arch. Karel Kuča, 2016 / údaje úřední evidence od roku 1850 © ing. Štěpán Mleziva, 2016 / metodická a technická spolupráce, datový model GIS: ing. arch. Zuzana Syrová / technická pomoc: ing. Šimon Eismann, Jan Kuča / © Společnost pro obnovu vesnice a malého města (SOVAMM), 2016
© mapové podklady ČÚZK, DM25, CENIA

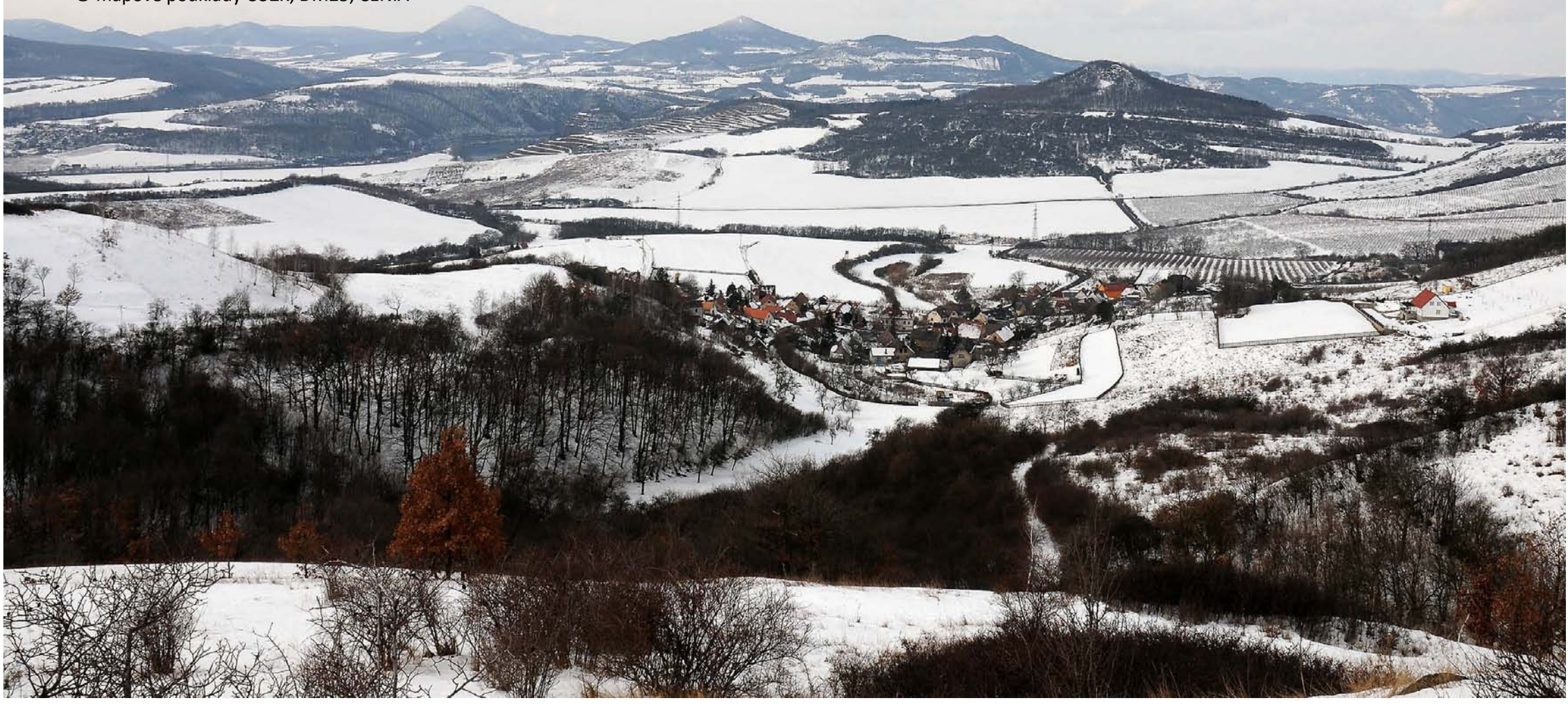

Mapové zobrazení CZ_RETRO je od prosince 2015 dostupné na novém Geoportálu Národního památkového ústavu (NPÚ):
https://geoportal.npu.cz/; uživatelská dokumentace ke geoportálu je dostupná v položce Nápověda.

Mapový projekt CZ_RETRO bude na adrese: **https://geoportal.npu.cz/webappbuilder/apps/38/**

Data ke stažení:
a) geografická část dat z geoportálu NPÚ: **https://geoportal.npu.cz/web/DataMarketOrder**
b) z úložiště SOVAMM – odkaz bude upřesněn na https://sovamm.wordpress.com/projekty/cz_retro/.
Oboje bude podléhat licenčnímu ujednání na bázi: http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/
(uvést autora, nepoužívat komerčně, neupravovat)

Na geoportálu je možno do mapového projektu přidat kreslící vrstvu a řadu nástrojů. Viz: https://geoportal.npu.cz/web/content/doc/uzivatelska_dokumentace_v_1_0.pdf.

CZ_RETRO bude od prosince 2015 poskytováno ke stažení na základě licence Creative Commons

Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0)

http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format.

The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms.

Under the following terms:

Attribution — You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggests the licensor endorses you or your use.

NonCommercial — You may not use the material for commercial purposes.

NoDerivatives — If you remix, transform, or build upon the material, you may not distribute the modified material.

No additional restrictions — You may not apply legal terms or technological measures that legally restrict others from doing anything the license permits.

Notices:

You do not have to comply with the license for elements of the material in the public domain or where your use is permitted by an applicable exception or limitation.

No warranties are given. The license may not give you all of the permissions necessary for your intended use. For example, other rights such as publicity, privacy, or moral rights may limit how you use the material.

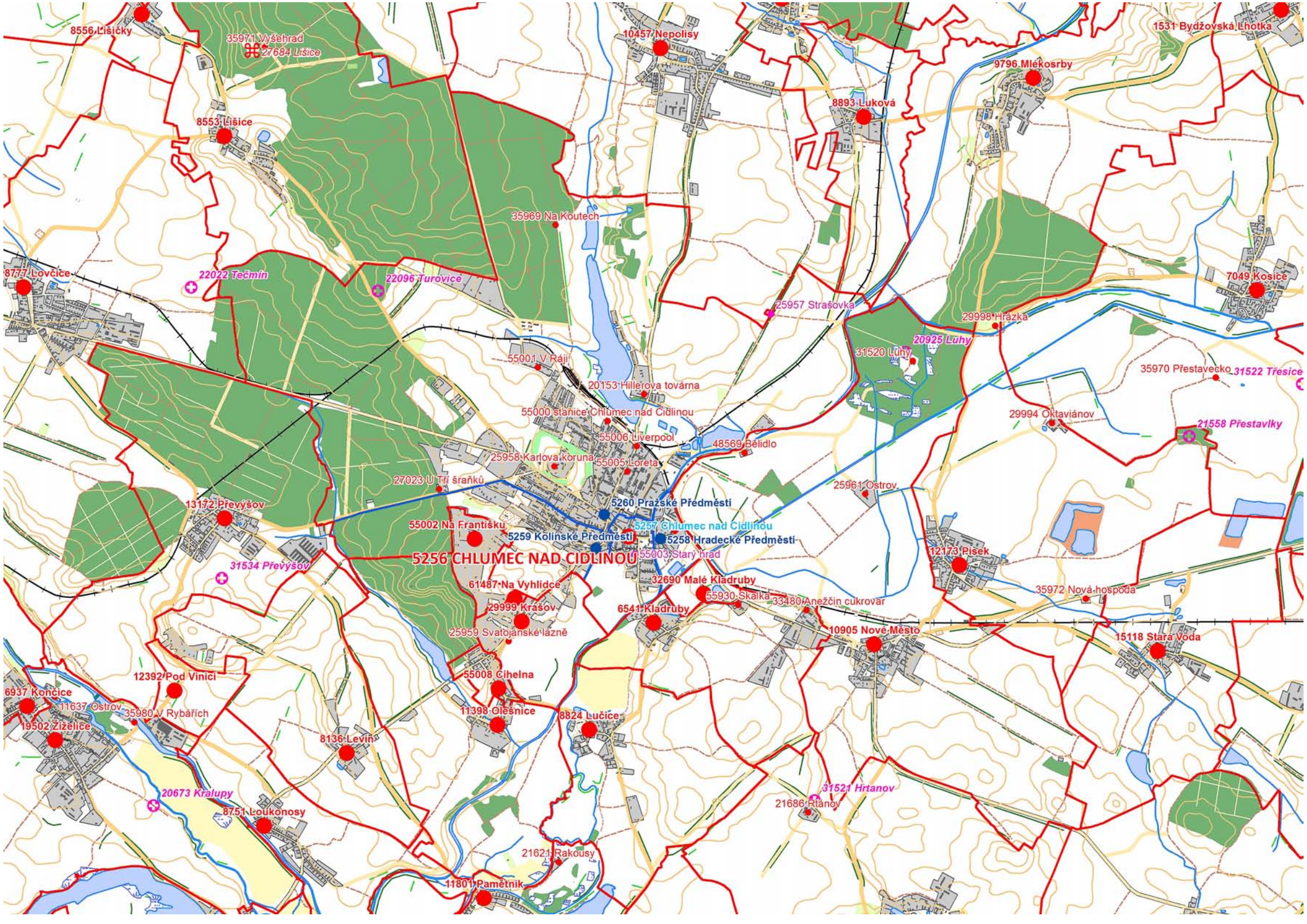
8556 Lišičky
35971 Vyšehrad
27684 Lišice
10457 Nepolisy
1531 Bydžovská Lhotka
9796 Mlékosrby
8893 Luková
8553 Lišice
35969 Na Koutech
8777 Lovčice
22022 Tečmín
22096 Turovice
7049 Kosice
25957 Strašovka
29998 Hrázka
20925 Luhy
31520 Luhy
55001 V Ráji
35970 Přestavecko
31522 Třesice
20153 Hillerova továrna
55000 stanice Chlumec nad Cidlinou
29994 Oktaviánov
21558 Přestavlky
55006 Liverpool
48569 Bělidlo
25958 Karlova koruna
55005 Loreta
27023 U Tří šraňků
25961 Ostrov
13172 Převýšov
5260 Pražské Předměstí
55002 Na Františku
5257 Chlumec nad Cidlinou
5259 Kolínské Předměstí
5258 Hradecké Předměstí
55003 Starý hrad
12173 Písek
5256 CHLUMEC NAD CIDLINOU
31534 Převýšov
61487 Na Vyhlídce
32690 Malé Kladruby
55930 Skalka
33480 Anežčin cukrovar
35972 Nová hospoda
29999 Krásov
6541 Kladruby
25959 Svatojánské lázně
10905 Nové Město
15118 Stará Voda
12392 Pod Vinicí
55008 Cihelna
6937 Končice
11637 Ostrov
35980 V Rybářích
11398 Olešnice
8824 Lučice
19502 Žiželice
8136 Levín
20673 Králupy
31521 Hrtanov
21686 Rtáňov
8751 Loukonosy
21621 Rakousy
11801 Pamětník

Základní smysl existence CZ_RETRO

CZ_RETRO je retrospektivní sídelní databáze a geografický informační systém Čech, Moravy a Slezska. Základním úkolem CZ_RETRO je v první řadě identifikovat, správně klasifikovat a prostorově lokalizovat sídelní lokality všech typů, popřípadě jiné lokality, které existují nebo v minulosti existovaly na území českých zemí.
V případě fyzicky zaniklých, nebo sice existujících, ale administrativně neevidovaných lokalit jde také o "vrácení jejich jmen na mapu", protože všechna místní jména tvoří součást kulturní identity českých zemí a vypovídají o vývoji území.

Cílem CZ_RETRO je lokality nejen evidovat a klasifikovat, ale sledovat i jejich vývoj pokud jde o:
• reálnou existenci
• administrativní existenci (což zdaleka není totéž) a vývoj
• vývoj jména (českého, německého, polského aj.)
• vývoj příslušnosti k obci, okresu, kraji, panství atd.
• vývoj počtu domu a obyvatel (včetně národnostní skladby)
• další aspekty.

CZ_RETRO je budováno na půdě Společnosti pro obnovu vesnice a malého města (SOVAMM) od roku 1992 a od roku 1999 průběžně zveřejňováno. Garantem a autorem systému je ing. arch. Karel Kuča, dodavatelem údajů administrativní evidence i spoluautorem koncepčních otázek vývoje po roce 1850 je ing. Štěpán Mleziva.

Základem CZ_RETRO je databáze (systém atributových tabulek) ve formátu VisualFoxPro 3.0 (dbf, resp. dBase IV). Od roku 2007 je celý systém kartograficky vizualizován prostřednictvím geografického informačního systému (GIS), konkrétně ESRI souborové geodatabáze GDB, k čemuž jsou využívány jak bodové, tak polygonové (plošné) třídy prvků (Feature Class), tedy "mapové vrstvy".

CZ_RETRO je základem územní identifikace v Integrovaném informačním systému památkové péče (IISPP), a to od počátku budování tohoto systému. Od roku 2015 (částečně již dříve) je CZ_RETRO součástí realizovaného projektu INTERPI (Interoperabilita paměťových institucí) včetně Národních autorit (NA), jehož se účastní všechny knihovny, archivy a muzea České republiky.

Hlavním důvodem vzniku CZ_RETRO byla potřeba získat systém, který je nezávislý na aktuální úřední evidenci sídelních lokalit a jejích proměnách v minulosti i budoucnosti. Zjednodušeně řečeno, jde o vytvoření kompletního geografického informačního systému sídelních lokalit, jehož všechny entity jsou jednoznačně identifikovány prostřednictvím číselníku s jednoznačným numerickým identifikátorem (kód CZ). Ten umožní snadné propojení nejrůznějších dalších databází různých uživatelů, pokud budou používat stejný identifikátor.
Pro tento účel nelze využít žádné existující úřední číselníky administrativních jednotek. Je to logické, protože ty zahrnují pouze úředně existující (evidované) lokality. Neobsahují lokality zaniklé například po roce 1945, nemluvě o dávno zaniklých středověkých vsích.
Dalším důvodem je skutečnost, že v důsledku administrativní integrace tyto číselníky neobsahují tisíce lokalit, které sice fyzicky existují, ale nejsou evidovány. Totéž platí o většině sídelních lokalit vznikajících v současnosti.
Využít je však nelze ani pro identifikaci administrativně evidovaných lokalit. Neexistuje totiž univerzální administrativní kategorie, jejíž číselník by bylo možno do CZ_RETRO převzít (a rozšířit jej o ostatní lokality). Sídelní lokality se totiž vyskytují v různých číselnících: částí obcí (dříve osad), katastrálních území, základních sídelních jednotek, popřípadě obcí. Každý z těchto číselníků má samostatné řady kódů, takže pro jednoznačnou identifikaci by nestačil samostatný kód, protože by musel být doplněn údajem o typu číselníku.
Úřední číselníky se mimoto vztahují k lokalitám nejen v jejich bodovém, ale i aktuálním plošném (polygonovém) vymezení. Protože CZ_RETRO potřebuje evidovat i lokality úředně neevidované, které musejí identifikovat nejen bodově, ale v řadě případů také plošně, je zřejmé, že nemůže existovat shoda mezi systémem polygonů lokalit úředně evidovaných a systémem polygonů CZ_RETRO, který musí podchytit všechny lokality. Proto je správné, aby se úřední číselníky nadále vztahovaly pouze k administrativně existujícím lokalitám v jejich úředním plošném vymezení.

Konečně posledním důvodem, proč je žádoucí, aby CZ_RETRO existovalo nezávisle na aktuální administrativní evidenci, je skutečnost, že v nedávné době došlo k úplné změně úředních číselníků. Od roku 1992 tuto funkci plnil **Územně identifikační registr** (**ÚIR**, resp. **ÚIR-ZSJ**) jakožto soustava databázových číselníků jednotek územně správního, technického a sídelního členění státu do úrovně podrobnosti částí obcí a jejich dílů, katastrálních území, územně technických jednotek (ÚTJ) a základních sídelních jednotek (ZSJ) a jejich dílů. Obsahoval jejich názvy, kódy, vzájemné vazby a doplňující informativní údaje, zejména výměry, počty obyvatel (1991, 2001 a 2011), různé charakteristiky a množství historických kódů (zhruba od 70. let 20. století). Byl doplněn také podrobným popisem změn. ÚIR-ZSJ byl vytvářen v letech 1992–2004 pod gescí Ministerstva pro místní rozvoj (MMR). Od března 2004 patřil pod gesci ČSÚ. Jednotlivé číselníky byly z hlediska obsahu zcela v souladu s platnými číselníky ČSÚ, obsahovaly však navíc různé doplňkové informativní údaje a udržovaly kontinuitu vůči dříve používaným kódům. ÚIR-ZSJ byl však uzavřen ke dni 1. 1. 2013 (odpovídá tedy Statistickému lexikonu 2013 ze sčítání 2011) a jeho datový obsah není nadále udržován. Je to nepochybně škoda, neboť šlo o systém naprosto spolehlivý a pro účely, kterým sloužil, dokonalý.

Kódy ÚIR využíval i **Registr sčítacích obvodů a budov (RSO)** jakožto veřejný seznam, který je veden podle §20a) zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě. V registru se eviduje soustava územních prvků a územně evidenčních jednotek, budov nebo jejich částí (vchodů) s přidělenými popisnými nebo evidenčními čísly. Obsahuje tedy stejné typy entit jako ÚIR, ale navíc též statistické obvody a budovy. Podchycuje i drobné nesoulady vzájemného vymezení osad a katastrálních území, které se v ÚIR nepromítaly. Existuje primárně jako geografický informační systém.

Se spuštěním základního registru veřejné správy od 1. 7. 2012 se referenčním zdrojem územních číselníků stal od 2. 1. 2013 **Registr územních identifikací, adres a nemovitostí (RÚIAN)**. Ačkoli pracuje se stejnými územně evidenčními jednotkami (nebo alespoň většinou z nich), zavedl pro osady zcela nové kódy, aniž by byl k dispozici

převodník mezi nimi a kódy ÚIR. Vzájemná vazba vzniká jedině díky RSO. Na hodnocení předností nového registru je ještě brzy a lze očekávat, že se po doladění počátečních problémů (které by ovšem při převzetí systému ÚIR-ZSJ vůbec nevznikly) přece jen prokáže jeho přínos oproti systémům dosavadním.

Zásadní změna zdroje úředních číselníků jen potvrdila správnost vedení CZ_RETRO v podstatě nezávisle na úředních číselnících, protože kdyby CZ_RETRO používalo kódy ÚIR (jakožto tehdy platné úřední kódy) jakožto identifikátory lokalit, muselo by je v roce 2013 beztak nahradit kódy RÚIAN, nebo používat oba typy kódů současně.

Jednotky všech úrovní úředního územního a administrativního členění České republiky

Pro správné pochopení CZ_RETRO je nezbytné seznámit se ve stručnosti se všemi typy územně identifikačních jednotek členění státu, zejména na obecní a nižší úrovni. Toto členění je poměrně komplikované.

CZ_RETRO sice existuje nezávisle na úředních číselnících územně identifikačních jednotek (a na celém systému územního členění), ale samozřejmě zachovává vazbu na tyto číselníky (dosud pouze ve vztahu k ÚIR, v blízké budoucnosti též k RÚIAN). Ta je vyjádřena jak v databázové části (u každé lokality je uveden kód ÚIR příslušné obce, části obce a katastrálního území), tak v geografickém informačním systému, kde je vztah obou systémů zřejmý z vizualizace polygonů CZ vůči polygonům RSO.

Nadobecní úroveň

• **Stát** (Česká republika)

• **Kraje** (podle zákona č. 36/1960 Sb.). Česká republika se de iure nadále člení na kraje (Hlavní město Praha, Středočeský, Jihočeský, Západočeský, Severočeský, Východočeský, Jihomoravský, Severomoravský), byť jde nyní už pouze o územní (nikoli správní) jednotky. Jejich aktuální hranice jsou dány vymezením okresů (od roku 1960 se tedy vymezení jednotlivých krajů v detailu několikrát měnilo).

• **Vyšší územní samosprávné celky** (VÚSC), obecně nazývané rovněž **kraje**. Byly zřízeny ústavním zákonem č. 347/1997 Sb. Kraje definitivně vznikly 1. 1. 2000, samosprávné kompetence získaly na základě zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), dne 12. 11. 2000, kdy proběhly první volby do jejich nově zřízených zastupitelstev.

• **Okresy** (podle zákona č. 36/1960 Sb.). Okresní úřady na území České republiky ukončily svoji činnost 31. 12. 2002 v rámci druhé fáze reformy územní správy. Obvody okresů zůstaly i po 1. 1. 2003 zachovány jako územní jednotky pro potřeby soudů, policie, archivů, úřadů práce atd. Ačkoli se počet okresů od roku 1960 s jedinou výjimkou (zřízení okresu Jeseník v roce 1996) nezměnil, jejich hranice prodělaly četné změny, které pokračují i po roce 2003 (další změny nastanou od 1. 1. 2016).

• **Správní obvody obcí s rozšířenou působností** (ORP). Byly zřízeny k 1. 1. 2003 zákonem č. 314/2002 Sb. a převzaly kompetence zrušených okresních úřadů (pokud nepřešly na krajské úřady). Jsou mezičlánkem přenesené působnosti samosprávy mezi krajskými úřady a obecními úřady. ORP nebyly zprvu v řadě případů skladebné do okresů. Vyhláškou ministerstva vnitra č. 513/2006 s účinností od 1. 1. 2007 bylo sice vymezení okresů přizpůsobeno obvodům ORP, přesto však v případě ORP Český Brod, Jihlava, Stod, Tanvald, Turnov a Valašské Klobouky přetrvává neskladebnost s okresy dodnes.

• **Správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem** (POÚ). Pověřený obecní úřad je obecní úřad, který v rámci přenesené působnosti vykonává ve svém obvodu státní správu v rozsahu přiznaném tomuto typu obcí. Obvody tohoto typu nejsou na území hlavního města Prahy a vojenských újezdů, které jsou v číselnících vedeny jako samostatné územní jednotky, aby bylo pokryto celé území České republiky. POÚ byly ustaveny již v roce 1990. Správní obvody POÚ jsou skladebné do správních obvodů ORP.

Územněsprávní členění České republiky – nadobecní úroveň:

Vyšší územní samosprávné celky (VÚSC, kraje) rozlišeny barevně.

Fialové linie: okresy

Silné zelené linie: obvody obcí s rozšířenou působností (ORP), v Praze správní obvody 1–22

Tenké zelené linie: obvody obcí s pověřeným obecním úřadem (POÚ)

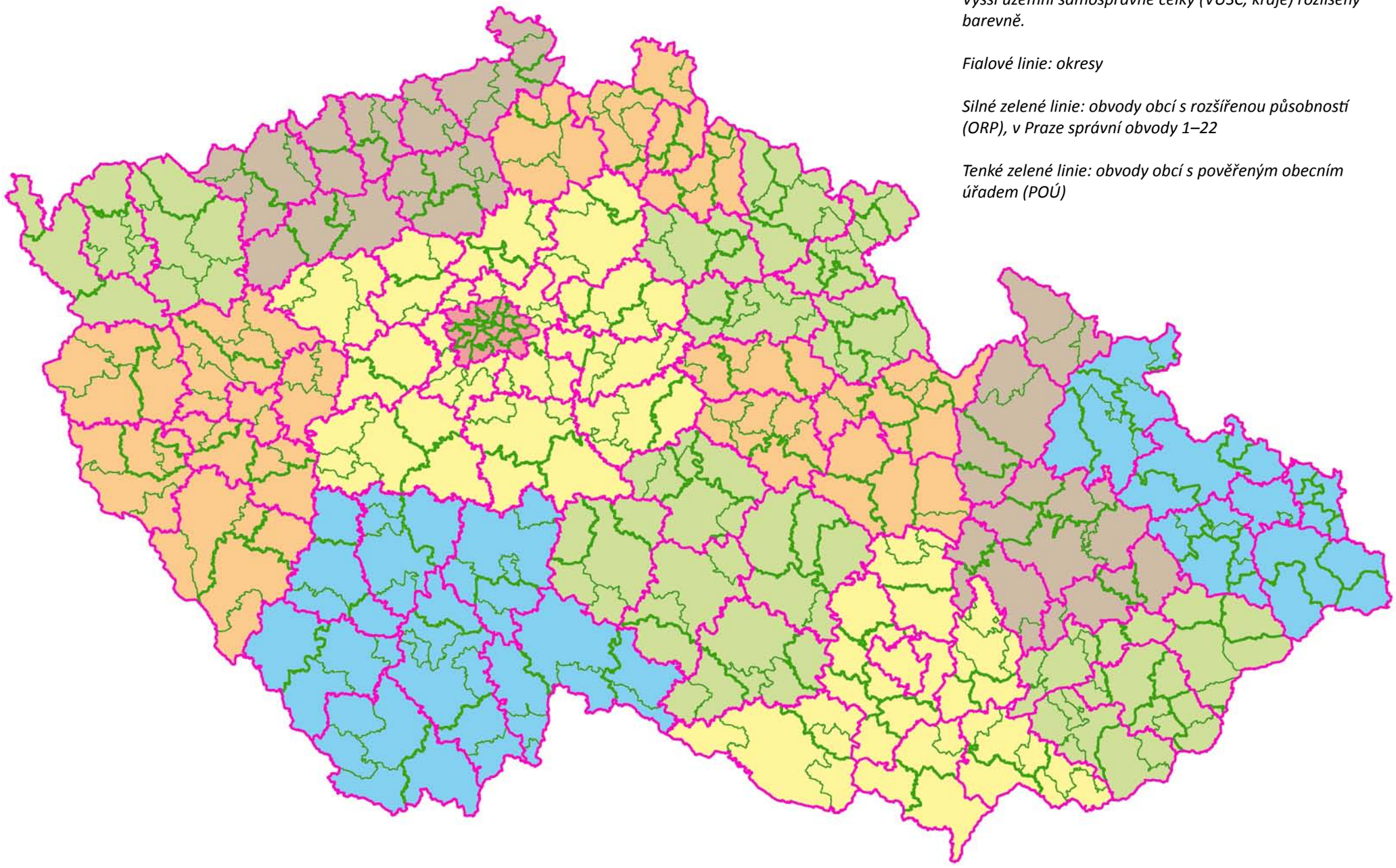

Obecní a nižší úroveň

• Obec

Obec je veřejnoprávní korporace, tedy právnická osoba, která je základní jednotkou veřejné správy, územně samosprávný celek základního stupně. V tomto smyslu je subjektem samosprávy a v různé míře, podle typu obce, také vykonavatelem státní správy. Obce jako samosprávné jednotky vznikly v rámci reforem v roce 1850, kdy byla zákonem ze 17. března 1849 zrušena dosavadní panství a vrchnostenské zřízení a nejnižší jednotkou správy se staly obce, byť skutečného samosprávného postavení nabyly poněkud později. Obce, i když jinak chápané, však existovaly od středověku. V období komunistické totality byly obce řízeny místními (později též městskými) národními výbory a jejich samosprávné kompetence byly zásadně potlačeny. Samosprávné vymezení obcí bylo obnoveno zákonem č. 367/1990 Sb.

Jak v minulosti, tak dnes existují i obce tvořené jediným sídelním útvarem (městem, městysem či vsí). To je také zřejmě důvodem, proč je v obecné (ale i odborné) veřejnosti pojem "obec" užíván jako ekvivalent jakékoli vesnice popřípadě města, což je zcela nesprávné. Pojem "obec" nemůže být užíván v geografické či urbanistické terminologii, neboť jde o jednotku územněsprávní, respektive právnickou.

Převážná většina obcí totiž zahrnuje několik (někdy i značný počet) *částí obce* a *katastrálních území*. Například obec (město) Pelhřimov zahrnovala v době největší integrace v 80. letech 20. století vedle vlastního města dalších 57 částí obcí (osad) a i v současnosti k městu patří 26 dalších částí obcí (osad) (a 23 katastrálních území).

V CZ_RETRO je proto příslušnost lokality k obci (obecnímu úřadu) chápána především jako územněsprávní příslušnost.

Obecní zákon vymezuje obce (území obcí) pomocí katastrálních území a současně částí obce s tím, že mlčky předpokládá, že jsou vzájemně skladebné. Existují však desítky případů, kdy některá část dané obce přesahuje na katastrální území sousední obce. Územní vymezení takové obce podle katastrálních území na jedné straně a podle částí obcí na straně druhé se proto liší. Tyto případy jsou vyznačeny v atributovém poli *LOK_ODKAZ* jako *nesoulad obecní příslušnosti*.

Obcemi jsou rovněž statutární města, která se mohou členit na *městské části* či *městské obvody*, které jsou jakýmisi "obcemi uvnitř obcí", na které může magistrát příslušného statutárního města přenést část svých kompetencí. Proto jsou také tyto jednotky považovány (spolu s obcemi) za *základní územní jednotky*. Na městské části či městské obvody se člení pouze některá statutární města.

Územní vymezení městských částí či městských obvodů nemusí respektovat hranice částí obcí a/nebo katastrálních území. Uvnitř statutárního města (obce) tak vzniká další systém územního členění (systém polygonů) definovaný těmito jednotkami.

Nejkomplikovanější je situace v Praze, která je jako celek také "pouhou" obcí. Území hlavního města Prahy se kromě částí obcí a katastrálních území (které jsou v Praze totožné) člení na:

- obvody Praha 1–10, které vznikly v roce 1960 a nyní jsou pouhými územními jednotkami
- správní obvody Praha 1–22, které byly ustaveny 1. 7. 2001 a jsou v jistém slova smyslu analogií ORP.
- městské části (v počtu 57), které byly ustaveny v roce 1990 a jsou v jistém smyslu analogií POÚ.

Zmatek v tomto uspořádání působí shodné pojmenování jednotek různého typu:

Například Praha 4 je totiž současně:

- názvem územního obvodu (z roku 1960), který zahrnuje správní obvody Praha 4, 11 a 12
- správním obvodem, který zahrnuje městské části Praha 4 a Praha-Kunratice
- městskou částí, která zahrnuje části obce (a současně katastrální území) Braník, Hodkovičky, Krč, Lhotka, Michle část, Nusle část, Podolí, Vinohrady část, Vršovice část, Záběhlice část.

• Části obce (osady)

Tato kategorie se až zhruba do roku 1964 nazývala *osada*, což bylo mnohem vhodnější a praktičtější pojmenování.

Sousloví *část obce* totiž v praktickém používání působí zmatky.

Dříve by se řeklo:

"Osada Vítkovice je osadou obce Ostrava" (nebo spíše "Vítkovice jsou osadou obce Ostrava").

Zatímco nyní vznikají zcela matoucí spojení:

"Část obce Vítkovice je částí obce Ostrava" (či zcela absurdní: "Vítkovice jsou částí obce obce Ostrava"). Srozumitelné je pouze "Vítkovice jsou částí obce Ostrava", ovšem jen za cenu, že sousloví "část obce" je vlastně redukováno na pouhé "část".

V členěných statutárních městech může nastat terminologicky ještě hůře řešitelná situace. Pokud některá *část obce* patří ke dvěma či více městským částem (městským obvodům), vznikají defacto "části částí obce", což by byl termín zcela nepoužitelný (na rozdíl od termínu "část osady"). Úřední terminologie proto část obce jako celek označuje termínem *část obce evidenční* a její části jako *části obce statistické*. Je zřejmé, že k porozumění terminologii to nemůže pomoci.

Další komplikací je to, že na mapách správního rozdělení se jako *části obce* označují pouze ty, které patří k obci, která není městem. Části obce patřící k obci, která městem je, se označují jako *části města*. Po obnovení kategorie městys je přitom nezbytné rozlišovat také *části městyse*. Problém je hlavně v tom, že jako části města (městyse) se označují *všechny* bez rozlišení, tedy často i malé vesnice vzdálené od města řadu kilometrů (například výše zmíněných 57 vsí a vísek v okolí Pelhřimova).

Protože sousloví *část obce* lze v praxi (zejména ve vázaném textu) používat jen velmi omezeně, bude v celém následujícím textu preferován tradiční a osvědčený termín *osada*, který má nepřímou oporu i v platném obecním zákoně (který počítá např. s osadními výbory).

Osady (konskripční osady) vznikly jako samostatná kategorie počínaje rokem 1771 v souvislosti s prvním číslováním domů. Od té doby jsou definovány jako souhrn domů se samostatnou číselnou řadou čísel popisných (nebo s několika samostatnými řadami v případě městských čtvrtí – viz dále). Na počátku tak tato kategorie většinou odpovídala tomu, co lze v terminologii CZ_RETRO vyjádřit jako "vesni-

ce s okolními samotami". V té době by se tedy osady daly víceméně ztotožnit s jednotlivými vesnicemi, městečky a městy (vyjma městských čtvrtí, viz dále), i když je pravda, že i tehdy existovaly "reálné" vesnice (či spíše vísky), které vlastní řadu popisných čísel nezískaly. S postupujícím slučováním osad do větších celků (zejména od 70. let 20. století, ale i dříve) se však i osady často změnily spíše na územní jednotky zahrnující více reálných vesnic (či jiných historických sídel). Proto je v CZ_RETRO chápána i osadní příslušnost lokality jako příslušnost především územní.

S tím souvisí důležitá skutečnost, totiž otázka *územního* vymezení osad. To totiž v minulosti neexistovalo. Osada byla definována jako samostatná řada popisných čísel.
V rámci jednoho katastrálního území mohla existovat jediná osada, často jich však bylo více. Osada (jednotlivé domy konskribované k dané osadě) však mohla přesahovat i na jiné katastrální území. Od počátku tedy neexistovala přesná skladebnost osad (jako množiny jednotlivých domů bez pevných definovaných a v mapě zakreslených hranic) a katastrálních území (definovaných v terénu i v mapě přesně vytýčenou hranicí). Do toho vstupovala problematika tzv. feudálních dílů, kdy domy v jedné vesnici mohly podléhat dvěma i více feudálním vrchnostem. Rokem 1850 sice patrimoniální rozměr takové roztříštěnosti zanikl, ale v těch případech, kdy se příslušnost některých domů dané vsi promítla i v tom, že patřily do řady čísel popisných jiné (obvykle sousední) osady, zůstala zachována. Případy, kdy uvnitř intravilánu (zastavěného území) vesnice existují enklávy domů patřících k jiné osadě, přetrvávají dokonce dodnes.
Jiným případem nesouladu osadních a katastrálních hranic jsou "přesahy zástavby" na sousední katastrální území (viz dále).

Na rozdíl od katastrálních hranic nebyla celková mapa popisných čísel až donedávna k dispozici. Změnilo se to až koncem 90. let 20. století díky tzv. adresním místům a statistickým obvodům, kdy byly všechny stavby s domovními čísly (popisnými či evidenčními) na území státu přesně lokalizovány a promítnuty do státního geografického informačního systému. Teprve díky tomu mohly být v polygonech RSO vymezeny hranice osad (a tím se také zviditelnily přetrvávající enklávy – viz výše).

Administrativní díly osad
Některé osady byly po roce 1850 změnou katastrálních (a současně obecních) hranic rozděleny mezi dvě obce. Například osada České Chalupy obce Janské Údolí byla v roce 1890 rozdělena mezi katastrální území (obce) Jaroník a Nová Ves. V takové osadě nadále existovala jednotná řada popisných čísel, administrativně však došlo fakticky k rozdělení na dvě osady: České Chalupy 1. díl, České Chalupy 2. díl. Takové případy označujeme jako *administrativní díly*. Poznají se bezpečně podle "číslování" arabskou číslicí v názvu. Administrativní díly Českých Chalup existovaly až do roku 1959, kdy bylo území osady opět sjednoceno, avšak v rámci katastrálního území (obce) Nová Ves. Administrativní díly de facto existují ojediněle dodnes, a to i v rámci jedné obce. Jsou však již považovány za "samostatné" osady. Přitom mohou nadále respektovat zásadu souvislé řady popisných čísel (Končiny 1. díl, Končiny 2. díl), anebo ne (Zálesí 1. díl, Zálesí 2. díl).
Druhotné rozdělení změnou hranic není podmínkou; některé administrativní díly existovaly v případě osad vyrostlých na hranici dvou obcí.
V řadě případů tvořila jeden administrativní díl vlastní ves (Samopše = Samopše 1. díl), zatímco ten druhý představoval vzdálenou samotu na sousedním katastrálním území (v sousední obci) (Sedliště = Samopše 2. díl). Hierarchie čísel dílů ale této logice často neodpovidala a řídila se abecedním pořadím obou obcí (vesnice tedy byla označena jako 2. díl).

Mezi administrativní díly nepatří případy, kdy na obou stranách obecní (katastrální) hranice existovaly dvě stejnomenné osady (Chábory) nebo osada a stejnojmenná místní část. V takových případech totiž neexistovala společná řada popisných čísel.

• Katastrální území
Tyto územní jednotky vznikly v roce 1789 při zavedení josefínského katastru. Nejvyšší patent císaře Josefa II. ze dne 20. 4. 1785 o reformě pozemkové daně a vyměření půdy stanovil za základ vyměřování daní nikoli panství, ale technicky definovatelnou plochu *katastrální obce* (pozdějšího katastrálního území). Přesné kartografické vymezení jednotlivých katastrálních obcí známe celoplošně až z období let 1824–1843, kdy bylo v rámci zavedení tzv. stabilního katastru celé území českých zemí přesně zmapováno v měřítku 1:2 880 (popřípadě 1:1 440).
V rámci každého katastrálního území existovaly od počátku dvě samostatné řady parcelních čísel: pro pozemky stavební a pro pozemky nestavební (pozemkové). Později se někdy sloučily do jednotné číselné řady parcelních čísel a tento trend nadále pokračuje. Tak jako jsou osady definovány samostatnou řadou popisných čísel, jsou tedy katastrální území definována jednou či dvěma samostatnými řadami parcelních čísel.
Katastrální území (katastrální obec) bylo obvykle souvislé, ale výjimky byly povoleny. Takové katastrální území (katastrální obec) se pak dělila na I. a II. (popřípadě další) díl (Theil). Jde vlastně o určitou analogii administrativních dílů osad.
Mapování stabilního katastru sice využívalo jednotnou obdélnou síť, ale každá katastrální obec byla mapována samostatně. Na mapových listech jedné katastrální obce je tedy zachyceno pouze její území, nikoliv území sousední (chceme-li získat souvislou mapu více katastrálních obcí, musíme mapový obraz jednotlivých listů "vystřihnout a slepit"). Mapové listy každé katastrální obce jsou uloženy v samostatné "složce". V rámci některých katastrálních obcí však existovaly i tzv. enklávy (Enclave), tedy katastrální území "nižšího řádu", jehož hranice jsou rovněž zakresleny. Tyto "enklávy" se později buď vyčlenily jako samostatná katastrální území, nebo byly naopak sloučeny.
V některých městech představovala jednotlivá předměstí samostatné katastrální obce, zatímco v jiných pouze "enklávy" (a nejčastěji se katastrální území města nedělilo vůbec). Katastrální území odpovídající historickým předměstím přetrvala v několika případech dodnes.
Příslušnost lokality ke "složce" mapy stabilního katastru se v CZ_RETRO v příslušném atributovém poli (KAT_MSK) sleduje. V případě, že lokalita patřila k výše definované "enklávě", je údaj o ní umístěn v závorce, např.: Kojetín (Vyškovské Předměstí), což platí také o "dominantním" území: Kojetín (Kojetín). Kojetín je zajímavý tím, že některá předměstí představovala pouhé "enklávy", ale jiná samo-

statné katastrální obce: Kojetín-Kroměřížské Předměstí.

Zatímco v počátečním období víceméně existovala totožnost *katastrálních obcí* a *místních obcí* (tedy obcí politických), pozdějším vývojem se obě kategorie osamostatnily a katastrálním územím zůstala funkce jednotek pro evidenci nemovitostí. Hranice katastrálních území se měnily již v 19. století. Docházelo jednak k dělení některých velkých katastrálních území na několik menších, jednak k výměnám území mezi sousedními obcemi, často tak, aby došlo ke scelení zástavby vsi vzniklé na hranici. Obecně lze říci, že se počet katastrálních území postupně zvyšoval. Zejména po roce 1948 (a zvláště po roce 1960) se prosazoval opačný trend a vedle toho často radikální změny hranic katastrálních území na rozsáhlejším území, obvykle v důsledku povrchové těžby, zaplavení velkou vodní nádrží, rozsáhlé nové výstavby a podobně).
Zatímco změny provedené do přelomu 19. a 20. století jsou často zakresleny a s odkazem na právní normu evidovány na tzv. císařských otiscích map stabilního katastru, pozdější změny centrálně evidovány nejsou, takže detailní vývoj postupných změn vymezení katastrálních území je pravděpodobně nerekonstruovatelný. K řadě změn průběhu katastrálních hranic bohužel dochází i v současnosti v souvislosti s tzv. komplexními pozemkovými úpravami (často jde o likvidaci hranic skutečně historických, nezměněných od 2. čtvrtiny 19. století).

Vedle kategorie *katastrální území* existuje ještě kategorie *územně technická jednotka* (ÚTJ). Většinou se zcela shodují. Spadá-li však katastrální území do více městských částí či městských obvodů, rozděluje se do příslušného počtu ÚTJ. Ty byly poprvé zavedeny vyhláškou Federálního statistického úřadu a Federálního ministerstva pro technický rozvoj č. 120/1979 Sb., o prostorové identifikaci.
Speciální případy představují hranice vojenských újezdů, kdy do vojenského újezdu byla zahrnuta jen část (obvykle nezastavěná) určitého katastrálního území. Také v těchto případech došlo k rozdělení katastrálního území a obě části se pak odlišovaly arabskými nebo římskými čísly, popřípadě přívlastkem, nebo si území mimo vojenský prostor ponechalo původní název a jen zabrané území bylo odlišeno číslem. Není přitom příliš podstatné, zda lze obě části považovat za samostatná katastrální území, nebo pouhé ÚTJ (navíc se toto hledisko pravděpodobně v čase měnilo). Zatímco přinejmenším do roku 1960 se i ve vojenských prostorech historické katastrální hranice respektovaly, později (bohužel i po roce 1990) docházelo k radikálnímu a zcela nehistorickému scelování a k dalším změnám katastrálních hranic.

Pokud jde o vztah katastrálních území a osad (popřípadě obcí), neexistuje zde hierarchie a někdy ani skladebnost. Jsou případy, kdy 1 obec = 1 osada = 1 katastrální území. Mnohem častěji však jak osad, tak katastrálních území existuje v rámci jedné obce více. Přitom někde v rámci jednoho katastrálního území existuje více osad, jinde je tomu naopak.

• Městské čtvrtě
Městské čtvrtě existovaly ve větších opevněných městech již ve středověku. Plocha uvnitř hradeb byla víceméně mechanicky a pravidelně rozdělena na "čtvrtiny". Toto opatření souviselo s vnitřní organizací života města (například povinnost měšťanů zajišťovat údržbu a obranu příslušného úseku městského opevnění).
V rámci úřední evidence i CZ_RETRO se pojem *městské čtvrtě* používá v poněkud odlišném významu, totiž jako souhrnné označení *vnitřního města* (a popřípadě též *židovské čtvrti*) na jedné straně a jednotlivých *předměstí* na straně druhé. Teprve od konce 19. století lze tyto části města považovat za rovnocenné *městské čtvrtě*.
Předměstí se od vlastního města (ať už opevněného nebo ne) totiž lišila od samého počátku nejen funkcí a urbanistickým charakterem, ale také právním postavením, které bylo v jednotlivých městech různé. V období josefinských reforem bylo postavení městských čtvrtí jako samostatné kategorie výrazně posíleno tím, že řada z nich získala samostatné řady čísel popisných a některé se staly samostatnými katastrálními obcemi či alespoň "enklávami" (viz výše).
Od té doby (1771) je základní podmínkou pro určení, které předměstí "úřední" městskou čtvrtí je a které nikoli, právě reálná existence samostatné řady popisných čísel (a nebo existence předměstského katastrálního území). To je stejná podmínka jako pro osadu. Přesto nelze městské čtvrtě a osady sloučit do jediné kategorie, protože osada je kategorie nadřazená.
Právě toto zvláštní postavení městských čtvrtí v hierarchii obec – osada – místní část (viz dále) nepochybně způsobilo nejednotnost v úřední (lexikonové) evidenci městských čtvrtí, která přetrvává dodnes.
V lexikonech, respektive seznamech obcí až do roku 1890 včetně nejsou městské čtvrtě jako samostatná kategorie rozlišovány. Pokud byly současně katastrální obcí, jsou uvedeny mezi obcemi, v ostatních případech buď jako osada nebo místní část, popřípadě vůbec. K tomu přistupují problémy s tím, že v letech 1850–1869 včetně se v těchto centrálních pramenech nerozlišovaly ani osady od místních částí (evidovaly se v rámci souhrnné kategorie *přidělené místo*). Teprve v letech 1900–1930 včetně byly městské čtvrtě důsledně rozlišovány jako samostatná kategorie (byť v rámci oddílu místních částí). Počínaje lexikonem 1955 se městské čtvrtě přestaly uvádět vůbec (protože nebyly osadami a lexikony od té doby místní části ani městské čtvrtě neuvádějí). Přesto však fakticky (v podobě rozdělení města na několik samostatných řad popisných čísel) existovaly kontinuálně. V případě městských čtvrtí tedy lexikony a seznamy obcí nemohou být spolehlivou oporou pro evidenci jejich existence.
Je známo, že řada měst, která se dříve na městské čtvrtě členila, toto členění zrušila přečíslováním všech domů do jednotné číselné řady (Nový Bydžov v roce 1936). V mnoha městech však přetrvávalo. V letech 1979 a 1980 proto došlo k nevyhlášené, ale jednoznačně identifikovatelné, centrálně iniciované změně, kdy byly tyto stále fakticky existující městské čtvrtě znovu "zviditelněny" tím, že byly zařazeny mezi osady (části obce), protože samostatná kategorie městských čtvrtí bohužel obnovena nebyla. Formálně tedy v roce 1980 došlo ke zrušení dosavadní osady (například) Chlumec nad Cidlinou a ke zřízení osad Chlumec nad Cidlinou I, II, III a IV. Tento matoucí úřední stav přetrvává dodnes (důsledkem je například to, že v lexikonech nelze počínaje rokem 1980 získat údaje o počtu domů a obyvatel vlastního města jinak než součtem údajů jednotlivých čtvrtí, který nezahrne ostatní "vesnické" osady dané obce). Rozlišení těchto "tradičních" městských čtvrtí od jiných nově zřízených osad je také možné jen pomocí porovnání s městskými čtvrtěmi evidovanými v roce 1930. Protože ta-

kové odlišení je jak z hlediska zájmu CZ_RETRO, tak retrospektivy úřední evidence velmi potřebné, jsou tyto lokality v příslušných atributových polích CZ_RETRO odlišeny od ostatních osad.

Na tomto místě je třeba uvést, že i v případě některých osad a dokonce obcí mohlo (zejména před rokem 1921) dojít k podobnému rozporu, kdy podle úřední evidence osada nebo obec neexistovala, ale podle reálných atributů (samostatná řada čísel popisných u osady, obecní samospráva aj. u obcí) ano. V případě obcí je to nepochybné u řady židovských politických (nikoli jen náboženských!) obcí na Moravě.
V případě osad to ale někdy platí též opačně: osada fakticky zanikla přečíslováním (začleněním do řady popisných čísel větší osady), ale v úřední evidenci se to promítlo až opožděně, někdy až po desítkách let.

• Místní části
Jak již bylo naznačeno, metodika lexikonů (seznamů míst) se od roku 1850 proměňovala a pouze v období 1900–1930 včetně ji lze považovat za optimální (původně tak měl vypadat i lexikon z roku 1955, ale patrně z důvodu utajení nakonec místní části neobsahoval). V této optimální podobě metodika obsahovala jasně rozlišenou hierarchii:

obce
osady
místní části

V rámci místních částí se tam, kde existovaly, rozlišovaly ještě *městské čtvrtě* a v rámci nich *ostatní místní části*. (Podobné řešení bylo ojediněle zvoleno i u některých vesnických oblastí s množstvím drobných místních částí, které byly sdruženy do několika větších celků).

Přitom platilo, že:
• obec, která se nečlenila na další osady, byla současně osadou
• osada, která se nečlenila na místní části, byla současně místní částí.

Pokud se osada členila na místní části, byla vlastní ves považována za místní část samozřejmě také. Tomu odpovídaly i statistické údaje, kdy v řádku osady byly uvedeny součty za celou osadu, zatímco u "dominantní" místní části jen údaje za vlastní ves (bez ostatních místních částí).

Samozřejmě existovaly případy, kdy:
• obec sice zahrnovala více osad, ale žádná z nich nenesla jméno obce
• osada zahrnovala více místních částí, ale žádná z nich nenesla jméno osady.
To však optimální tří- (čtyř-) stupňovou hierarchii kategorií nijak nenarušuje.

Budeme-li v dalším textu mluvit o místních částech, budeme mít na mysli pouze "pouhé" místní části, tedy s vyloučením těch, které odpovídají "sídlu" osady.

Místní části nejčastěji odpovídají samotám prostorově odděleným od souvislé zástavby příslušné vesnice či města (mlýny, dvory, hájovny/myslivny a podobně). Kromě toho však často představovaly více či méně početné skupiny domů, ale někdy i vísky a vsi. Může tedy jít o lokalitu jakéhokoli topografického charakteru, která neměla samostatnou řadu popisných čísel. Dochází tak přirozeně k paradoxu, že "úřední" osadou mohl být třeba osamocený dvůr, ale nebyla jí ves o třiceti domech. Stejně tak platí, že některé, někdy i velmi staré samoty nebyly nikdy v lexikonech (seznamech obcí) podchyceny a proto je nelze za "úřední" místní části považovat.
O jaký typ místní části šlo, udává (ne vždy ve shodě se skutečností) tzv. topografický charakter, tedy grafická značka, která se užívala v metodicky nejdokonalejších lexikonech. Dále to vyplývá ze statistických údajů (zejména ve 20. a 30. letech 20. století existovaly místní části s mnoha desítkami nebo i několika stovkami domů), kdy je samozřejmě třeba brát ohled i na charakter osídlení dané oblasti.

Zatímco počínaje rokem 1955 se místní části neevidují, v období před rokem 1900 (a zejména před rokem 1880) je nutno vyrovnat se s tím, že místní části sice evidovány byly, ale nebyly dostatečně odlišeny od osad (či městských čtvrtí), nebo nebyly uváděny jako samostatné položky (jsou zmíněny jen v rámci lokality jiné, například "Lhota s Novým dvorem") . V obou těchto případech k nim postrádáme i statistické údaje.
Třebaže jde stále o *místní části* (tedy lokality bez vlastní řady popisných čísel), bylo z praktických důvodů v CZ_RETRO přikročeno k jejich terminologickému odlišení.
Pro období, kdy se nerozlišovaly osady od místních částí (1850 a 1854, částečně též 1869), jsou "pouhé" místní části označeny jako *přidělená místa* (ve shodě s tehdejší terminologií, která však do této kategorie samozřejmě zahrnovala i osady).
Místní části zmíněné pouze v rámci jiné lokality jsou označeny jako *přidružené lokality*.

Za *osady* se přitom považují ta (v tehdejší terminologii) přidružená místa, která byla osadou počínaje rokem 1869 a pokud možno i před rokem 1850, nebo alespoň před rokem 1850 (přičemž za osadu se před rokem 1850 považují lokality obsažené v centrálních soupisech sídel typu Sommerovy či Wolného topografie a podobně). Bohužel zatím nebyl zpracován výchozí stav, totiž seznam konskripčních osad ze 70. let 18. století, který by byl pro účely místopisné evidence zcela zásadní pomůckou.

• Základní sídelní jednotky (ZSJ)
Skutečnost, že počínaje rokem 1955 byly lexikony omezeny pouze na obce a osady (a vedle nich, mimo tuto evidenci, se evidovala jen katastrální území), vedla v roce 1970 k zavedení specifické územní (statistické) kategorie základních sídelních jednotek (ZSJ), které měly umožnit drobnější členění území a sledovat také jeho urbanistický charakter. Specifičnost této kategorie byla dána tím, že nepodléhala ministerstvu vnitra (a po roce 1990 obecnímu zákonu), ale vznikla a byla dále rozvíjena v gesci oboru územního plánování. Přesto se počínaje lexikonem 1974 stala součástí zveřejňovaných lexikonových údajů. K dosavadnímu členění administrativně-správnímu (obec – osada) a územně-technickému (katastrální území) tak přibylo na místní úrovni ještě členění tzv. sídelní.
Zdálo by se, že vlastně došlo k obnovení kategorie místních částí, ale skutečnost je zcela odlišná. ZSJ se svým charakterem liší ve venkovském prostoru (kde se nazývají *sídelní lokality*) a ve větších městech cca nad 5 000 obyva-

tel (kde se nazývají *urbanistické obvody*). Důvodem byla potřeba územního plánování znát data o menších jednotkách než celých osadách. To se však týkalo především středních a větších měst, obvykle středisek osídlení obvodního významu.
Pojmenování obou typů ZSJ je poněkud zavádějící. Termín *sídelní lokalita* by byl vhodný, kdyby odpovídal skutečnosti. Je pravda, že na jedné straně byly jako sídelní lokality do administrativního systému "vráceny" četné malé vsi, které byly po roce 1945 administrativně zrušeny jako osady, reálně však existují. Nyní nejčastěji tvoří ZSJ v rámci osady. To bylo velmi pozitivní, i když vymezení řady z nich je technokratické, provedené bez znalosti historického vývoje a beze snahy respektovat historické hranice takové lokality, byť jsou v mapách stabilního katastru k dispozici. Občas se dokonce vyskytly i ZSJ vymezené v jiném území, než kde historická lokalita daného jména dodnes existuje. Stovky sloučených historických vsí (někdejších osad) však byly zcela opomenuty, stejně jako prakticky všechny lokality typu samot.
Zcela nepochopitelný pak je fakt, že několik set malých vsí, které dodnes osadami jsou, se samostatnou sídelní lokalitu (ZSJ) nestaly. Bylo to dáno tím, že pro vymezení sídelní lokality byl určující určitý minimální počet obyvatel (to neplatí pro urbanistické obvody ve městech). Podobně tomu bylo ve vztahu ZSJ ke katastrálním územím (teprve relativně nedávno bylo stanoveno, že v každém katastrálním území musí existovat nejméně jedna ZSJ).
Z výše uvedeného vyplývá, že neexistuje územní a skladebná hierarchie ZSJ – osada – obec. Soustava ZSJ obecně představuje zcela samostatnou a nezávislou strukturu, která v podstatě není podmnožinou administrativního uspořádání (osada – obec), ale existuje vedle ní. Jedna ZSJ může zahrnovat třeba i 4 hierarchicky "vyšší" jednotky – osady. V takovém případě dochází k vnitřnímu dělení ZSJ na *díly ZSJ* – podle příslušnosti k osadám (případně katastrálním územím). To je zcela absurdní, neboť kdyby existovala zásada, že každá osada musí mít minimálně jednu ZSJ, potřebám statistiky a územního plánování by to vyhovovalo v podstatě lépe než popsaný stav. Z hlediska územní identifikace je však podstatné, že tedy existuje až skladebná hierarchie díl ZSJ – osada – obec. Pouze *díl ZSJ* vykazuje jednoznačnou příslušnost jak k osadě, tak ke katastrálnímu území.
Urbanistické obvody by bývalo výstižnější nazývat "urbanistickými zónami", neboť pro jejich vymezení byla nejdůležitější funkční homogenita území (urbanistickým obvodem je např. historické jádro, průmyslová zóna, panelové sídliště apod.). Termín urbanistický obvod svádí k záměně s městskými obvody, tedy správními jednotkami úplně jiného charakteru. Urbanistické obvody neberou ohled na (někdy skutečně nevyhovující) vedení katastrálních hranic uvnitř města. Stejně jako venkovské ZSJ (sídelní lokality) se také urbanistické obvody mohou dělit na díly podle příslušnosti k osadám a katastrálním územím.
Pro potřeby územního plánování bylo zavedení urbanistických obvodů nepochybně přínosnou změnou, i když v mnoha případech mohly být právě z urbanistického či územně plánovacího hlediska vymezeny mnohem lépe. Tím spíše je nepochopitelné, že ve velikostní kategorii měst s počtem obyvatel kolem 5 000 byly urbanistické obvody zřízeny jen ve střediscích osídlení obvodního významu, zatímco ve stejně velkých městech, která byla jen středisky osídlení místního významu, se tak nestalo, třebaže z hlediska územního plánování zde byla potřeba jejich stanovení stejná.

Dalším paradoxem systému ZSJ je konstatování, že jen omezeně slouží samotnému účelu, pro který byl zaveden, totiž možnosti statistického sledování vývoje menších území. Před každým sčítáním, která se uskutečňují v přibližně desetiletých intervalech, byly totiž v soustavě ZSJ prováděny stovky změn. To je na jednu stranu zákonité a správné, pokud by se zřídila nová ZSJ pro nově postavené panelové sídliště (nebo po roce 1990 pro nový suburbální satelit), avšak jen část změn byla tohoto charakteru. Na druhé straně se mnoho nových sídelních celků v systému ZSJ dosud neprojevilo. Celý systém tedy charakterizuje jednak značná nestabilita, jednak nevhodné vymezení mnoha ZSJ nejen z historického, ale i urbanistického hlediska. Samozřejmě že i smysluplné sledování vývoje území ze statistického hlediska je tím značně zkomplikováno a někdy i znemožněno.

Vznik ZSJ znamenal také komplikaci v rovině místních jmen. Ta dosud existovala jen ve vztahu jmen osad (případně obcí) a katastrálních území. Jestliže jména osad (obcí) se často v celostátním souhrnu opakují (a tyto osady se rozlišují podle příslušnosti k okresu, případně obci), u názvů katastrálních území se uplatňuje zásada jedinečnosti. Názvy katastrálních území jsou proto obvykle "podrobnější" než jména osad (např. čtvery Arnultovice se jako osady jmenují vždy stejně, zatímco jako katastrální území mají "prosté" jméno jen Arnultovice poblíž Hostinného, zatímco ostatní Arnultovice se nazývají "u Jindřichova", "u Nového Boru", "u Lučního Chvojna"). Zavedení ZSJ znamenalo vznik třetí množiny místních jmen. Některé ze ZSJ, které odpovídají příslušné osadě, případně katastrálnímu území, byly totiž jako ZSJ pojmenovány odlišně. Osada *Březí* (okres Písek, obec Kovářov) tedy odpovídá ZSJ *Kovářovské Březí* a leží na katastrálním území *Březí u Kovářova* a podobně. Ves tedy vystupuje pod třemi odlišnými jmény. Určující je samozřejmě jméno osady (Březí).

Ze všech výše uvedených příčin se systém CZ_RETRO k systému ZSJ nijak neváže. Údaje o příslušnosti lokalit k ZSJ (resp. k dílu ZSJ) nejsou v databázové části CZ_RETRO uváděny (často by to bylo vzhledem k odlišně vymezeným hranicím nesmírně komplikované). Pochopitelně však lze vzájemné rozdíly či shody obou systémů dostatečně sledovat v mapovém zobrazení.

• Statistické obvody (SO)
Statistické obvody (SO) jsou nejmladší a nejmenší jednotkou územního členění státu. Vznikají dalším dělením dílů ZSJ. Byly vytvořeny výhradně pro statistické potřeby, pro snadnou organizaci samotného průběhu každého sčítání. Pouze statistické obvody také umožňují plnou skladebnost směrem ke všem vyšším jednotkám. To proto, že respektují všechny dílčí nesoulady vzájemného vymezení osad a katastrálních území, které díly ZSJ přehlížejí. Statistické obvody by při vhodném seskupení (které není k dispozici) do urbanisticky homogenních celků umožňovaly také mnohem lepší naplnění účelu, pro který byly původně zřízeny ZSJ. Platí to zvláště ve městech, kde je soustava SO skutečně velmi detailní.
Statistické obvody nicméně vykazují z hlediska využití pro potřeby CZ_RETRO podobné nedostatky jako ZSJ či díly ZSJ. Jsou vymezeny zcela technokraticky, bez ohledu na vývoj

území a bez znalosti historických hranic. To se projevuje zvláště ve venkovském prostředí. Příkladem může být vesnice tvořená srostlicí tří historických vesnic. Zde by statistickým potřebám plně vyhovovalo, kdyby hranice SO respektovaly původní vymezení těchto vesnic. Ve skutečnosti zde sice tři SO třeba vymezeny jsou, ale zcela odlišně. Dalším typickým případem mohou být dlouhé vesnice. Ty se často v minulosti dělily na horní a dolní část a takové vymezení statistických obvodů by se dalo využít i z hlediska CZ_RETRO. Ve skutečnosti je však taková vesnice rozdělena do dvou SO zcela opačně, kdy hranici tvoří průběžná silnice.
Je proto přirozené, že se systém CZ_RETRO neváže ani na soustavu statistických obvodů. Navíc by to nebylo v databázové části CZ_RETRO ani reálné, protože jedné lokalitě může odpovídat souhrn desítek SO. Ani jinde však nelze skladebnosti polygonů CZ_RETRO a SO dosáhnout. I zde však platí, že vzájemné rozdíly či shody obou systémů lze dostatečně sledovat v mapovém zobrazení.

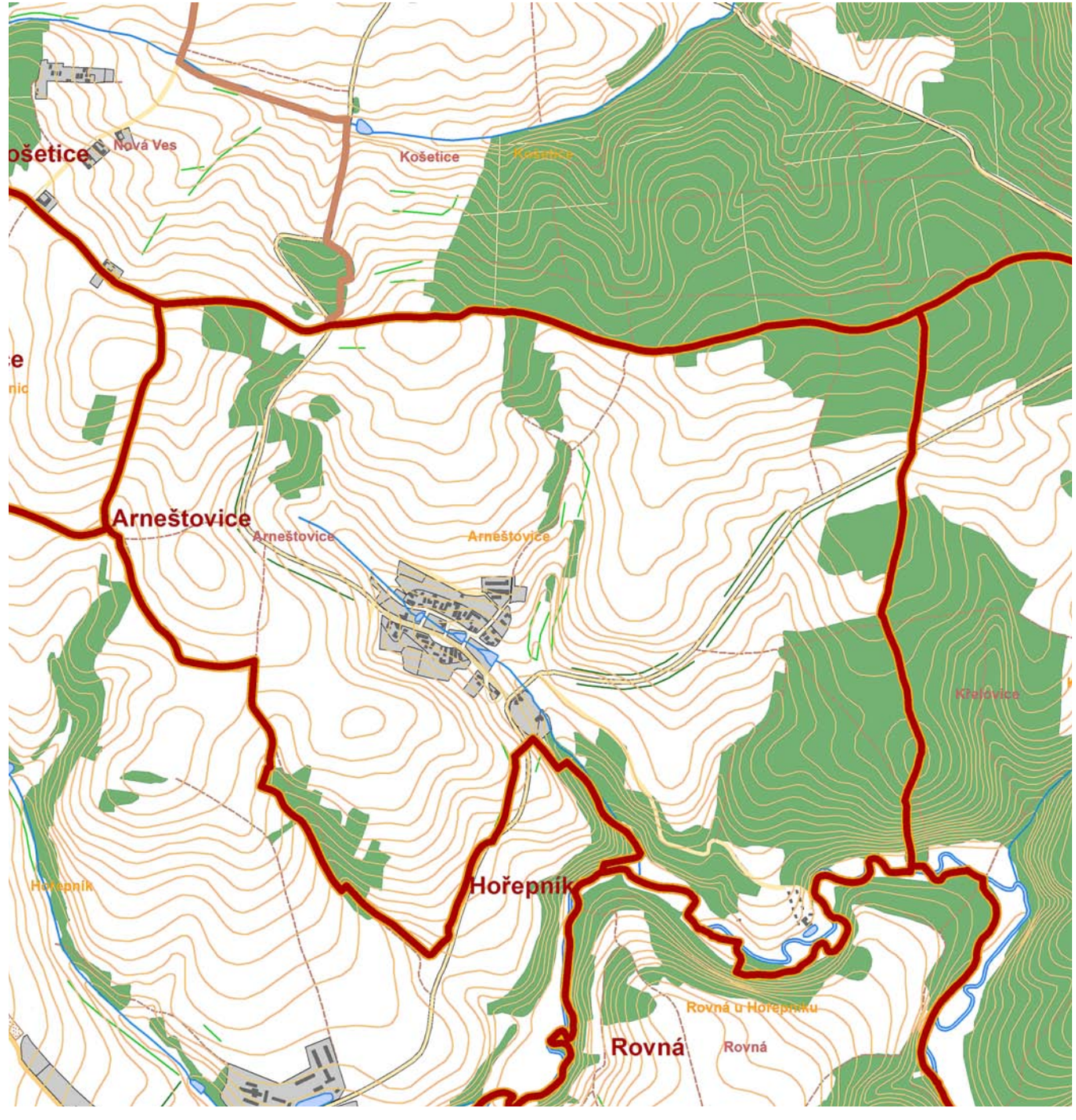

Arneštovice – případ, kdy obec zahrnuje jedinou osadu a jediné katastrální území a rovněž jen jediný sídelní útvar charakteru vsi.
Hranice a názvy obcí tučně tmavě hnědě.
Hranice a názvy osad světle hnědě.
Hranice a názvy katastrálních území okrově.

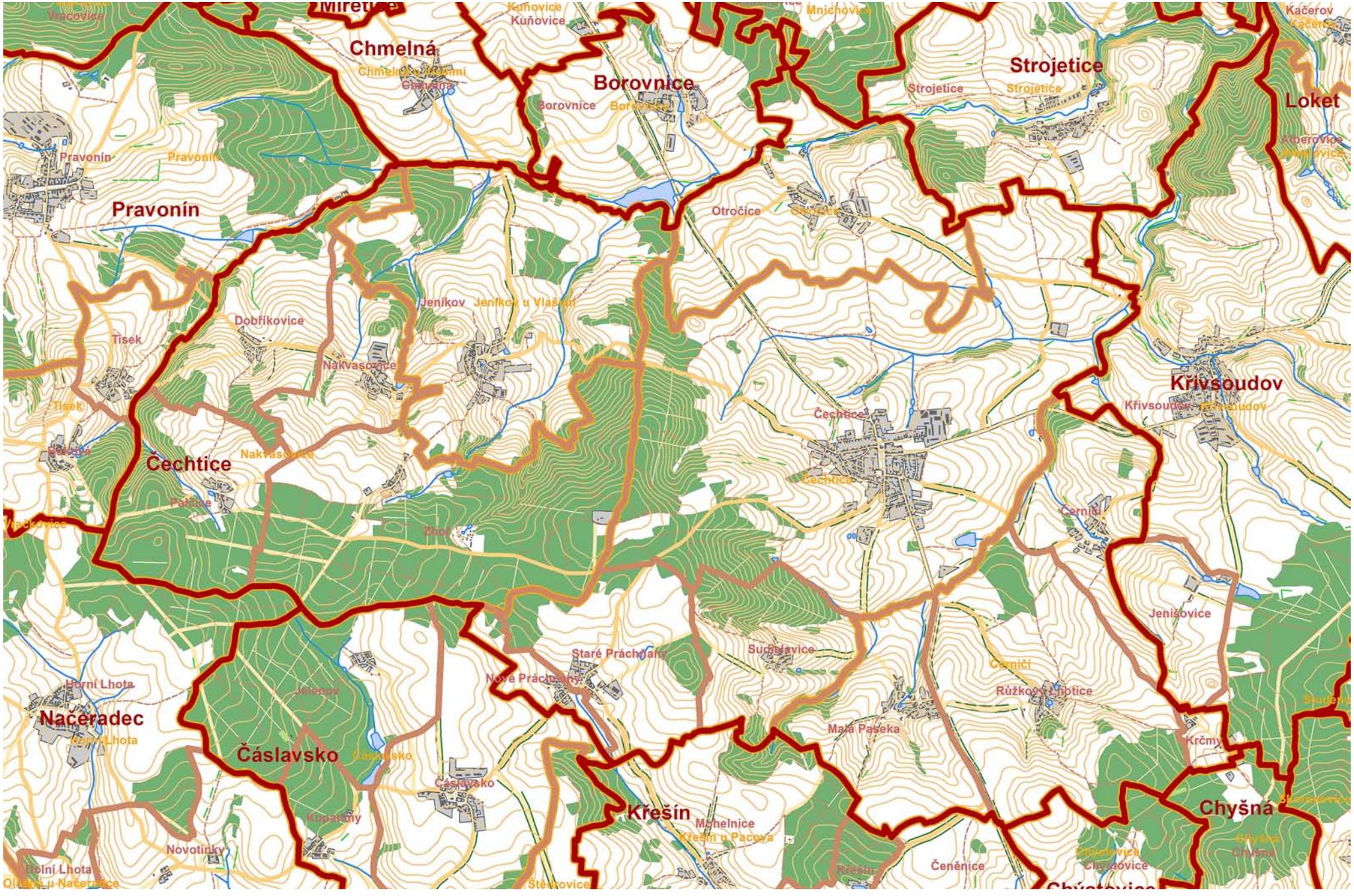

Čechtice – obvyklý případ, kdy obec zahrnuje několik katastrálních území (zde 5) a ještě více osad (částí obce; zde 14).

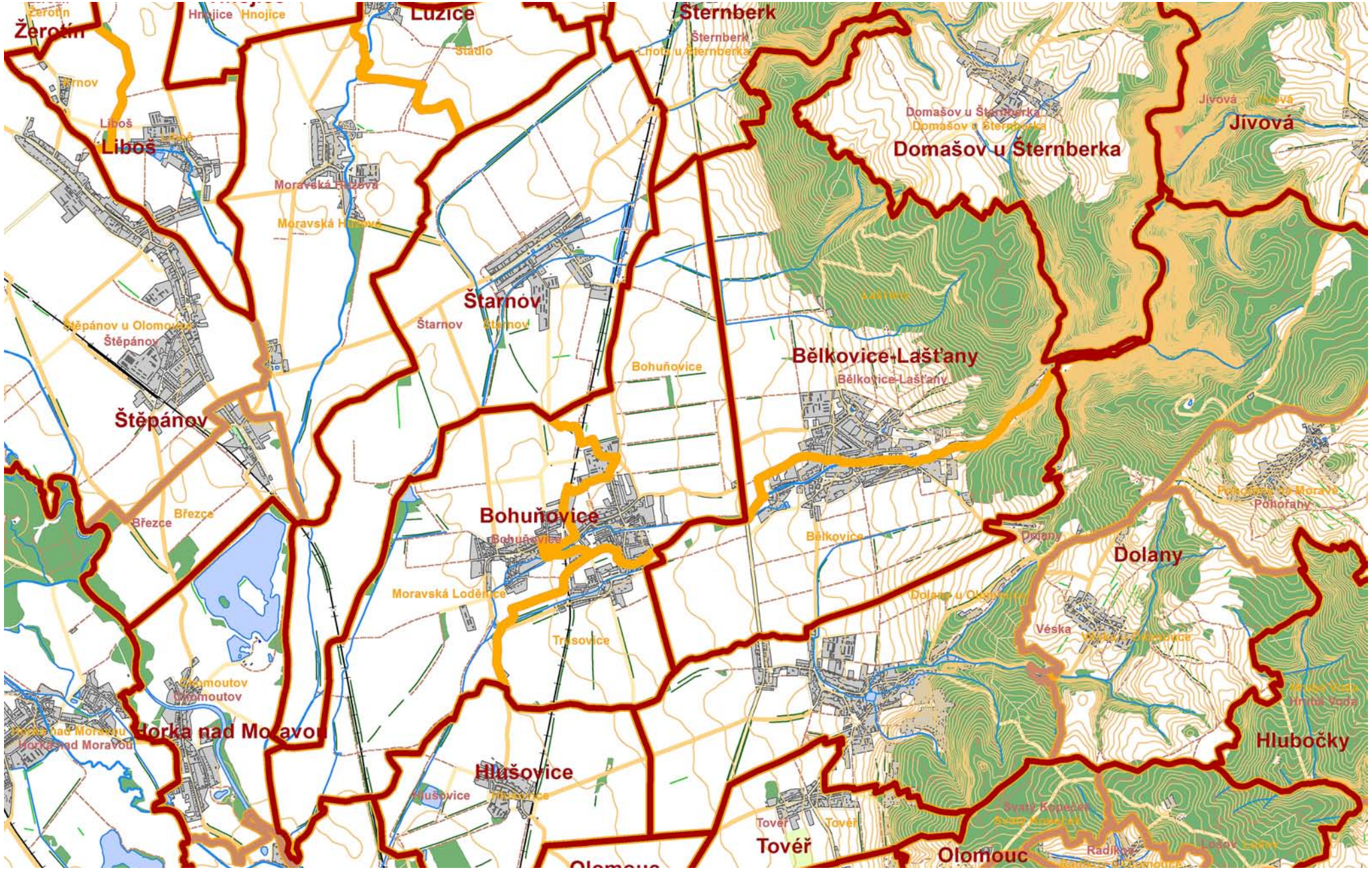

Bohuňovice a Bělkovice-Lašťany – případy, kdy obec zahrnuje jen jedinou osadu, ale dvě či více katastrálních území. Tento stav vznikl administrativním sloučením původních osad, jejichž počet původně odpovídal katastrálním územím.

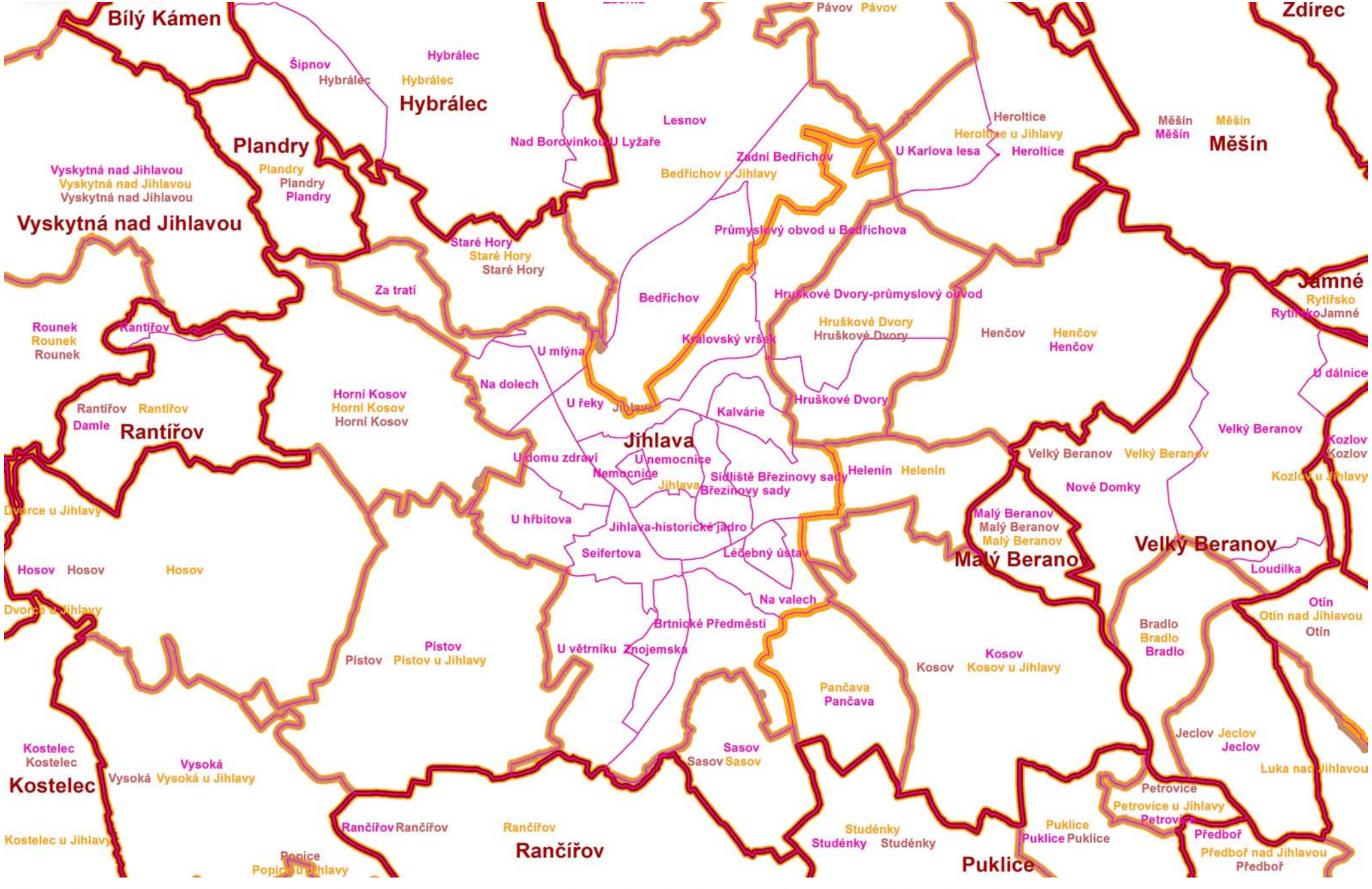

Jihlava – komplikované vztahy mezi osadami a katastrálními územími v rámci obce. Tenké fialové linie a popisky označují základní sídelní jednotky.

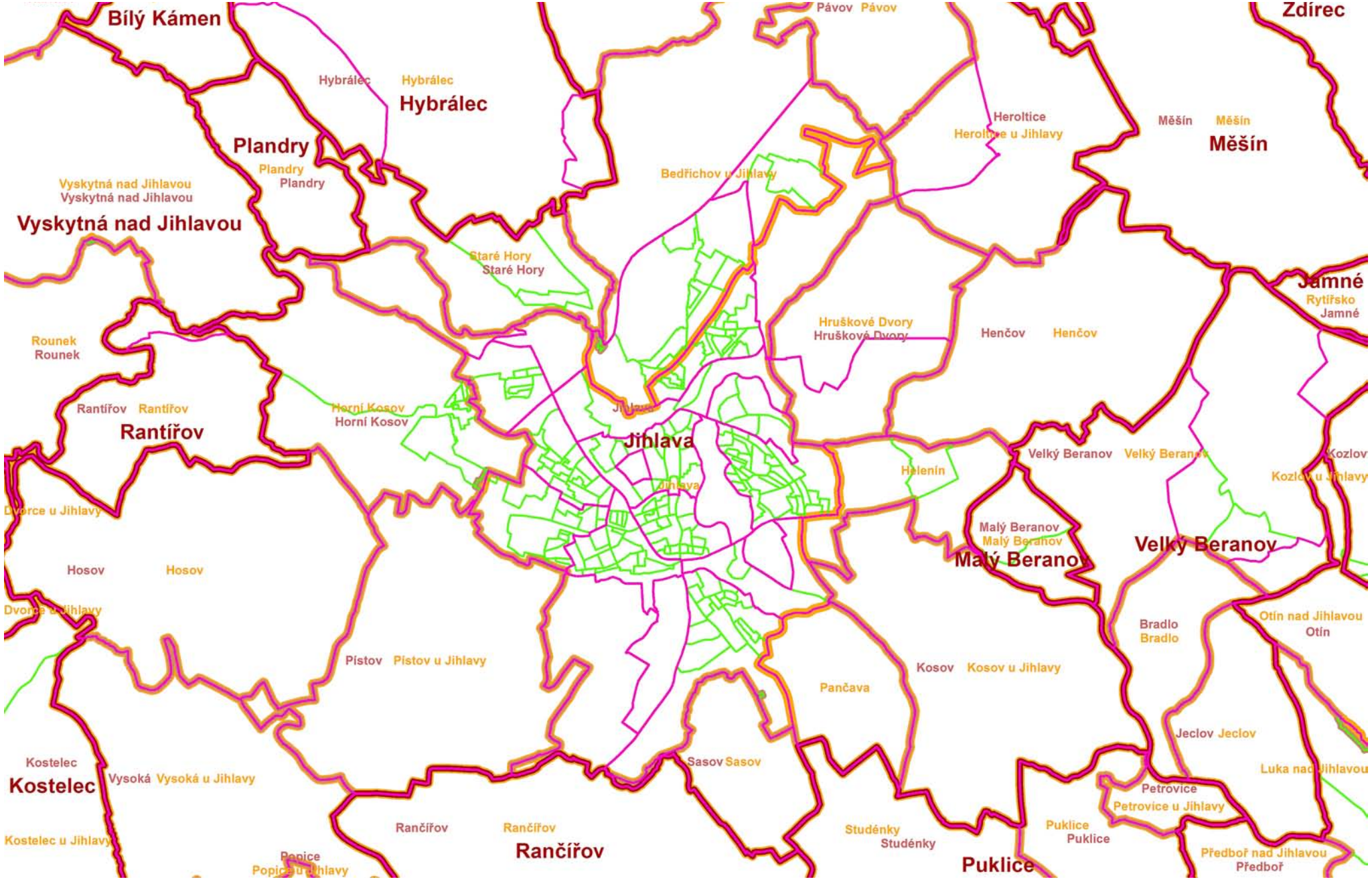

Jihlava – statistické (sčítací) obvody vyznačené jasně zelenými liniemi jsou nejmenší skladebnou jednotkou územního členění státu.

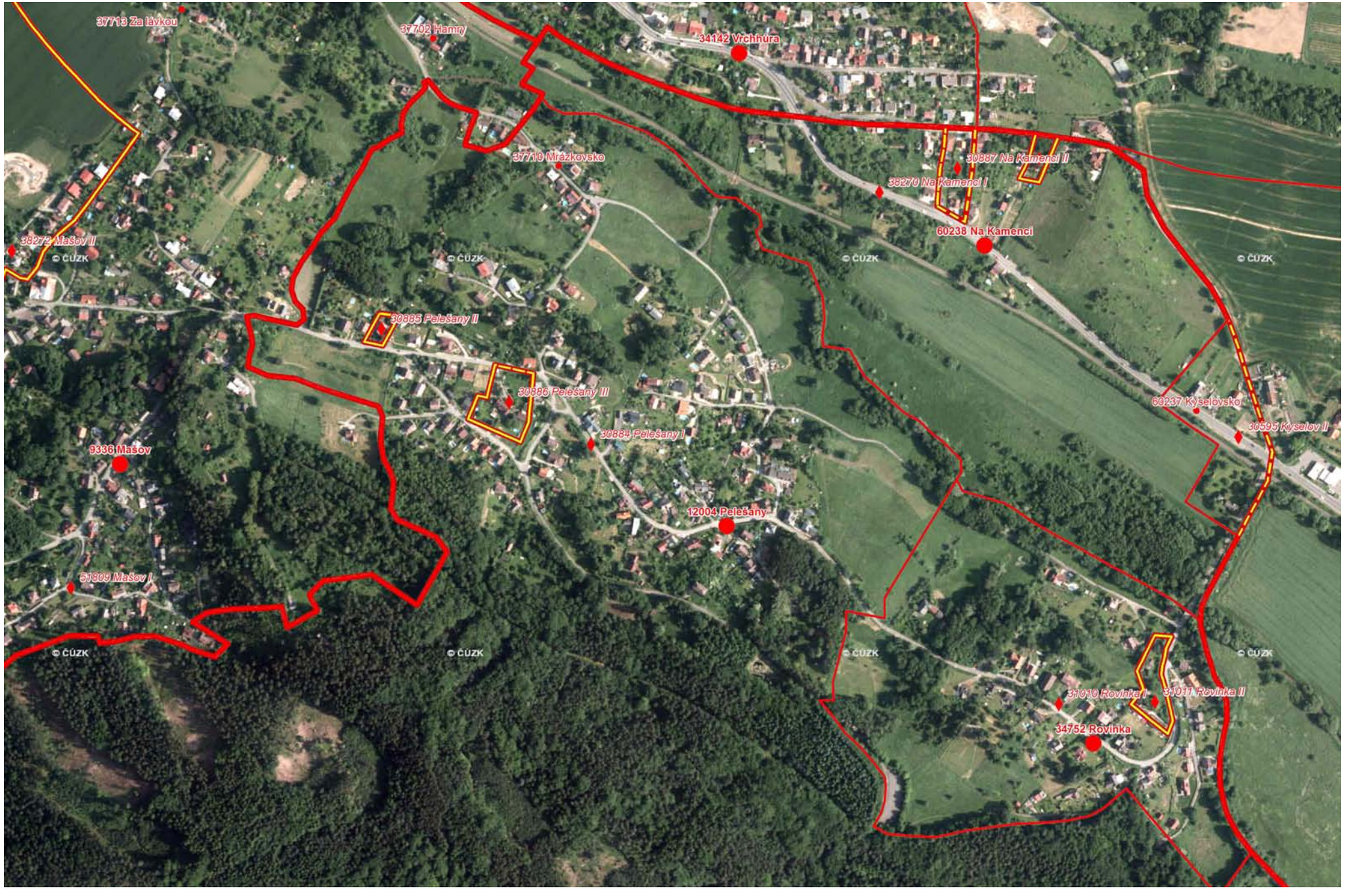

Pět drobných enkláv osady Mašov na území osady Pelešany.

Zdroje informací pro CZ_RETRO

Úřední evidence a statistika
Informace, které:
• se týkají obcí, osad, městských čtvrtí a místních částí
• vyplývají z úředních pramenů centrální povahy, kterými jsou lexikony a seznamy obcí a dále jednotlivé právní normy
• týkají se období od roku 1850 do současnosti
• týkají se území, které bylo v období, k němuž se jednotlivé prameny vztahují, součástí českých zemí (nikoli tedy například Valticka, Vitorazska či Hlučínska před připojením k Československu)

Jde o zdroj pro tvorbu systému CZ_RETRO zásadně důležitý. Celý komplikovaný vývoj od roku 1850 však dosud nebyl dostatečně zpracován a publikován. Tiskem vydaný *Retrospektivní lexikon obcí ČSSR* z roku 1974, později inovovaný jako *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*, sice znamenal velmi důležitý prvotní počin, avšak podchytil jen malou část existujících informací a jeho statistická část byla bohužel pro využití k účelům historické retrospektivy znehodnocena přepočty dat na aktuální územní uspořádání. *Historický lexikon městysů a měst* Štěpána Mlezivy a Karla Kuči zpracoval vývoj těchto entit do velké hloubky (ve statistice se však omezil jen na několik základních údajů), ale z hlediska celkového počtu úředně evidovaných lokalit jde jen o zlomek. Pro všestranné zmapování celé probletiky proto nezbývá než pracovat přímo se zdroji informací, jimiž jsou všechny publikované lexikony a seznamy obcí, některé archivní fondy centrální povahy a všechny dostupné právní normy týkající se této problematiky. Tomuto úkolu se již dvacet let intenzivně a velmi detailně věnuje Štěpán Mleziva a o výsledky jeho práce se CZ_RETRO proto u tohoto typu informací opírá.

Úřední evidence a statistika zahraniční
Informace stejného charakteru jako předchozí, ale pro lokality ležící tehdy na cizím území.

Historická evidence a statistika
Publikované statistické prameny plošného charakteru z doby před rokem 1850, totiž Berní rula (Čechy), Lánové rejstříky (Morava), Tereziánský katastr (Čechy, Morava) a Karolinský katastr (Slezsko), Schallerova topografie (Čechy), Sommerova topografie (Čechy), Wolného topografie (Morava), Palackého Popis (Čechy), popřípadě další, včetně dosud nepublikovaných archivních zdrojů informací.

Ostatní evidence
Informace, které vyplývají z vojenských a katastrálních map, zejména I. vojenského mapování (jižní polovina českých zemí 1764–1768, severní 1780–1783), II. vojenského mapování Morava a Slezsko 1836–1840, Čechy 1842–1852), III. vojenského mapování (Morava a Slezsko 1876–1878, Čechy 1877–1880), reambulovaných sekcí III. vojenského mapování z 20.–30. let 20. století, vojenských topografických sekcí 1:25 000 z 50. let 20. století, vojenských topografických map 1:10 000 z 60. let 20. století, aktuálních map Základní báze geografických dat ZABAGED 1:10 000, jejíž součástí je i soubor místních a pomístních jmen GEONAMES, map stabilního katastru (MSK, 1824–1843), map pozemkového katastru, aktuálních map katastru nemovitostí (KN) a státní mapy odvozené 1:5 000 (SMO) od prvního po aktuální vydání.

Archivní prameny
Informace vyplývající ze studia archivních pramenů, především před rokem 1850, ale rovněž po tomto datu. Zvláštní postavení mezi nimi mají kompendia Místní jména v Čechách / na Moravě a ve Slezsku.

Archeologické, sídelní, urbanistické a stavebně historické výzkumy a průzkumy

Jiné relevantně doložené informace

Základní prvky CZ_RETRO

Předmětem zájmu CZ_RETRO (a vizualizace v geografickém informačním systému) jsou jednak **lokality**, jednak **historická území**, která začleňují lokalitu v jejím prostorovém vymezení do historických či jiných územních jednotek.

• Lokality jsou podle svého charakteru rozděleny do několika typů, v jejichž rámci je definován omezený počet *SUBTYPŮ*.
• Lokality jsou vždy vyjádřeny bodem, který je definován souřadnicemi. Primárně se používá v rámci státu závazný systém S-JTSK s tím, že je zajištěn automatický přepočet souřadnic do systému WGS84.
• Lokality vybraných subtypů jsou kromě bodů definovány rovněž polygonově (plošným rozsahem).
• Každá lokalita je jednoznačně identifikována pomocí numerického identifikátoru *KÓD CZ* přírůstkového charakteru v číselné řadě 1–99999 (v případě potřeby může být interval rozšířen). Pro jednoznačnou identifikaci jakékoli lokality stačí samotný kód CZ a nejsou potřeba žádné jiné údaje.
• Kód CZ může být zneplatněn (například v případě prokázané duplicity dosud nelokalizované lokality s lokalitou již lokalizovanou), nesmí však být použit pro lokalitu jinou; tato zásada neplatí pouze v případě opravy zjištěné chyby (například v lokalizaci). Neměnnost kódu CZ je zaručena od 9. 9. 2015; k tomuto datu byly také anulovány případné změny kódů CZ provedené v počátečních obdobích budování celého systému.

Rozlišení lokalit úředně evidovaných od neevidovaných, stejně jako upřesnění kategorie, v jaké byly evidovány, umožňuje atributové pole *ADM_REAL*.
• Lokality úředně evidované (po roce 1850) mají vyplněnu příslušnou administrativní kategorii (např.: *osada*), takže údaj *ADM_REAL* vždy začíná písmenem. Za úředně evidované se považují také místní části vyskytující se jen v archivních podkladech sčítání z roku 1950, které nakonec nebyly do lexikonu 1955 zařazeny. Tato skutečnost je v atributovém poli *ADM_REAL* vyjádřena údajem *býv. místní část poválečná*. Nepatří sem však ty místní části, které byly v těchto podkladech ke zřízení sice navrženy, ale do výsledného (nepublikovaného) elaborátu nakonec zařazeny nebyly.

• U osad a dílů evidovaných jen před rokem 1850 a dále u těch dílů (nikoli běžných místních částí), jejichž jméno se vyskytuje pouze na úředních mapách (nikoli v lexikonech a seznamech obcí), začíná údaj *ADM_REAL* hvězdičkou a vlastní údaj je uzavřen v závorce, např: ** (osada jen před r. 1850).*
• U lokalit neevidovaných a u místních částí evidovaných (zakreslených a pojmenovaných) jen v mapách začíná údaj *ADM_REAL* krátkým spojovníkem a vlastní údaj je uzavřen v závorce, např.: - *(hist. osada)* či - *(lokalita)*. Patří sem však i ty místní části, které byly v podkladech sčítání z roku 1950 ke zřízení sice navrženy, ale do výsledného (nepublikovaného) elaborátu nakonec zařazeny nebyly (viz předchozí). V *ADM_REAL* jsou označeny jako - *(býv. místní část neschválená)*.
• U historických osad, které jako celek úředně evidovány nebyly, ale díly, které je tvoří, byly lokalitou úředně evidovanou nebo jinak evidovanou (viz výše), je údaji *ADM_REAL* předřazena odkazová šipka a vlastní údaj je odkazem na tyto evidované lokality: *«viz evidované lokality.*
• U historických osad, ze kterých byly původně evidovány jen jejich díly (viz předchozí), ale poté byly administrativně sceleny, nebo v případě opačného vývoje (původně jednotná lokalita byla na díly rozdělena později), nebo v případě kombinace obou osudů, se údaji *ADM_REAL* předsazuje symbol "plus", následuje vlastní kategorie a v závorce uzavřená poznámka o scelení či rozdělení lokality, např.: *+osada (scelení evidovaných lokalit)* (nyní jde o jedinou osadu i katastrální území) či *+osada (osadní scelení evidovaných lokalit)* (nyní jde o jedinou osadu, ale nadále o dvě či více katastrálních území).
• V případě translace (přesunutí) stejnojmenné lokality (typicky Dolní Kralovice) je u zaniklé z této dvojice předřazen symbol dvojité odkazové šipky: *««býv. obec i osada* (zatímco u nyní existující tyto šipky nejsou). Je tak vyjádřen fakt, že z úředního hlediska jsou "staré" i "nové" Dolní Kralovice kontinuálně existující osadou i obcí, ačkoli jde reálně o dvě zcela svébytné historické osady.

Z technologického hlediska geografického informačního systému existuje
• Jedna bodová třída prvků (Feature Class) pro *lokality*.
• Tři polygonové třídy prvků pro *historické osady*, jejich *čtvrtě* a *díly*, které jsou topologicky vázány na body příslušných lokalit. Tyto tři třídy prvků jsou navzájem skladebné s tím, že historické osady a díly pokrývají bezešvě celé území státu, zatímco čtvrtě pokrývají bezešvě pouze území polygonů těch historických osad, které se na čtvrtě člení. V polygonové třídě prvků *díly historických osad* jsou obsaženy jak "pouhé" díly, tak díly plošně totožné se čtvrtěmi, které se na díly nečlení, a s historickými osadami, které se nečlení ani na čtvrtě, ani na díly. Kódy CZ entit polygonových tříd prvků jsou zásadně totožné s kódy bodů příslušných lokalit.
• Větší počet polygonových tříd prvků pro *historická území*, která jsou zásadně skladebná z *polygonů dílů historických osad*. Základní polygonovou třídou prvků jsou historické země a jejich změny, dále okresy (soudní i politické) v jednotlivých obdobích územně správního členění a historické spádové mikroregiony. Výhledově lze uvažovat například o polygonech historických krajů či panství. Vzhledem k rozdílům polygonů RSO oproti polygonům CZ_RETRO (v detailech vymezení, viz dále) je z *dílů historických osad* kvůli dosažení plné skladebnosti výhodné generovat i polygony současného územně správního členění, tedy osady, katastrální území, obce, obvody POÚ, obvody ORP, okresy a kraje.
Příslušnost jakékoli lokality (bodu) k jakémukoli sledovanému historickému území (např. okres 1920) je zaručeně správná u lokalit tehdy (1920) evidovaných. Dosud ji však nelze zaručit u celého polygonu (území), které se k tomuto bodu váže. JE to proto, že dosud nebyly identifikovány všechny změny katastrálních hranic. Detailní průběh hranic historických území (zejména okresů) je tedy postupně zpřesňován. To je také jeden z hlavních důvodů, proč jsou do celého systému začleňovány další a další *retrodíly* (=bývalé díly) jak *historických osad*, tak *území*. Právě s pomocí retrodílů lze totiž přesný průběh hranic historických území rekonstruovat.

Předmětem zájmu CZ_RETRO je nynější území České republiky rozšířené o ta území, která k jednotlivým historickým zemím patřila v minulosti. V nynější fázi jde o východní Těšínsko (ztracené v roce 1920) a Kladsko (ztracené již v roce 1742) a některá zcela drobná příhraniční území. Výhledově lze uvažovat například i o celém zbývajícím území Slezska (ztraceném rovněž v roce 1742), stěží však o dalších územích, náležejících k Českému království v dávnější minulosti.
Na území, které nyní není součástí České republiky, se používají stejné subtypy lokalit jako na území České republiky v jejich bodovém vymezení, alespoň v nynější fázi se zde však nepočítá s žádnými polygony.
Lokality lze podle aktuální státní příslušnosti snadno odfiltrovat pomocí pole *STAT_AKT*, kde je vyplněna zkratka příslušného státu (PL, SK, DE, AT, ale též CZ).
V případě Polska jsou lokality doplněny také kódy nynější polské úřední evidence (pokud jsou evidovány – *kod_PL*).
Lokality ležící mimo nynější území České republiky nesou zásadně pojmenování v jazyku příslušného státu, s preferencí jmen úředních. Pouze pokud takové jméno neexistuje (nebo není známo), může být použito doložené jméno v jazyku jiném (v Polsku německé, popřípadě české). Je přirozené, že také u všech lokalit, u kterých polská jména existují, se všechna ostatní zaznamenávají v příslušných polích určených pro odlišná jména lokality.

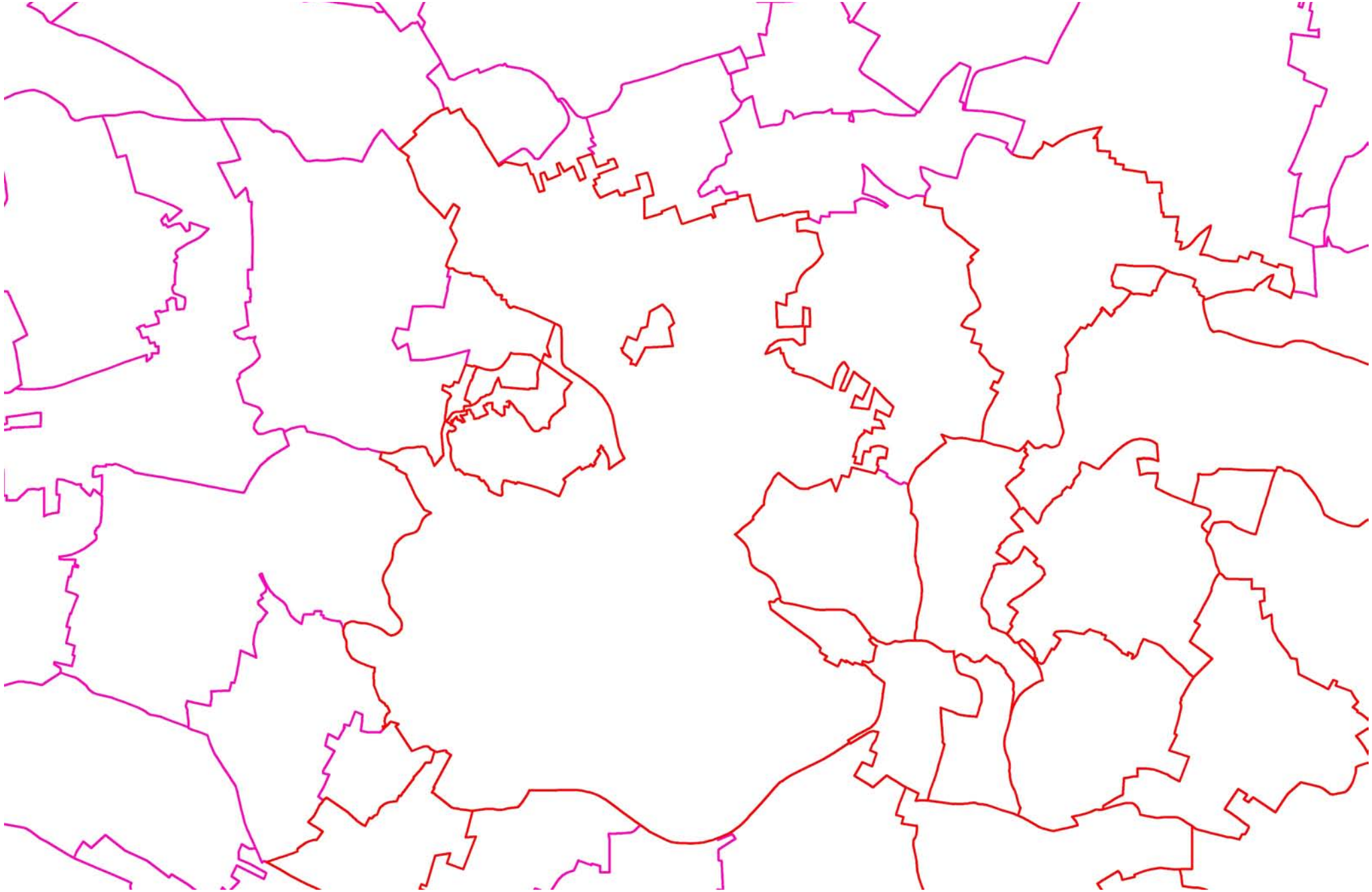

Příklad třídy prvků polygonů historických osad. Rozlišují se historické osady existující (červené) a zaniklé (fialové). Polygony historických osad pokrývají spojitě celé území státu.

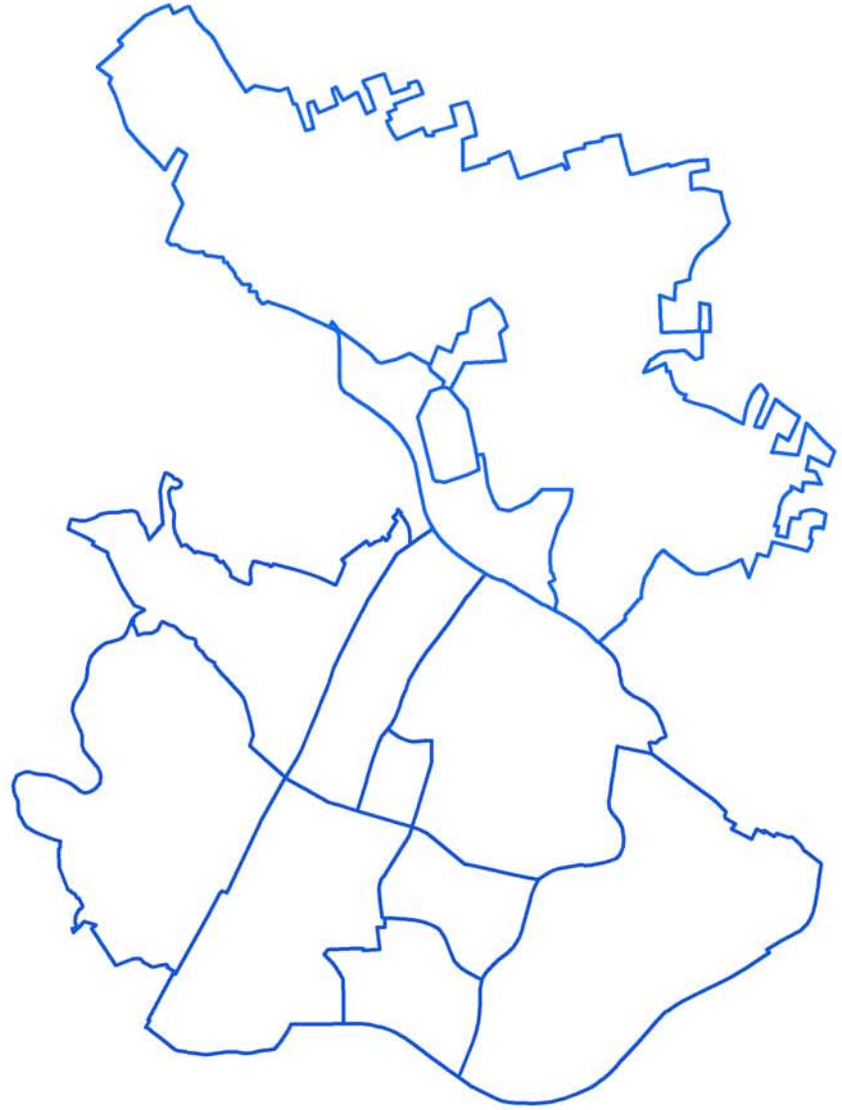

Příklad třídy prvků polygonů čtvrtí. Polygony čtvrtí existují pouze v těch historických osadách, které se na čtvrtě člení.

Příklad třídy prvků polygonů dílů historických osad a čtvrtí. Polygony dílů pokrývají spojitě celé území státu. Polygony dílů existují jak pro "pouhé" díly, tak pro nečleněné čtvrtě a historické osady. Díly jsou nejmenší skladebnou jednotkou CZ_RETRO.

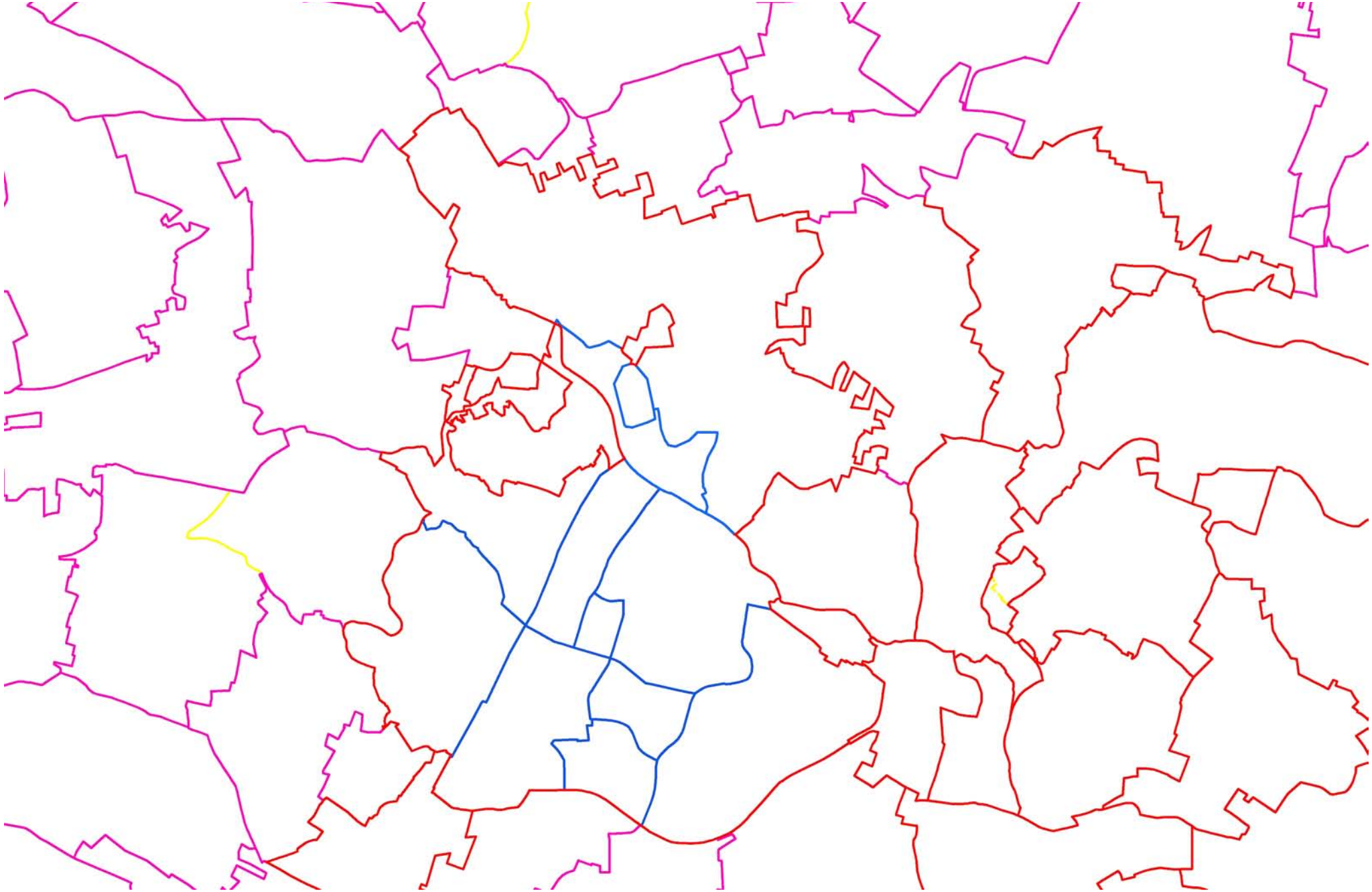

Soutisk polygonů historických osad, čtvrtí a dílů.

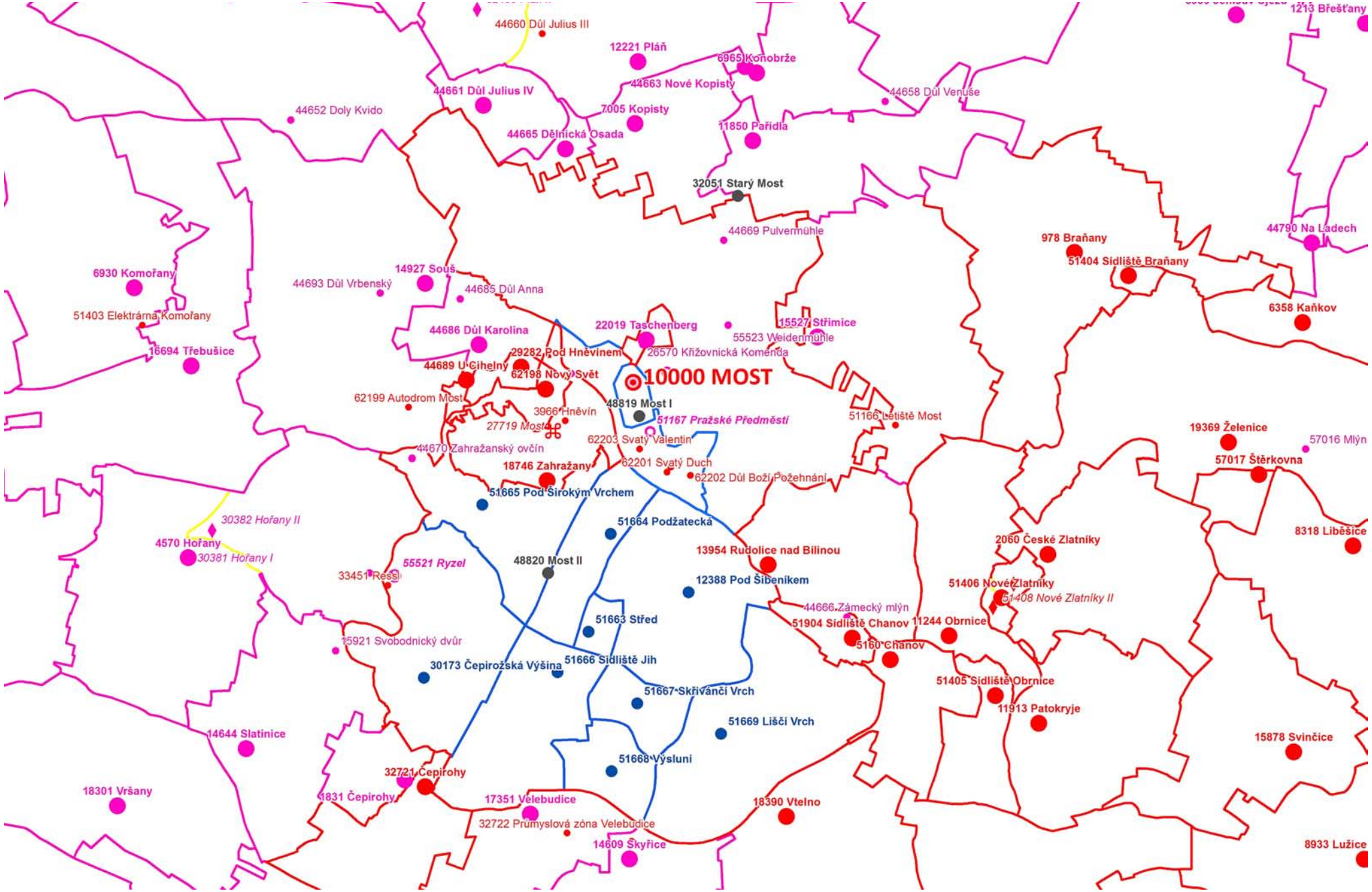

Soutisk polygonů historických osad, čtvrtí a dílů doplněný definičními body všech lokalit.

SYMBOLOGIE BODŮ LOKALIT CZ_RETRO
Lokality zobrazené body i polygony

historická osada (subtyp **1**)

zaniklá historická osada (subtyp **10**)

hlavní čtvrť (subtyp **3**); vždy v kombinaci s bodem historické osady

čtvrť (subtyp **4**)

zaniklá hlavní čtvrť (subtyp **33**); vždy v kombinaci s bodem historické osady

zaniklá čtvrť (subtyp **44**)

díl historické osady či čtvrtě (subtyp **7**)

díl zaniklé historické osady či čtvrtě (subtyp **77**)

Lokality zobrazené jen body

dávno zaniklá historická osada (subtyp **11**)

odlišně vymezená hlavní čtvrť (subtyp **333**); vždy v kombinaci s bodem historické osady

odlišně vymezená čtvrť (subtyp **444**)

území předané jinému státu (subtyp **777**)

místní část (subtyp **2**)

zaniklá místní část (subtyp **22**)

ostatní lokalita (nesídelní) (subtyp **6**)

zaniklá ostatní lokalita (nesídelní) (subtyp **66**)

hradiště (subtyp **5**)

hradiště zničené nebo domnělé (subtyp **55**)

celek historických osad (subtyp **8**)

zaniklý celek historických osad (subtyp **88**)

umělá lokalita (subtyp **0**)

Popiska bodu lokality je vždy ve stejné barvě jako vlastní značka a názvu lokality je předsazen kód_CZ.

11495 OPAVA město statutární

5880 JEMNICE město

1350 BUBENEČ býv. město

10236 Načeradec městys

7754 Kunžak býv. městys/městečko

11382 Olešná ves, víska

368 Beroun městská čtvrť

27357 Dlouhé vesnická čtvrť

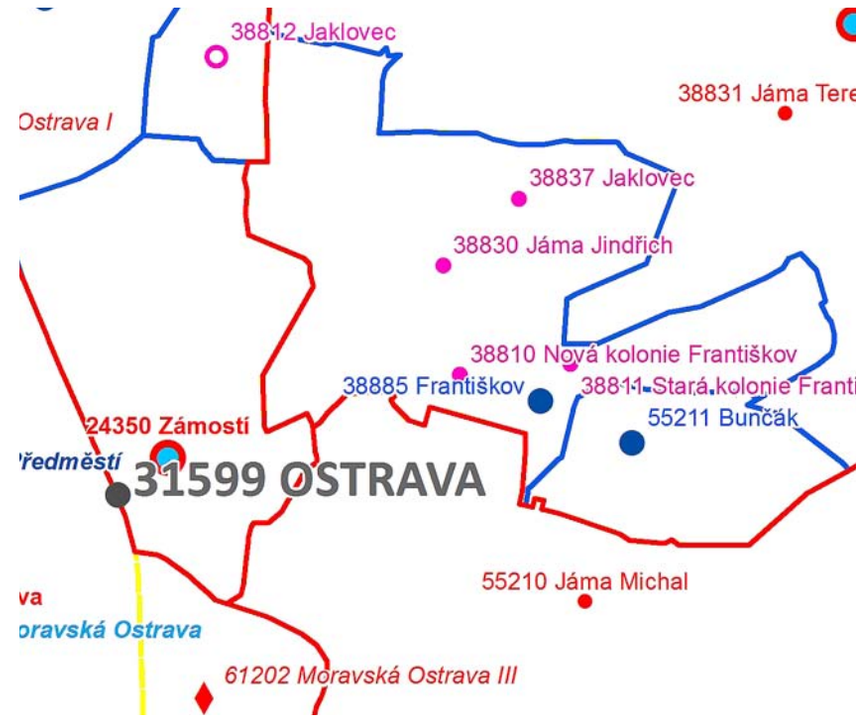

Lokality CZ_RETRO

LOKALITY DEFINOVANÉ BODY I POLYGONY

Historické osady

Pojmenování tohoto typu lokalit (zahrnující subtypy *historická osada* a *zaniklá historická osada*) je vědomým zkrácením výstižnějšího, ale delšího pojmenování *historické/urbanistické osady*. Slovo *osada* vyjadřuje, že tento typ lokalit má z hlediska úřední evidence nejblíže ke kategorii *osada*. Adjektivum je přidáno proto, aby nedošlo se záměnou s touto úřední kategorií. Adjektivum *historická* není užíváno jako kontrapunkt adjektiva "nehistorická" (=novodobá), ale jako výraz skutečnosti, že historie probíhá neustále. Historickou osadou je proto i sídlo založené v roce 2015, pokud splňuje urbanistická kritéria svébytného urbanistického celku ve srovnatelné míře jako starší lokality.

• Historickými osadami jsou ze sídelně historického a urbanistického hlediska – zjednodušeně řečeno – všechna **města**, **městečka (městyse)**, **vsi** a **výsky**.
• Historickými osadami jsou všechny lokality, které jako města, městečka a vsi (statistické položky) vystupují ve statistických pramenech centrální povahy v době před rokem 1850. A to i tehdy, pokud ze statistických údajů vyplývá, že lokalita měla ve skutečnosti charakter samoty (1–2 usedlosti). V případě, že v těchto pramenech vystupují feudální díly lokalit (např. vesnice rozdělená mezi dvě či více dominií), je za historickou osadu považován souhrn těchto dílů.
• Historickými osadami jsou všechny lokality, které byly počínaje rokem 1900 úředně evidovány jako osady, ovšem s výjimkou administrativních dílů osad a osad umělého charakteru (viz dále umělé lokality). Patří sem tedy i "pouhé" zámky či dvory nebo jiné samoty, pokud byly jako osada evidovány. V takových případech sice nejde o vesnice či výsky, ale i takové lokality jsou nebo byly jednotkami územního členění a to často jako přímí pokračovatelé dávno zaniklých vsí (v poli *URB_REAL* mají vyplněn údaj odpovídající skutečnosti, např.: *zámek, dvůr*). Jednotnost metodického pohledu vyžaduje, aby za historické osady byly považovány i ty úřední osady, které byly zřízeny z hlediska CZ_RETRO nevhodně, například továrny či jiné lokality specifického charakteru (odlišeny jsou v poli *URB_REAL* údajem *specif. lokalita*). Všechny tyto – ze sídelně geografického hlediska – anomálie však nemohou být precedentem pro to, aby byly za historické osady považovány i další obdobné lokality, které jako osady nikdy evidovány nebyly.
• Historickými osadami jsou dále všechny lokality, které ze sídelně historického a urbanistického hlediska vykazují srovnatelné charakteristiky jako osady (vyjma osad odpovídajících jen dvorům, zámkům či lokalitám specifického charakteru), ač nebyly nikdy jako osady evidovány.
Obvykle byly po roce 1850 evidovány jako místní části, ani to však není nezbytnou podmínkou. U úředně evidovaných místních částí je pro přiznání typu historické osady rozhodující jejich skutečný sídelně historický a urbanistický charakter, nikoli nutně *topografický charakter* (ves, víska) uvedený v jednotlivých lexikonech, stejně jako o tom nemůže rozhodovat samotný počet domů či obyvatel. Topografický charakter byl velmi často přidělován technokraticky, pouze podle statistických údajů. Jako ves proto lexikon mohl deklarovat bývalý dvůr rozparcelovaný na větší počet domovních jednotek.
Pro posouzení, zda konkrétní lokalita splňuje parametry historické osady (výsky), nebo zda je pouhou místní částí (skupinou domů), se přihlíží především k urbanistické struktuře sídla, míře jeho koncentrovanosti či pravidelnosti uspořádání, existenci centrálního prostoru, i k celkovému charakteru a struktuře osídlení oblasti. Zcela exaktní kritéria však stanovit nelze (kromě limitního požadavku, že výska musí mít nejméně tři domy, pokud množno však více) a jisté míře subjektivity se nelze ubránit; celkově je v rámci CZ_RETRO preferováno, aby bylo historických osad raději "více než méně".
• Jednotlivé historické osady mohou vzájemně stavebně splývat/navazovat (být součástí souvislého sídelního útvaru), pokud:
– ke stavebnímu splynutí došlo druhotným sídelním vývojem a původně šlo o lokality stavebně oddělené
– jde o různě staré lokality, z nichž ta mladší vznikla převážně jednorázovou lokační akcí a vykazuje zcela svébytnou urbanistickou strukturu, odlišnou od urbanistické struktury starší lokality, tím spíše, pokud jsou urbanistické struktury obou lokalit komunikačně propojené jen minimálně nebo vůbec. Patří sem tedy například raabizační vesnice založené v těsném sousedství starší vesnice, urbanisticky svébytná socialistická panelová sídliště i satelitní "suburbia" z doby po roce 1990. Nepatří sem například sídliště a subrubia, která organicky rozšiřují starší ves a víceméně rozvíjejí její dosavadní urbanistickou strukturu.
• U větších měst, jejichž administrativní součástí jsou též okolní osady (bývalé vesnice) se uplatňuje zásada, že na "mateřském" katastrálním území města jsou nově vzniklá sídliště či suburbia považovány za čtvrtě (viz dále); za historické osady jsou z hlediska CZ_RETRO považovány jen tehdy, pokud jsou od souvislého intravilánu města výrazně prostorově odděleny. Sídliště a obvykle i suburbia vyrostlá na sousedních katastrálních územích, byť v těsném dotyku s intravilánem vsi, jsou naopak vždy klasifikovány jako historické osady.

Definiční bod historické osady se umisťuje doprostřed jejího významově nejdůležitějšího prostoru (nejčastěji náměstí, návsi, uprostřed délky ulicové vsi a podobně).

Historické osady se člení na *SUBTYPY*:

1 • *hist. osada*
10 • *zaniklá hist. osada*

Zaniklá historická osada zanikla zcela nebo téměř zcela (mohl zůstat například kostel nebo jeden či několik málo domů v různých místechněkdejšího zastavěného území). Podmínkou zařazení do tohoto subtypu je, že k fyzickému zániku (k pouhému administrativnímu zrušení se nikdy nepřihlíží) došlo po roce 1850 (respektive po zachycení sídla na mapě stabilního katastru z let 1824–1843). Protože v období let 1824–1945 byly zániky historických osad výjimečnou záležitostí, představují 99 % všech zaniklých historických osad sídla zaniklá po roce 1945.
Jen minimum tehdy zaniklých sídel bylo později obnoveno na stejném místě, takže nevzniká problém se superpozicí polygonu zaniklé a nové lokality v téže třídě prvků ("mapové vrstvě"). Problém takové superpozice se vyskytuje pouze u méně než dvaceti zaniklých historických osad, které byly později převrstveny zcela odlišnou urbanistickou

strukturou, která mimoto obvykle nenese stejné jméno. Typickým příkladem je zaniklá malá víska Čertova Lhotka převrstvená novou urbanistickou struturou města Mariánské Hory. Ačkoli tyto dvě osady na sebe z hlediska úřední evidence plynule navazují (z tohoto hlediska jde o přejmenování jedné a téže lokality), ve skutečnosti jde o dvě zcela odlišné lokality, z nichž každá má (měla) svůj významový střed někde jinde. Polygon zaniklé z této dvojice lokalit je vědomě redukován na malou enklávu uvnitř polygonu nové lokality, a to zásadně na území, které není zastavěno. Pro tak malý počet lokalit by nebylo účelné zavádět samostatný subtyp nebo polygonovou třídu prvků.
Mezi zaniklé historické osady se však nezařazují ta sídla (zejména příměstské vsi), jejichž starší (vesnická) struktura byla zcela nebo z velké části *převrstvena* novou strukturou městskou či sídlištní a oba celky nesou stejné jméno, popřípadě se nezměnil průběh hlavních komunikací a podobně.

Z hlediska stavu (existence) se rozlišuje ještě mezistav *torzální*, charakteristický například pro vysídlené vesnice v pohraničí, kdy z původní zástavby zůstalo zachováno jen menší procento domů, ves však nelze charakterizovat jako zaniklou. Takové sídlo se zařazuje do subtypu *historická osada* a stav jejího dochování se odrazí v poli *URB_REAL*, tedy "reálný urbanistický typ lokality", a ve vyplnění pole *ZANIK*.

Také fakt převrstvení, stejně jako další charakteristiky *historické osady* (ale i lokalit jiných typů) je obsahem atributového pole *URB_REAL*. Pouze tam se také rozlišuje, zda jde o město, městys, ves, vísku a podobně.

Upozornit je třeba na specifické případy "translace" historických osad, kdy původní lokalita byla například zatopena a nová byla vybudována na odlišném místě, přičemž obvykle nese stejné úřední jméno. Typickým příkladem je kvůli zatopení Želivskou přehradou zbořený městys Dolní Kralovice, vybudovaný proto nově kolem roku 1968 vysoko nad řekou, v blízkosti vsi Vraždovy Lhotice, na území, které původně ani nepatřilo ke k. ú. Dolní Kralovice. Z hlediska CZ_RETRO jde samozřejmě o dvě svébytné historické osady – jednu zaniklou a druhou nově vzniklou (existující).

Komplikací je zde skutečnost, že z hlediska úřední evidence jde stále
o jedinou osadu i obec. Tento vztah je vyjádřen příslušnými údaji jak v poli LOK_IDENT: *zatopeno* resp. *náhrada zatopeného městyse*, tak ADM_REAL: *««býv. obec i osada* resp. *obec i osada (náhrada původní lokality) (««)*.

Odlišně jsou řešeny případy jako Most. Historické jádro města včetně prakticky všech historických předměstí bylo sice v 60.–70. letech 20. století zbořeno kvůli těžbě uhlí, zánik však přetrvaly novodobé městské čtvrti jihozápadně od zbořené zástavby (a později byly značně rozšířeny). Most je proto v CZ_RETRO veden jako kontinuálně existující "jediná" historická osada se *zaniklou hl. městskou čtvrtí*, jejíž definiční bod (a tedy i bod historické osady) je umístěn v místech hlavního náměstí zbořeného Mostu. Proces zániku starého Mostu lze tedy výstižně sledovat pomocí čtvrtí (viz též dále). Samozřejmě že i Most je z hlediska úřední evidence kontinuálně existující obcí i osadou (pozdější vytvoření "umělé" osady Starý Most zahrnující vytěžená území jak města, tak sousedních vsí, je určitou anomálií, která na základní pojetí nemůže mít vliv).

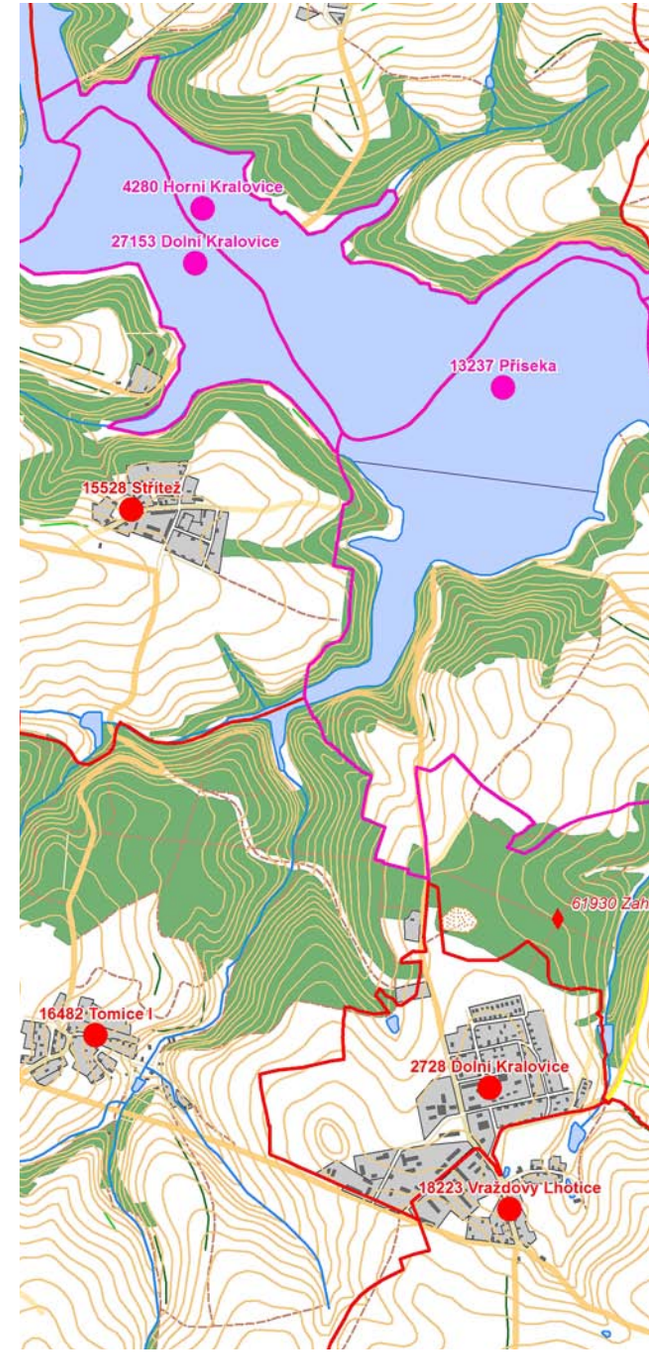

Situace zatopených a nových Dolních Kralovic.

Polygony historických osad.
Zaniklé historické osady jsou odlišeny růžovou plochou.

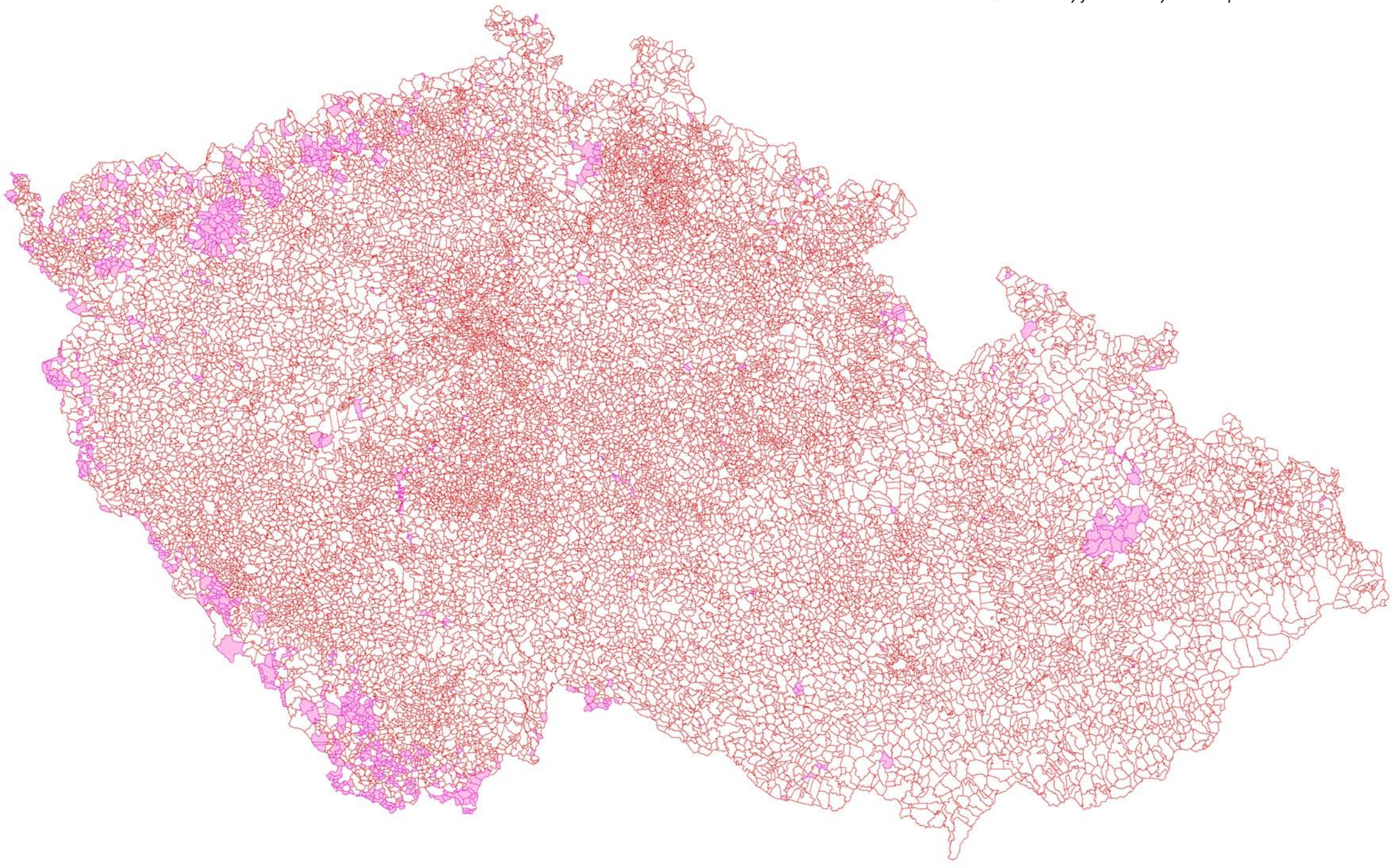

Jedním z hlavních cílů CZ_RETRO je "vrátit na mapu" historické vesnice, které stále existují, ale v důsledku necitlivých administrativních zásahů z ní zmizely. Vsi Babice, Lidměřice a Želovice byly sloučeny s osadou Olbramovice, zrušena byla i jejich katastrální území a neexistují ani jako ZSJ. Určité povědomí o nich zachovávají pouze statistické (sčítací) obvody (zelené linie), identifikované však pouze číselnými kódy. Jejich hranice jsou mimoto zcela nehistorické a nahodilé.

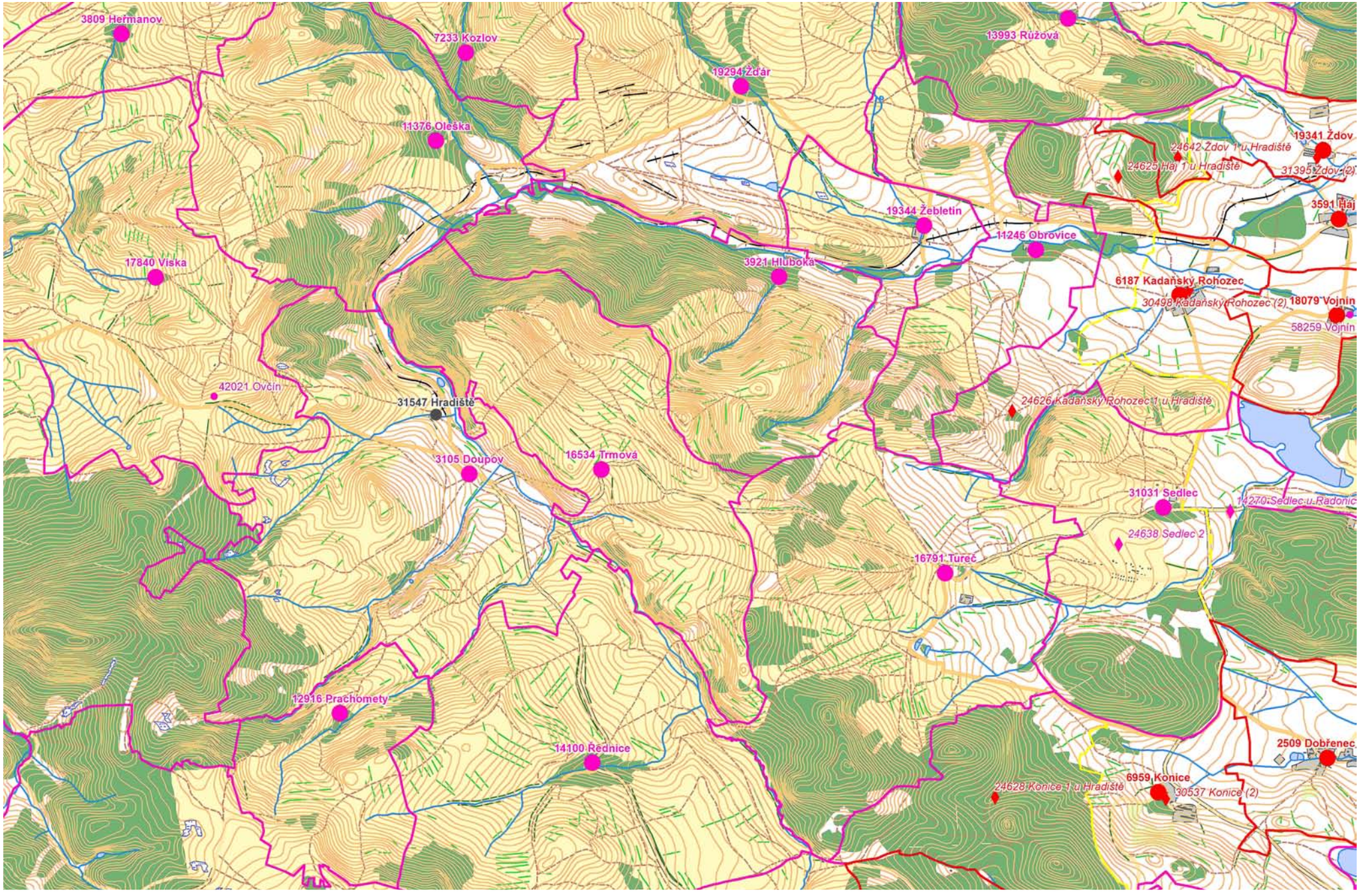

Dalším cílem CZ_RETRO je rekonstruovat sídelní síť v oblastech, kde (zejména po roce 1945) zanikla. Část vojenského újezdu Hradiště v okolí zbořeného okresního města Doupov.

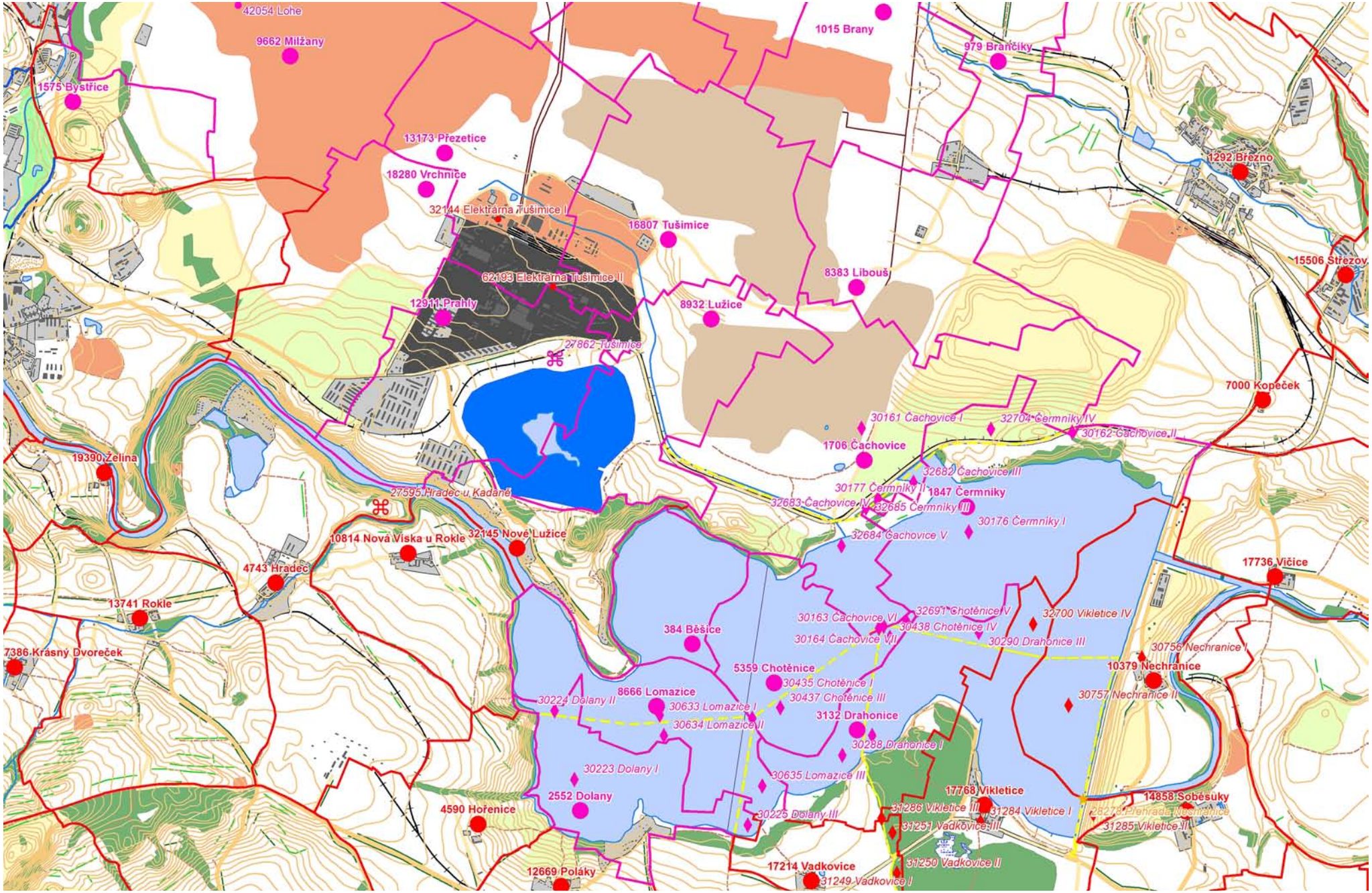

Obraz zaniklé sídelní sítě je rekonstruován i v oblastech postižených povrchovou těžbou či zatopení: Nechranická přehrada a okolí tušimické elektrárny.

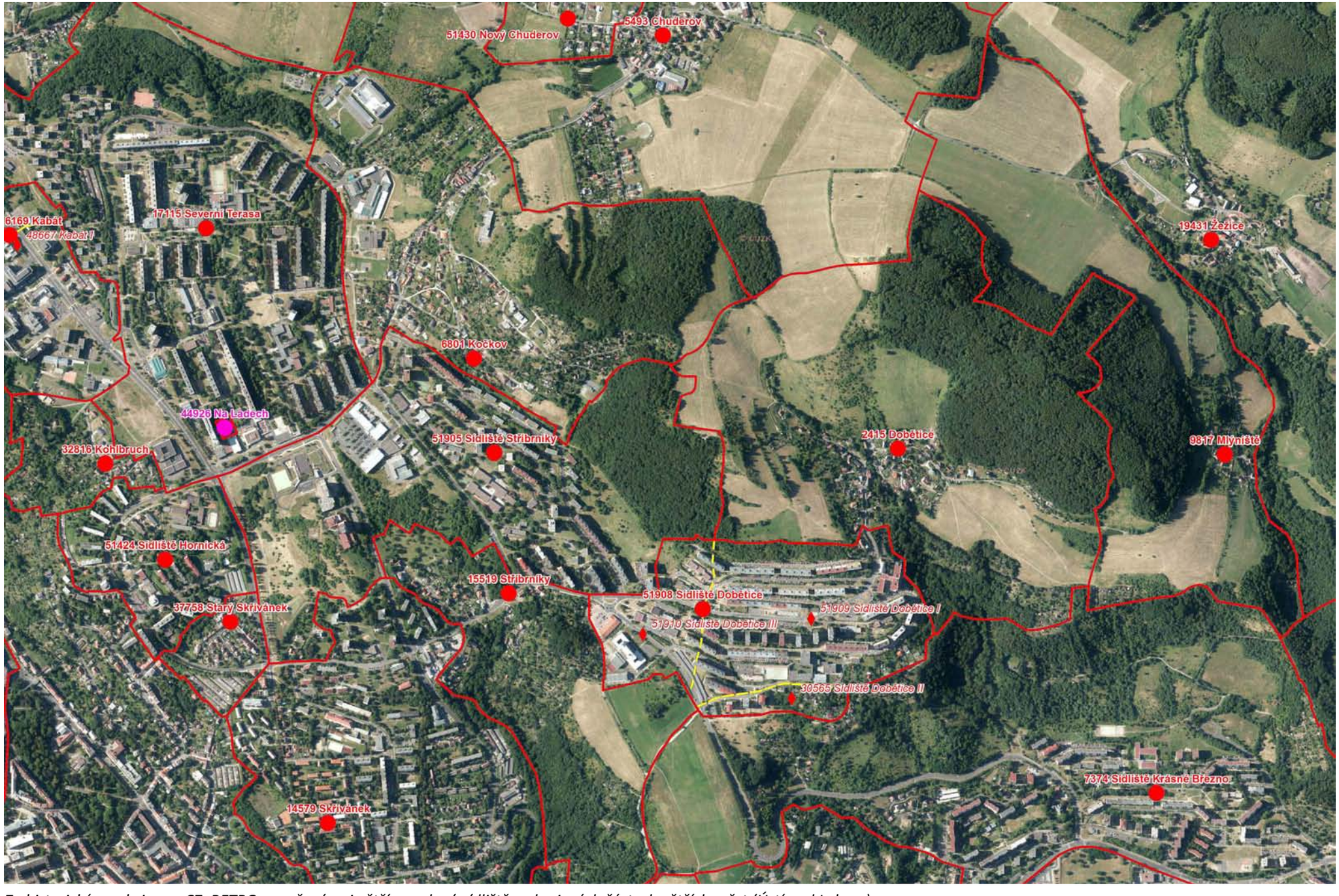

Za historické osady jsou v CZ_RETRO považována i větší panelová sídliště v okrajových částech větších měst (Ústí nad Labem).

Historickou osadou v CZ_RETRO jsou i nejnovější sídelní útvary budované po roce 2000 (Nový Jeníštejn).

Takové nejnovější satelitní útvary lze za historické osady považovat i v případě jejich bezprostředního dotyku se staršími vesnicemi, neboť představují celky zcela odlišné.

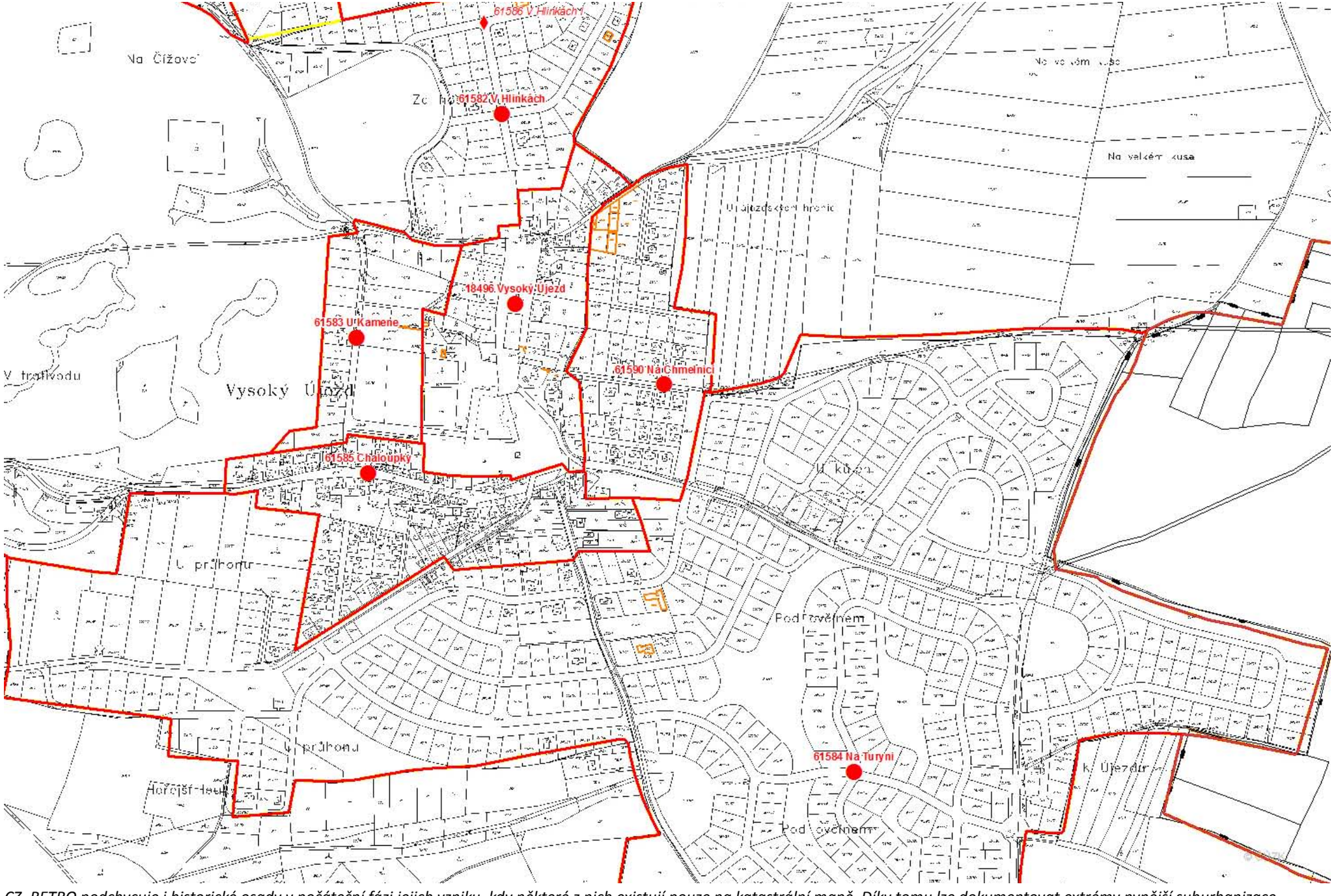

CZ_RETRO podchycuje i historické osady v počáteční fázi jejich vzniku, kdy některé z nich existují pouze na katastrální mapě. Díky tomu lze dokumentovat extrémy nynější suburbanizace.

Čtvrtě historických osad

Jde o případy, kdy v rámci historické osady existují urbanisticky svébytné části (čtvrtě), které nemají vlastní historickou identitu charakteru vsí, nebo ji ztratily již před třicetiletou válkou.
Čtvrtě se dělí do dvou základních a v mnoha ohledech odlišných druhů, totiž na čtvrtě městské a vesnické. V rámci jedné historické osady (města) se přitom může vyskytnout kombinace čtvrtí městských i vesnických.
Oba tyto druhy čtvrtí se dělí na (společné) subtypy:

3 • *hlavní čtvrť*
4 • *čtvrť* (všechny ostatní)

a dále

33 • *zaniklá hlavní čtvrť*
44 • *zaniklá čtvrť*

V každé historické osadě vždy skutečně existuje čtvrť dominantního významu (který nemusí být nutně dán největší plošnou velikostí či počtem domů v rámci intravilánu). Ve městě je to vždy historické jádro, u vesnic vlastní ves, obvykle s významovým centrem u kostela. Pro umisťování definičních bodů čtvrtí platí totéž, co pro body historických osad. V případě hlavních čtvrtí pak logicky dochází k umístění jejich bodu do stejného místa jako bodu historické osady. Právě kvůli tomuto vědomému umístění dvou bodů různých *subtypů* do stejných souřadnic, musí být hlavní čtvrtě vyčleněny jako samostatný subtyp (je to nezbytné kvůli topologické kontrole geografického informačního systému).

Pro rozlišení, zda jde o čtvrtě městské či vesnické, slouží atributové pole *URB_REAL*, kde se také uvádí jejích případná další specifikace.

Městské čtvrtě
Patří sem:
• Čtvrtě nyní nebo dříve úředně evidované jako *čtvrtě* (o zvláštnostech jejich evidence viz výše) s výjimkou těch, které mají předchozí vesnickou identitu. Nepatří sem tedy ústecké úřední čtvrtě Klíše či Krásné Březno nebo lokality v centrální části Prahy, ani vně spojených pražských měst, respektive barokního pražského opevnění jako Holešovice, Karlín, Smíchov (ty všechny jsou historickými osadami).
• Čtvrtě evidované v mapách stabilního katastru, popřípadě i v jiných mapách (zejména ve III. vojenském mapování), a to až do počátku regulérní lexikonové evidence čtvrtí (ta existovala až od roku 1900). V případě opevněných měst, kde existence vnitřního města a jednoho či více předměstí vyplývala z podstaty věci, se požadavek evidence v mapě či ve starších archiváliích neuplatňuje. Všechny tyto čtvrtě se považují za *býv. čtvrtě*, přičemž jde převážně o historická předměstí
• Pokud vně historického jádra (centra) města existují urbanisticky svébytné mladší části (vzniklé od 2. poloviny 19. století dodnes), které nebyly jako čtvrtě po roce 1850 evidovány, jsou považovány za *městské čtvrtě (neúřední)*. Jsou zřízeny zejména tehdy, pokud mají zažité a v mapách užívané jméno (přihlédnout lze i k pojmenování v soustavě ZSJ). Pokud takové jméno nemají, je v rámci CZ_RETRO vhodné jméno navrženo. Oprávněnost zavedení neúředních čtvrtí je zřejmá například v případě Zlína (čtvrtě jako Letná, Zálešná, Podvesná a další) a podobně je tomu v ostatních městech. Rozčlenění "příliš velkého" intravilánu města na menší, urbanisticky odůvodněné části (čtvrtě) má i praktický orientační význam.

Je zřejmé, že v obecném povědomí je vnímání "čtvrtí" širší. Mnoho lidí jistě vnímá například Dejvice či Střešovice a další jako pražské čtvrtě a stejně je tomu i v ostatních větších i menších městech. Není pochyb o tom, že taková sídla již většinou skutečně ztratila charakter vsi (v CZ_RETRO jsou obvykle označena jako *ves aglomerovaná*) a z urbanistického hlediska by je skutečně bylo možno považovat za městské čtvrti či "části města". Na sídelní strukturu, jak je v CZ_RETRO definována, lze tedy nahlížet i prismatem sídelních útvarů a aglomerací. Za *sídelní útvar* lze zjednodušeně řečeno považovat souvislé zastavěné území daného města (či vsi), přičemž je tvořen nejen vlastním historickým městem a jeho historickými předměstími, ale i stavebně srostlými vesnicemi. *Aglomerace* zahrnuje navíc i další sídla, která jsou sice od souvislého sídelního útvaru oddělena, ale funkčně s ním úzce souvisejí. Sídelní útvary i aglomerace byly (alespoň pro města a městyse) definovány v edici *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* a v dokonalejší formě též v publikaci *Historický lexikon městysů a měst. Vývoj postavení a funkce městských sídel v dějinách územěsprávního členění českých zemí.*
S promítnutím tohoto pohledu se počítá také v systému CZ_RETRO (v příslušných polích databáze i v samostatné polygonové třídě prvků geografického informačního systému), ale zatím nebylo s ohledem na jiné potřebnější úkoly realizováno. V prostředí GISu jsou totiž aglomerační vazby všech sídel samy o sobě dobře viditelné i bez jejich zvýraznění jinými kartografickými prostředky.

Vesnické čtvrtě
Vesnické čtvrtě jsou pojmem, který v podstatě nemá oporu v úřední evidenci. Také z urbanistického hlediska jde ve většině případů o entity odlišného charakteru oproti čtvrtím městským. Společným rysem je to, že jde o rozsáhlejší a urbanisticky svébytné (někdy i prostorově oddělené) části vsí, které nemají vlastní historickou vesnickou identitu.
Vesnické čtvrtě se v rámci CZ_RETRO vymezují v následujících případech:
• Vesnice v sídelní struktuře běžného typu (zástavba se koncentruje do ucelených vesnic, mimo ně se nacházejí jen jednotlivé samoty) sice tvoří více či méně souvislý (kompaktní) útvar, který se však vnitřně dělí v urbanisticky svébytné části, obvykle s vlastním prostorem návesního charakteru a téměř vždy s vlastním, v místě zažitým pojmenováním, často v podobě dvojice jmen typu Velká/Malá Strana (Rakovice, Žehuň). Jako místní části obvykle nebyly evidovány. Nepatří sem však vsi, v rámci jejichž intravilánu byly evidovány dvě či více místních částí (s tím, že místní část stejnojmenná s osadou nemusela existovat), které mají z urbanistického hlediska charakter pouhé "části vsi" (což se odráží i v jejich pojmenování, typicky: Horní konec, Dolní konec). Hranice těchto částí nelze v urbanistické struktuře vsi jednoznačně stanovit (mohly by probíhat kdekoli v rozmezí i několika stovek metrů). Takové místní části dokonce odporují soudobým úředním požadavkům na vzájemnou prostorovou oddělenost místních částí i osad (což je požadavek, který má z hlediska CZ_RETRO opodstatnění jen ve velmi málo situacích, v této však ano). Takové vesnické čtvrtě by bylo možné akceptovat pouze

v případě, pokud by byl k dispozici úplný výčet popisných čísel, ale i tak jen s výhradami.

• Vesnice (obvykle plošně rozsáhlé) v oblastech rozvolněného kobercového nebo řetězového osídlení (byť této struktury vesnice nabyla až novodobým vývojem), například na Těšínsku či Valašsku. Jednotlivé čtvrtě jsou obvykle alespoň zčásti prostorově odděleny (někdy pouze vodními toky a jejich údolími).

• Vesnice (obvykle plošně rozsáhlé) v horských oblastech (Krkonoše, beskydská oblast, moravské Kopanice), v nichž kromě hlavní koncentrace osídlení v údolí a na jeho svazích existují i další, obvykle početnější a větší shluky osídlení budního či kopaničářského charakteru, které je účelné vymezit jako polygonovou lokalitu (nikoli pouhou bodovou místní část). Čtvrtě tohoto typu obvykle navzájem představují prostorově izolované celky (oddělené nejčastěji lesem).

Čtvrtě obou naposledny uvedených typů jsou téměř vždy úředně evidovány jako místní částí (nejčastěji jako skupiny domů, roztroušené domy, někdy – a nepříliš vhodně – i jako vsi). Ve starším období (obvykle ještě v roce 1921) odpovídá taková "soustava" místních částí systému a jménům polních tratí, jak je zachycují mapy stabilního katastru. V mladším období (1930, 1950) byla někdy (zvláště v oblastích industriálního charakteru) taková soustava nahrazena jinou množinou místních částí, které již reflektovaly novodobý stavební rozvoj, ale jejichž jména se často na žádné mapy nedostala. Pokud se i takové místní části (čtvrtě) podaří identifikovat, lze je z urbanistického hlediska obvykle v systému CZ_RETRO začlenit do jednotné logické soustavy vesnických čtvrtí a nevzniká zde problém se superpozicí.

Rekonstrukce administrativně zrušených městských čtvrtí v Bruntále přesně podle mapy stabilního katastru.

Polygony čtvrtí historických osad (městských i vesnických).
Zaniklé čtvrtě jsou odlišeny růžovým podbarvením.

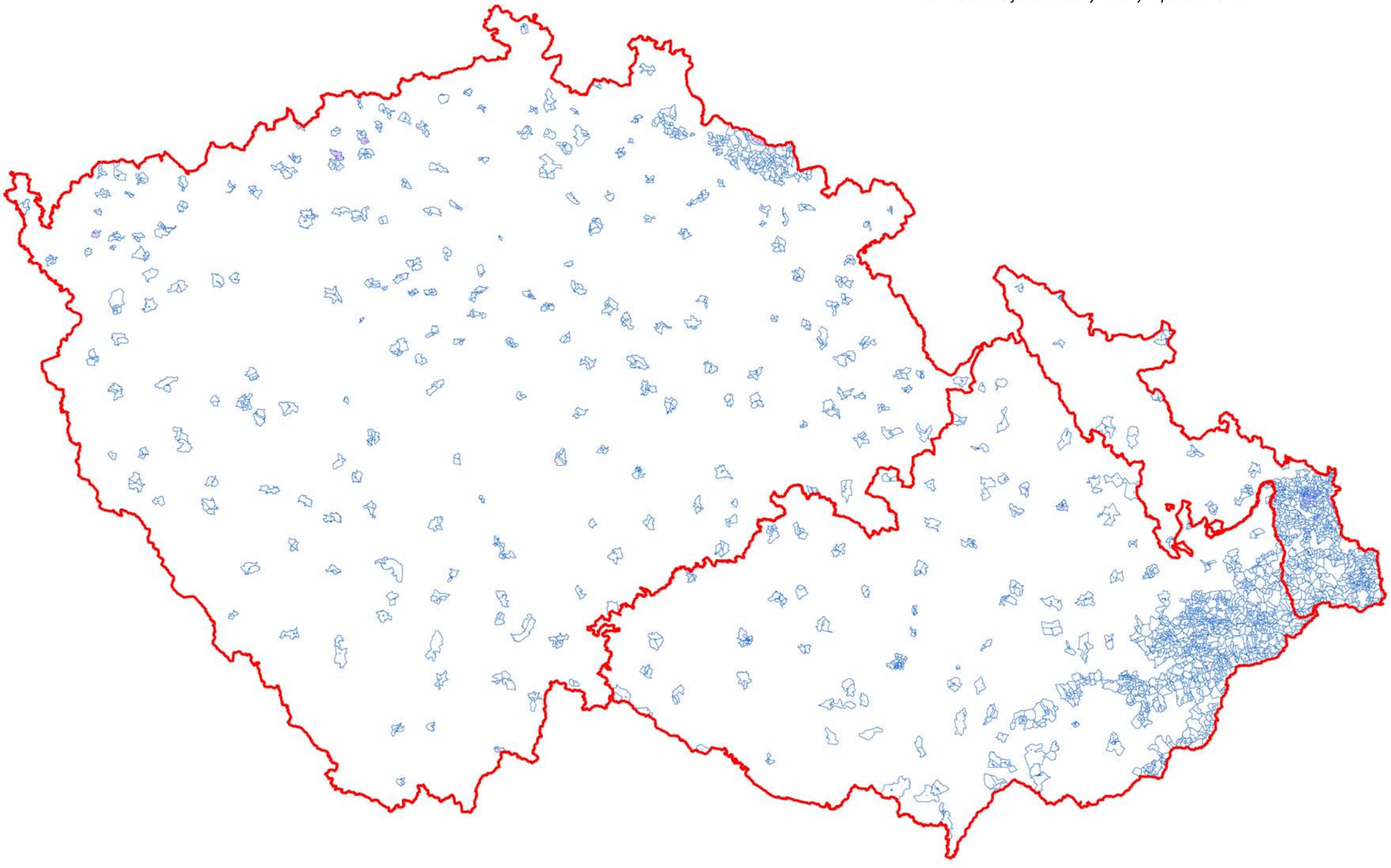

Rekonstrukce historických předměstí v Brně. Díly těchto čtvrtí zde vznikají obvykle průmětem nynějších katastrálních hranic.

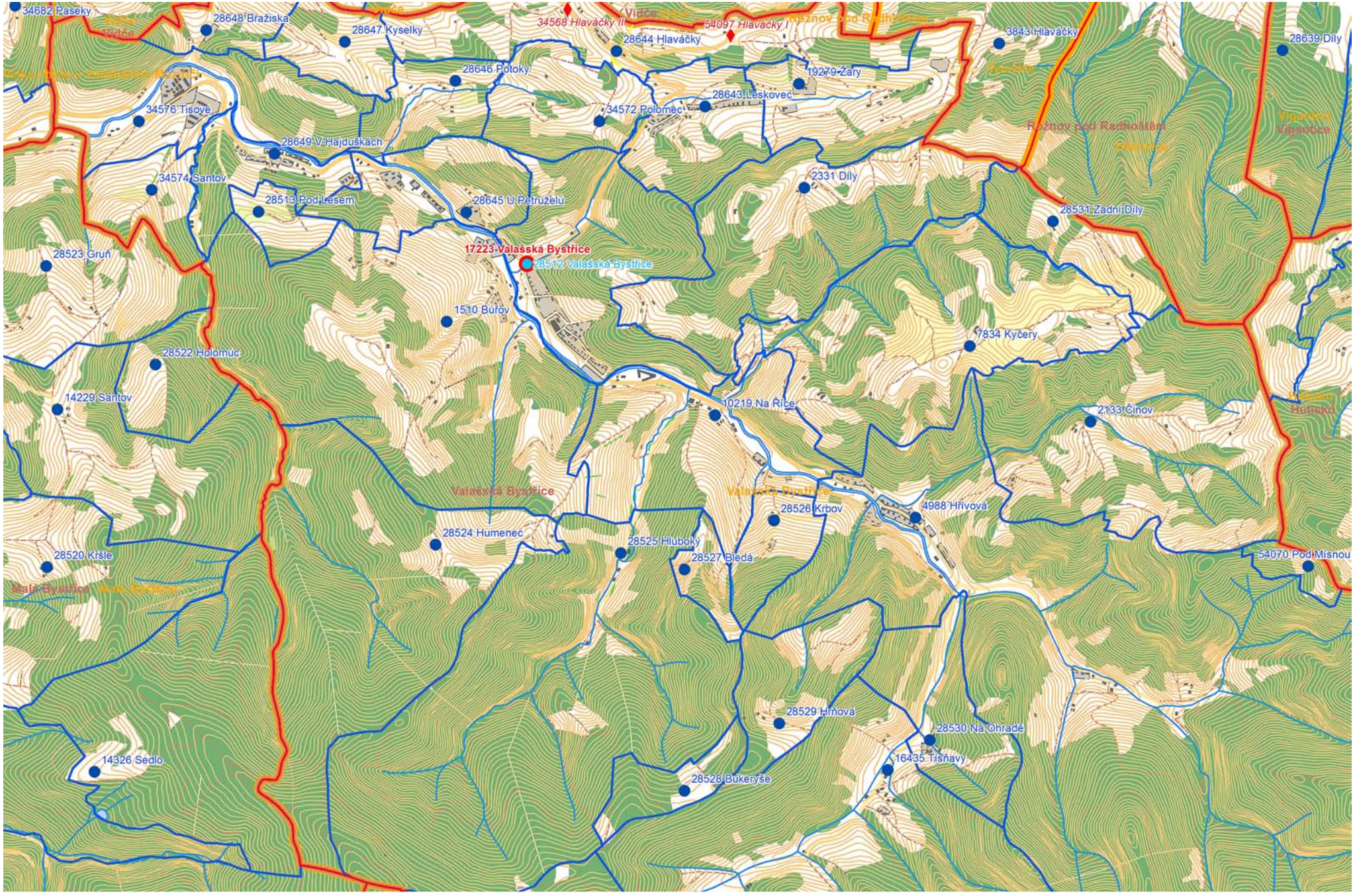

Vesnické čtvrtě v oblasti rozvolněného beskydského osídlení.

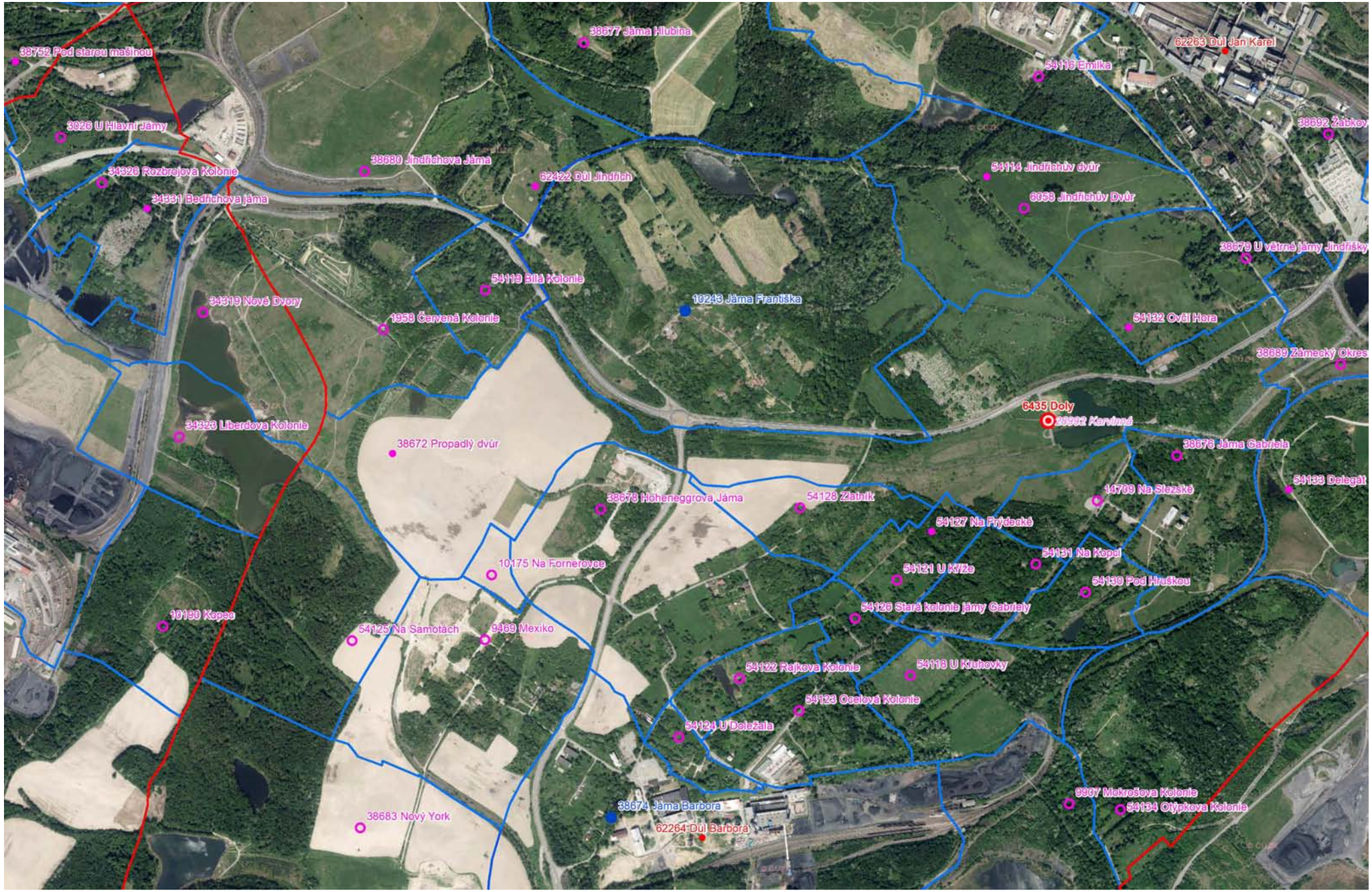

Rekonstrukce převážně zaniklých čtvrtí hornického města Karvinná (nyní Doly) v průmětu do aktuální ortofotomapy.

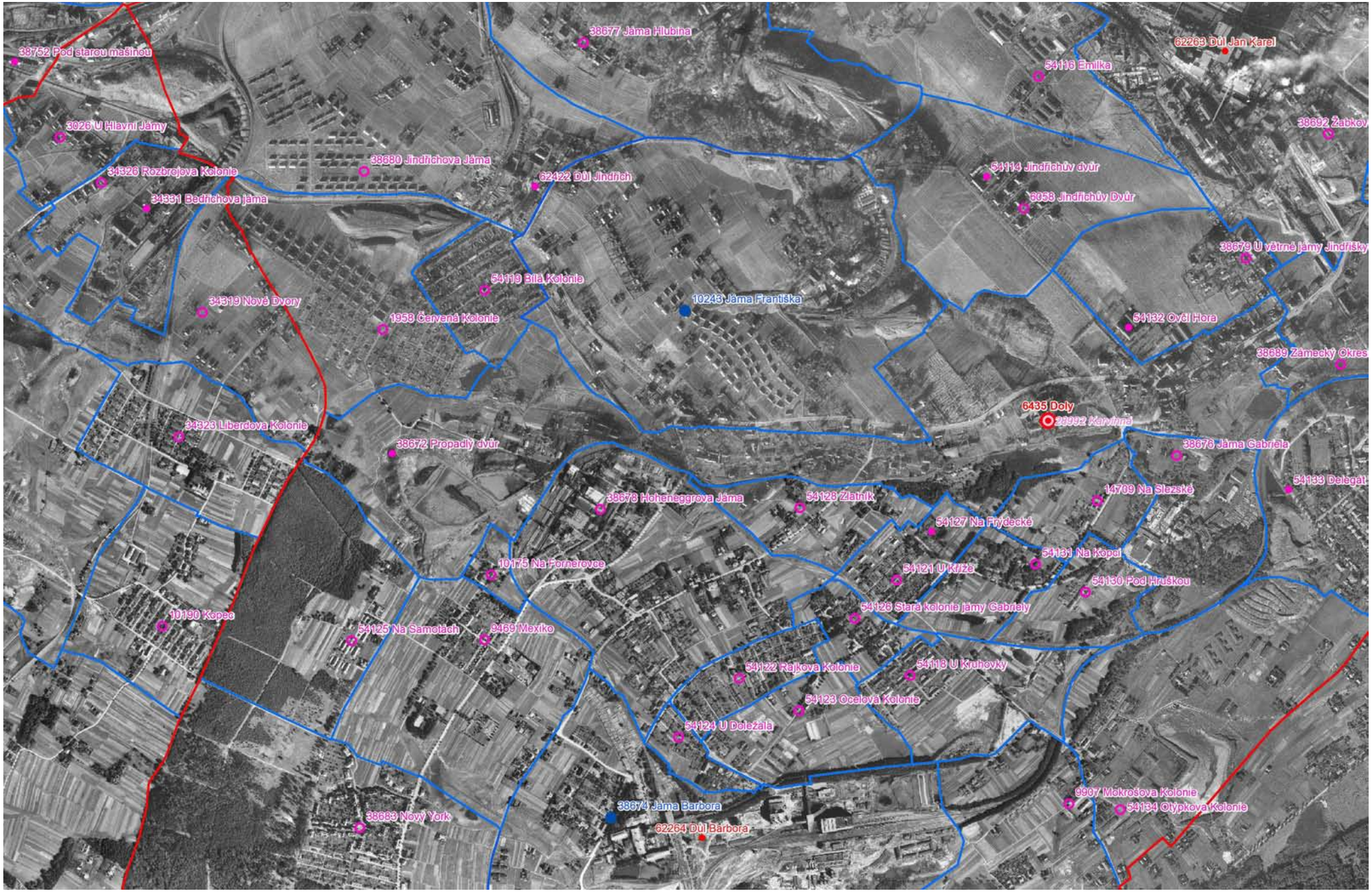

Rekonstrukce převážně zaniklých čtvrtí hornického města Karvinná (nyní Doly) nad ortofotomapou z doby kolem roku 1950 zachycující stav před demolicemi.

Díly historických osad či díly území

Díly obecně mají v systému CZ_RETRO funkci nejmenších skladebných částí, z nichž lze proto "vystavět" jakékoli polygony vyšší. To je možné díky tomu, že v příslušné třídě prvků ("mapové vrstvě") jsou obsaženy nejen skutečné díly (které dělí polygony historických osad či čtvrtí na menší části), ale i polygony na díly nedělených historických osad a čtvrtí. Takové díly však nemají vlastní body (nahrazují je body historických osad a čtvrtí, což je logické, neboť i kódy CZ takových dílů jsou totožné s kódy CZ příslušných historických osad či čtvrtí). Body dílů se tedy uplatňují pouze v případech "skutečných" dílů (polygon není ničím jiným než polygonem dílu). Jsou umisťovány pokud možno do vhodného místa intravilánu, ale s cílem vyhnout se kvůli čitelnosti v menších měřítcích kumulaci bodových značek v malém prostoru; proto mohou být umístěny i mimo zastavěné území.

Základní vlastností dílů je, že jejich polygon má vždy jednoznačnou (jednoduchou) příslušnost k osadě a/nebo katastrálnímu území (a tedy i ke všem vyšším jednotkám od obce počínaje) a to jak příslušnost aktuální, tak historickou (bývalou).

Z toho také vyplývá, že zatímco historické osady a čtvrtě lze v rámci CZ_RETRO zřizovat i "z vlastního popudu" (tedy nikoli jako průmět úřední reality), díly jsou systému CZ_RETRO v podstatě "vnuceny" a nemohou vznikat z vlastní iniciativy (s jedinou výjimkou uvedenou na konci). Díly musí být zřízeny vždy, když:

• Intravilán historické osady či čtvrtě rozděluje aktuální průběh hranic katastrálních území a/nebo osad. Vznikají tak *díly historické osady* (popřípadě *díly čtvrtě*). Patří sem přirozeně i osadní enklávy uvnitř zastavěného území, které jsou specifikovány jako *díl (enkláva)*. Pokud v rámci historické osady existují pouze takové enklávy, je zbývající území (dominantní díl) specifikován jako *díl (dominantní)*.

• Intravilán, tedy zastavěné území historické osady či čtvrtě rozděluje průběh bývalých hranic katastrálních území (popřípadě osad) na dvě či více částí s různou bývalou katastrální a/nebo osadní příslušností. Protože jde o hranice bývalé (nyní neplatné), vznikají *retrodíly historické osady* (popřípadě *retrodíly čtvrtě*). Také v případě retrodílů mohou existovat drobné bývalé enklávy, ale protože jde o enklávy polygonů *osad*, které v době před rokem 2007 neznáme, vznikají jen v rámci porovnání aktuálního stavu se stavem v roce 2007.

V rámci jedné historické osady (čtvrtě) může existovat kombinace dílů a retrodílů; v takovém případě platí, že díly musejí být nejméně dva.

• Extravilán polygonu historické osady či čtvrtě rozděluje aktuální průběh hranic katastrálních území a/nebo osad, přičemž tyto hranice probíhají mimo zastavěné území (i když sporadická zástavba tam existovat může). Jde o *díly území*, přičemž ten, který zahrnuje též celý intravilán dotyčné historické osady, je odlišen jako *díl území (dominantní).* Nedominantní díly území mohou být i velmi malé. Pokud nedominantní díl území představuje pouhou enklávu "cizí" osady, je specifikován jako *díl (enkláva mimo)*. Taková enkláva je buď po celém obvodu obklopena polygonem "mateřské" osady, nebo přiléhá ke hranici polygonu historické osady (dané průběhem katastrální hranice); v takovém případě ale nesmí jít o pouhý přesah polygonu osady, jehož těžiště je na onom sousedním katastrálním území (protože pak by šlo o *díl území* viz výše).

• *Retrodíly území* (jejichž definice je z předchozího zřejmá) se na rozdíl od všech výše uvedených nezřizují povinně, tedy ve všech případech nesouladu nynějších a bývalých hranic. Důvodem je skutečnost, že změn vymezení v extravilánu byl neobyčejně velký počet a jejich podchycení je jednak nereálné, jednak neúčelné. Byl by rekonstruován kompletní průběh katastrálních hranic podle stavu na mapách stabilního katastru (obtížně možná i v mladších obdobích), což je sice žádoucí, ale v podobě samostatné (nezávislé) polygonové třídy prvků ("mapové vrstvy").

V rámci CZ_RETRO jsou proto retrodíly území povinně zaváděny pouze v situacích, kdy jsou nezbytné pro rekonstrukci hranic historických okresů a zemí. I tak jde o postupný a dlouhodobý proces.

V případě, že je to účelné, lze samozřejmě retrodíly území zřizovat i ve vybraných souvislých územích, která se novodobým vývojem zásadně proměnila (a osídlení zde většinou zaniklo), jako jsou povrchové těžební oblasti, plochy a nejbližší okolí velkých přehrad a vojenské újezdy. I v těchto případech jde o postupnou realizaci vytčeného cíle.

Jednotlivě jsou bývalé hranice v extravilánu rekonstruovány jen ve zvláště odůvodněných případech.

• Díly (popřípadě retrodíly) vznikají také v případě, kdy polygon historické osady či čtvrtě dělí aktuální hranice městských obvodů či městských částí statutárních měst. Díky tomu lze pomocí dílů modelovat také tuto formu členění statutárních měst. Protože jde o specifický typ dílů, jsou v atributovém poli URB_REAL odlišeny označením *podíl (retropodíl)*. Součástí jména (retro)podílu je číslo nebo písmenná zkratka městského obvodu/městské části v závorce. Příklad: Na Hřebenkách (5) = retropodíl historické osady na Hřebenkách v městské části Praha 5. Pokud (retro)podíly dále člení území (retro)dílu, doplňuje označení (retro)podílu jméno dílu. Příklad: Sídliště Homolka I (5), Sídliště Homolka I (6); a vedle toho další retrodíly Sídliště Homolka II, Sídliště Homolka III.

Retropodíly vznikají také při rekonstrukci průběhu protektorátní hranice, pokud byla vedena nezávisle na historických či nynějších katastrálních hranicích. Jména retropodílů jsou odlišena analogicky pomocí (P) = protektorát, (Z) = zábor.

Z vlastní iniciativy CZ_RETRO (tedy bez odůvodnění daného úřední realitou) jsou *díly historických osad* zřizovány pouze v jediném případě, a to pokud na území rozděleném katastrální a/nebo osadní hranicí vyrostl urbanisticky koncepčně řešený a v krátké době realizovaný sídelní celek, který lze považovat za historickou osadu. Jde zejména o urbanistické celky budované od 2. poloviny 20. století (typicky velká sídliště), které přitom nejsou úředně evidované (takže nemohou být úředně evidovány ani jejich díly; pokud, tak jedině na úrovni dílů ZSJ). Takové díly se v atributovém poli *ADM_REAL* označují jako: - *(díl urbanistický)*.

Protože typy dílů (včetně podílů) a odůvodnění jejich zřízení obsahují atributová pole *URB_REAL* a *ADM_REAL*, postačuje jejich rozdělení do pouhých dvou *SUBTYPŮ*:

7 • díl hist. osady (čtvrtě)
77 • díl zaniklé hist. osady (čtvrtě)

Gisové díly:
polygony dílů historických osad nebo čtvrtí
polygony nečleněných čtvrtí
polygony nečleněných historických osad

Gisové díly jsou nejmenší skladebnou jednotkou CZ_RETRO.

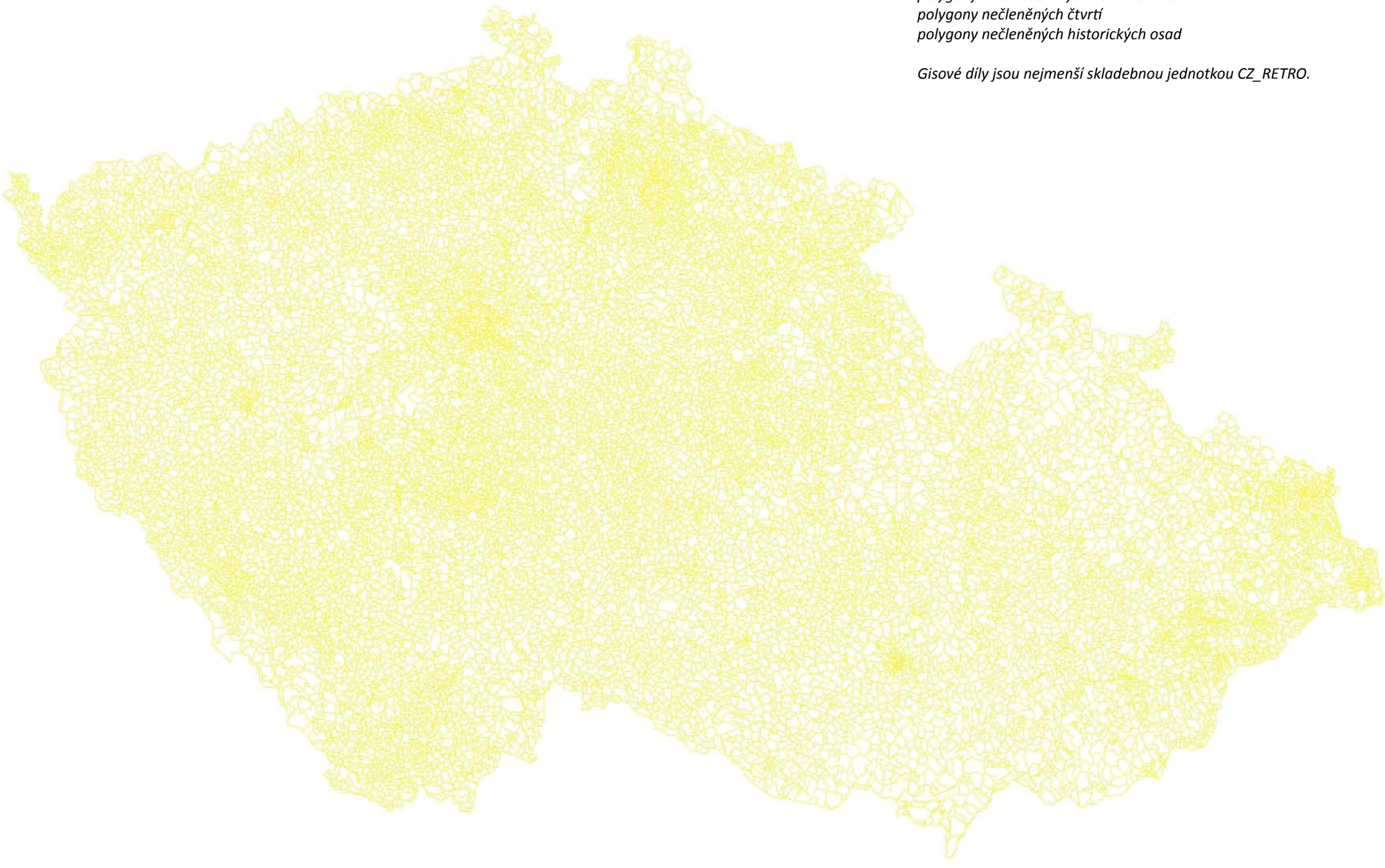

Vztah gisových dílů ke "skutečným" dílům historických osad a/nebo čtvrtí (subtypů 7 a 77).

Díly subtypu 7 (existujících lokalit) označuje červená plocha.
Díly subtypu 77 (zaniklých lokalit) označuje růžová plocha.

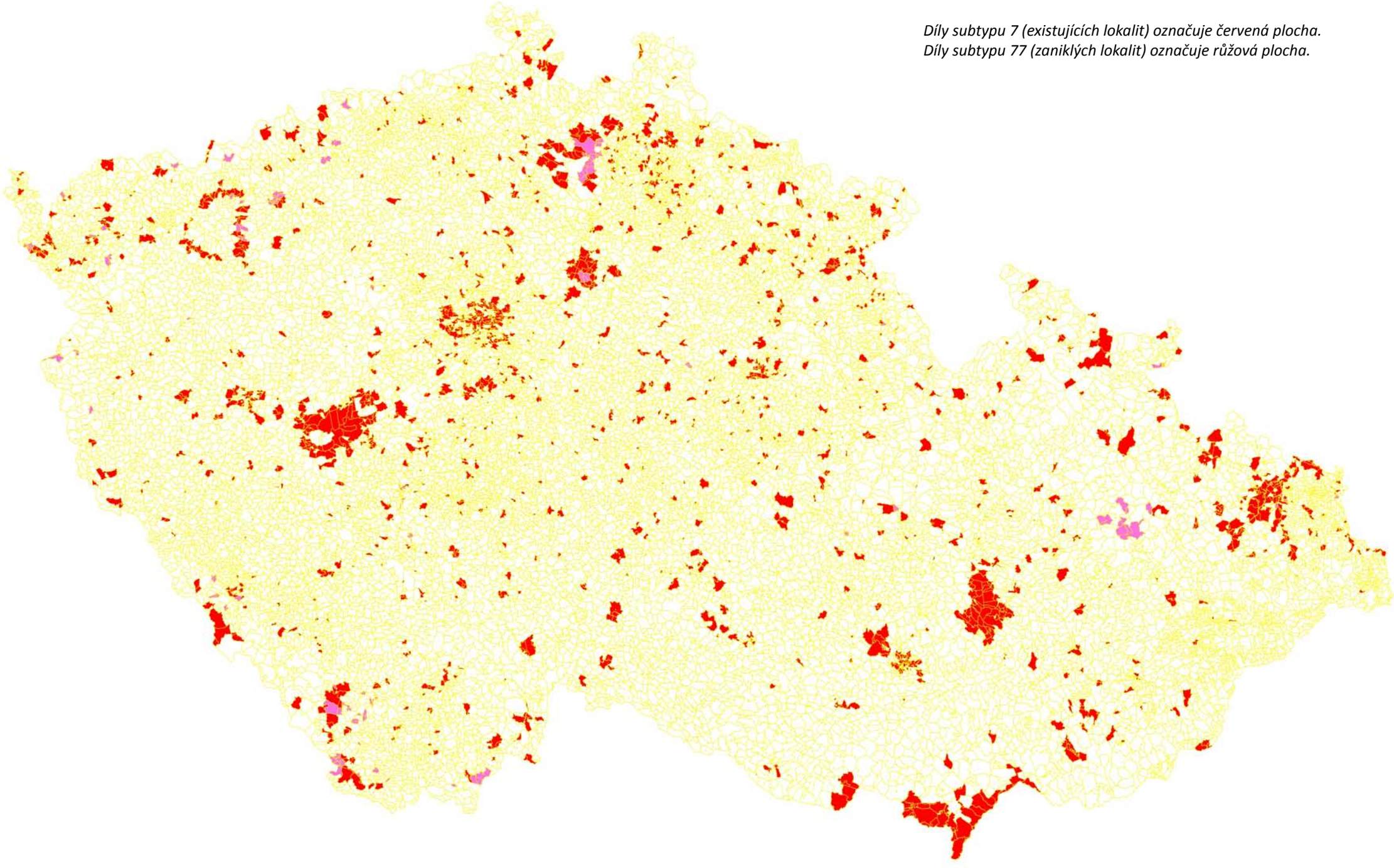

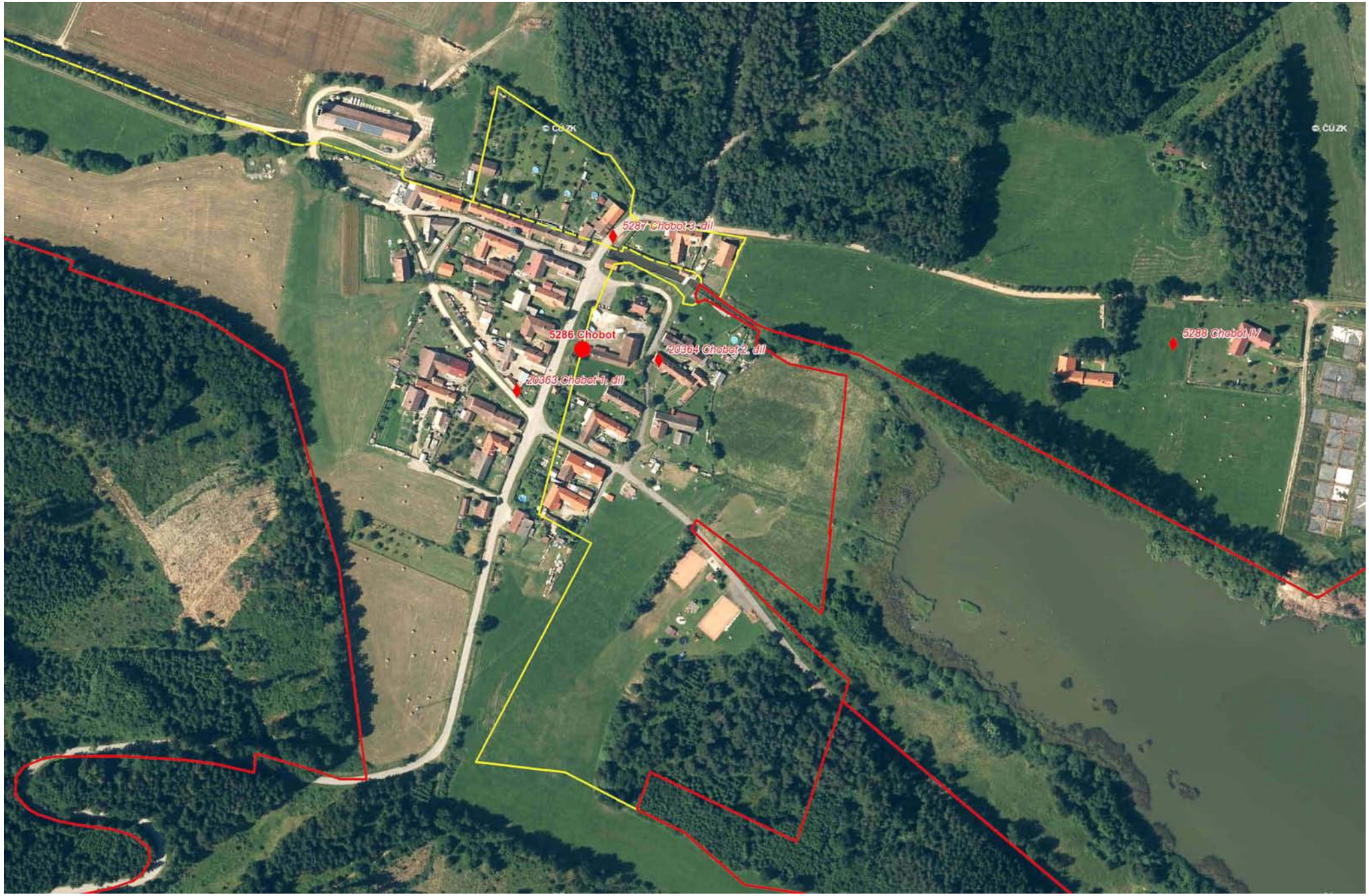

Ves Chobot vznikla na hranici tří katastrálnch území, takže se skládala ze tří dílů. Po sloučení do jediné osady a obce se z hlediska CZ_RETRO změnily na retrodíly (bývalé díly). Ze 3. dílu bylo připojeno pouze vlastní zastavěné území, zatímco dvě vzdálenější úsedlosti zůstaly součástí k. ú., osady i obce Uzenice a jsou z hlediska CZ_RETRO dílem historické osady Chobot.

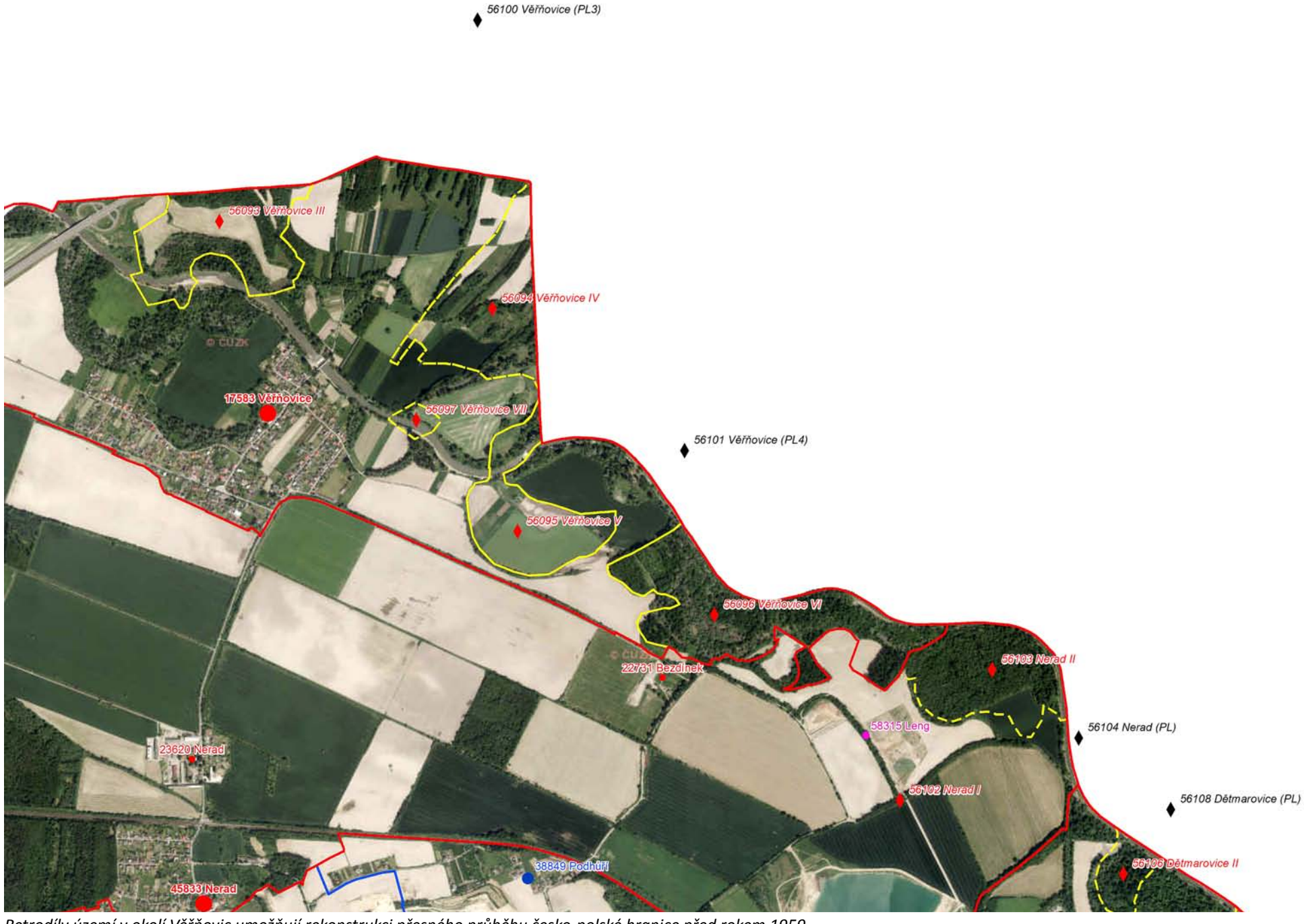

Retrodíly území v okolí Věřňovic umožňují rekonstrukci přesného průběhu česko-polské hranice před rokem 1959.

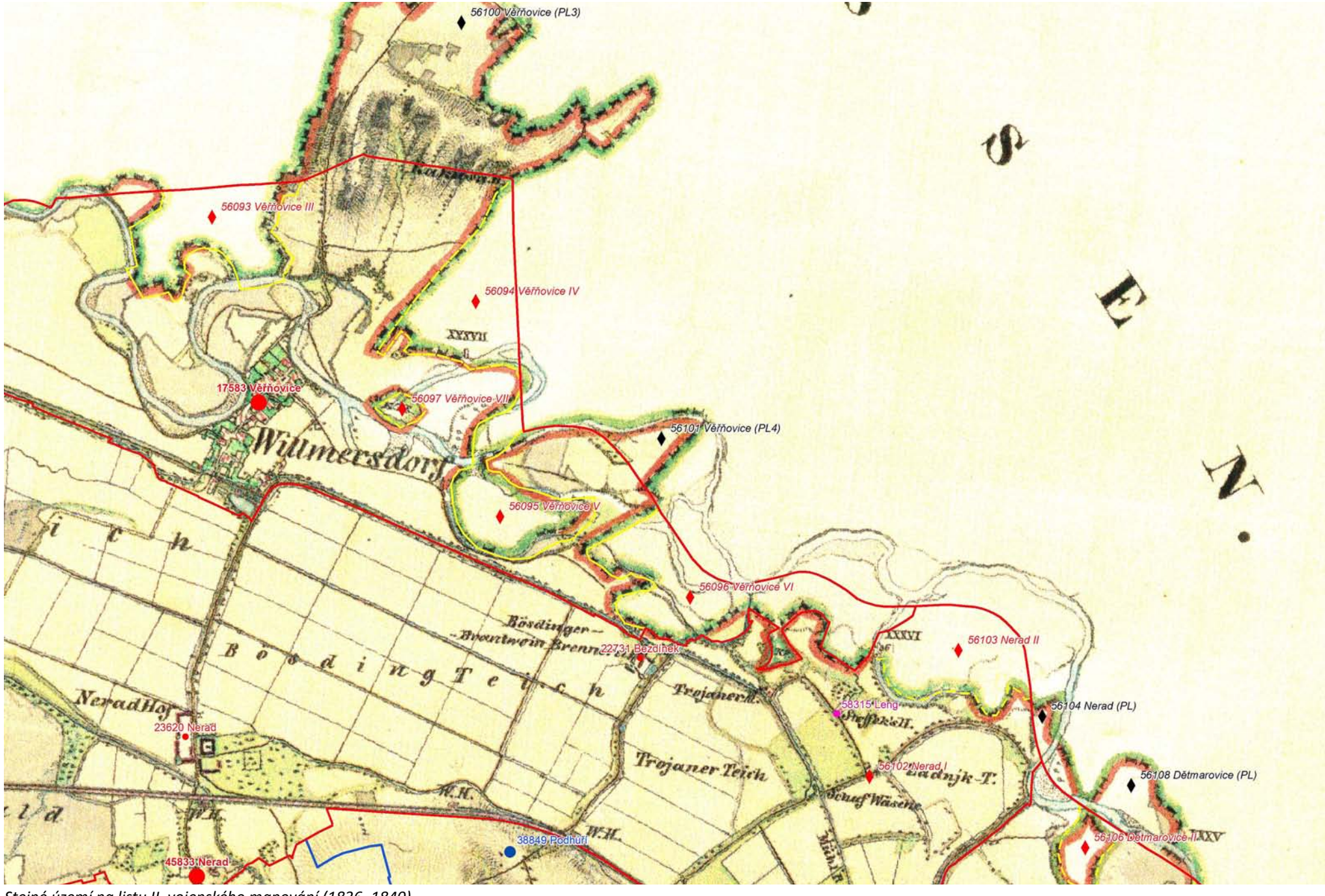

Stejné území na listu II. vojenského mapování (1836–1840).

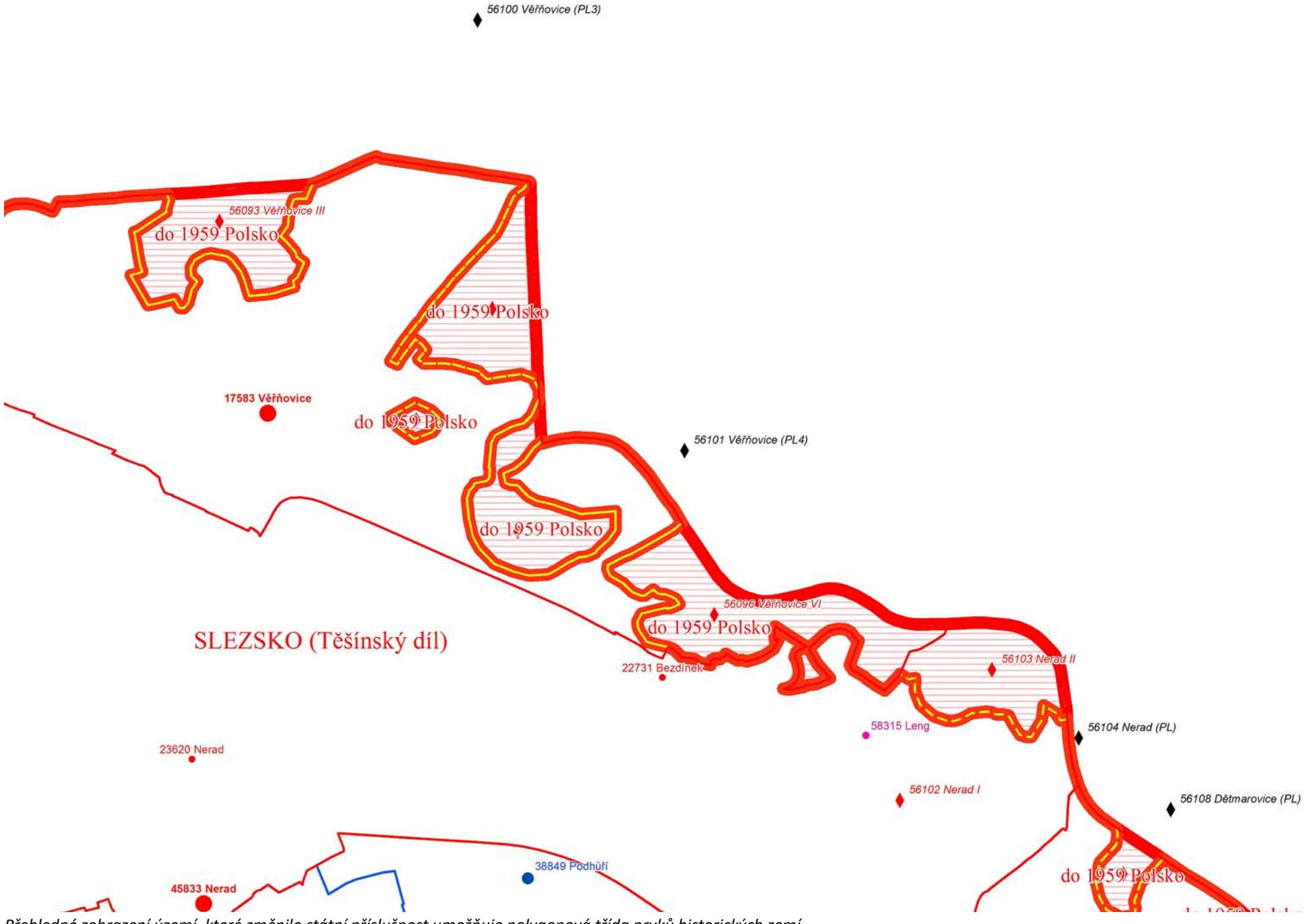

Přehledné zobrazení území, které změnilo státní příslušnost umožňuje polygonová třída prvků historických zemí.

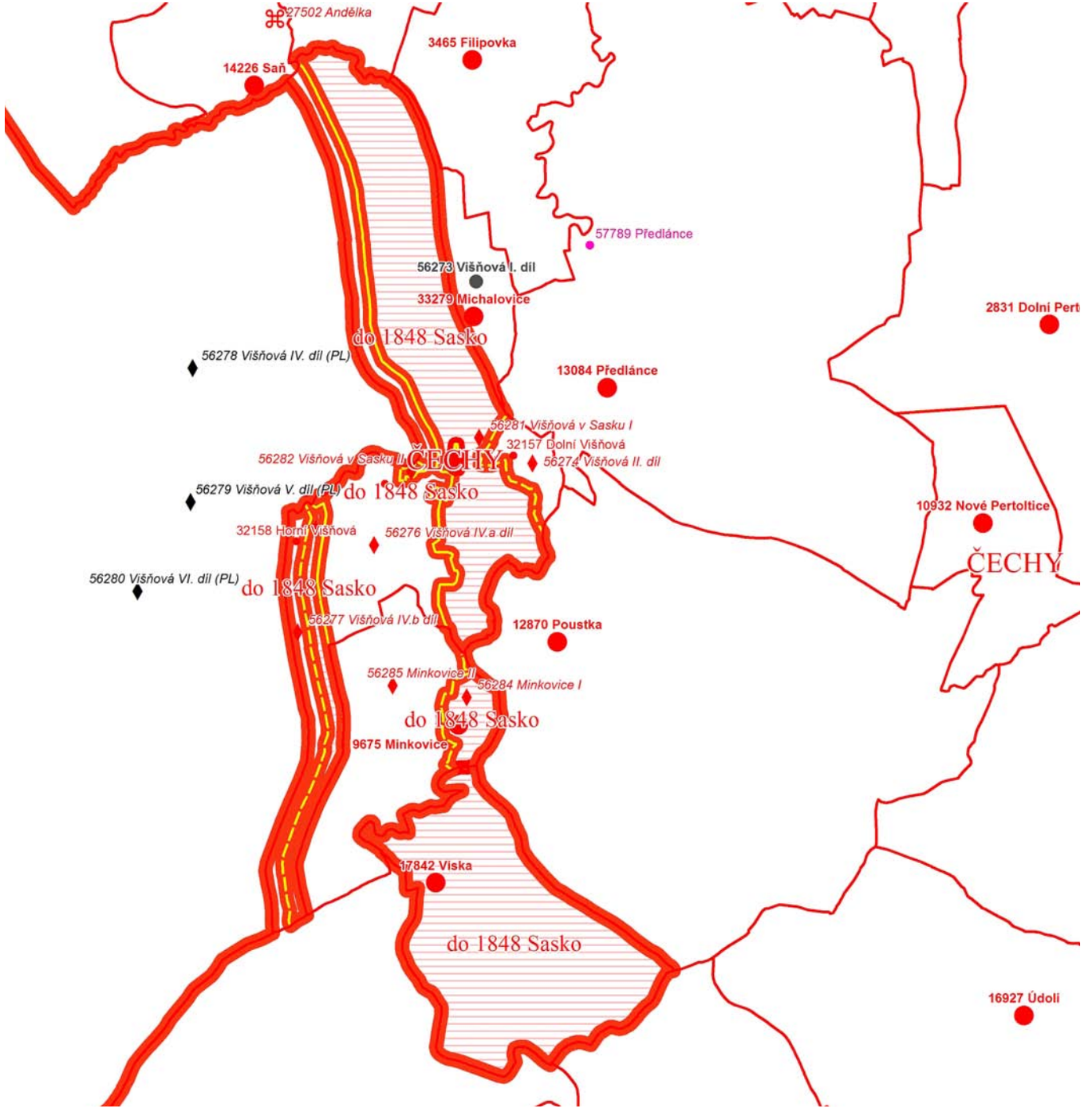

V CZ_RETRO je rekonstruován i historický stav česko-saské (nyní české-polské) hranice v okolí Višňové ve Frýdlantském výběžku či hranice česko-německé (nyní česko-polské) v okolí Pelhřimov v Osoblažském výběžku.

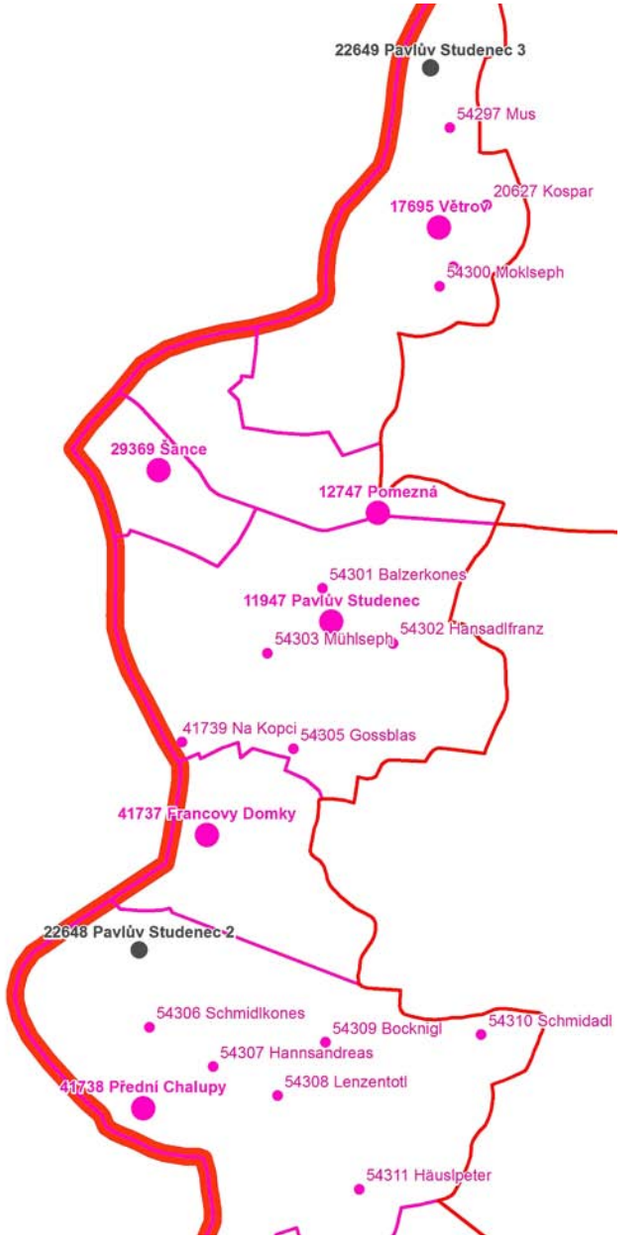

Dávno zaniklé historické osady (subtyp 11)

Jde o historické osady zaniklé před rokem 1850 (resp. 1824, tedy před vznikem map stabilního katastru), ve skutečnosti však mnohem dříve, protože vesnic zaniklých od počátku 18. století do poloviny 19. století je minimum, neboť k poslední větší vlně zániku sídel došlo po třicetileté válce (a na Moravě i po následných tureckých či uherských vpádech).
Tento subtyp nepatří do polygonové třídy prvků (je pouze bodový). Toto vyčlenění je účelné, neboť:
• k zániku došlo ještě ve středověku či v období mezi husitskými válkami a válkou třicetiletou a jen v menšině případů po této válce
• často neznáme přesnou polohu
• neznáme polygon (přesnou hranici území patřícího k danému sídlu), i když v některých případech je přinejmenším jeho jádro zřejmé (pokud je lokalita situována ve výrazném výběžku pozdějšího katastrálního území jiné vsi)
• v řadě případů byla na místě či zhruba v místech zaniklé lokality založena po větším či menším časovém odstupu ves nová. Polygon dávno zaniklé historické osady by se dostal do superpozice s polygonem historické osady nové, takže by pro polygony dávno zaniklých historických osad beztak musela být zavedena samostatná polygonová třída prvků (“mapová vrstva”) (jejíž zřízení nelze ostatně ve vzdálenější budoucnosti apriori vyloučit).

Zvláštní podskupinou jsou dávno zaniklé vsi či městečka, z nichž přetrval kostel, stojící obvykle o samotě. Jsou tedy současně jak dávno zaniklou vsí, tak “kostelní samotou”. Takové lokality jsou rozlišeny v poli URB_REAL předřazením údaje o kostele (obvykle: *kostel/dávno zaniklá ves*), aby je bylo možné odfiltrovat. Tyto lokality byly v některých případech i po roce 1850 evidovány jako místní části. Výjimečně byly takto evidovány samotné kostely (v seznamech míst měly uveden topografický charakter *kostel osamělý*), většinou se však evidence týkala 1–2 domů při kostele stojících.

Značný počet dávno zaniklých vsí je dosud obsažen pouze v databázové části CZ_RETRO, protože dosud nebyly lokalizovány (lokalizace probíhá postupně). Těm je přiřazen ***subtyp 119***. V některých případech se možná lokalizace nepodaří nikdy, ale protože jde o lokality doložené písemnými prameny, mají v celém systému nepochybně své oprávnění.

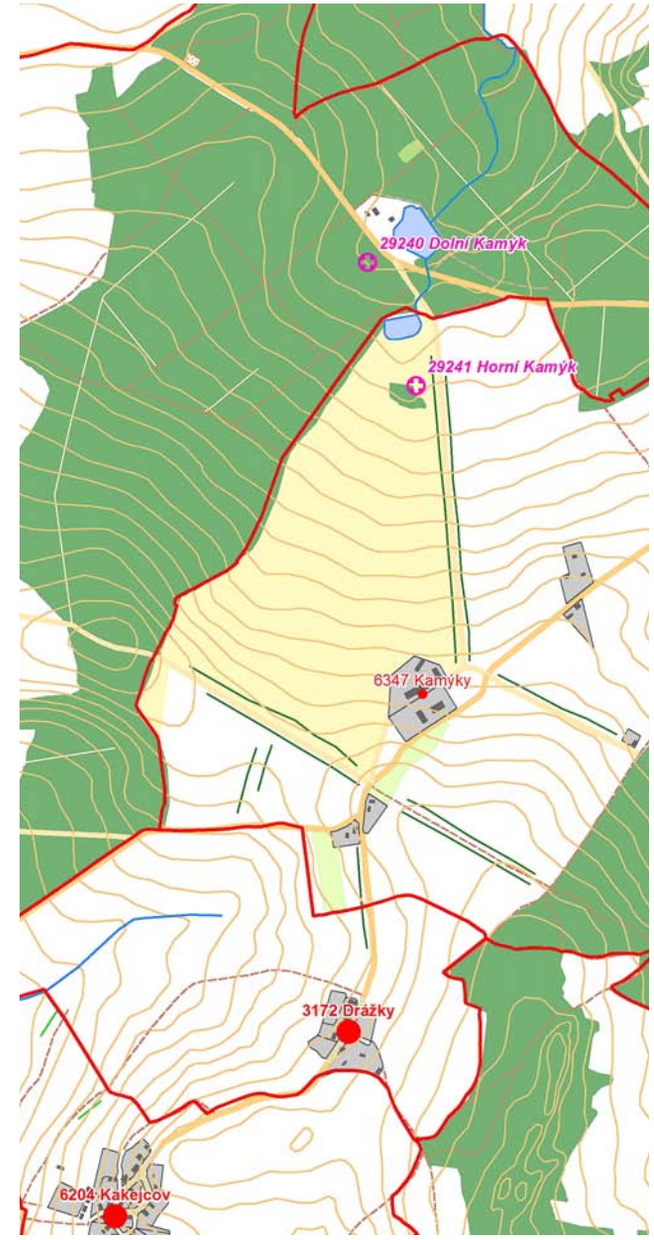

Odlišně vymezené čtvrtě (subtypy 333, 444)

Jde o speciální případy městských čtvrtí hlavních (333) a/nebo ostatních (444), které není možné nebo účelné polygonově vymezovat:
• V rámci města postupně existovalo historicky doložené dělení na čtvrtě (z hlediska CZ_RETRO určující), které bylo později zjednodušeno, nejčastěji tak, že jako čtvrtě zůstaly pouze vnitřní město a předměstí jako celek (Čáslav, Opava). V jiných případech zahrnovala hlavní čtvrť jak vnitřní město, tak jiné čtvrtě (úředně neevidované) a vedle toho se evidovala jediná čtvrť další (Sokolov). Dále sem patří případy, kdy se i vnitřní město dříve členilo do dvou čtvrtí (Týn nad Vltavou, Přerov), někdy v kombinaci křesťanská obec/židovská obec (Kolín, Břeclav), ale později existovala (existuje) ve vnitřním městě jen jediná čtvrť.
• Město se členilo na vnitřní město a jedno či více předměstí, ale novodobým vývojem se jejich urbanistická struktura změnila natolik, že ztratila původní identitu (Moravská Ostrava), nebo jejich hranice není účelné či možné vymezit, protože k tomu chybějí potřebné doklady (Lysá nad Labem, Česká Skalice).

Území předaná jinému státu (subtyp 777)

Na území, které nyní nepatří k České republice, se s vytvářením jakýchkoli polygonů nepočítá. Přesto není potřeba zřizovat pro zahraniční historické osady (subtypy 1, 10) a čtvrtě (3, 33, 4, 44) samostatné třídy prvků (“mapové vrstvy”), protože absence jejich polygonů se u nich označí jako výjimka z topologických pravidel. Protože se zde s polygony (a tedy s hranicemi obecně) nepracuje, budou v zahraničí vznikat díly jen v případech, kdy odpovídaly osadám nebo místním částem (tedy v Těšínsku s “českou” úřední evidencí 1850–1920, nikoli v Kladsku, které se české úřední evidence nedočkalo). Také u takových zahraničních dílů lze vystačit se subtypy 7 a 77.
Výjimkou je však průběh nynější státní hranice České republiky. V historických osadách přiléhajících ke státní hranici byla provedena přesná rekonstrukce průběhu hranic katastrálních území podle stavu na mapě stabilního katastru, popřípadě později (výjimečně i dříve).
Pokud nyní na naše území zasahují části někdejšího zahraničního území, byly z nich zřízeny *retrodíly území*, takže v tom se řešení nijak neliší od vnitrozemí. V atributovém poli *URB_REAL* jsou tyto případy (spadající do subtypů 7 či 77) odlišeny údajem: *retrodíl území (získaný)*.
Tyto typy změn hranic obvykle sledovaly zásadu reciprocity, takže existuje přibližně srovnatelný počet případů, kdy naopak území patřící původně k “naší” historické osadě se dostalo změnou hranice do zahraničí. Tyto záznamy jsou v *URB_REAL* označeny *jako území předané jinému státu*. Jejich území se však jako polygon nerekonstruuje a nelze je chápat jako “reálnou” součást polygonu příslušné historické osady a v podstatě ani jako “díl”, ale “jiné území”. Pokud by se polygony vytvářely i na zahraničním území (a nejen na území, které k českým zemím dříve patřilo), stala by se tato území (analogicky jako u jejich protějšků na opačné straně státní hranice) retrodíly zahraničních historických osad. Protože však takové řešení není reálné, musíme se na ně dívat jako na “ztracená území historických osad”.
Vyhrazuje se pro ně subtyp 777:
• území předané jinému státu není polygonově vymezeno (to je možné v budoucnu změnit, aby bylo možno rekonstruovat průběh hranice i na cizím území)
• kvůli území předanému jinému státu se nezřizuje díl na českém území (to neznamená, že se daná historická osada či čtvrť nemůže na díly či retrodíly členit, ale ty vznikají z obvyklých příčin).
• zatímco u jiných zahraničních lokalit se údaj historické osady a jejího kódu v databázi proškrtává, u území předaném jinému státu se údaj o příslušnosti k původní historické osadě na našem nynějším území vyplňuje. Je to proto, aby se i tyto díly v datazázi zobrazily při řazení podle historické osady či jejího kódu.

Subtyp 777 by v případě potřeby bylo možno použít i ve vnitrození pro (retro)díly, u kterých není z nějakého důvodu žádoucí či přípustné polygonové vymezení (kvůli superpozici). Označení subtypu (v poli URB_REAL) by se pak muselo rozšířit a takové (retro)díly by samozřejmě musely existovat v rámci historické osady či čtvrtě nejméně dva.

Feudální díly

Feudální díly představují neobyčejně komplikovanou problematiku. Na rozdíl od katastrálních a osadních dílů (včetně tzv. dílů administrativních) se týkaly rozdělení vsi mezi patrimoniální vrchnosti před rokem 1850. Feudální díly byly velmi proměnlivé a systematicky (celoplošně) je lze sledovat pouze v celozemských soupisech (katastrech, topografiích), jichž je k dispozici jen velmi omezený počet. Vzhledem k tomu, že sledování je možné jen zcela nespojitě, je nutné, aby čtyři základní časové etapy evidence před rokem 1850 byly navzájem odlišeny samostatnými subtypy, neboť i stejný počet dílů např. v Berní rule a u Sommera může znamenat zcela odlišné reálné jednotky. Některé feudální díly existující na sklonku patrimoniální správy mohly být současně díly katastrálními, nebo se mohly v katastrální díly proměnit, ale bez detailního archivního studia to nelze potvrdit. Proto je nezbytné i feudální díly uváděné u Sommera, Palackého či Wolného (tedy krátce před rokem 1850) odlišit jako samostatné subtypy od dílů subtypů 7 a 77.
Feudální díly jsou od dílů subtypů 7 a 77 odlišeny nejen samostatnými subtypy, ale též označením v poli LOKALITA. Za jménem lokality následuje v závorce specifikace dílu: Wolibórz (ves), Lutynia (svobodný rychtář). U číslovaných dílů je pořadí zásadně opačné oproti dílům subtypu 7 a 77, tedy: Młynów (díl 1.).
V systému CZ_RETRO jsou dosud zpracovány feudální díly uvedené v rámci Berní ruly Kladska (1654). Berní rula je jediným statistickým soupisem sídelních lokalit Kladska v době, kdy bylo součástí Čech, a proto byl tento pramen zpracován přednostně.

Berní rula/Lánové rejstříky:

- **701** ***Feudální díl vsi***
- **702** ***Ves vyjma svobodné rychty či statku***
- **703** ***Svobodná rychta či statek v rámci vsi***

Tereziánský/Karolinský katastr:

- **711...**

Schaller:

- **721...**

Sommer/Palacký/Wolny:

- **731...**

Celky historických osad (subtypy 8, 88)

Zejména v případě navazujících dlouhých lánových vesnic se často setkáváme se situací, že od svého založení a potom ještě po dlouhou dobu šlo o jedinou ves, která byla až později administrativně rozdělena na dvě vsi (obce a/nebo osady).
Typickým příkladem je Sloupnice (u Litomyšle) založená před rokem 1292, která se teprve před rokem 1654 rozdělila na Dolní a Horní Sloupnici. Od roku 1850 existovala opět jediná obec i osada Sloupnice, před rokem 1921 byly obě osady obnoveny a v letech 1924–1975 pak existovaly obce (i osady) Dolní i Horní Sloupnice. Od roku 1976 existuje pouze obec Sloupnice s oběma osadami (i katastrálními územími).
Sloučenou obec i osadu Sloupnice nelze považovat za umělou lokalitu (viz dále subtyp 0), protože odpovídá původnímu středověkému stavu. Současně ji ale nelze považovat za historickou osadu, protože to by bylo v rozporu s tím, že obě Sloupnice po dlouhou dobu byly a také dnes jsou osadami (a dočasně byly též obcemi).
Pro osm desítek takových případů byl vyčleněn samostatný subtyp 8. Zahrnuje vždy dvě či více stavebně navazujících vsí, které původně existovaly jako jediná administrativní jednotka. Z toho vyplývá, že musejí být stejného stáří a z hlediska urbanistické struktury představovat jediný celek.
Mezi celky historických osad samozřejmě nelze zařadit dvojici ves/městys (například Ves Rudoltice/Městys Rudoltice), kde jde o lokality s různým právním statusem, rozdílnou urbanistickou strukturou a rozdílným stářím (výjimkou je Hrabyně, kde k takovému rozdělení došlo až druhotně). Přitom není podstatné, že Městys Rudoltice byl v 17. století lokován na (východním) konci lánové vsi Rudoltice, takže zde došlo k částečnému převrstvení.

Speciálním případem celku historických osad je Praha, ačkoli pražská města nejsou stejného stáří a každé vykazuje svébytnou urbanistickou strukturu. Již ve středověku však bylo město za Karla IV. sevřeno společným opevněním, které bylo v barokní době zesíleno bastionovým prstencem. K administrativnímu sloučení do jedné obce došlo v roce 1784. Praha leží spíše na pomezí celku historických

osad a jediné historické osady s městskými čtvrtěmi.

Celky historických osad nemají definovánu samostatnou polygonovou třídu prvků (“mapovou vrstvu”). Přesto tyto celky polygonově definovat lze, a to jako souhrn polygonů historických osad, které je tvoří (jejich výčet je umístěn v příslušných atributových polích databáze).

Pro zaniklý celek historických osad je vyhrazen **subtyp 88**, ale žádný takový případ nebyl identifikován.

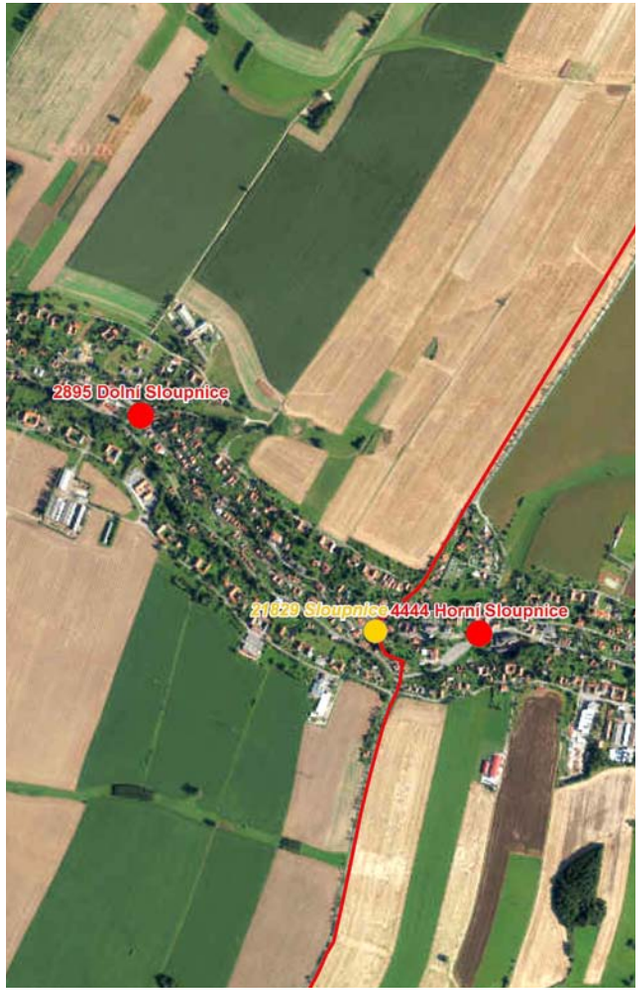

Horní a Dolní Sloupnice společně tvoří celek historických osad.

Umělé lokality (subtyp 0)

Ambicí CZ_RETRO je podchytit všechny nyní či v minulosti existující sídelní lokality či vybrané typy lokalit nesídelního charakteru (například přehrady, továrny, obory a další). Vždy jde o “reálné” lokality. CZ_RETRO však současně usiluje o dosažení optimální vazby na úřední evidenci lokalit, zejména po roce 1850. Konkrétně jde o to, aby všechny úředně evidované lokality včetně katastrálních území bylo možné bodově ztotožnit s některou lokalitou systému CZ_RETRO. U naprosté většiny obcí a osad to nepředstavuje problém. Existuje však poměrně početná množina obcí, osad a katastrálních území, které s reálnými sídelními lokalitami CZ_RETRO ztotožnit nelze, protože zahrnují buď dvě a více reálných lokalit (historických osad), nebo naopak pouhou část jedné reálné lokality (historické osady), přičemž nejde o čtvrť či díl.
Na tomto místě je vhodné upozornit na problematiku bodové a polygonové shody lokalit CZ_RETRO a úředně evidovaných lokalit. Například ves (historická osada) 2533 Dohalice je v CZ_RETRO polygonově chápána výhradně jako území polygonu této historické osady. Sousední ves 2534 Dohaličky i vzdálenější víska 26155 Kopaniny, stejně jako ves 4199 Horní Dohalice jsou také svébytnými historickými osadami s vlastními polygony.
V nynějším administrativním uspořádání jsou Dohalice osadou a současně obcí. Bod historické osady Dohalice tedy odpovídá definičnímu bodu osady Dohalice i obce Dohalice. U polygonů však taková shoda neplatí. Polygon “úřední” *osady* Dohalice zahrnuje jak polygon *historické osady* Dohalice, tak úředně neevidovaných *historických osad* Dohaliček a Kopanin. Polygon *obce* Dohalice pak navíc zahrnuje i polygon *historické osady* (a současně úřední *osady* a *katastrálního území*) Horní Dohalice. Je pochopitelné, že stejnými zákonitostmi se řídí i údaje aktuálních počtů domů a obyvatel osady a obce Dohalice, které se uvádějí v rámci záznamu historické osady Dohalice.
U umělých obcí a osad však nelze dosáhnout ani bodové shody s reálnou sídelní lokalitou, protože žádné z nich neodpovídají. Proto je nezbytné je do systému CZ_RETRO doplnit a odlišit jako samostatný *SUBTYP*. Teoreticky by sice bylo možné se bez nich obejít (a vnímat osadní a obecní příslušnost lokalit CZ_RETRO podobně jako například příslušnost okresní), ale to by znamenalo, že by v rámci CZ_RETRO nemohla být uváděna jejich statistika (současná ani minulá), což je přitom jedním z cílů tohoto systému. Doplněním umělých lokalit je tedy dosaženo stavu, kdy každé úředně evidované (nyní i v minulosti) obci či osadě (ale i dalším kategoriím) odpovídá v CZ_RETRO bodová lokalita, s níž ji lze ztotožnit.

Umělé lokality lze rozdělit do několika skupin:
• Obce a/nebo osady, jejichž názvy jsou složeny ze dvou místních jmen, například *Frýdek-Místek* (obec zahrnuje osady Frýdek a Místek, tedy bývalá okresní města, a další osady; “umělost” zde zvyšuje i fakt, že ke sloučení došlo přes slezsko-moravskou zemskou hranici) či *Bělkovice-Lašťany*. Složený charakter mají i aditivní názvy jako *Podhorní Újezd a Vojice*. Určitou variantou je pojmenování typu *Moravskoslezský Kočov*. Zejména v případě, že jde o významem a velikostí srovnatelné lokality, nelze takovou umělou lokalitu ztotožnit pouze s jednou z historických osad a je nutné zřídit lokalitu umělou (Frýdek-Místek). V případech, kdy je jedna z dvojice lokalit významem či velikostí dominantní (například Brumov-Bylnice, kde Brumov byl městysem, zatímco Bylnice jen velkou vsí) by to sice možné bylo, ale je jistě vhodnější přistupovat k tomuto typu názvů jednotně.
• Obce a/nebo osady s bezpřívlastkovými názvy, složené z historických osad, která přívlastky či přídomky obsahují, například *Nerestce* (skládající se z Dolních a Horních Nerestců) či *Ostrava* (jejímž základem jsou Moravská a Slezská Ostrava). Patří sem také *Varnsdorf*, jehož základem je středověká lánová ves Varnsdorf, v jejímž sousedství vyrostly v 18. století vsi Nový Varnsdorf a další (s jiným základem jména), což vyvolalo přejmenování původní vsi na Starý Varnsdorf.
• Obce a/nebo osady s umělými jmény, která neodpovídají žádné historické osadě, například *Švermov* (zahrnující bývalé městyse Hnidousy a Motyčín), *Mírová pod Kozákovem* (zahrnující velké množství vsí a vísek, ale žádnou Mírovou), ale i méně nápadné *Podlesí* (skládající se ze vsí Němčí, Velký Turov, Malý Turov) a další. Patří sem ale také mnohem starší případy jako *Okrouhličtí Dvořáci* či *Mlatce*, které jsou “administrativním souhrnem” jednotlivých samot či vísek, avšak žádná reálná ves takového jména nikdy neexistovala.

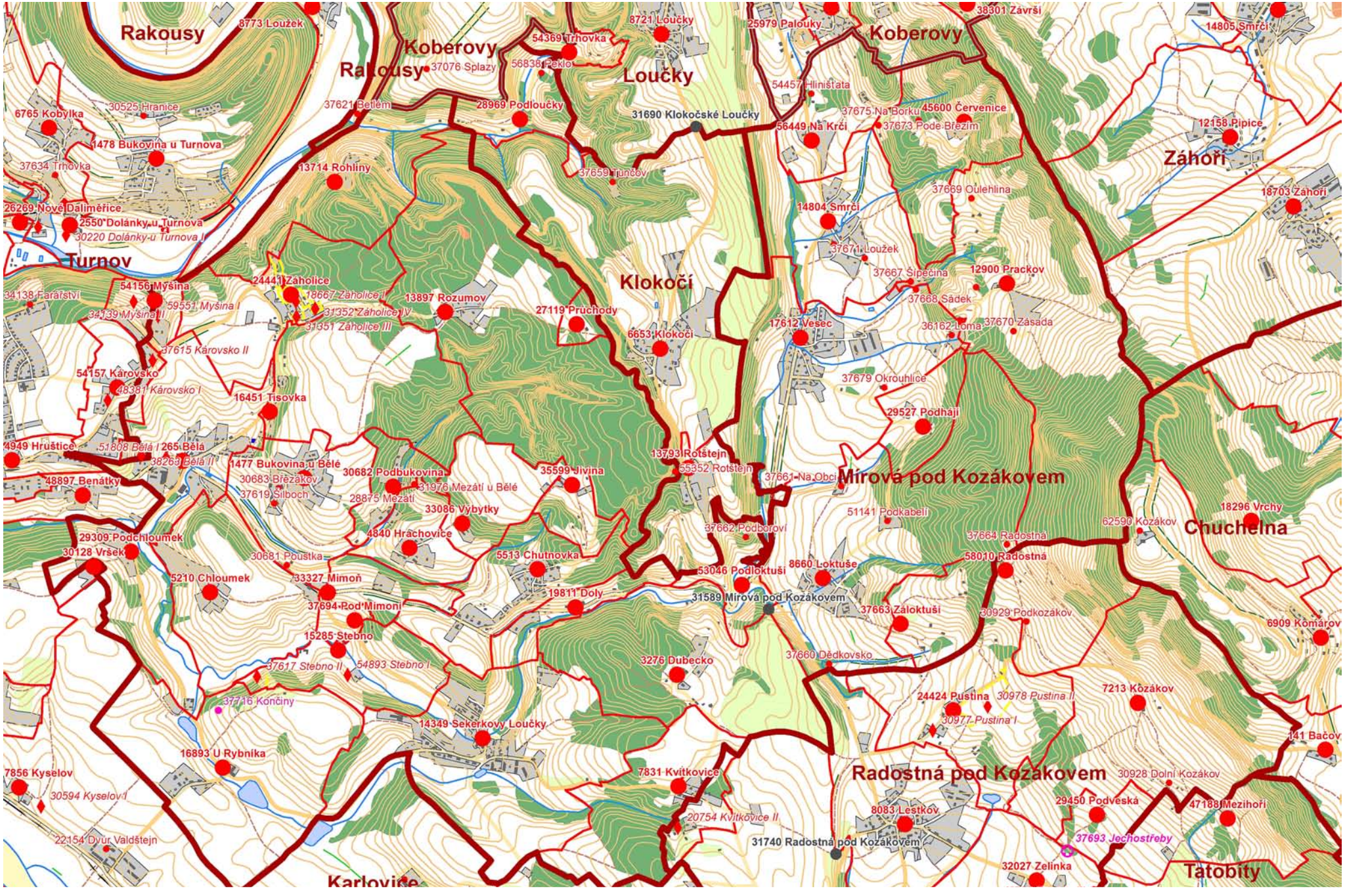

Umělá obec Mírová pod Kozákovem zahrnující řadu vsí s historickými jmény. Podobný případ je sousední Radostná pod Kozákovem, která se jistě nejmenuje podle drobné vísky Radostné.

Umělou obcí ovšem není *Krnov*, byť nyní neexistuje žádná osada takového jména, což je však pouze důsledek relativně nedávných nevhodných administrativních zásahů. V důsledku nich byla osada Krnov, členěná na několik tradičních čtvrtí, zrušena a nahrazena dvěma umělými osadami s nehistorickými názvy *Pod Bezručovým vrchem* a *Pod Cvilínem*. Každá z nich zahrnuje zhruba polovinu vlastního města a k tomu několik administrativně sloučených okolních vesnic (první ze jmenovaných Kostelec, Ježník, Chomýž).

• Obce a/nebo osady, které vznikly administrativním osamostatněním jednotky charakteru "dílu", například *Velká Úpa I* a *II*, ale i *Velká Úpa III*, byť to platí pouze do doby, než byla přejmenována na Pec pod Sněžkou.

• *Vojenské prostory*, u nichž je zařazení mezi umělé lokality dáno již jejich podstatou. Nejde o obce ale o jednotky specifického postavení.

Jak z výše řečeného vyplývá, není "umělost" dána samotnou administrativní integrací, sloučením, či opačným postupem (byť je pro to v podstatě nezbytným předpokladem), ale charakterem úředního názvu, který výsledný administrativní celek nese či nesl.
"Umělost" daná pojmenováním se může týkat buď pouze obce, nebo pouze osady, nebo obou kategorií současně.
V rámci CZ_RETRO se zachycují jak umělé lokality aktuální, tak bývalé.

Mezi umělé lokality patří také *umělá katastrální území*. Obecně jde o ta katastrální území, jejichž pojmenování vykazuje nějakou anomálii ve vztahu k reálným lokalitám, které na daném území leží:

• Název kú neodpovídá žádné lokalitě, např. *Osina*, *Žbánov* a další ve vojenském újezdu Březina

• Lokalita daného jména na katastrálním území neleží, např. *Zahrádka u Omlenic*.

• Jde o části původně jednotného katastrálního území, jejichž název je doplněn římskou či arabskou číslicí *(Pavlův Studenec 1, 2, 3, Hartmanice I)*, což je časté například na hranicích vojenských prostorů, nebo jde o enklávu katastrálního území *(Olomouc II. díl)*.

Také v případě katastrálních území se sledují jak umělá katastrální území aktuální, tak bývalá.

V případě osad nastávají (tak jako u katastrálních území) rovněž případy, kdy předmětem úřední evidence je pouze část osady, což se v CZ_RETRO promítá zřízením umělé lokality:

• *Administrativní díly osad*, jejichž podstata byla vysvětlena výše.

• *Části osad*, které existují či existovaly v členěných statutárních městech; osada je rozdělena na dvě či více částí (*části obce statistické*) podle příslušnosti k městské části či městskému obvodu.

V obou případech se umělé lokality v CZ_RETRO zřizují, ale jen tehdy, pokud nelze tyto typy úředních lokalit přesně polygonově ztotožnit s některým z polygonů dílů.

Lokality subtypu 0 nemají definované polygony, ale většina jejich polygonů je definovatelná nepřímo. V případě aktuálně evidovaných umělých lokalit odpovídají polygony umělých lokalit polygonům příslušných osad, obcí či katastrálních území, které lze generovat z údajů o aktuální příslušnosti dílů historických osad. Totéž platí o stavu v roce 2007.
Přesná polygonová rekonstrukce starších stavů je zatím pouze omezená a to jak pokud jde o polygony nyní již neevidovaných umělých lokalit, tak o polygony umělých lokalit evidovaných dodnes, ale v jiném územním rozsahu (protože i jejich polygony podléhaly z důsledku integrace a dezintegrace obcí vývoji). Obecně však platí, že pro všechny úředně evidované lokality v celém jejich vývoji po roce 1850 (v období, kdy byla konkrétní lokalita evidována) jsou k dispozici úplné údaje v jednotlivých rubrikách budoucího hesláře lokalit.

Místní části (subtypy 2, 22)

Subtypy ***místní část*** (2) či ***zaniklá místní část*** (22) jsou v CZ_RETRO vyhrazeny pro obvykle malé lokality typu samot či skupin domů, ale též například továrny (včetně plošně rozsáhlých), které:

• byly úředně evidovanou místní částí (1850–1950 včetně) a nejsou v CZ_RETRO zařazeny do "vyšší" kategorie

• všechny ostatní entity obdobného charakteru, které úřední evidenci unikly, ať už z důvodu její nedokonalosti či odlišného zájmu, nebo protože zanikly před rokem 1850.

Úřední evidence měla obvykle úzkou vazbu na statistiku, proto se zaměřovala na stavby obydlené. Předmětem jejího zájmu proto logicky nemohly být například zříceniny hradů, tvrziště, ale ani osamocené kostely či kaple (až na výjimky). Zčásti to platí také o továrnách včetně dolů.
I když je takových "industriálních" entit úředně evidováno poměrně velké množství, předmětem zájmu obvykle nebyla vlastní továrna, ale například drobná dělnická kolonie v jejím rámci, byť představovaná třeba jediným domem, nebo i hlavní tovární budova, pokud obsahovala obydlí správce. To je také zřejmě důvod, proč se naopak řada jiných velkých a o samotě stojících továren úřední místní částí nikdy nestala.
Na základě vyhodnocení všech úředně evidovaných místních částí lze nicméně konstatovat, že v různých částech státu (v jednotlivých soudních či politických okresech) byla úplnost evidence značně rozdílná, stejně jako platí, že v Čechách byla obecně poněkud podrobnější než na Moravě a ve Slezsku. Zatímco v některých územích bylo místních částí evidováno "příliš málo" (a opomenuty byly i četné mlýny či hájovny), v jiných územích naopak "příliš mnoho" a řadu z nich zatím ani nelze identifikovat, protože jejich jména chybí na všech dostupných (v úvodu uvedených) mapách. Bohužel platí, že neexistovala dostatečná vzájemná vazba mezi tvůrci lexikonů (seznamů míst) a map (civilních i vojenských, včetně katastrálních). Teprve kombinací obou těchto základních zdrojů lze vytvořit relativně úplný obraz všech drobných sídelních jednotek, které k obrazu českých zemí samozřejmě neodmyslitelně patří.
Mimoto existují početné skupiny lokalit charakteru místních částí, které se do úřední evidence ze své podstaty

nemohly dostat, jako zříceniny či terénní pozůstatky hradů a tvrzí, ač situované mimo zastavěné území (ty jsou již v CZ_RETRO podchyceny víceméně všechny).

Předmětem zájmu úřední evidence byly místní části prostorově oddělené od jiných sídel, tedy stojící o samotě. I když tato zásada byla v řadě případů porušena (přičemž samotná "prostorová oddělenost" nebyla definována dostatečně exaktně), vedla na druhé straně k tomu, že v okamžiku, kdy se k dříve osamoceně stojící samotě přiblížila nová zástavba sousední vsi, přestala být tato samota jako místní část evidována (podobná zásada se uplatňovala také u osad). V CZ_RETRO samozřejmě i takové místní části zůstávají trvale (a u samot se taková skutečnost vyjádří pomocí označení *bývalá samota*).
Také v CZ_RETRO obecně platí, že místní část by měla být prostorově oddělená. Lokalitou proto jsou osamoceně stojící kostely a kaple (pokud jsou jediným zbytkem dávno zaniklé vsi, patří ovšem do subtypu 11) a nikoli všechny kostely a kaple (tedy ty, které stojí uvnitř měst a vesnic). Podobně to platí například u mlýnů, ale i u zámků, tvrzí a dalších typů staveb (dosud není rozhodnuto, zda by výjimkou neměly být železniční stanice a zastávky). Prostorová oddělenost se neposuzuje pouze horizontálně (vodorovná vzdálenost), ale i vertikálně: lokality situované ve výrazně vyvýšené (převýšené) poloze vůči zbytku sídla se považují za prostorově oddělené.

Požadavek prostorové oddělenosti se neuplatňuje, pokud:
• Lokalita charakteru samoty vznikla podstatně dříve než vlastní ves, takže delší dobu existovala osamoceně. Typickým případem může být vrchnostenský dvůr, kolem něhož (nebo dokonce na jeho místě) později vyrostla vesnice; přitom samotný dvůr často s určitým časovým odstupem nahradil dávno zaniklou ves. Podobně je tomu u řady tvrzišť, která byla až druhotně obklopena mladší zástavbou vesnice. Přihlíží se tedy k časovým etapám existence.
• Jde o industriální areál, který sice těsně sousedí s vlastním sídlem, představuje však plošně rozsáhlejší celek.
• Jde o lokalitu, která má vlastní jedinečné pojmenování (zcela odlišné od jména historické osady), například některé zámky, ale velmi často i nádraží, která bývala pojmenovávána nikoli jménem vesnice, v níž stojí, ale jménem blízkého města (nebo kombinací obojího).
• Další odůvodněné případy.

Pro místní části, které dosud nebyly lokalizovány, je vyhrazen ***subtyp 29*** a v případě prokazatelně zaniklých entit ***subtyp 229***. Jde o všechny zbývající evidované *místní části* z lexikonů (seznamů míst) 1850–1930 včetně a dále o *místní části poválečné* (včetně neschválených) z archivních podkladů lexikonu 1950. Jejich lokalizace probíhá postupně a je hlavním úkolem v dalším budování systému CZ_RETRO. Při lokalizaci bude jistě řada z nich zařazena do jiného subtypu než 2 či 22. Při lokalizaci se některé z nich nepochybně mimoto prokáží jako duplicity k již identifikovaným lokalitám (popřípadě mohou existovat duplicity i v rámci nelokalizovaných).

Vztah místních částí CZ_RETRO k objektům (stavbám) v Integrovaném informačním systému památkové péče (IISPP)
Geografický informační systém IISPP má dvě základní úrovně a systémy identifikátorů pro identifikaci a prostorové vymezení objektů reálného světa.

• Pro identifikaci podle historických území a sídelních lokalit slouží systém *CZ_RETRO* s identifikátorem *KÓD CZ*.

• Pro identifikaci a prostorovou identifikaci jednotlivých staveb a jiných nemovitostí v měřítku katastrální mapy a větším slouží tzv. *Památkový GIS (paGIS)*, který se nesoustřeďuje pouze na památkový fond České republiky (národní kulturní památky, kulturní památky, památkově chráněná území), ale na veškeré nemovitosti.
Jednotlivé nemovitosti či jejich části jsou jednoznačně identifikovány identifikátorem *IDOB_PG* (někde je označen jako *kód paGIS*). Tento kód mají automaticky vygenerovaný všechny nemovitosti, které jsou evidovány v informačních systémech Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZaK) a/nebo Českého statistického úřadu (ČSÚ) – zjednodušeně řečeno jde o všechny obydlené stavby respektive stavby s adresou. V rámci IISPP jsou kódy IDOB_PG postupně doplňovány také ostatním nemovitostem, například kostelům, kaplím, kapličkám, sochám v sídlech i volné krajině a podobně. Mohou je získat i prvky zeleně (parky, aleje), vody (rybníky, vodní toky) a další. Takové nové body do systému on-line vkládá řada pracovníků státní památkové péče. V okamžiku vložení získává nový bod automaticky generovaný provizorní identifikátor, zvaný *přírůstkové číslo*. To je po kontrole nahrazeno definitivním kódem *IDOB_PG* s tím, že původní přírůstkové číslo zůstává trvale v platnosti a je kdykoli zpětně vyhledatelné.
Jednotlivé nemovitosti identifikované kódem IDOB_PG či přírůstkovým číslem jsou nejmenší skladebnou částí celého IISPP a pomocí nich se generují například plošné rozsahy jednotlivých kulturních památek. Zatímco některá kulturní památka může představovat pouhou sochu v krajině, jiná kulturní památka může zahrnovat rozsáhlé území s řadou staveb a dalších objektů (například zámek s parkem v Krásném Dvoře). Pro rozlišení kulturních památek se proto v IISPP používají ještě další typy identifikátorů.

Obecně platí, že CZ_RETRO a Památkový GIS jsou navzájem integrované. To znamená, že například v rámci jakéhokoli polygonu CZ_RETRO lze například automaticky zjistit výčet všech identifikovaných nemovitostí a v rámci toho i kulturních památek v daném území. Opačně platí, že identifikátor IDOB_PG sám o sobě stačí k jednoznačné identifikaci nemovitosti v rámci všech polygonů CZ_RETRO.

Pokud jde o vzájemný vztah evidovaných entit, v naprosté většině případů platí, že v rámci jedné lokality CZ_RETRO existuje několik (většinou velmi mnoho) nemovitostí s kódem IDOB_PG. Většinou to platí i na úrovni drobných místních částí.
Lokalitou CZ_RETRO je například Luční mlýn, který zahrnuje jediné číslo popisné. K tomuto číslu popisnému se však vážou tři skutečné stavby (dům s mlýnicí, stodola, kolna), z nichž každá má vlastní kód IDOB_PG. I zde tedy existuje vazba typu 1:n.
Pouze v případě například osamoceného kostela může dojít k vazbě typu 1:1, tedy situaci, že kód CZ představuje v reálném světě přesně totéž jako příslušný IDOB_PG. Opačný případ (n:1) nastat nemůže.

Vzájemný vztah jako v případě Lučního mlýna však lze dosud zjistit pouze porovnáním souřadnic a nebo podle průmětu v mapě. Příslušnost jednotlivých objektů IDOB_PG k místním částem CZ_RETRO automaticky generovat dosud nelze, protože místní části nemají a v dohledné době nebudou mít polygonové vymezení.

Hradiště (subtypy 5, 55)

Hradiště neboli výšinná či nížinná opevněná sídliště jsou vyčleněna jako samostatný typ lokalit. Prvním důvodem je skutečnosti, že představují vůbec nejstarší časovou vrstvu (od pravěku do raného středověku), jejíž převážná část jinak není předmětem zájmu CZ_RETRO. Přitom se přihlíží k tomu, jak zásadní roli v tehdejší sídelní struktuře země hradiště hrála a také ke skutečnosti, že byla většinou zřizována v terénně dominantních výšinných či ostrožných polohách. Dalším důvodem je fakt, že jde o většinou značně rozsáhlé areály spíše polygonového charakteru (polygonová třída prvků může být v budoucnu zřízena, resp. převzata od archeologických pracovišť), takže často dochází k superpozici s lokalitami jiných subtypů.

Ze všech hradišť se dochovaly nanejvýš terénní pozůstatky, přesto jsou taková hradiště řazena do subtypu 5, vyhrazenému existujícím entitám. V atributovém poli URB_REAL se odlišují útvary, u kterých dosud není bezpečně prokázáno, že jde skutečně o hradiště *(hradiště nejisté)*.
Subtyp ***zaniklé hradiště*** (55) je vyhrazen pouze pro případy, kdy byl reliéf hradiště zcela zničen (například odtěžen kamenolomem). Zaniklým hradištěm naopak není hradiště zaplavené přehradní nádrží, protože pod její hladinou je terénní reliéf zachován. Do subtypu jsou z úsporných důvodů řazena také *hradiště domnělá*, o nichž se domníváme, že nikdy neexistovala.

V CZ_RETRO jsou podchycena všechna hradiště uvedená v *Encyklopedii hradišť v Čechách* a v *Encyklopedii hradišť na Moravě a ve Slezsku*. Tyto údaje jsou průběžně doplňovány či upřesňovány ve spolupráci s archeologickými odděleními Národního památkového ústavu (spolupráce Jelena Ambrožová, Jiří Marounek).

Ostatní lokality (nesídelní) (subtypy 6, 66)

Tyto subtypy (66 pro zaniklé) jsou vyhrazeny pro lokality nesídelního (většinou nestavebního) charakteru. Systematicky jsou v jeho rámci dosud podchyceny jen přehrady (vodní nádrže), protože mají zásadní vliv na historické sídelní lokality (způsobily zánik zaplavených lokalit, který je takto datován, a ovlivnily vývoj lokalit položených na jejich březích, z nichž některé vznikly zcela nově). Přehrady jsou identifikovány bodovou značkou uprostřed hráze. Polygonová třída prvků pro ně potřeba není, protože ji nahrazuje zákres vodní plochy v podkladové topografické mapě či ortofotomapě.
Z ostatních typů lokalit jsou dosud zastoupeny jen některé povrchové lomy, obory a arboreta, popřípadě významné polohy (jako Růžový palouček).
Další osud těchto subtypů je závislý i na dohodě s jinými subjekty tvorby geografických dat. Například není účelné podchycovat v ní existující či zaniklé rybníky, neboť jsou již kompletně podchyceny jinde.
Tyto subtypy jsou tedy chápány spíše jako rezervní a využívají se podle konkrétní potřeby.

Dosud neurčitelné díly historických osad (subtyp 977)

V podstatě jde o podmnožinu subtypů 29 či 229, od nichž se liší tím, že jejich lokalizaci bylo věnováno značné úsilí, ale přesto nebyla úspěšná. Bez dalšího archivního výzkumu nelze rozhodnout, zda jde o evidenční chyby lexikonů, nebo o skutečné díly – v takovém případě by mohlo jít například o drobné enklávy uvnitř intravilánů sousedních vsí. V žádném případě nejde o díly na styku dvou či více katastrálních území (mimoto se katastrální hranice právě u těchto lokalit většinou od doby stabilního katastru nezměnily).

Jak vybrat správný kód CZ?

Tuto otázku budeme řešit zejména tehdy, pokud chceme propojit svůj vlastní informační systém s CZ_RETRO. Nebo pokud chceme okódovat nějaký dokument (například fotografii) do informačního systému (například IISPP).
Předně je třeba zdůraznit, že kódy pokud možno kopírujeme (nepíšeme ručně), protože jedině to je záruka zamezení překlepů. Pokud vyplníme kód CZ správně, nemusíme uvádět v podstatě nic jiného (pro kontrolu je nicméně vhodné uvést příslušnou LOKALITU).

Kódy CZ lze výhodně vyplňovat pomocí relačně připojené databáze (tabulky) propojené přes pole LOKALITA. Nevýhodou tohoto postupu je to, že v obou polích (v naší tabulce i v CZ_RETRO) se propojí (zobrazí) pouze lokality se zcela shodným jménem (Lhota, nikoli Lhota pod Přeloučí či Lhota I). Při tomto postupu je třeba ze všech Lhot vybrat tu, která odpovídá například aktuální okresní příslušností, ale též subtypem a reálným typem lokality (URB_REAL). To je důležité například proto, abychom existující Lhotu nezaměnili s dávno zaniklou vsí téhož jména.

Někdy je proto výhodnější nemít tabulky propojené, ale vyhledávat v CZ_RETRO samostatně.
Většinou bývá výhodnější (a bezpečnější) určovat (ověřovat) správnost vybrané lokality v mapě (viz dále).

Zásadní význam je výběr správného **subtypu lokality.**
Pokud potřebujeme okódovat informace týkající se celých měst či vesnic, vystačíme se subtypy 1 (historická osada) a 10 (zaniklá historická osada).
Pokud se zabýváme například dokumenty o jednotlivých domech ve městě, je potřeba zjistit, zda se dotyčná historická osada nečlení na čtvrtě a/nebo díly. K tomuto účelu je výhodné CZ_RETRO seřadit podle pole OBRACENE (např. Lhota, Dolní), protože budeme mít obvykle pohromadě nejen díly, ale též čtvrtě, které se pouze v tomto poli uvádějí s předřazením jména historické osady (např. Brno / Lužánky).
Jak historické osady, tak čtvrtě a díly jsou lokality polygonové, takže jejich kód se vztahuje na konrétně vymezené území (viz dále). Kódy bodových lokalit subtypů 2 či 22 (místní části) použijeme pouze pro informace vztažené výhradně k této drobné lokalitě. Totéž platí o dalších bodo-

Cz_retro

Kod_c	Lokalita	Pom_okres	R_1	S	Obracene	Viz	Za	Urb_real	X	Y	Xj	Sub	Subl	Ji_ost	JJ	Tpg1923_2	Sub	Dom	Lok_ident	Lok_odkaz	Statut	Test1	Por	Ex	Statut_akt	Adm_real	Kod_ho	Hist_osada	Kat_msk	Obec1869
23393	Lhota	Uherské Hradiště	0		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os			Pitín	Pitín
8186	Lhota	Žďár nad Sázavou	1384		Lhota	1		ves	-623797	-1114979	k	1	1			ves	1	67							osada	osada, d	08186	Lhota	Lhota	Lhota
23395	Lhota	Žďár nad Sázavou	1350		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23396	Lhota	Žďár nad Sázavou	1386		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23397	Lhota	Hodonín	1408		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23398	Lhota	Kroměříž	1368		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os			Pacetluky	Pacetluky
23399	Lhota	Kroměříž	1342		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os			Lechotice	Lechotice
23400	Lhota	Přerov	1548		Lhota	2	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os			Hranice	Hranice
23401	Lhota	Třebíč	1462		Lhota	2	2	zaniklá tvrz či pozůstat	-647226	-1160025	k	22	22				-2t	0						z		- (lokalita	08488	Lipník	Lipník	Lipník
62062	Lhota	Brno-venkov			Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	-617965	-1157044	k	11	11				--1t									- (hist. os	08616	Litostrov	Litostrov	Rosice
23402	Lhota	Svitavy	1493		Lhota	2	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23403	Lhota	Kroměříž	1466		Lhota	2	3	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os			Blišice	Blišice
8175	Lhota	Přerov	1275		Lhota	1		ves	-522029	-1134541	k	1	1	Lhotta		ves	1	72							obec i osad	obec i os	08175	Lhota	Lhota	Lhota
23404	Lhota	Přerov	1368		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23405	Lhota	Olomouc	1414		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23406	Lhota	Třebíč	1481		Jaroměřice nad Rokyt	2		býv. městská čtvrť	-651462	-1166478	k	4	4			část města	4	0			sp			s		býv. osa	05744	Jaroměřice nad Rok	Jaroměřice nad Rc	Jaroměřice r
23407	Lhota	Olomouc	1447		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23408	Lhota	Olomouc	1353		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23409	Lhota	Prostějov	1377		Lhota	1	2	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				
23410	Lhota	Přerov	1358		Lhota	1	1	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os			Tučín	Tučín
23394	Lhota	Brno-venkov	1365		Lhota	1	?	dávno zaniklá ves	0	0		119	119				-m1	0			z.v.	y1		z		- (hist. os				

Hosak_hotovo_new

Kod_cz	Lokalita	Okres_2008	Kod_cz2	Kod_cz3	Obec_2008	Část_obce_	Poznámka	Viz_1	Viz_2	Viz_3	Viz_4	Viz_5	Viz_6	Viz_7	Viz_8	Viz_9	Viz_10	Poř_č
11765	Pacetluky	Kroměříž			Pacetluky		Obec v okrese Kroměří	Pacetluk%1906	Pačetluky%18	Patzedluk%18	Patschedluk%	Pačzetluk	Paczedluk	**pacetlu	**Paczetl	**pacetlu	**Paczotl	4138
	Lhota	Kroměříž			Pačlavice		Obec v okrese Kroměří	Pačlawitz%189	Pačeslavice%	Patschlawitz	Pačlawice%18	Patzlawit	Pačzlawit	**Paczlaw	**paczlaw	**Paczlaw	**Paczlau	4139
	Palkovice (Česko)	Frýdek-Místek			Palkovice		Obec v okrese Frýdek-	Palkowitz%187	Palkowice%18	Palkowicze%1	**palkovskýh							4140
	Palonín (Česko)	Šumperk			Palonín		Obec v okrese Šumperk	Pollein%1906,	Polonice%185	Palonyn%1846	Palonin%1720	Polein%17	**Palonin	**Palonij	Paletina%	Polonym%1	**Palonyn	4141
	Pálovice (Česko)	Třebíč			Pálovice		Obec v okrese Třebíč,	Palowitz%1893	Palovice%188	Pavlovice%18	Pawlowitz%18	Pávlovice	Palowice%	Pallowitz	Palowicze	**Palowic	**Palowic	4142
	Panenská Rozsíčka (Jihlava,	Jihlava			Panenská Rozsí		Obec v okrese Jihlava	Panenská Rosi	Jungfernrosi	Rosičky%1881	Jungfern Ros	Panenska	Jungfraue	Panenska	Rosiczka%	Panenska%	Panenska	4143
	Panská Lhota (Brtnice, Jihla	Jihlava			Brtnice		Část obce Brtnice v o	Herrn Lhota%1	Lhota%1872,1	Lhotta%1872	Ohlhutten%17	Oehlhütte	**Lhotu%1	Legota%12				4144
	Panské Dubenky (Česko)	Jihlava			Panské Dubenky		Obec v okrese Jihlava	Herrn Dubenky	Dubenky%1718	**Dubenka%13	**Dubenek%13	**Dubenka						4145
	Paršovice (Česko)	Přerov			Paršovice		Obec v okrese Přerov,	Parschowitz%1	Pareschowitz	Pahrs(sowitz	Paressoviens	**Paresso	Paryšovsk	**paryšov	Paryssowi	**Paryšov	Paryssowi	4146
	Partutovice (Česko)	Přerov			Partutovice		Obec v okrese Přerov,	Bartelsdorf%1	Bartultovice	Bartolovice%	Bartutowice%	Bartlsdor	Bartotowi	Bardlsdor	Bartelsdo	**Bartoto	**Partuto	4147
	Paseka (Olomouc, Česko)	Olomouc			Paseka		Obec v okrese Olomouc	Passek%1924,1	Pasegg%1718	Passeg%1678,	**Paseku%154	**Pasecze	**Passiek	**Passeka	**Techanc	**Techans	**Passeca	4148
	Paskov (Česko)	Frýdek-Místek			Paskov		Obec v okrese Frýdek-	Pastkov%1881	Paskau%1872,	Paskow%1846,	Passkau%1718	**Paszkaw	Paskaw%16	**Paskowa	**paskows	**Paskowi	**Paczkov	4149

vých lokalitách, zvláště pak lokalitách umělých. Například kód Ostravy (31599) použijeme pouze pro dokument týkající se celé této správní jednotky (statutárního města), nikoli například pouze Moravské Ostravy (která má kód 9964).

Pokud vybereme **kód historické osady** Brno (1080), týká se celé šedě vybarvené plochy, tedy celého historického města Brna s jeho předměstími a novodobými čtvrtěmi (v červených hranicích). Netýká se území administrativně připojených vesnic.

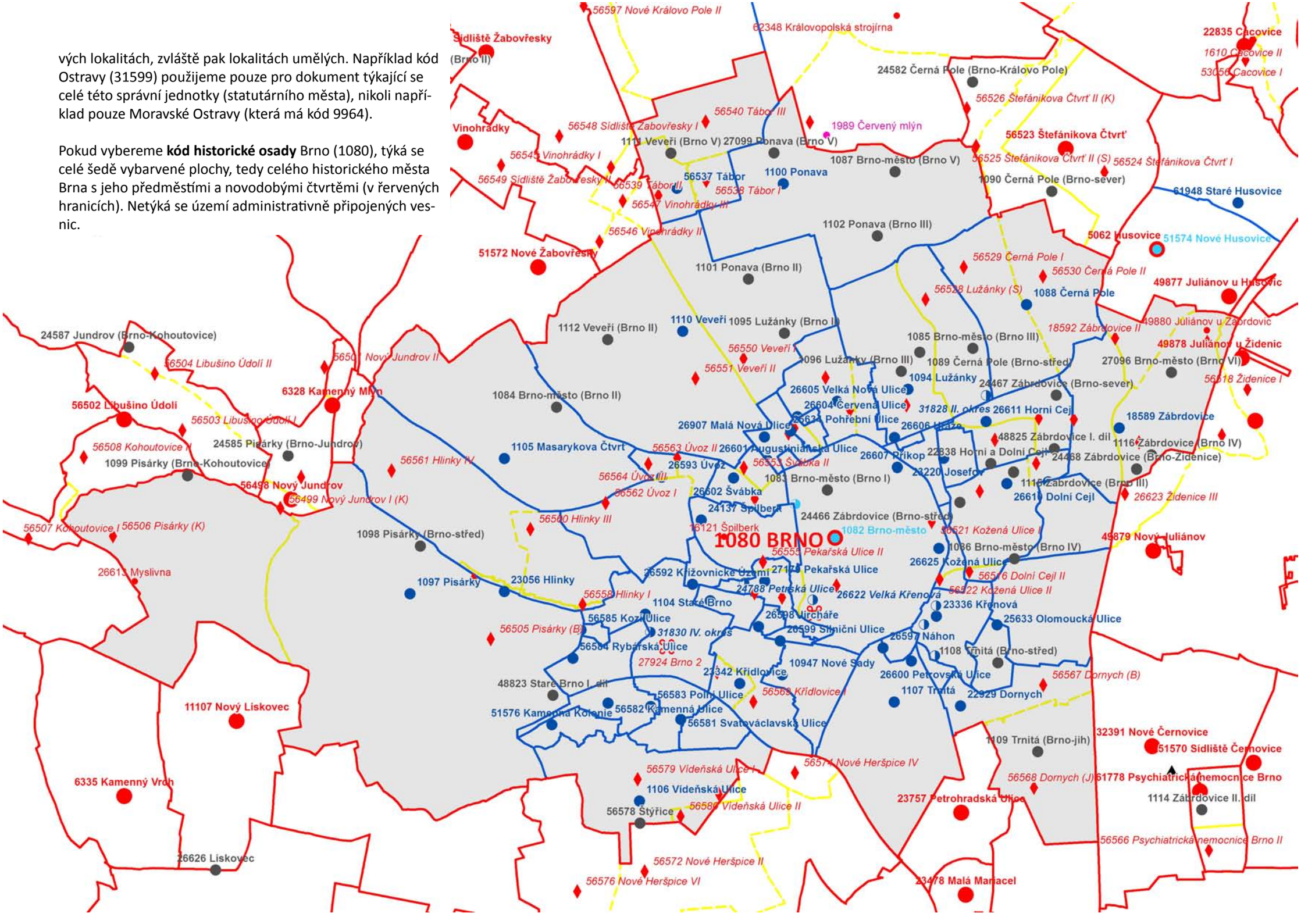

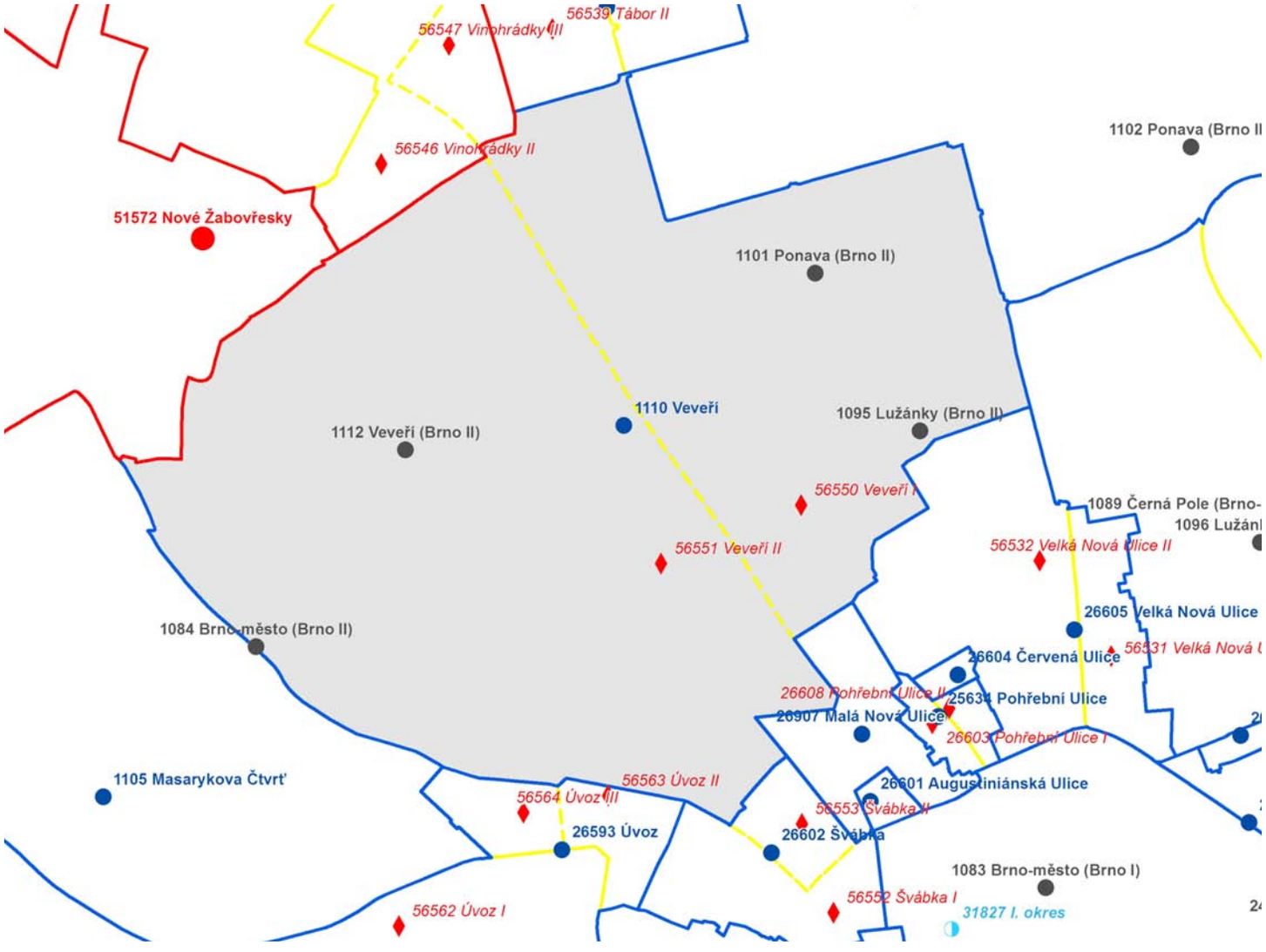

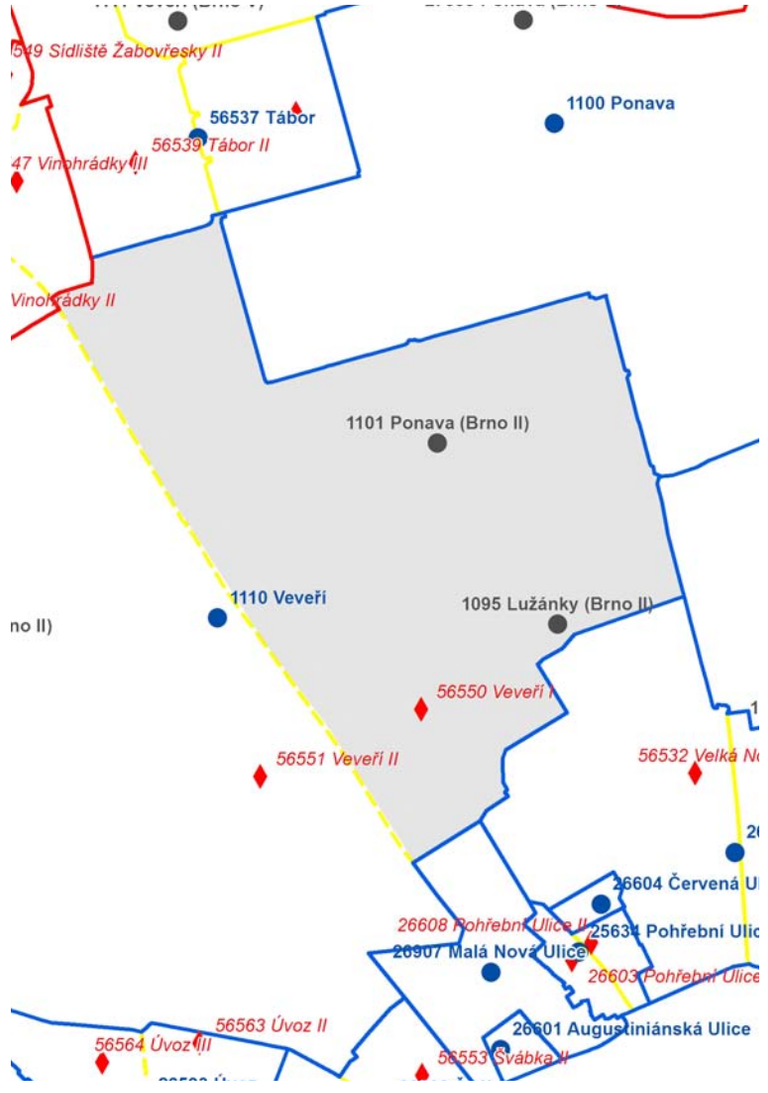

Je zřejmé, že pokud například vkládáme přírůstkový bod v IISPP, určují jeho polohu souřadnice a systém pomocí prostorové relace sám zjistí, v jakém polygonu dílu, čtvrtě, historické osady a historického regionu (resp. historické země) se nachází – a do tabulky je správně vyplní. Totéž přirozeně platí o veškerých „úředních“ příslušnostech (obec, katastrální území, část obce, ZSJ, statistický obvod a jakékoli vyšší jednotky). Díky tomu je IISPP imunní vůči chybám ručního vyplňování například příslušnosti k dílu ZSJ, jehož vymezení či samotná existence) se mohla v průběhu doby měnit.

Pokud vybereme **kód čtvrti** Veveří (1110), týká se celé této čtvrtě (v modrých hranicích).

Pokud vybereme **kód dílu** (čtvrtě, resp. historické osady) Veveří I (56550), vztahuje se na celé území dílu (ohraničenému oproti jiným dílům žlutou hranicí). Pouze díly (resp. všechny gisové díly) představují území, která charakterizuje jednotná osadní a/nebo katastrální příslušnost, a to jak nyní, tak v minulosti (pokud se to již v případě retrospektivy podařilo prověřit).

Pokud vybereme kód lokality nepolygonového subtypu (šedé, jinak též černé, okrové barvy), například 1095 Lužánky (Brno II), vztahuje se pouze k této (bývalé) administrativní jednotce, která není v CZ_RETRO plošně (polygonově) vymezena.

HISTORICKÁ ÚZEMÍ

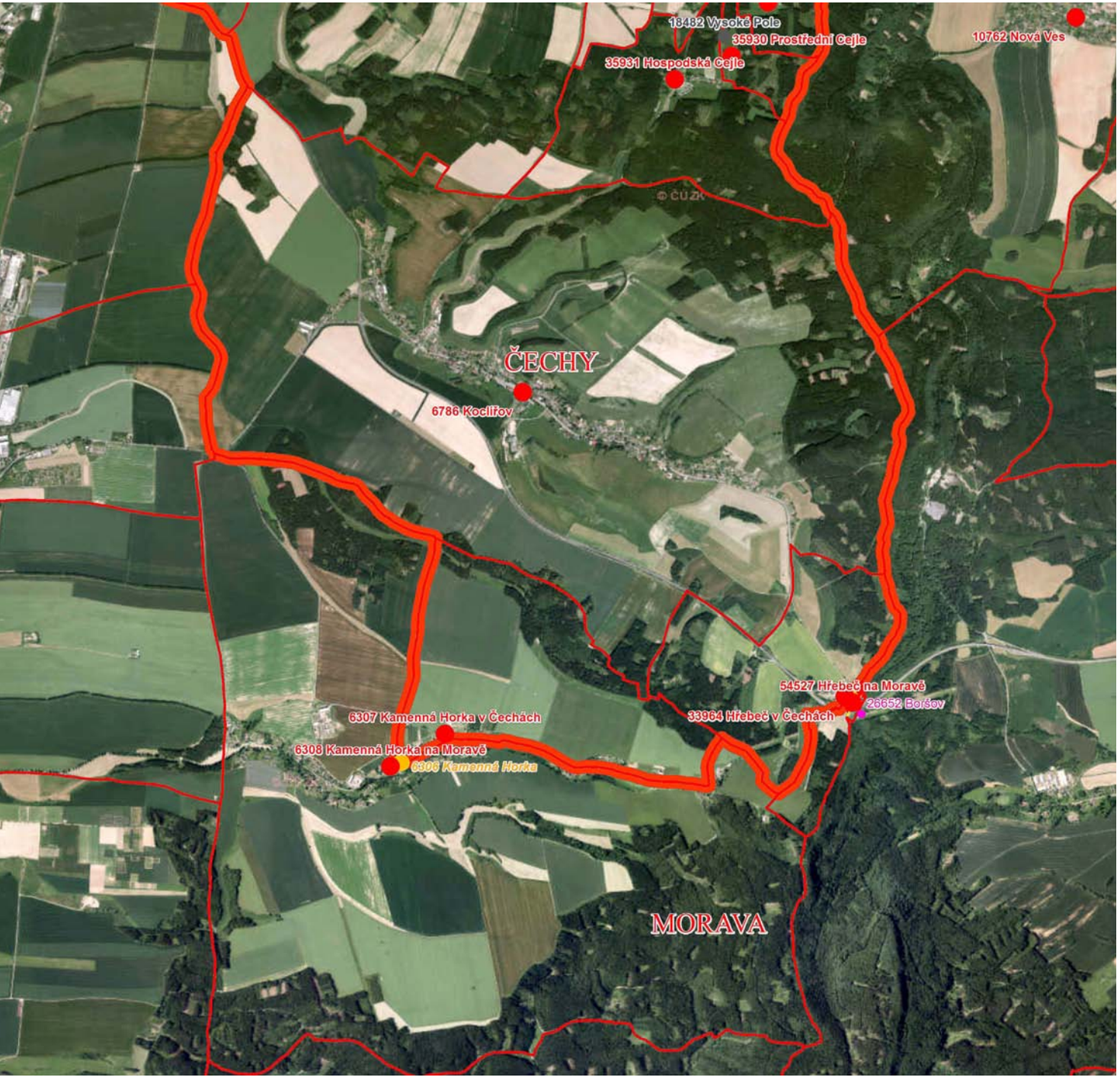

Polygonové třídy prvků (“mapové vrstvy”) historických území se týkají územního uspořádání území v rozsahu České republiky. Jsou generovány z atributů dílů historických osad.
Aktuálně jsou k dispozici následující územní členění:

- **historické země** (Čechy, Morava, Slezsko) se zachycením všech (i dílčích) změn zemských hranic mezi lety 1824/1843 a 1949 i státních hranic mezi lety 1843 a současností, výjimečně i starší
- **členění podle soudních okresů** v letech 1850, 1854, 1868, 1869, 1918, 1920, 1938a, 1938b, 1939, 1945a, 1945b, 1949a
- **členění podle politických okresů** v letech 1850, 1868, 1869, 1918, 1920, 1938a, 1938b, 1939, 1945a, 1945b, 1949a, 1949b, 1960a, 1960b, 1989, 2003, 2007, aktuální stav

V obou případech jde jednak o stavy před/po zásadní reformě (a, b) v letech 1949 a 1960, tak o další důležité roky změn v územněsprávním nebo státoprávním uspořádání.

- **Obvody POÚ** 1990, 2003, 2005, aktuální. V Praze jsou v této třídě prvků zobrazeny správní obvody Praha 1–22.
- **Obvody ORP** 2003, 2005, aktuální. V Praze jsou v této třídě prvků zobrazeny správní obvody Praha 1–22.
- **Kraje (VÚSC)** 2007, aktuální (se staršími se nepočítá, lze je však odvodit z okresů – viz přehled na konci této publikace)

Aktuální stav lze generovat nejen z polygonů dílů historických osad CZ_RETRO, ale i z primárního zdroje, kterým jsou Polygony RSO. Využití polygonů dílů CZ_RETRO má ovšem výhodu v řadě zpřesnění přesného průběhu hranic i v celkové topologické provázanosti se všemi staršími stavy. Z tohoto důvodu je výhodné generovat z polygonů dílů také členění podle katastrálních území, osad a obcí (2007 a aktuální).

Aktuální členění statutárních měst na městské obvody a/nebo městské části je dostupné pouze v tabulkové verzi CZ_RETRO, a to v poli MEC_AKT. Pro Prahu je mimoto dostupné aktuální členění na obvody Praha 1–10, a to v poli OVMC_AKT.

CZ_RETRO zaručuje správné zařazení do polygonů územněsprávních jednotek u bodů lokalit, které byly v dané době úředně evidovány.

Všechny polygony územněsprávních jednotek se generují z polygonů „gisových dílů“, tedy z dílů subtypů 7 a 77, z nečleněných čtvrtí subtypů 3, 33, 4 a 44 a dále z nečleněných historických osad subtypů 1 a 10. Každý gisový díl má jednoznačnou územní příslušnost.

Přesnost detailního průběhu hranic je limitována jednak přesností polygonů gisových dlů ve vztahu ke katastrální mapě, jednak dosud nedokončenou identifikací retrodílů, které nebyly úředně evidovány jako místní části. Jde jak o retrodíly v rámci intravilánů sídel, tak retrodíly území. Hranice polygonů územněsprávních jednotek se proto postupně zpřesňují.

Zcela specifická situace je v období německé okupace za 2. světové války v letech 1938–1945. Hranice tzv. Protektorátu Čechy a Morava, jakož i jiných jednotek, byly často stanoveny nezávisle na tehdejších katastrálních hranicích. Řada okresů byla rozdělena na protektorátní a říšskou část a důsledkem těchto změn byl vznik řady enkláv. Detailní průběh protektorátní hranice se mimoto po záboru pohraničí v roce 1938 v řadě případů měnil. V roce 1945 pak byla naprostá většina takto stanovených hranic anulována. Přesný průběh těchto hranic je zakreslen na mapách pozemkového katastru a rámcově i na mapách Protektorátu v měřítku 1:75 000. V CZ_RETRO je provedena kompletní a přesnbá rekonstrukce (tam, kde je hranice shodná s nynějšími katastrálními hranicemi, nebyl jejich průběh zpřesňován). Průběh protektorátní hranice nezávislý na hranicích katastrálních území se v CZ_RETRO projeví vznikem retropodílů (analogických podílům ve statutárních městech).
Problematika německého záboru je dále komplikována skutečností, že jeho detailní rozsah se v letech 1938–1940 vyvíjel; některé lokality byly zabrány dodatečně, jiné naopak vráceny. Tyto dílčí změny, kterých nebylo mnoho a bez detailního archivního studia je nelze kartograficky vyjádřit, nejsou v CZ_RETRO rozlišovány (stavy 1938b, 1939, 1945a jsou z tohoto hlediska totožné) a zaznamenává se pouze výsledný stav (v záboru ano/ne).

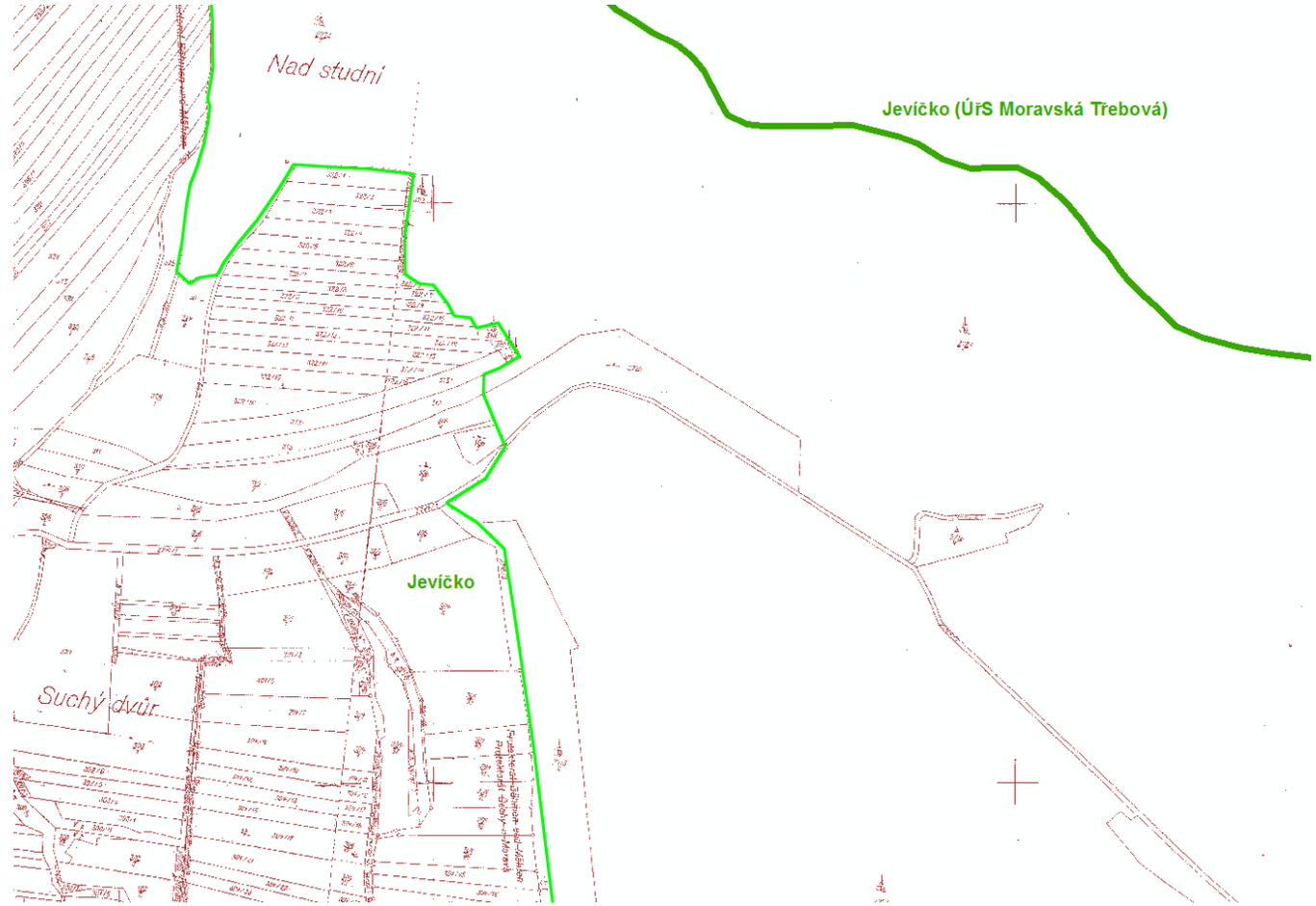

Skutečný průběh protektorátní (a současně okresní) hranice v k. ú. Jaroměřice ukazuje světle zelená čára vytažená nad mapou pozemkového katastru, v níž je tato hranice zakreslena. Tmavě zelená čára ukazuje, jak nesprávný průběh by tato hranice měla, pokud by vedla po hranici katastrálního území.
Území mezi oběma zelenými čarami tedy ve skutečnosti nepatřilo do protektorátní části okresu Jevíčko, ale do jeho říšské části.
V CZ_RETRO je nyní již zakreslen správný průběh hranic.

Historické země: Čechy, Morava a česká část Slezska při souhrnném zobrazení.

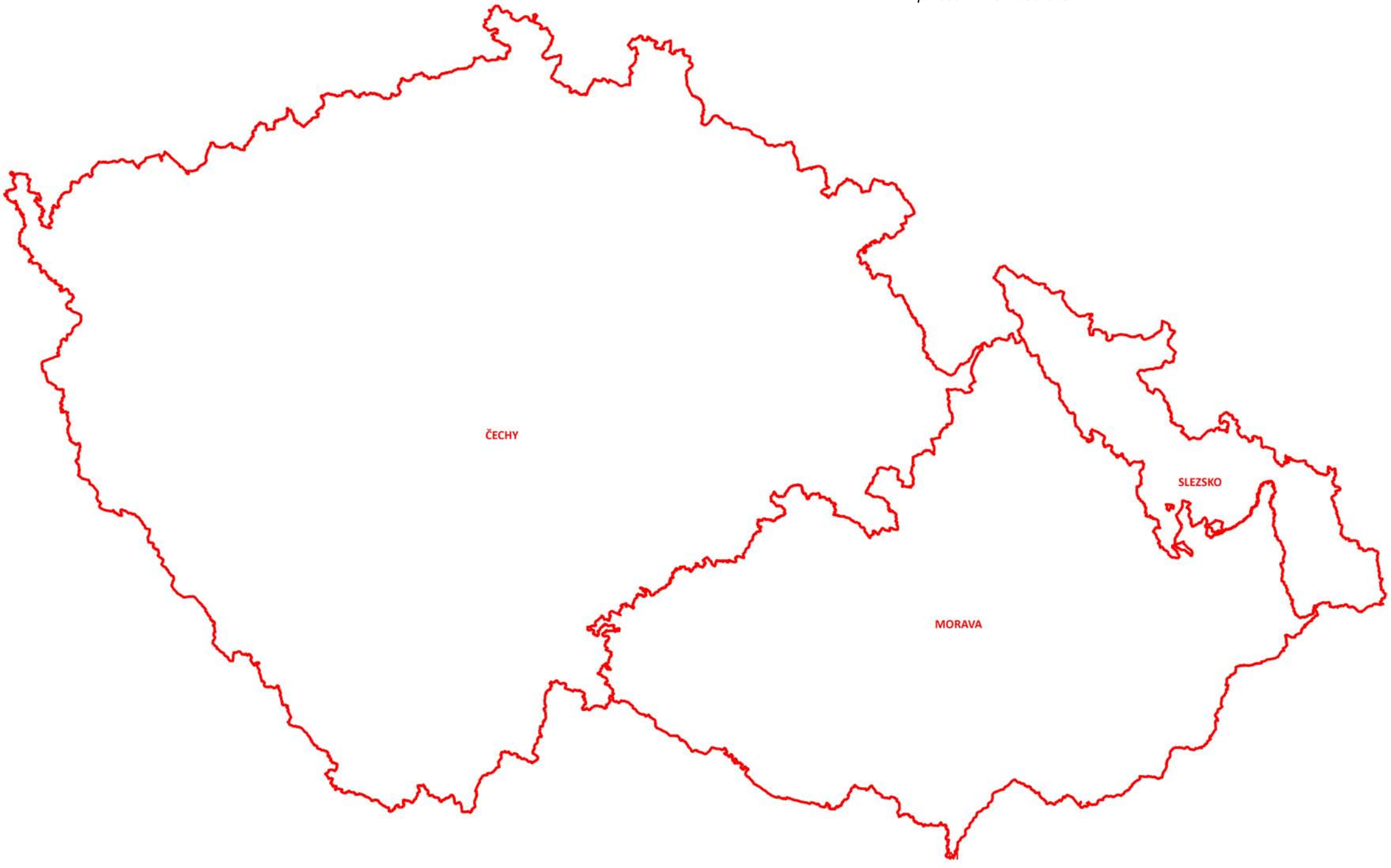

Historické země a jejich členění na politické a soudní okresy na počátku roku 1949 (těsně před zrušením).

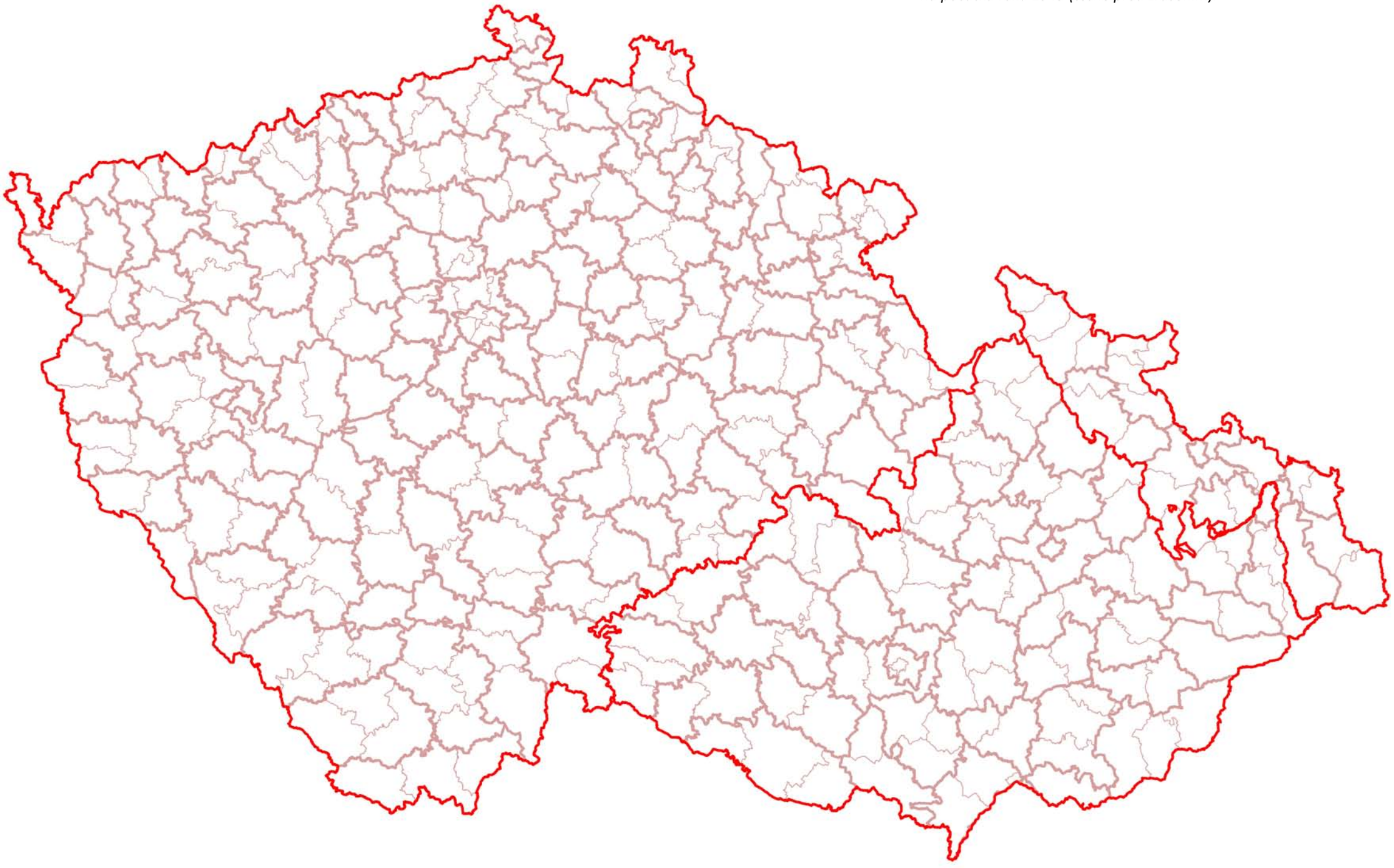

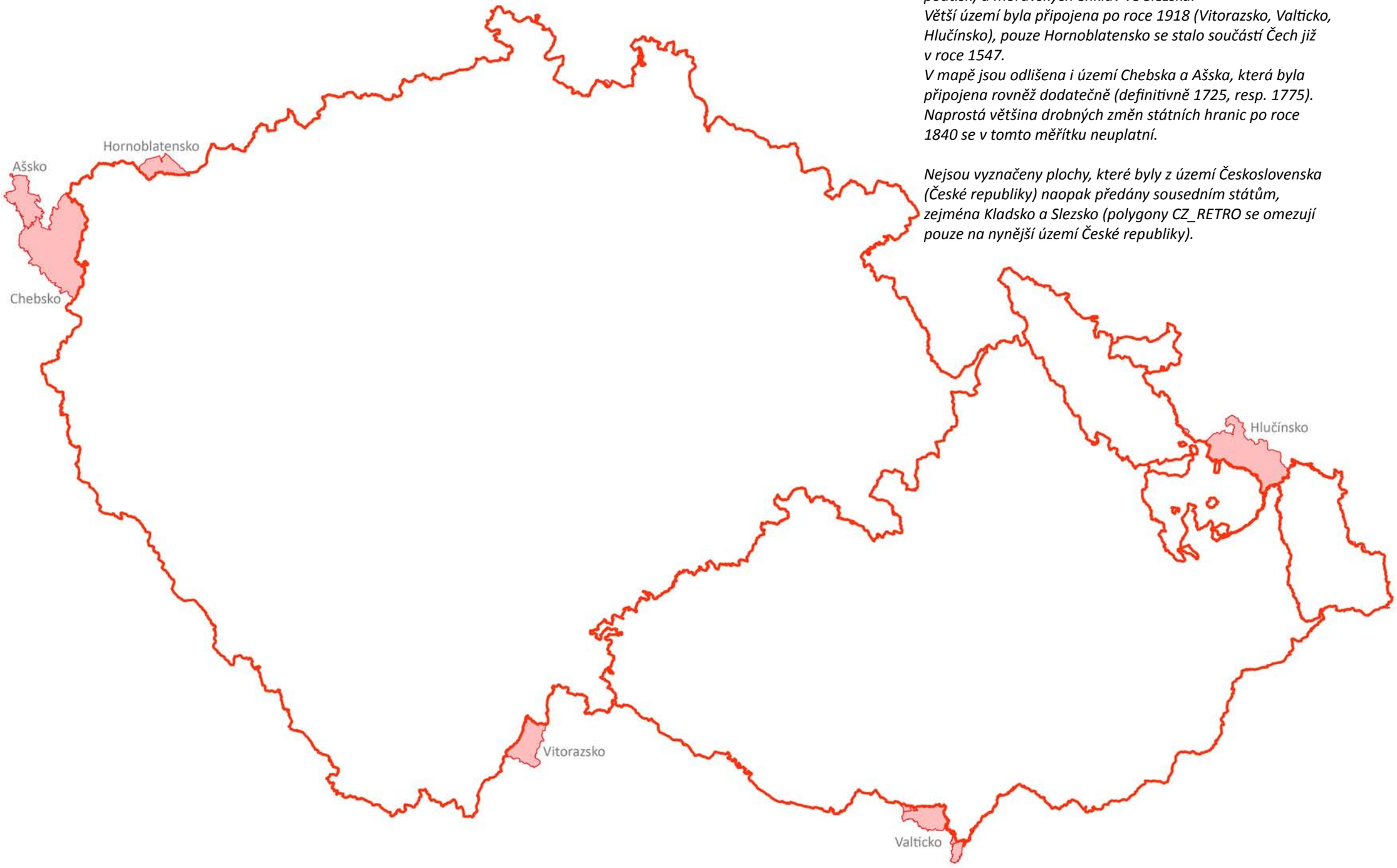

Historické země s vyznačením území připojených k Československu (České republice) dodatečně (růžový podtisk) a moravských enkláv ve Slezsku.
Větší území byla připojena po roce 1918 (Vitorazsko, Valticko, Hlučínsko), pouze Hornoblatensko se stalo součástí Čech již v roce 1547.
V mapě jsou odlišena i území Chebska a Ašska, která byla připojena rovněž dodatečně (definitivně 1725, resp. 1775).
Naprostá většina drobných změn státních hranic po roce 1840 se v tomto měřítku neuplatní.

Nejsou vyznačeny plochy, které byly z území Československa (České republiky) naopak předány sousedním státům, zejména Kladsko a Slezsko (polygony CZ_RETRO se omezují pouze na nynější území České republiky).

Menší dodatečně připojená území vyniknou až v podrobnějším zobrazení (viz též kapitola o dílech historických osad, resp. dílech území). Zachycena je oblast Ostravska, velká připojená plocha vlevo patří Hlučínsku.

Nejsou vyznačeny plochy, které byly z území Československa (České republiky) naopak předány sousedním státům (polygony CZ_RETRO se omezují pouze na nynější území České republiky).

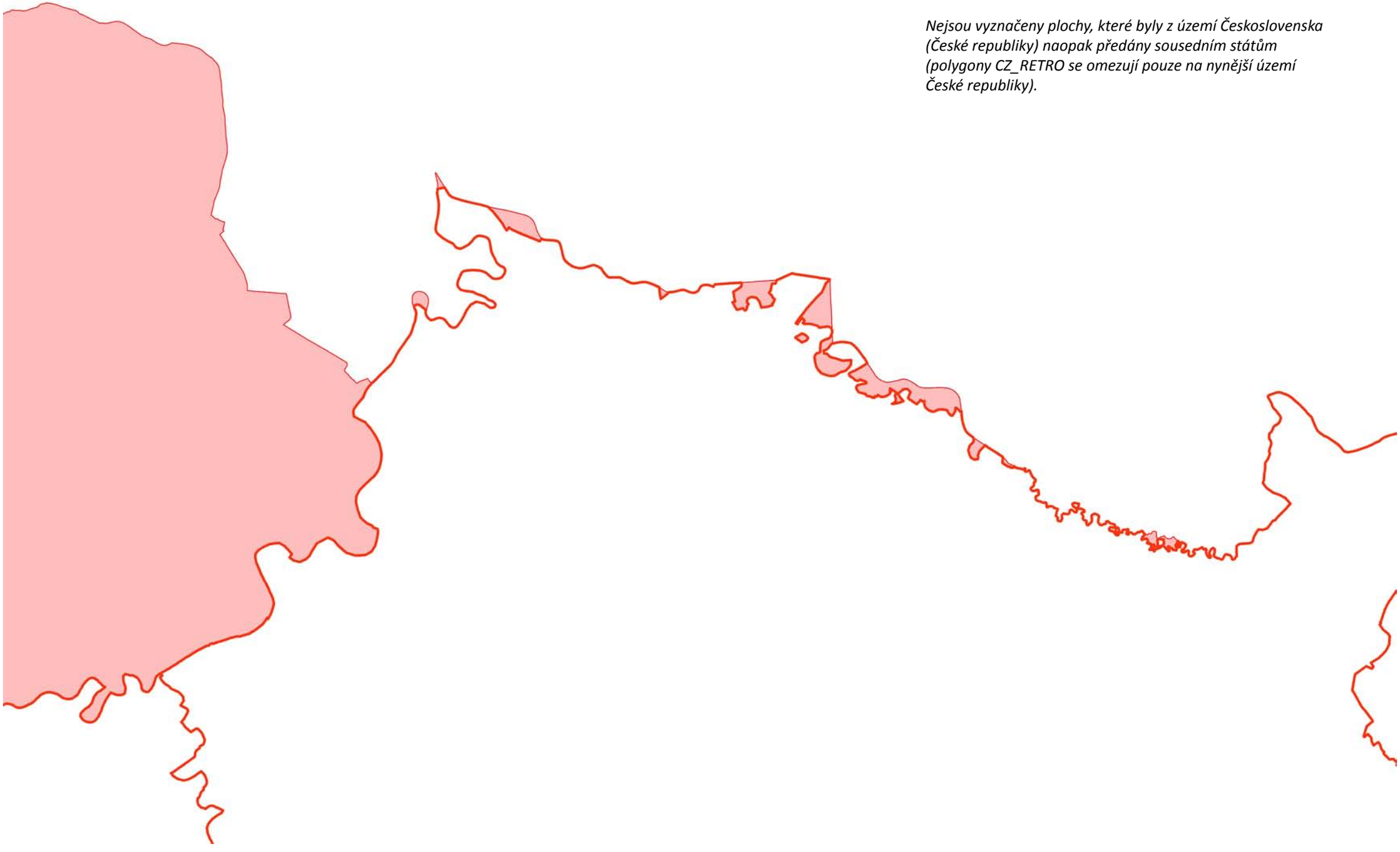

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy po ustavení v roce 1850

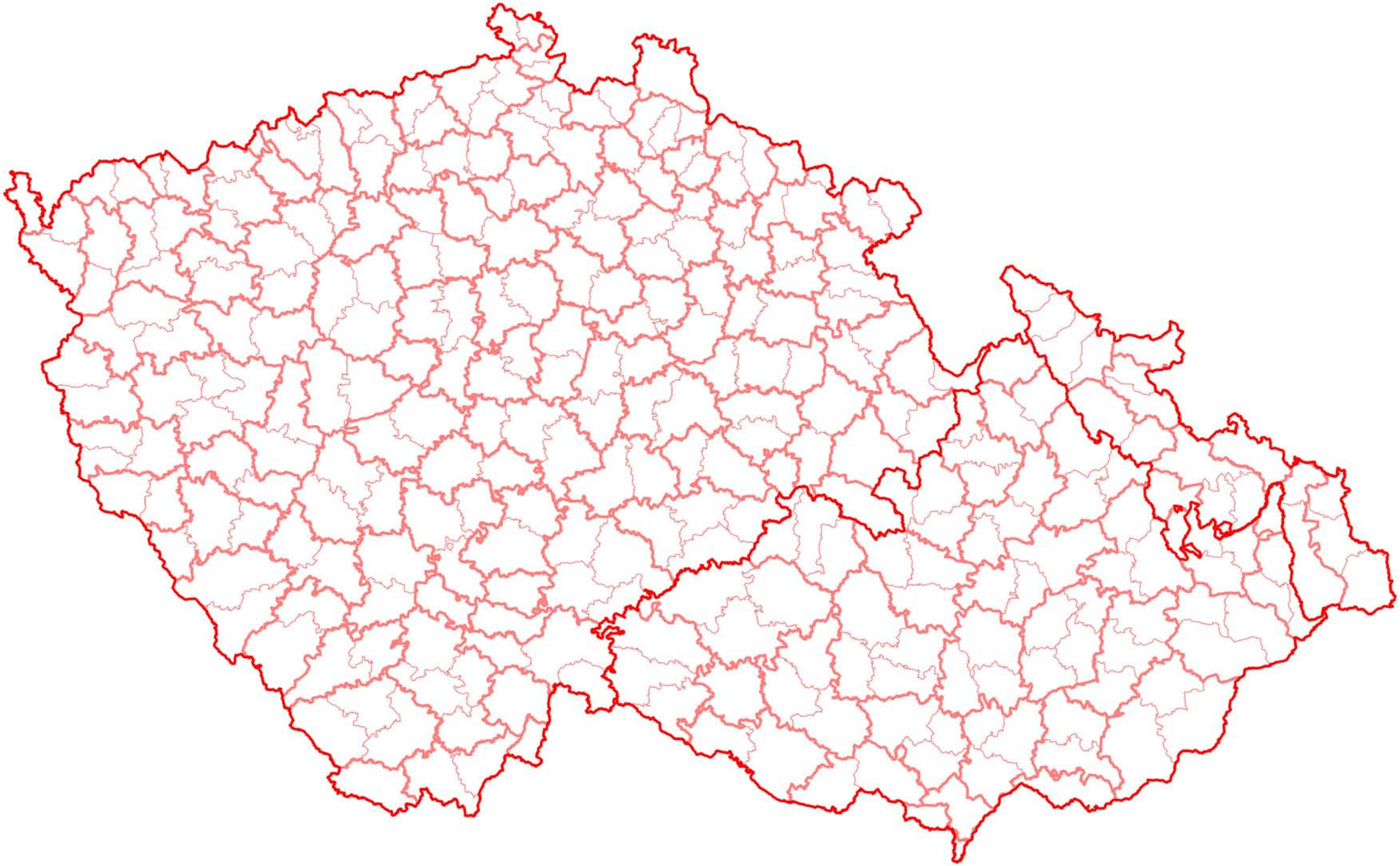

Základní etapy vývoje okresního členění

Smíšené okresy v roce 1854

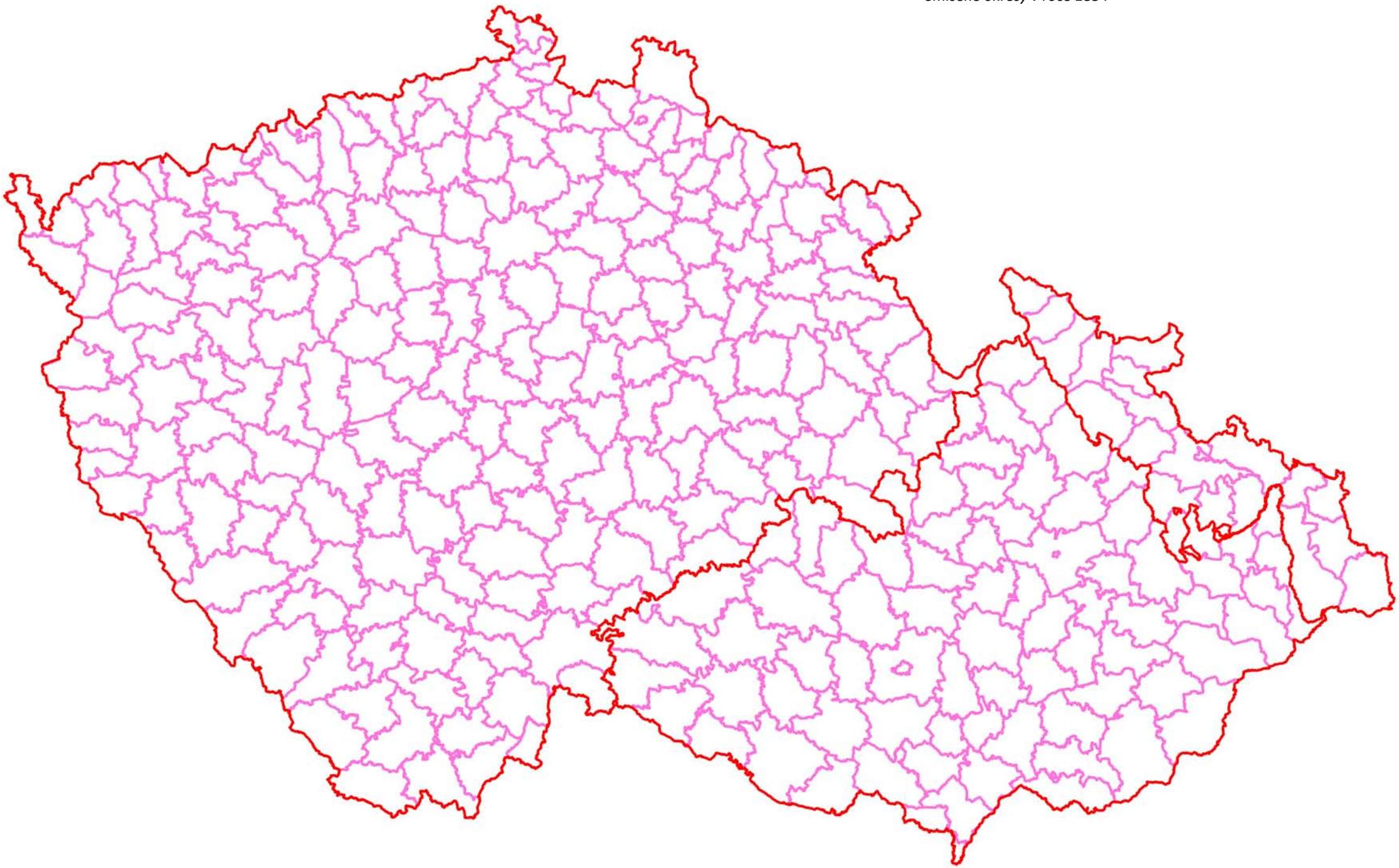

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1868

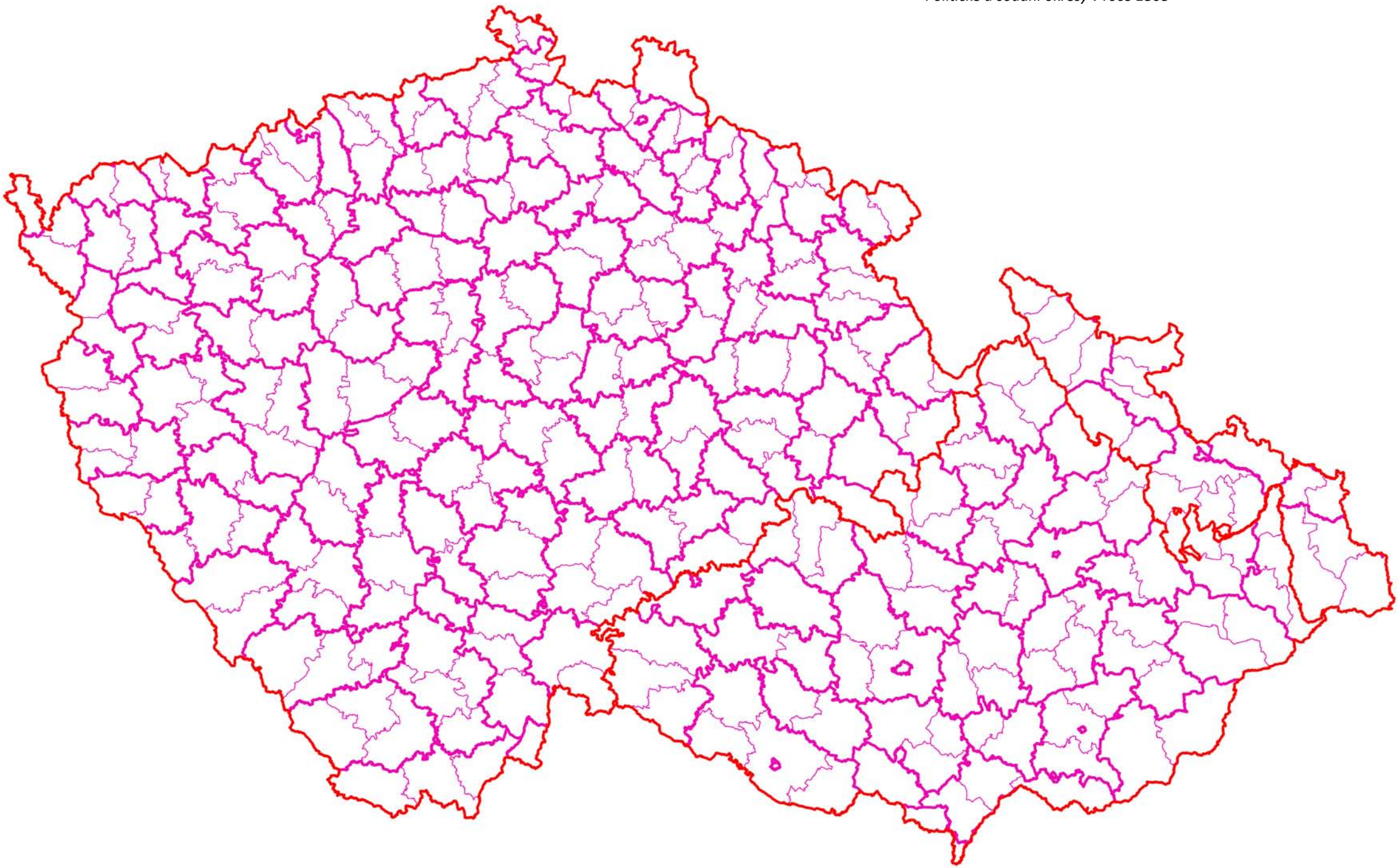

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1869

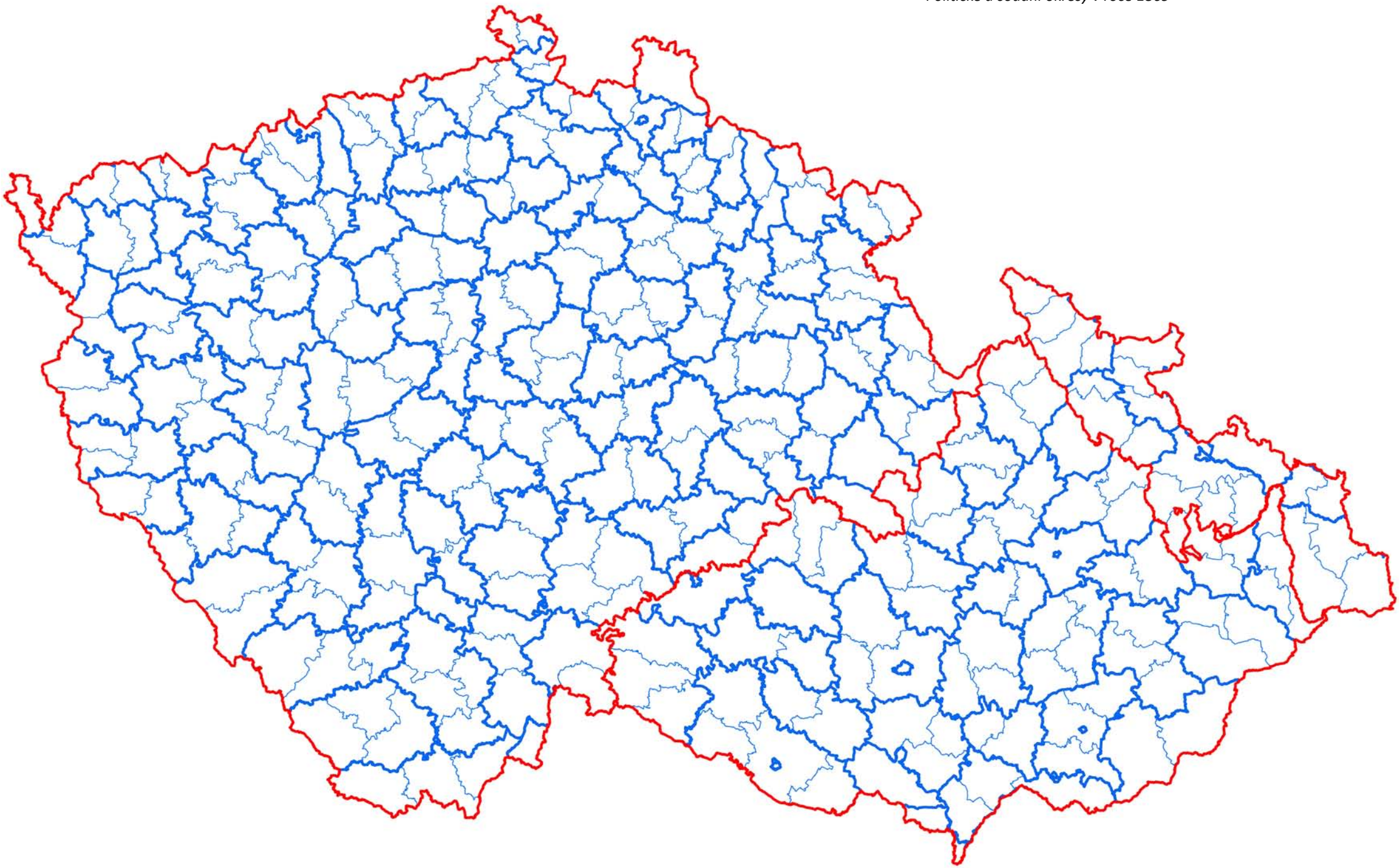

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1918

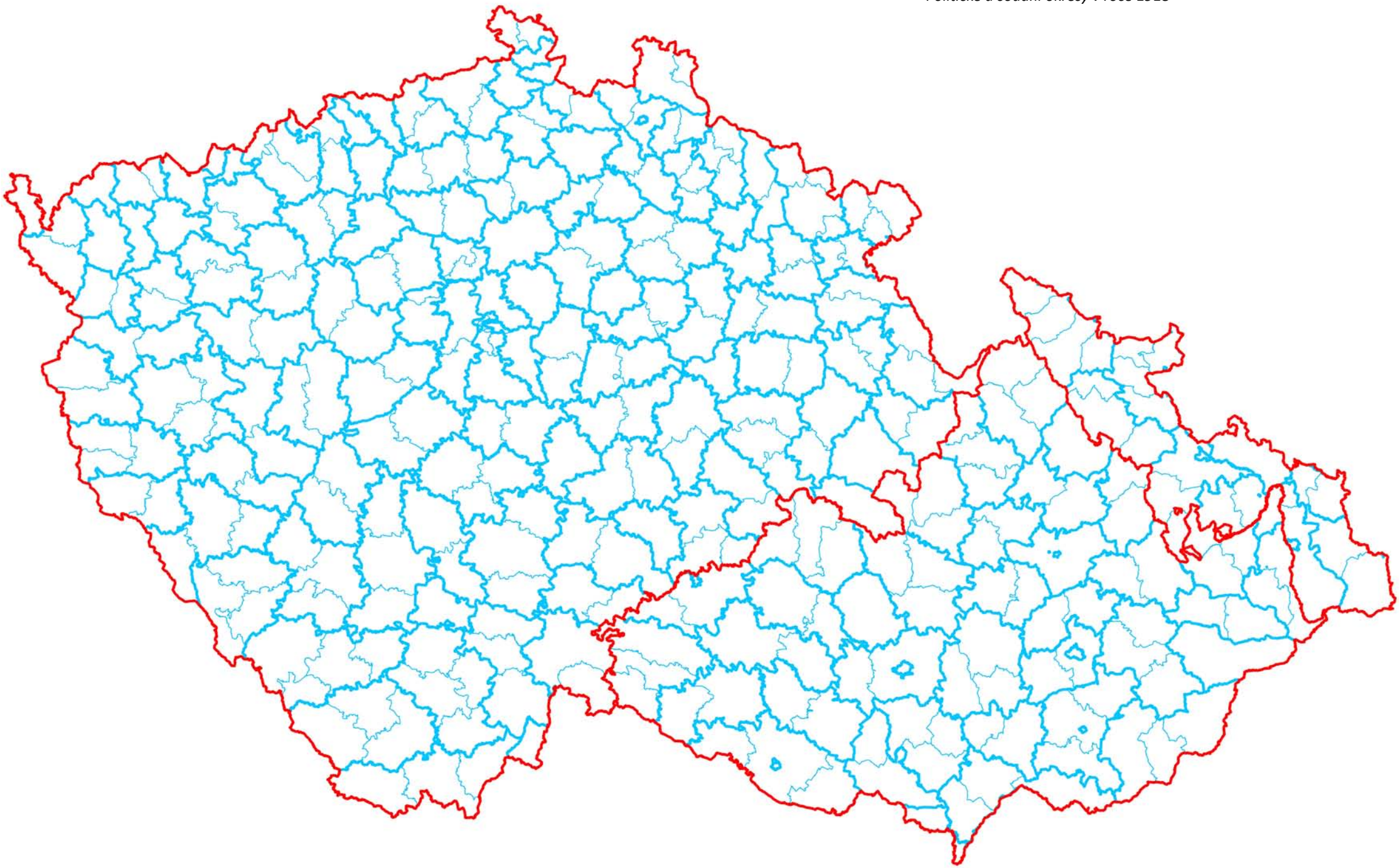

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1920

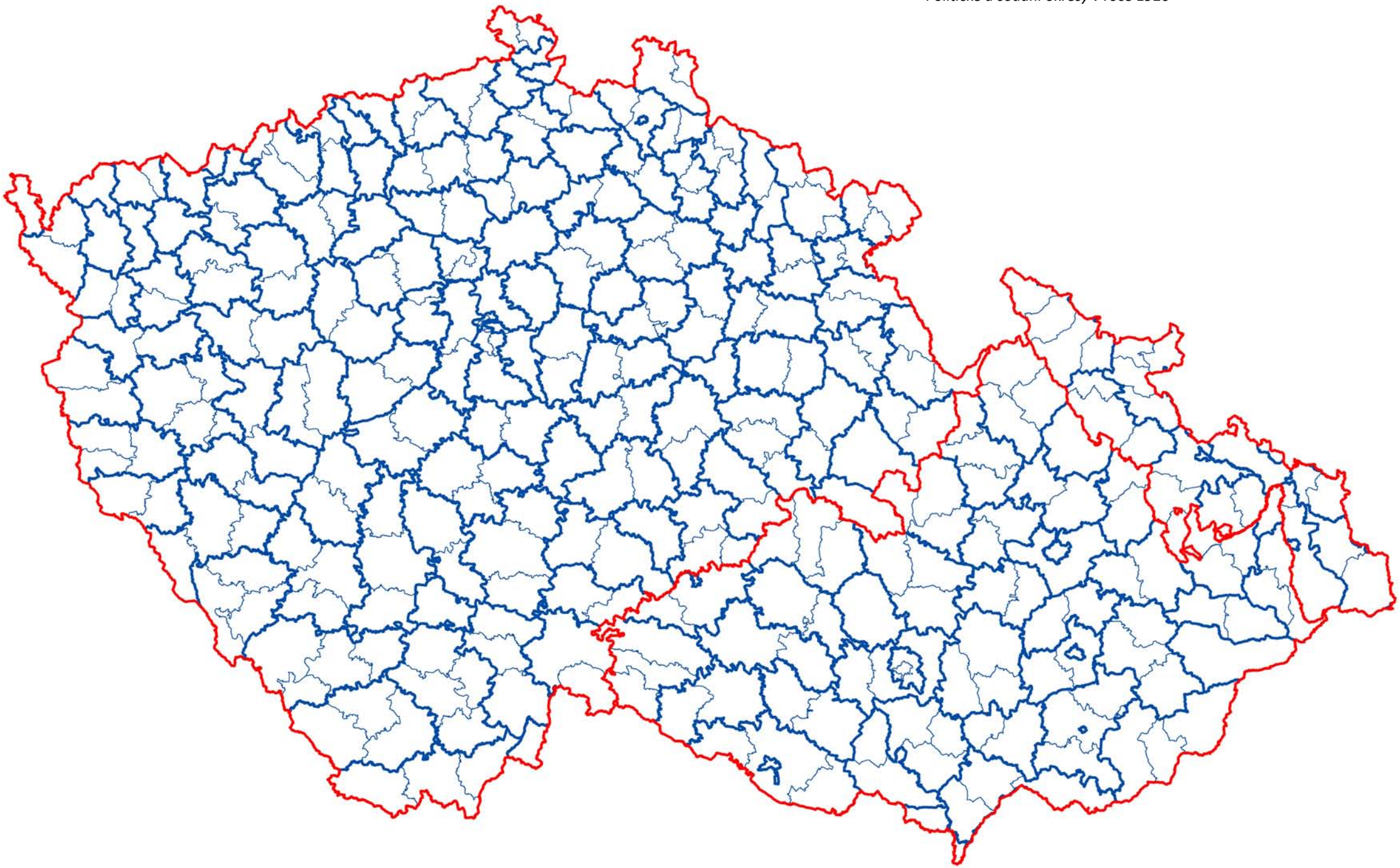

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1938 (před Mnichovem) (1938a)

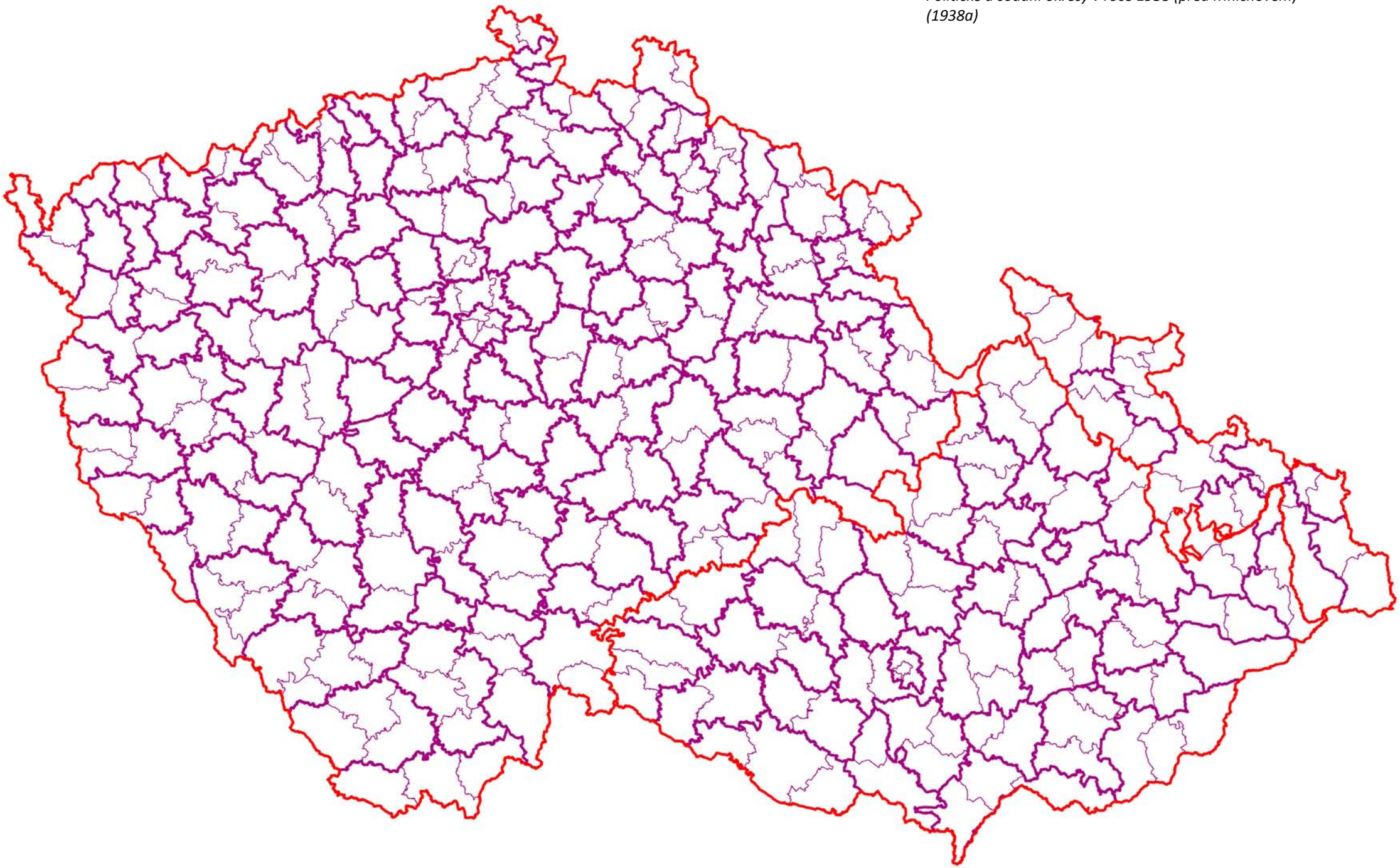

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1938 (po Mnichovu) (1938b).
Území německého záboru, stejně jako záboru polského (na Těšínsku), je odlišeno šrafováním.

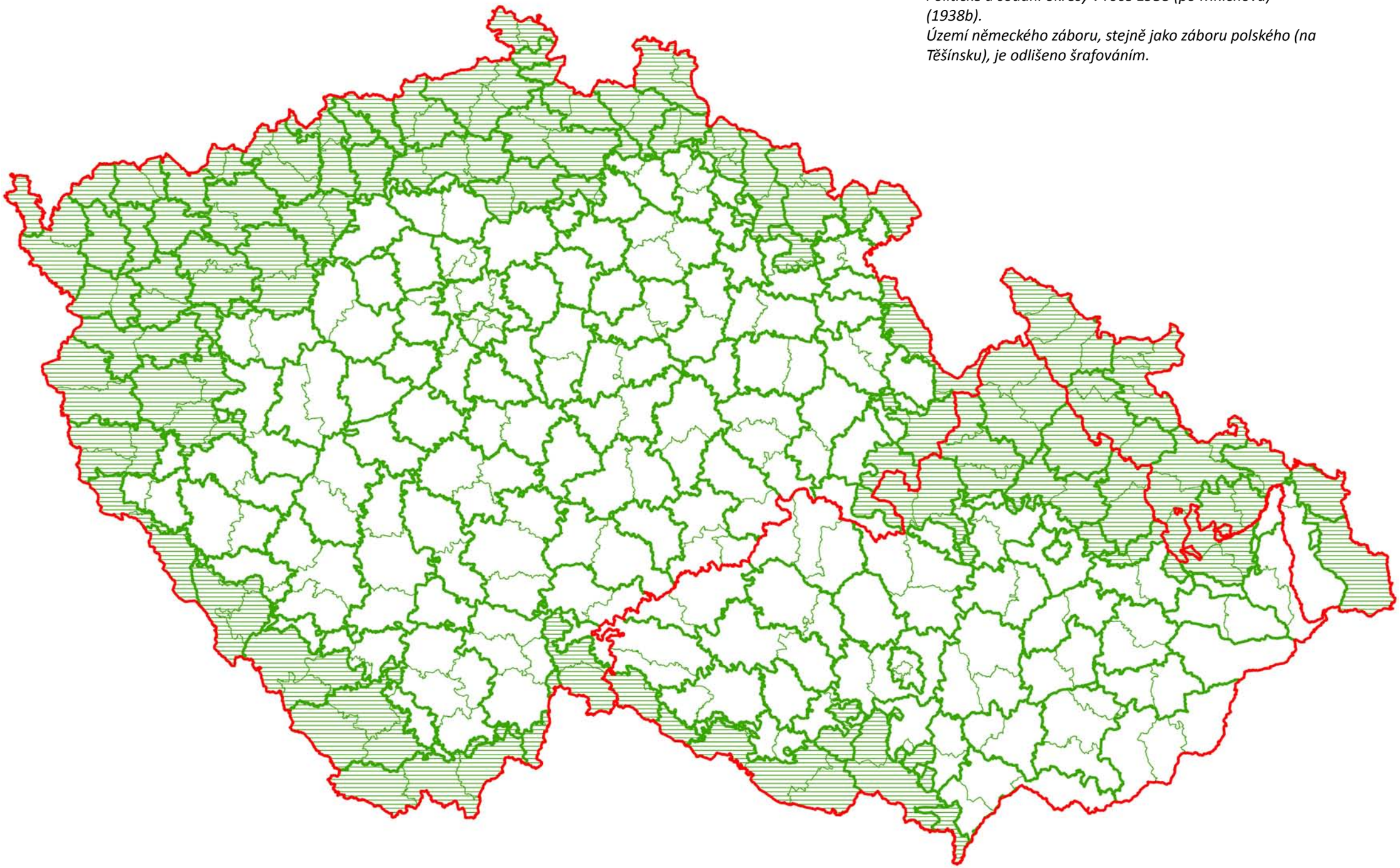

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1939.
Území německého záboru (který zahrnul i území původně zabrané Polskem) je odlišeno šrafováním.

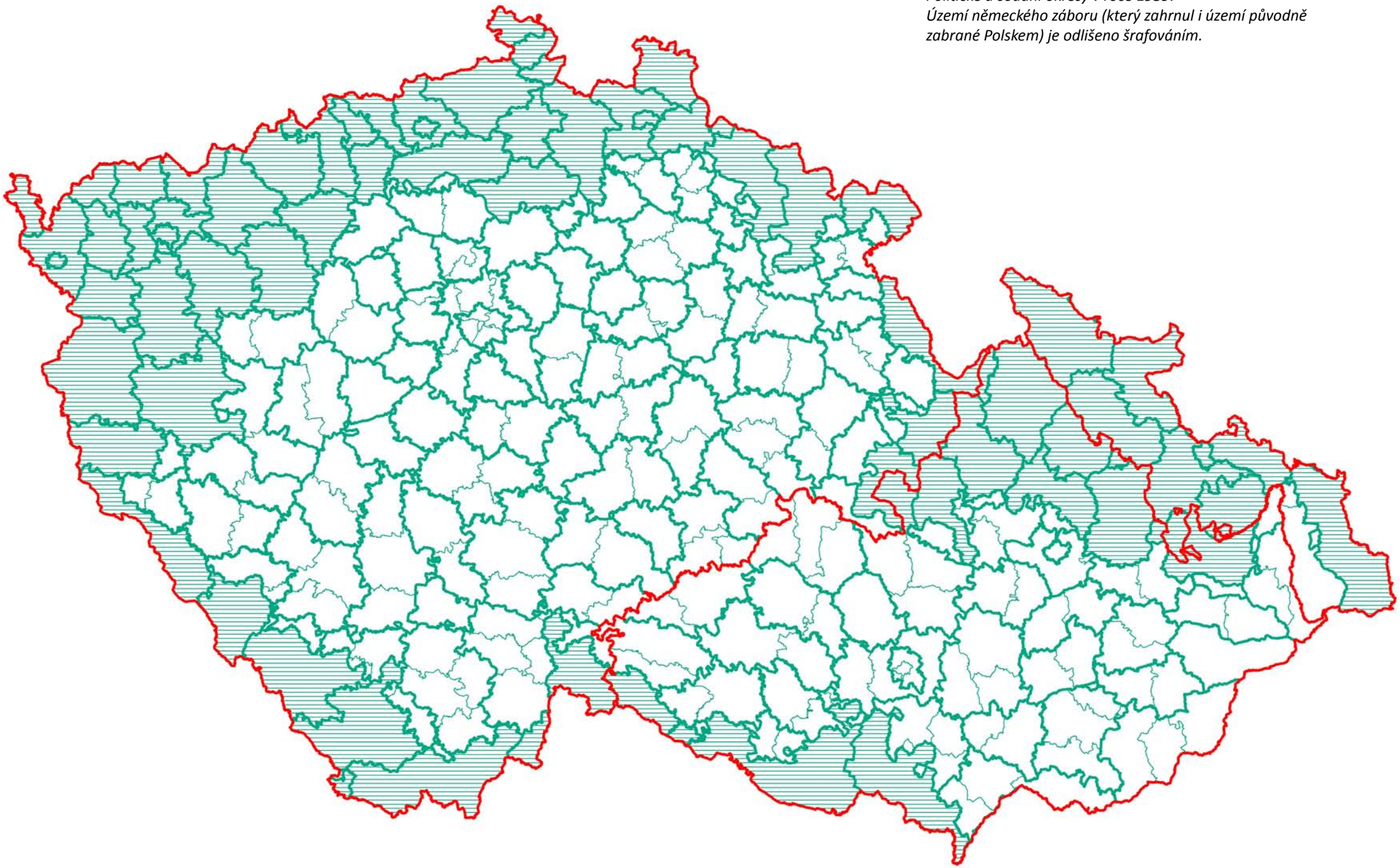

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1945 (před osvobozením) (1945a).
Území německého záboru je odlišeno šrafováním.

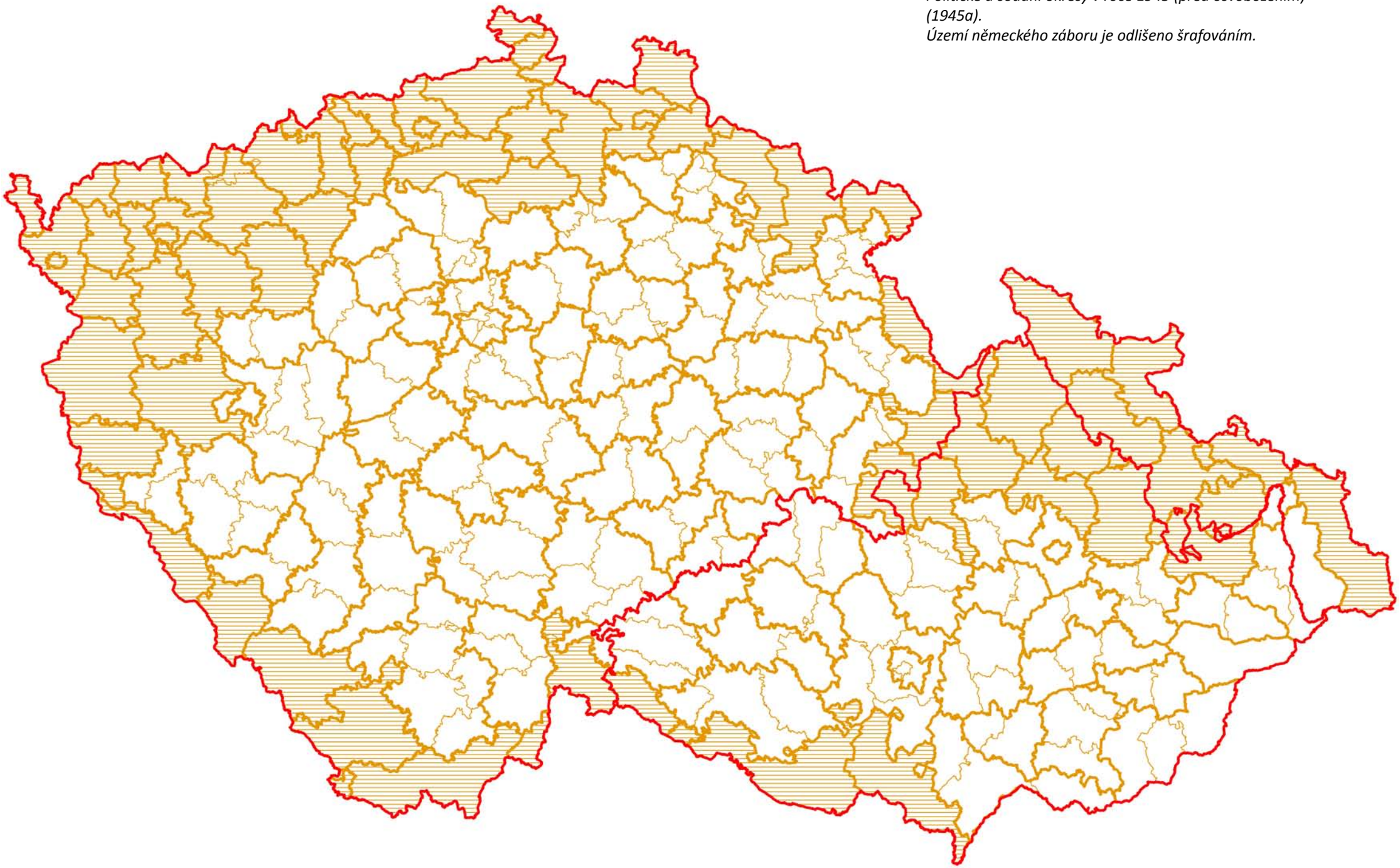

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy v roce 1945 (po osvobození) (1945b)

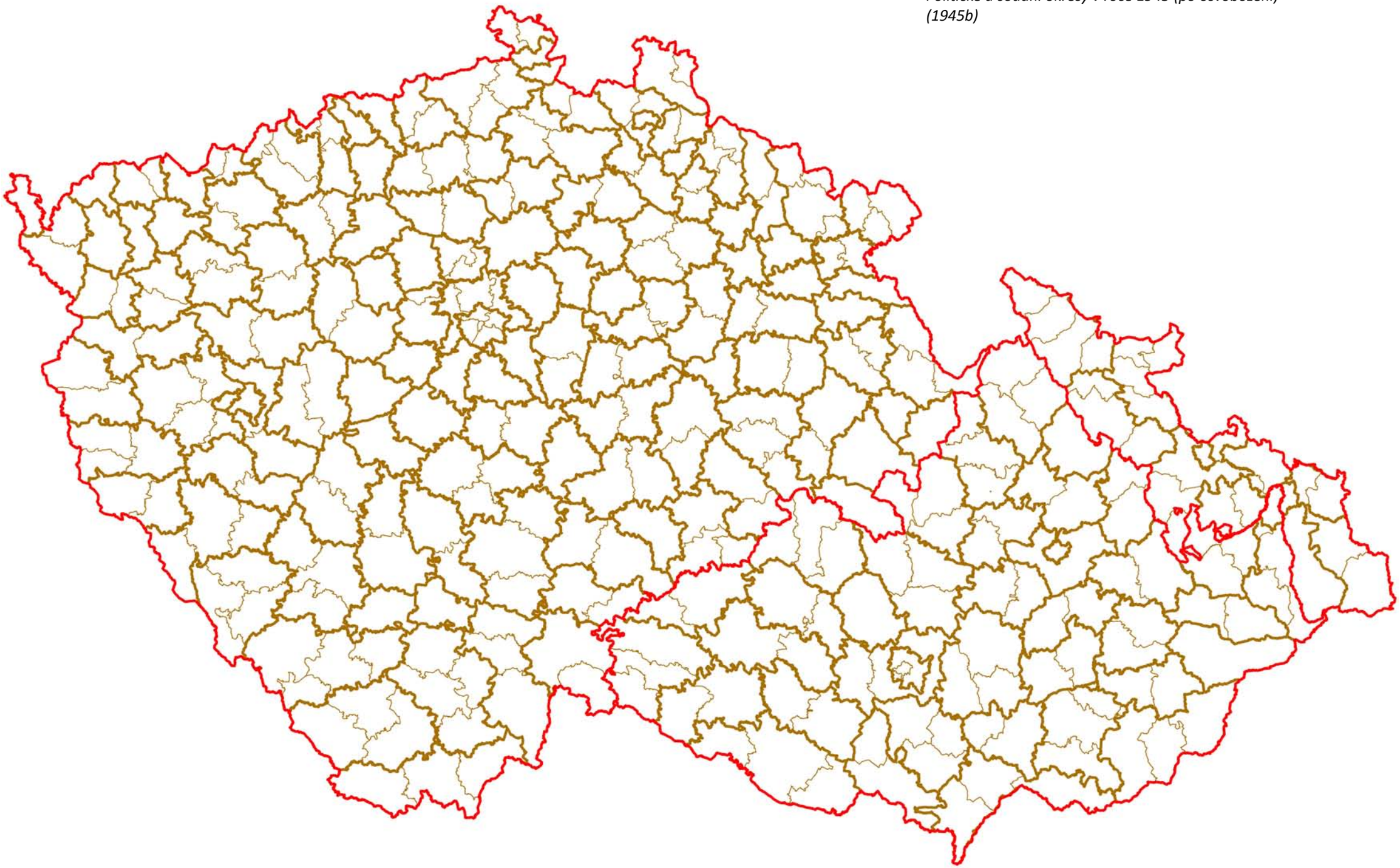

Základní etapy vývoje okresního členění

Politické a soudní okresy před zrušením v roce 1949 (1949a)

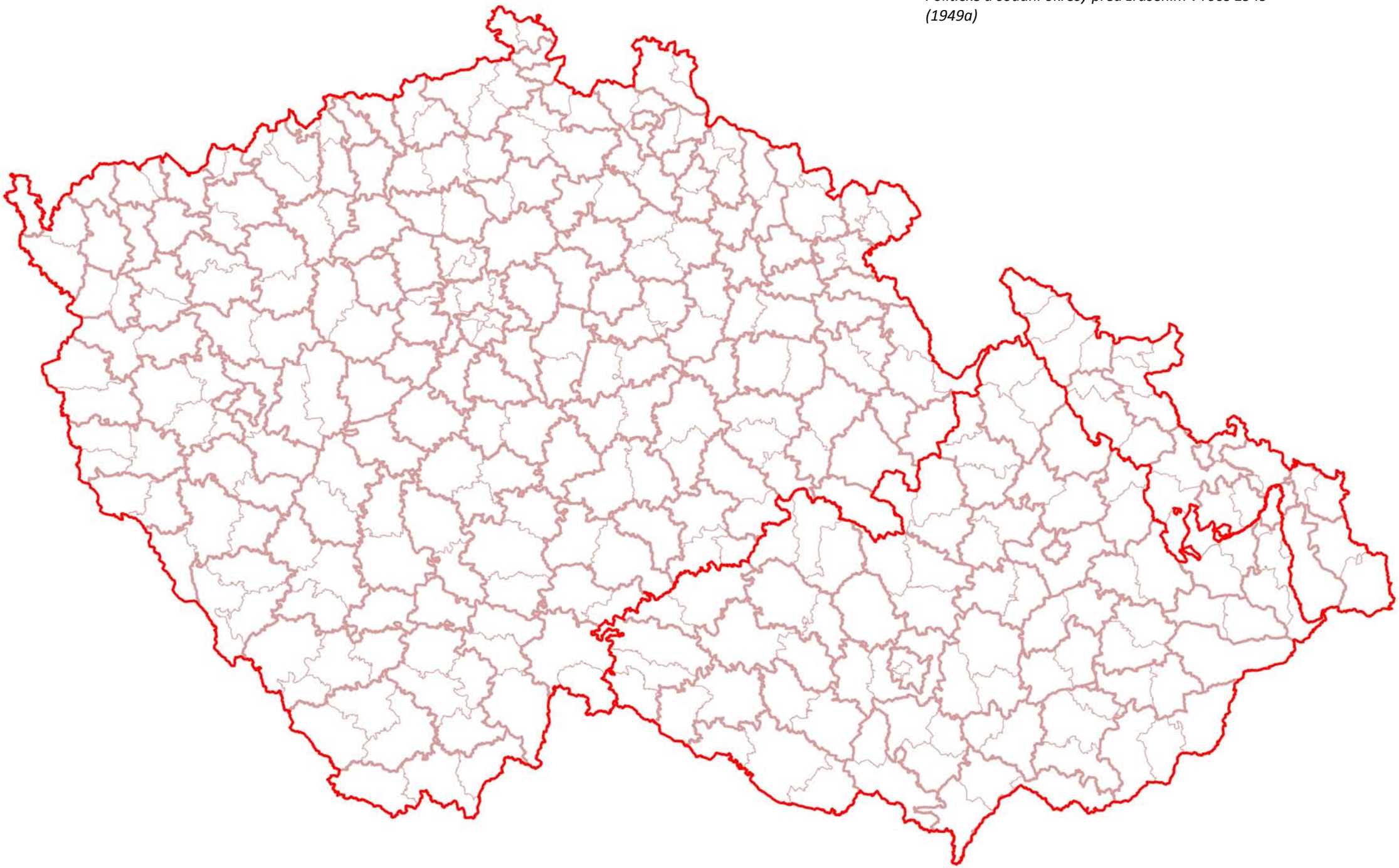

Základní etapy vývoje okresního členění

Okresy v roce 1949, po reformě (tzv. malé okresy) (1949b)

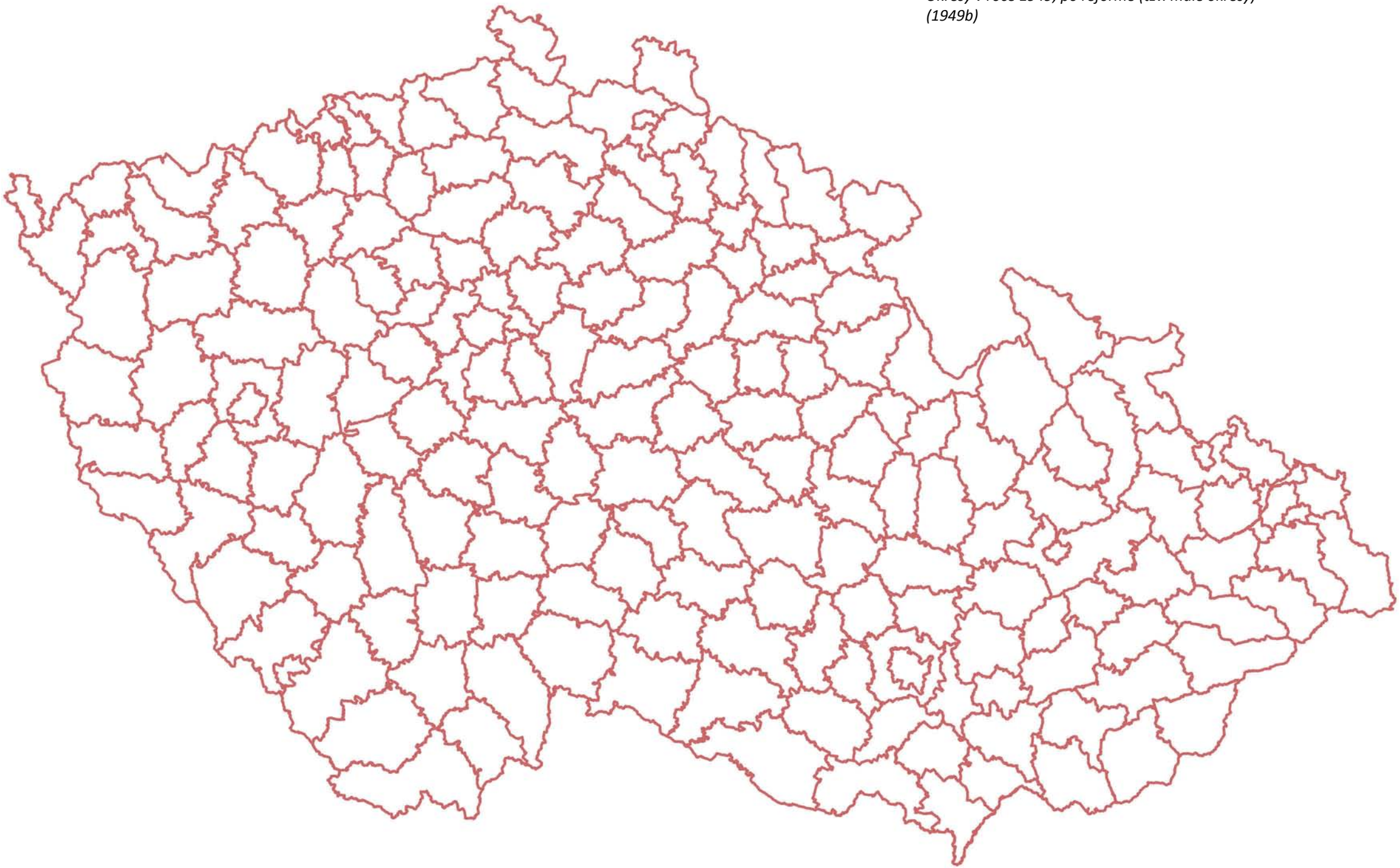

Základní etapy vývoje okresního členění

Tzv. malé okresy před zrušením v roce 1960 (od ustavení prodělaly jen menší změny)
(1960a)

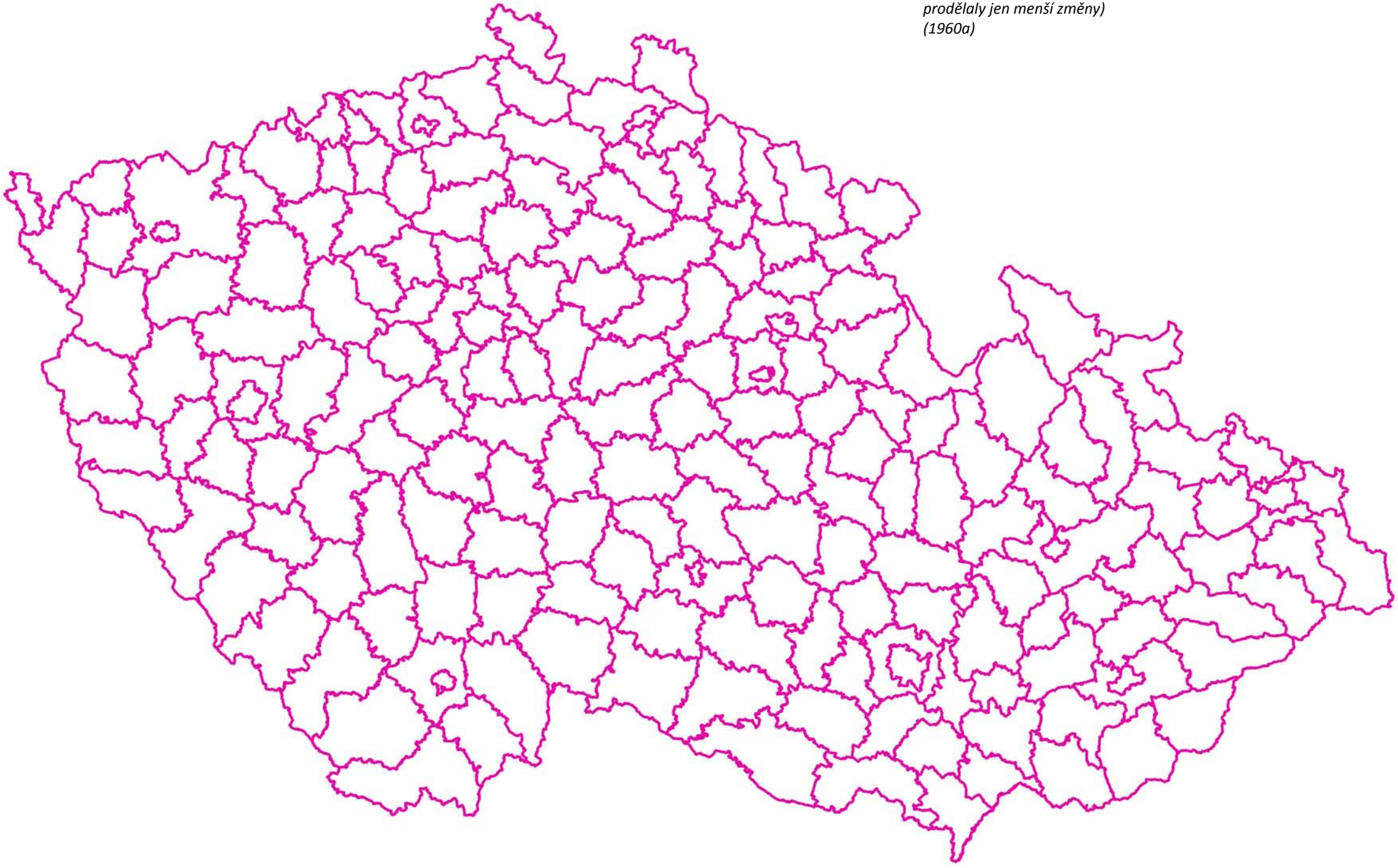

Základní etapy vývoje okresního členění

Tzv. velké okresy po ustavení v roce 1960; s dílčími úpravami existují dodnes
(1960b)

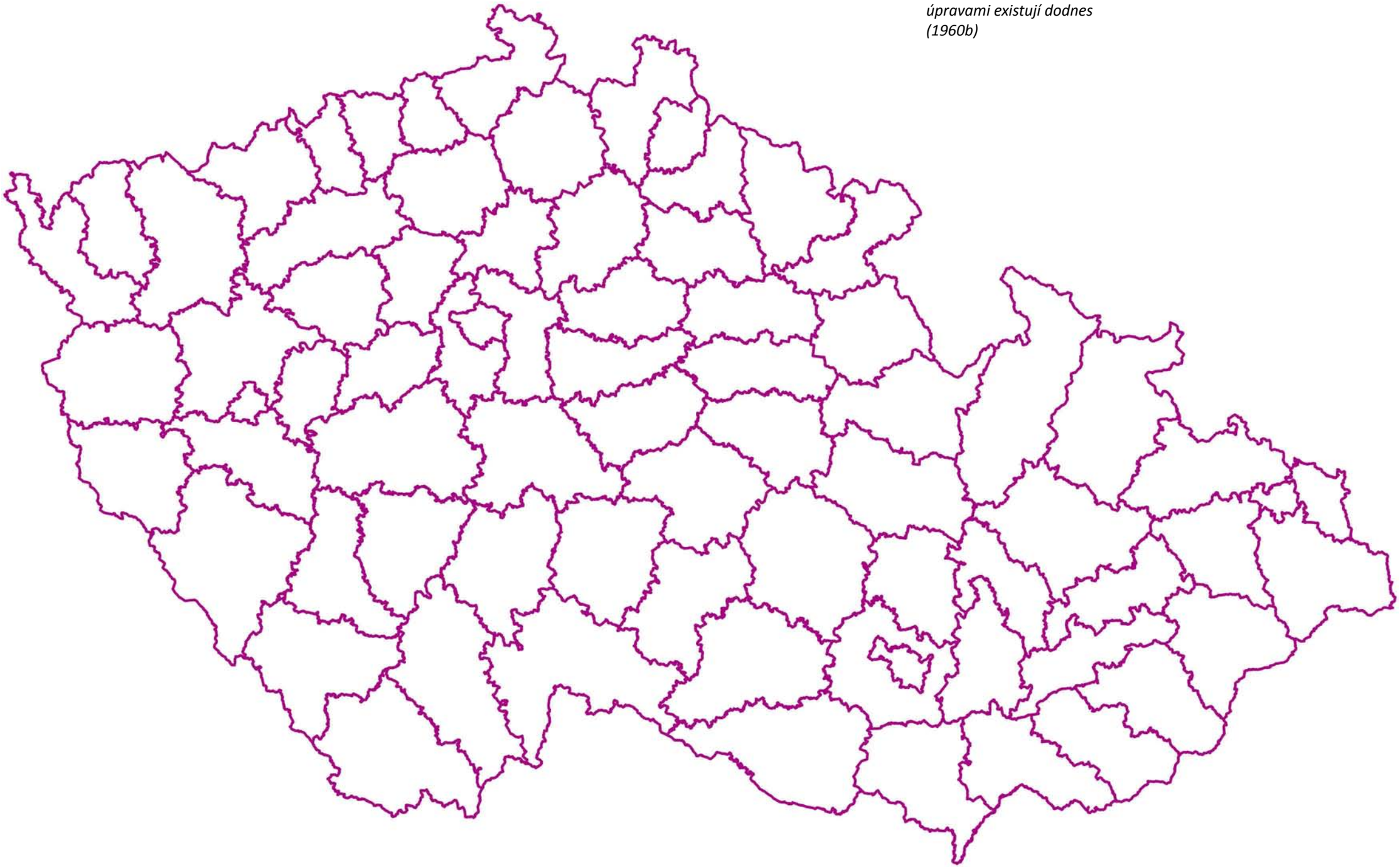

Současná podoba okresů (2015, před promítnutím změn v důsledku redukce vojenských újezdů od 1. 1. 2016). Okresy jako územní jednotky nadále existují (zrušeny byly pouze okresní úřady).

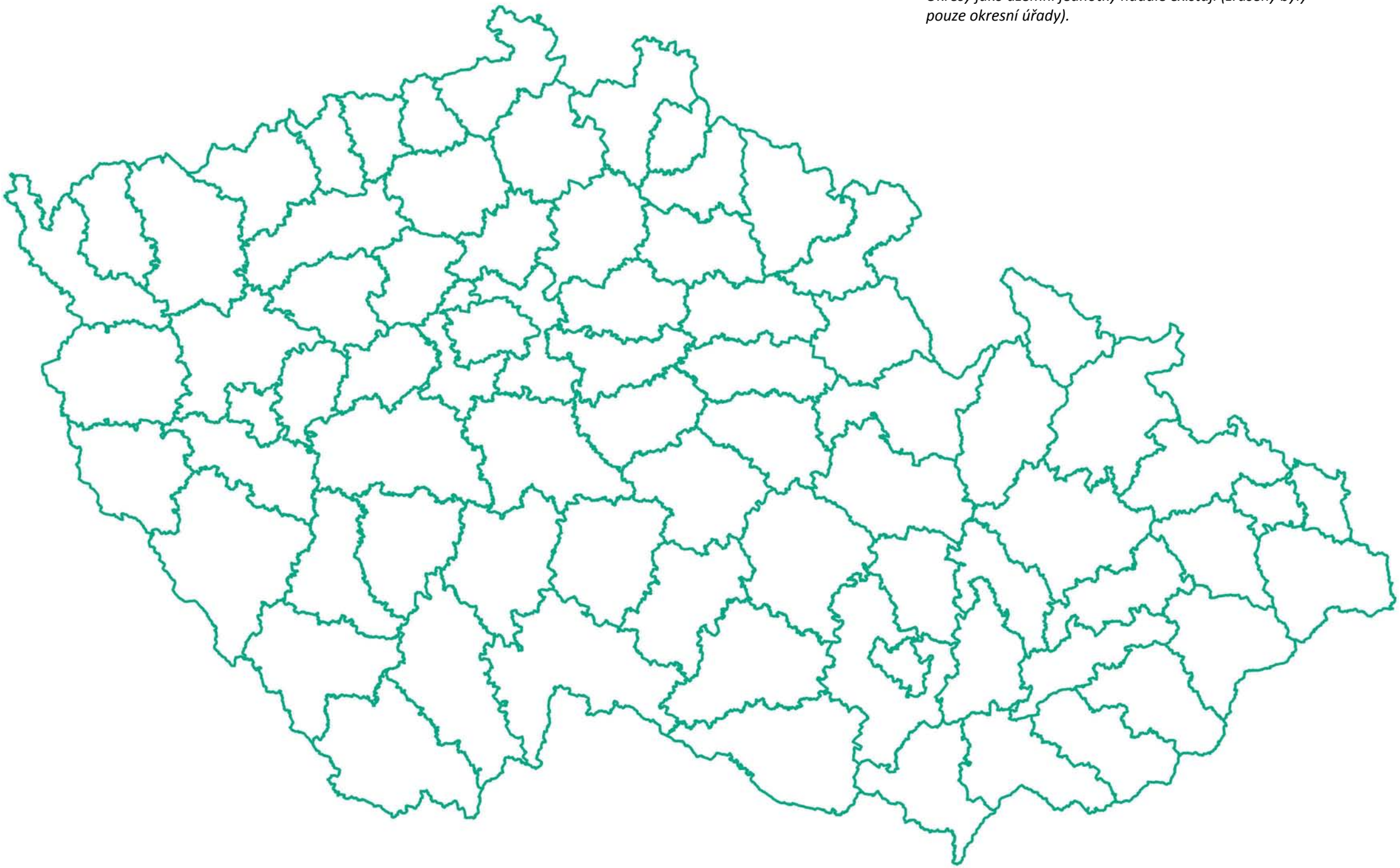

Změny okresů mezi lety 1960 a 2007

Výchozí stav (1960) fialově.
Odlišné hranice v roce 1989 černé.
Odlišné hranice v roce 2003 růžové.
Odlišné hranice v roce 2007 světle modře.

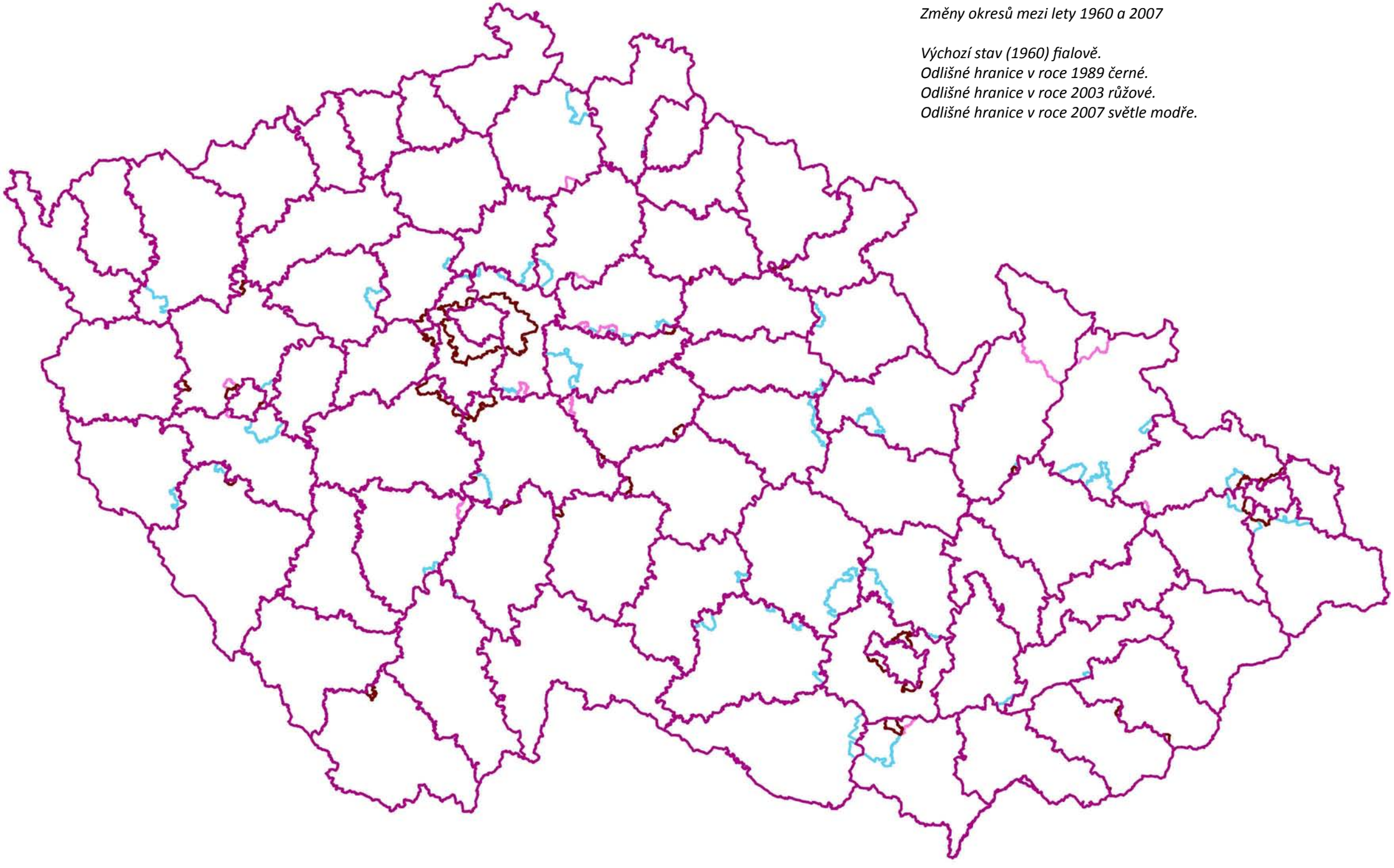

Pověřené obecní úřady

Pověřené obecní úřady byly stanoveny Nařízením vlády č. 475/1990 Sb. ze dne 24. 11. 1990 v počtu 365: Adamov, Aš, Bechyně, Bělá pod Bezdězem, Benátky nad Jizerou, Benešov, Benešov nad Ploučnicí, Beroun, Bezdružice, Bílina, Bílovec, Blansko, Blatná, Blovice, Bohumín, Bojkovice, Bor, Boskovice, Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, Broumov, Brumov-Bylnice, Bruntál, Břeclav, Březnice, Bučovice, Bystřice nad Pernštejnem, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Cvikov, Čáslav, Čelákovice, Černošice, Červený Kostelec, Česká Kamenice, Česká Lípa, Česká Skalice, Česká Třebová, České Budějovice, České Velenice, Český Brod, Český Dub, Český Krumlov, Český Těšín, Dačice, Děčín, Dobruška, Dobřany, Dobříš, Doksy, Domažlice, Duchcov, Dvůr Králové nad Labem, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdek-Místek, Frýdlant, Frýdlant nad Ostravicí, Fulnek, Golčův Jeníkov, Hanušovice, Havířov, Havlíčkův Brod, Heřmanův Městec, Hlinsko, Hlubočky, Hluboká nad Vltavou, Hlučín, Hodonín, Holešov, Holice, Holýšov, Horažďovice, Horní Benešov, Horní Planá, Horní Slavkov, Horšovský Týn, Hořice, Hořovice, Hostinné, Hostivice, Hradec Králové, Hrádek nad Nisou, Hranice, Hronov, Hrotovice, Hrušovany nad Jevišovkou, Hulín, Humpolec, Hustopeče, Cheb, Chlumec nad Cidlinou, Choceň, Chodov, Chomutov, Chotěboř, Chrást, Chrastava, Chropyně, Chrudim, Chvaletice, Ivančice, Jablonec nad Nisou, Jablonné nad Orlicí, Jablonné v Podještědí, Jablunkov, Jaroměř, Jaroměřice nad Rokytnou, Javorník, Jemnice, Jesenice, Jeseník, Jevíčko, Jičín, Jihlava, Jilemnice, Jílové u Prahy, Jindřichův Hradec, Jirkov, Kadaň, Kamenice nad Lipou, Kaplice, Karlovy Vary, Karolinka, Karviná, Kašperské Hory, Kdyně, Kladno, Klášterec nad Ohří, Klatovy, Kloubouky, Kojetín, Kolín, Konice, Kopidlno, Kopřivnice, Koryčany, Kostelec nad Černými lesy, Kostelec nad Orlicí, Kouřim, Králíky, Kralovice, Kralupy nad Vltavou, Kraslice, Kravaře, Krnov, Kroměříž, Krupka, Kuřim, Kutná Hora, Kyjov, Kynšperk nad Ohří, Lanškroun, Lázně Bělohrad, Lázně Bohdaneč, Ledeč nad Sázavou, Letohrad, Letovice, Liberec, Libochovice, Lipník nad Bečvou, Lišov, Litoměřice, Litomyšl, Litovel, Litvínov, Loket, Lomnice nad Popelkou, Louny, Lovosice, Luhačovice, Lysá nad Labem, Manětín, Mariánské Lázně, Mělník, Městec Králové, Město Albrechtice, Město Touškov, Mikulov, Milevsko, Mimoň, Miroslav, Mirotice, Mladá Boleslav, Mladá Vožice, Mnichovo Hradiště, Mníšek pod Brdy, Mohelnice, Moravská Třebová, Moravské Budějovice, Moravský Beroun, Moravský Krumlov, Morkovice-Slížany, Most, Náchod, Náměšť nad Oslavou, Napajedla, Nejdek, Němčice nad Hanou, Nepomuk, Neratovice, Netolice, Nová Bystřice, Nová Paka, Nové Hrady, Nové Město na Moravě, Nové Město nad Metují, Nové Město pod Smrkem, Nové Strašecí, Nový Bor, Nový Bydžov, Nový Jičín, Nymburk, Nýrsko, Nýřany, Odolena Voda, Odry, Olomouc, Opava, Opočno, Orlová, Ostrov, Otrokovice, Pacov, Pardubice, Pečky, Pelhřimov, Písek, Planá, Plánice, Plasy, Poběžovice, Počátky, Podbořany, Poděbrady, Pohořelice, Police nad Metují, Polička, Polná, Prachatice, Prostějov, Protivín, Přelouč, Přerov, Přeštice, Příbor, Příbram, Přibyslav, Radnice, Rakovník, Rokycany, Rokytnice nad Jizerou, Rokytnice v Orlických horách, Rosice, Roudnice nad Labem, Rousínov, Roztoky, Rožmitál pod Třemšínem, Rožnov pod Radhoštěm, Rumburk, Rychnov nad Kněžnou, Rýmařov, Říčany, Sázava, Sedlčany, Semily, Skuteč, Slaný, Slavičín, Slavkov u Brna, Slavonice, Smiřice, Soběslav, Sobotka, Sokolov, Staňkov, Starý Plzenec, Stod, Strakonice, Strážnice, Stříbro, Studénka, Suchdol nad Lužnicí, Sušice, Světlá nad Sázavou, Svitavy, Svoboda nad Úpou, Šlapanice, Šluknov, Špindlerův Mlýn, Šternberk, Štětí, Šumperk, Tábor, Tachov, Tanvald, Telč, Teplá, Teplice, Teplice nad Metují, Tišnov, Toužim, Trhové Sviny, Trutnov, Třebechovice pod Orebem, Třebíč, Třeboň, Třemošná, Třemošnice, Třešť, Třinec, Turnov, Týn nad Vltavou, Týnec nad Sázavou, Týniště nad Orlicí, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Uherský Ostroh, Uhlířské Janovice, Uničov, Úpice, Ústí nad Labem, Ústí nad Orlicí, Úštěk, Úvaly, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí, Vamberk, Varnsdorf, Vejprty, Velká Bíteš, Velká nad Veličkou, Velké Meziříčí, Velvary, Veselí nad Lužnicí, Veselí nad Moravou, Vimperk, Vítkov, Vizovice, Vlašim, Vodňany, Volary, Volyně, Votice, Vranov nad Dyjí, Vrbno pod Pradědem, Vrchlabí, Vsetín, Vysoké Mýto, Vyškov, Vyšší Brod, Zábřeh, Zbiroh, Zlaté Hory, Zlín, Zliv, Znojmo, Zruč nad Sázavou, Žacléř, Žamberk, Žatec, Ždánice, Žďár nad Sázavou, Železná Ruda, Železný Brod, Židlochovice, Žlutice

Podle Nařízení vlády č. 82/1992 Sb. ze dne 15. 1. 1992 byl jejich počet rozmnožen o 16 (**Hodkovice nad Mohelkou**, **Horní Lideč**, **Ivanovice na Hané**, **Křivoklát**, **Libouchec**, **Mirovice**, **Mšeno**, **Nasavrky**, **Nechanice**, **Osoblaha**, **Sezimovo Ústí**, **Týnec nad Labem**, **Unhošť**, **Velké Březno**, **Vratimov**, **Všeruby**). Příslušnost obcí do obvodů POÚ zachycuje Statistický lexikon obcí České republiky 1992 (s. 841–886). Další dva nové POÚ přidalo Nařízení vlády č. 315/1995 Sb. s účinností od 1. 1. 1996 (**Postoloprty**, **Sadská**). Celkový počet POÚ tak dosáhl 383. Ke změnám příslušnosti došlo – též v souvislosti se změnami okresních hranic – u 41 obcí.

Výše uvedené předpisy byly zrušeny Nařízením vlády č. 343/2000 Sb. Nová Vyhláška ministerstva vnitra č. 349/2000 Sb. ze dne 12. 11. 2000 pak 5 sídel POÚ zrušila (***Hlubočky, Krupka, Špindlerův Mlýn, Teplá, Železná Ruda***), takže jich zůstalo 378. Úpravy některých obvodů znamenala Vyhláška Ministerstva vnitra č. 437/2000 Sb. ze dne 6. 12. 2000. Ke změnám příslušnosti došlo u 39 obcí.

K dalším změnám v počtu POÚ pak došlo v roce 2002 v rámci schvalování dalších reformních zákonů, které bylo uzavřeno 13. 6. 2002. Vymezení obvodů pověřených obecních úřadů přinesla Vyhláška Ministerstva vnitra č. 288/2002 Sb. ze dne 15. 8. 2002. Sídlem POÚ se tak nově (nebo znovu) staly **Hlubočky**, **Jesenice** (u Prahy), **Kamenice** (okres Praha-západ), **Krupka**, **Spálené Poříčí**, **Staré Město** (u Uherského Hradiště), **Velké Opatovice**, **Vratimov**. Celkem je tedy v České republice 386 POÚ. Změny příslušnosti se týkaly celkem 339 obcí.

Od 1. 1. 2003 existují v České republice tzv. obce s rozšířenou působností (ORP), které převzaly velkou část agendy zrušených okresních úřadů. Zachovány zůstaly obce s pověřeným obecním úřadem (POÚ). Dne 10. 6. 2004 byl schválen zákon č. 387/2004 Sb., který s účinností od 1. 1. 2005 provedl několik změn krajských hranic a v souvislosti s tím se změnila i příslušnost některých jednotek nižšího řádu (Vyhláška č. 388/2004 Sb.). V důsledku toho se změnila příslušnost 38 obcí do správních obvodů pověřených obecních úřadů.

Dílčí upřesnění přinesla Vyhláška 361/2006 Sb.

S platností od 1. 1. 2007 došlo k poměrně podstatným změnám okresních hranic, jejichž cílem bylo dosažení skladebnosti obec – obvod pověřeného obecního úřadu – obvod obecního úřadu s rozšířenou působností – okres. Hranice okresů se proto přizpůsobily hranicím obvodů obcí s rozšířenou působností. Změna se týkala vymezení 47 okresů a 119 obcí. Současně byly obec i obvod Pohořelice převedeny z okresu Břeclav do okresu Brno-venkov. I po této změně zbývá 33 obcí, které leží v jiném okrese nežli jejich obec

s rozšířenou působností; změna nebyla provedena, protože ji nelze provést vyhláškou ministerstva vnitra, ale čeká se na nový zákon o správním členění státu.
Dílčí aktualizace vymezení obvodů POÚ (především v důsledku integrace, dezintegrace či úpravy názvu obcí) pak přinesly Vyhlášky č. 445/2008 Sb., 486/2009 Sb., 316/2010 Sb., 440/2011 Sb. a 451/2012 Sb.

Obvody pověřených obecních úřadů (POÚ) v roce 1992.

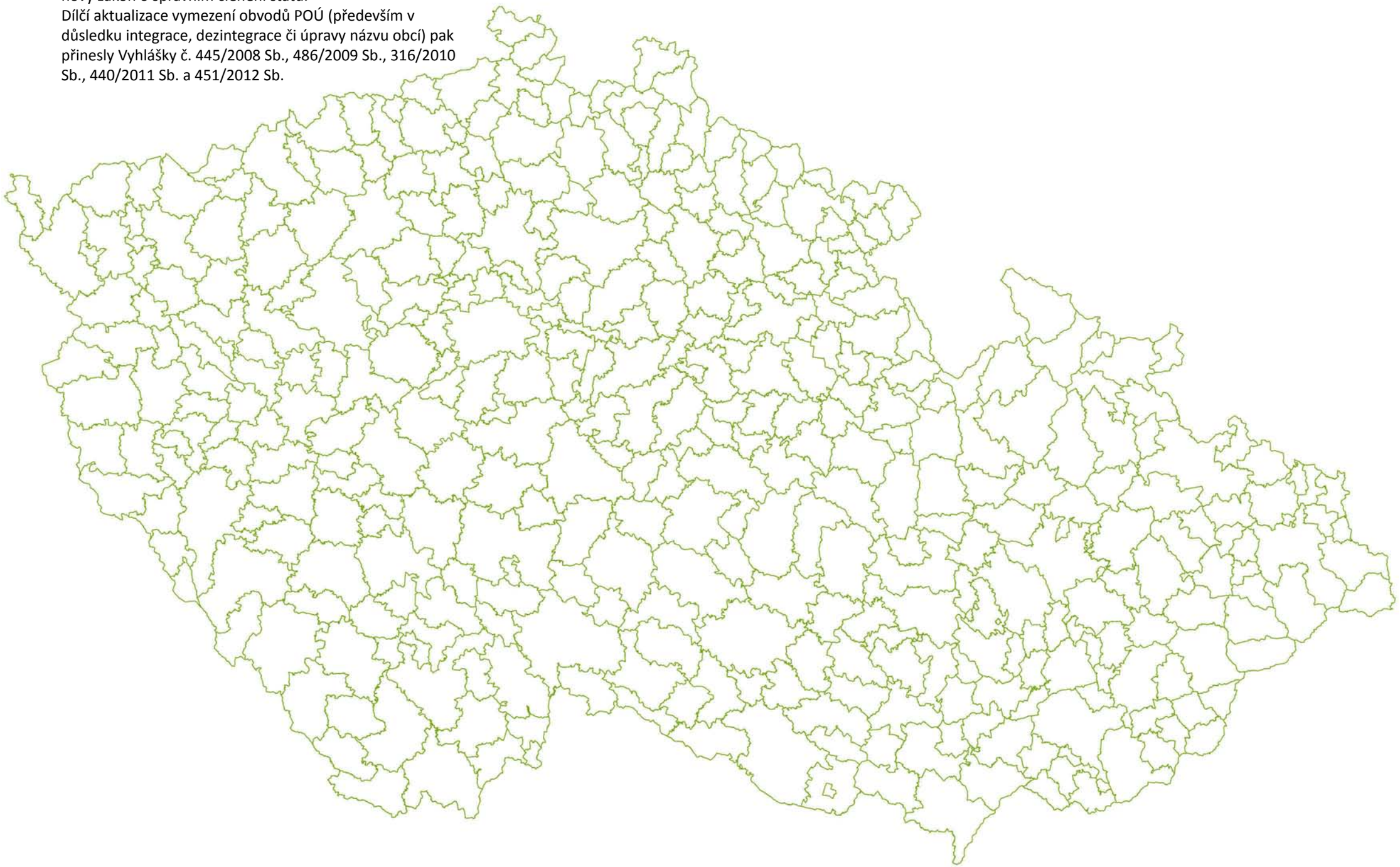

Obvody pověřených obecních úřadů nyní (2015).

Přehled změn hranic obvodů POÚ mezi lety 1992 (silnější okrové čáry) a 2015 (tenké hnědé čáry).

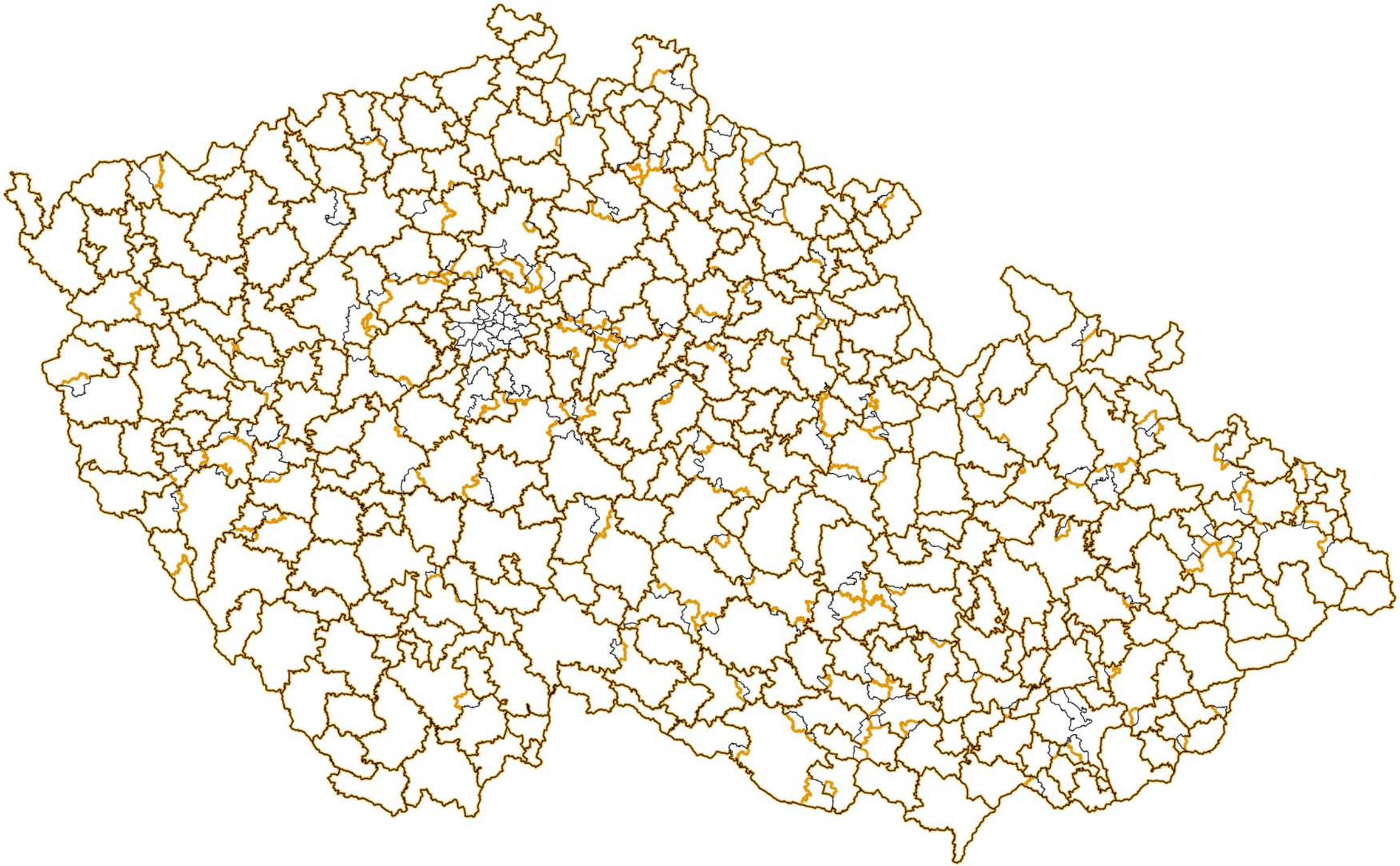

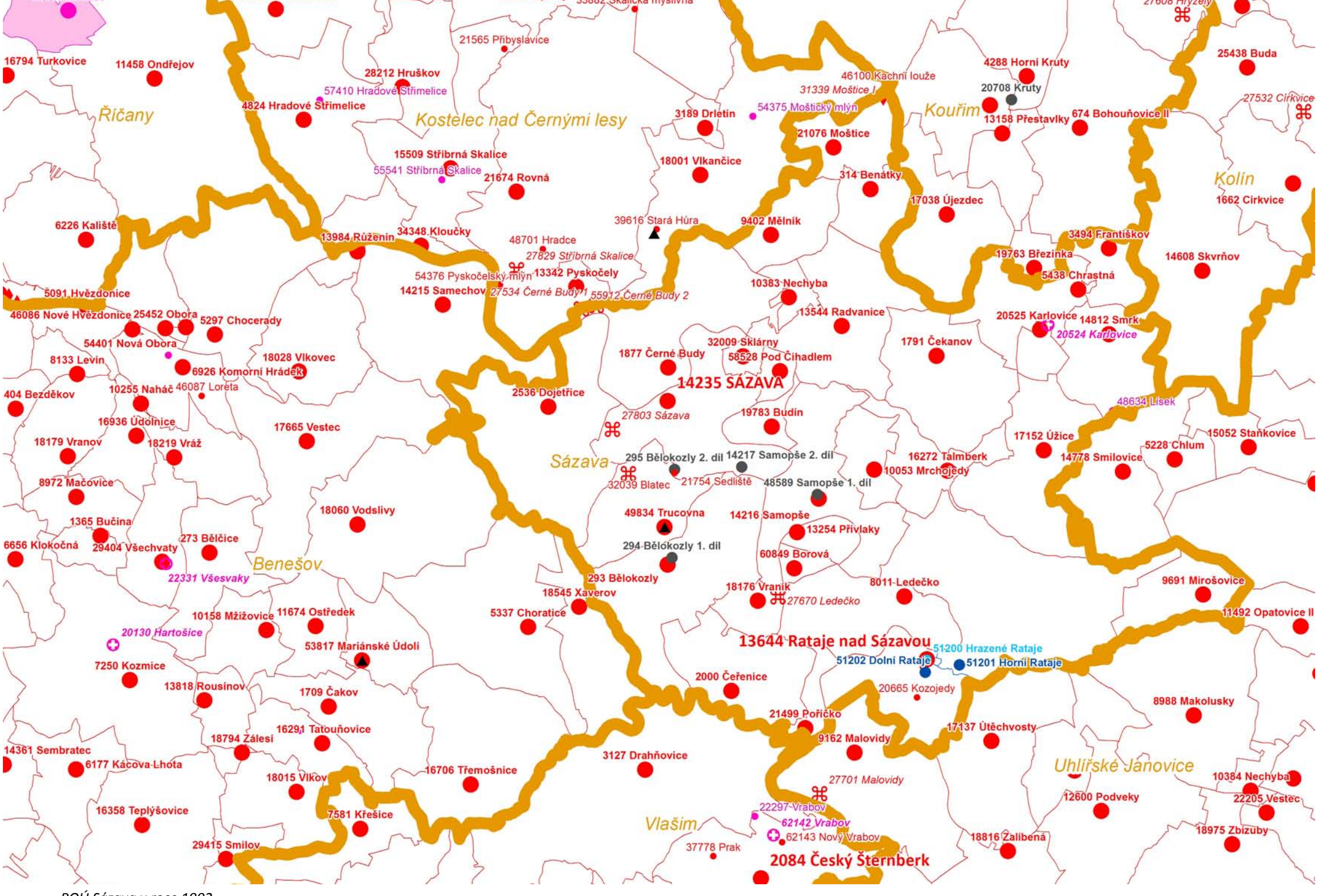

POÚ Sázava v roce 1992.

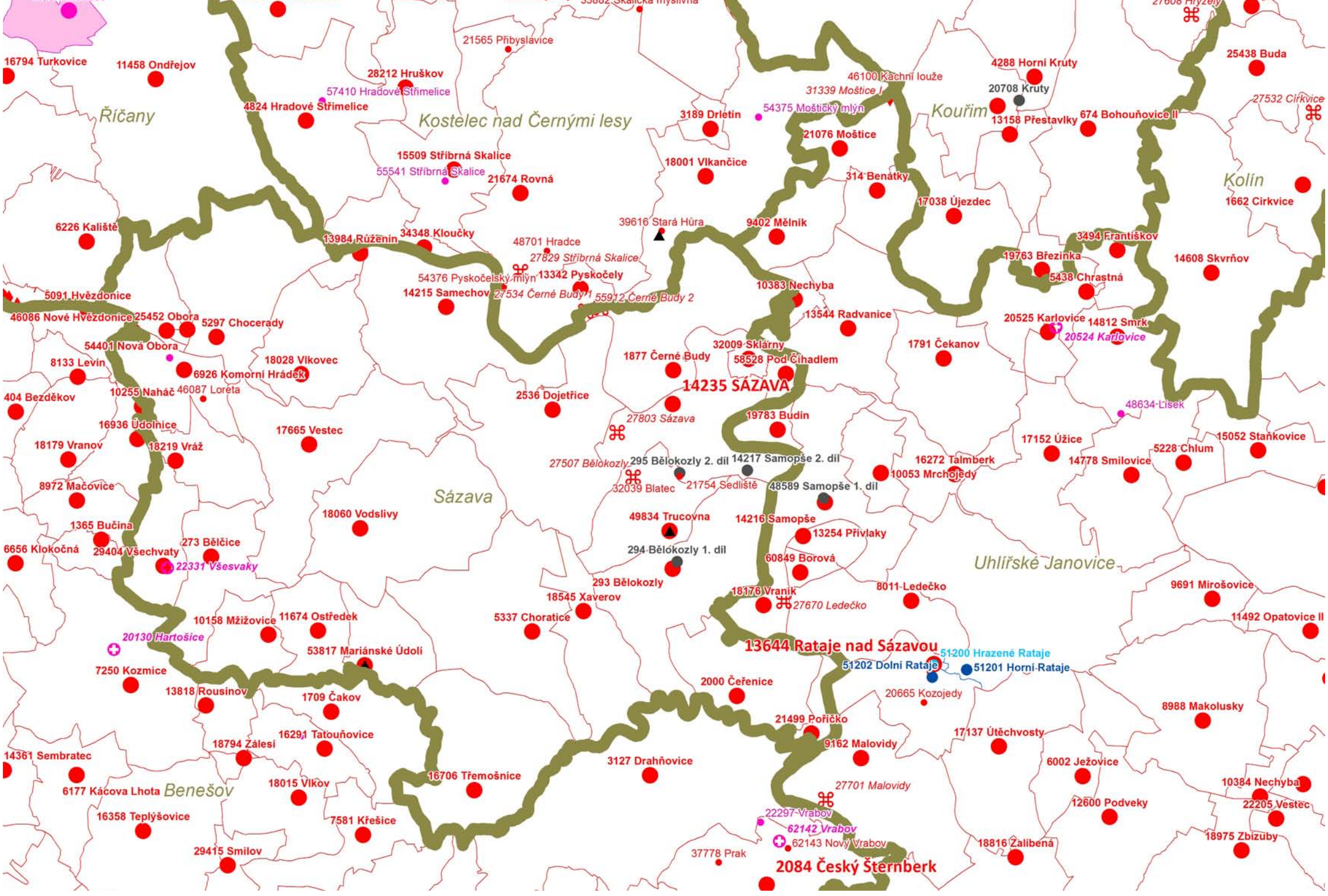

POÚ Sázava od roku 2000. K totální změně vymezení obvodu došlo v důsledku přesunu města Sázava z okresu Kutná Hora do okresu Benešov.

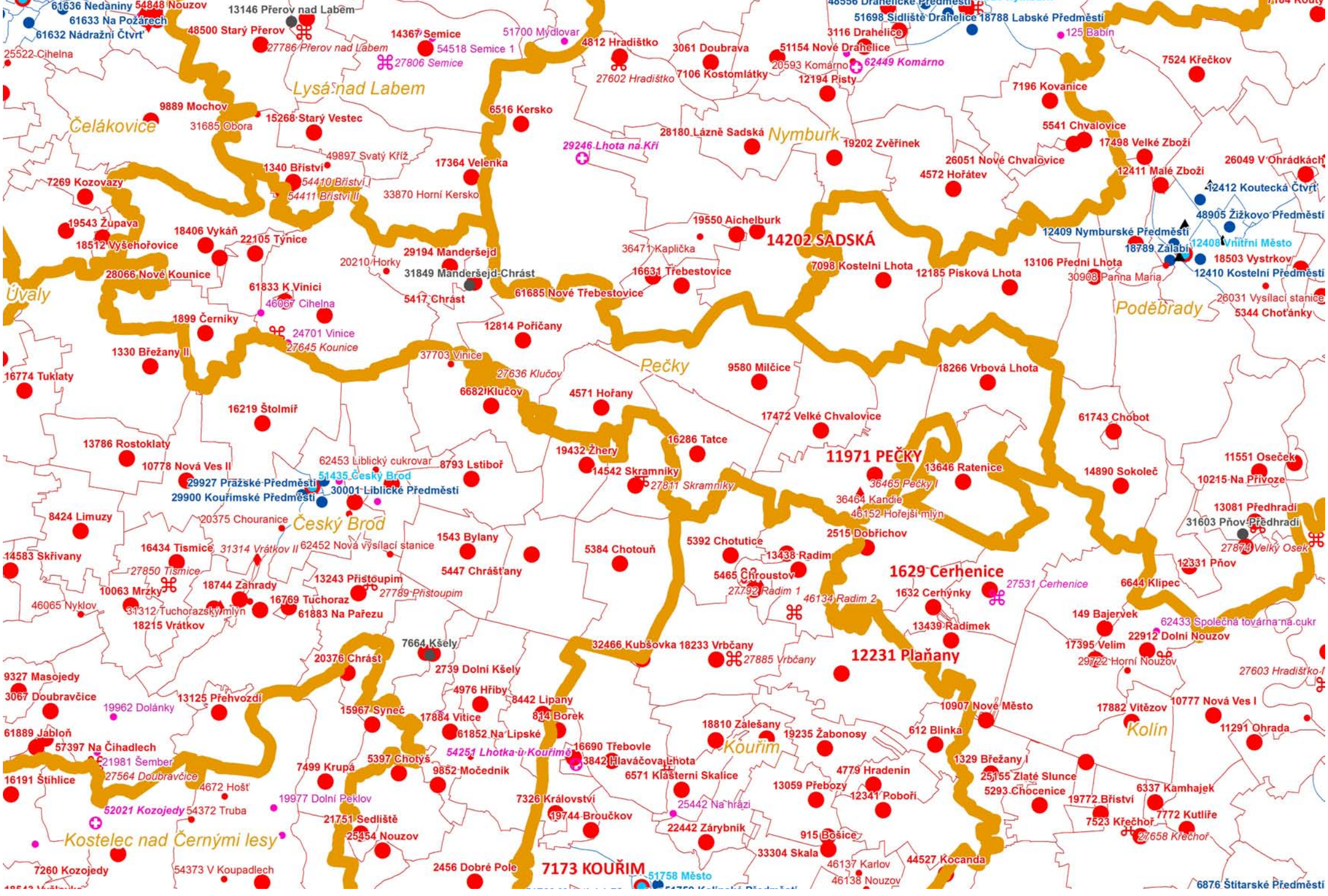

POÚ Pečky v roce 1992.

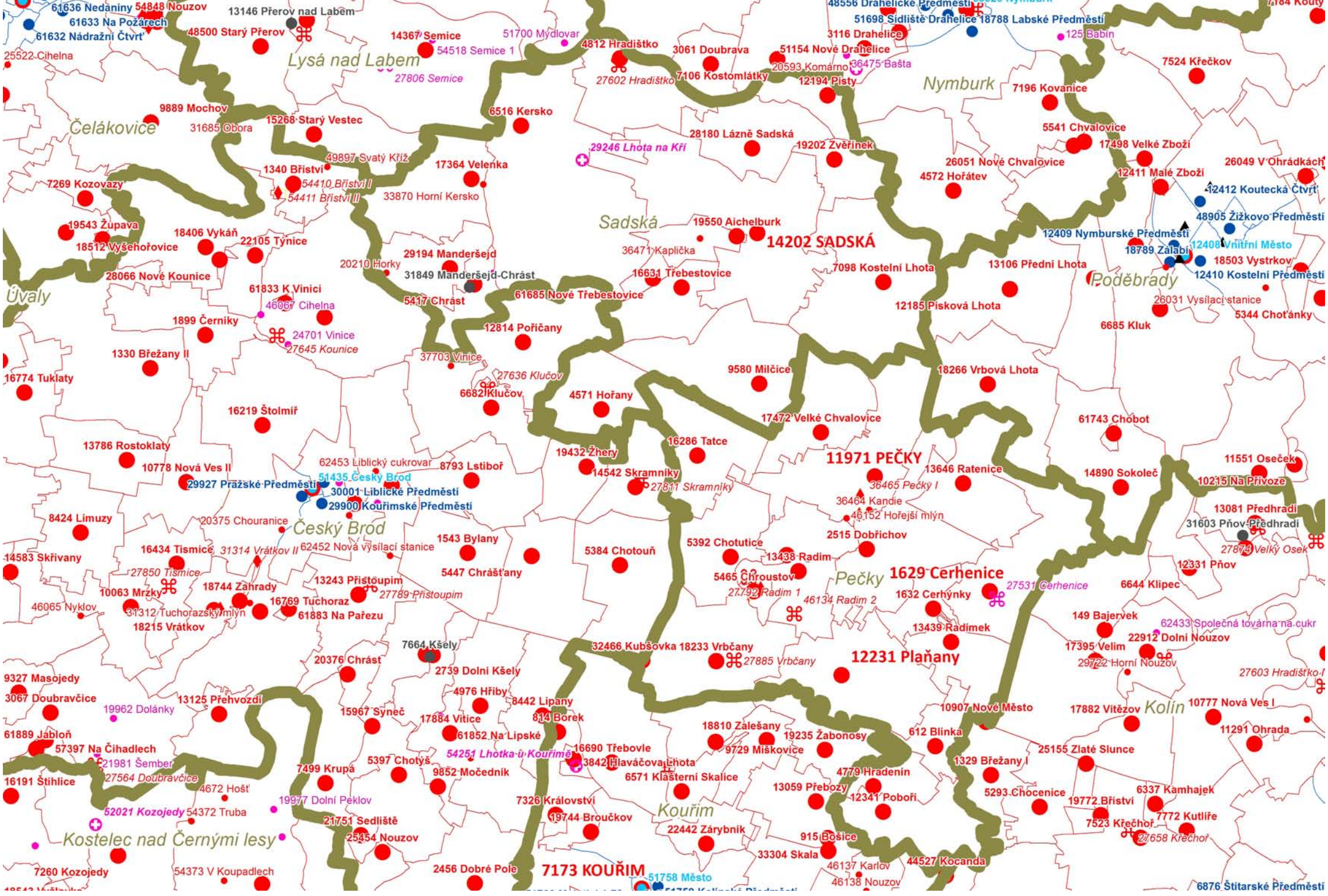

POÚ Pečky nyní. K naprosto odlišnému vymezení obvodu došlo jednak v důsledku vzniku POÚ Sadská, jednak kvůli změnám okresních hranic. Změny se udály v několika krocích, takže oba obvody POÚ byly v mezidobí vymezeny různě. Názorný důkaz, proč nelze obvody POÚ využít jako stabilní a logické jednotky mikroregionálního členění.

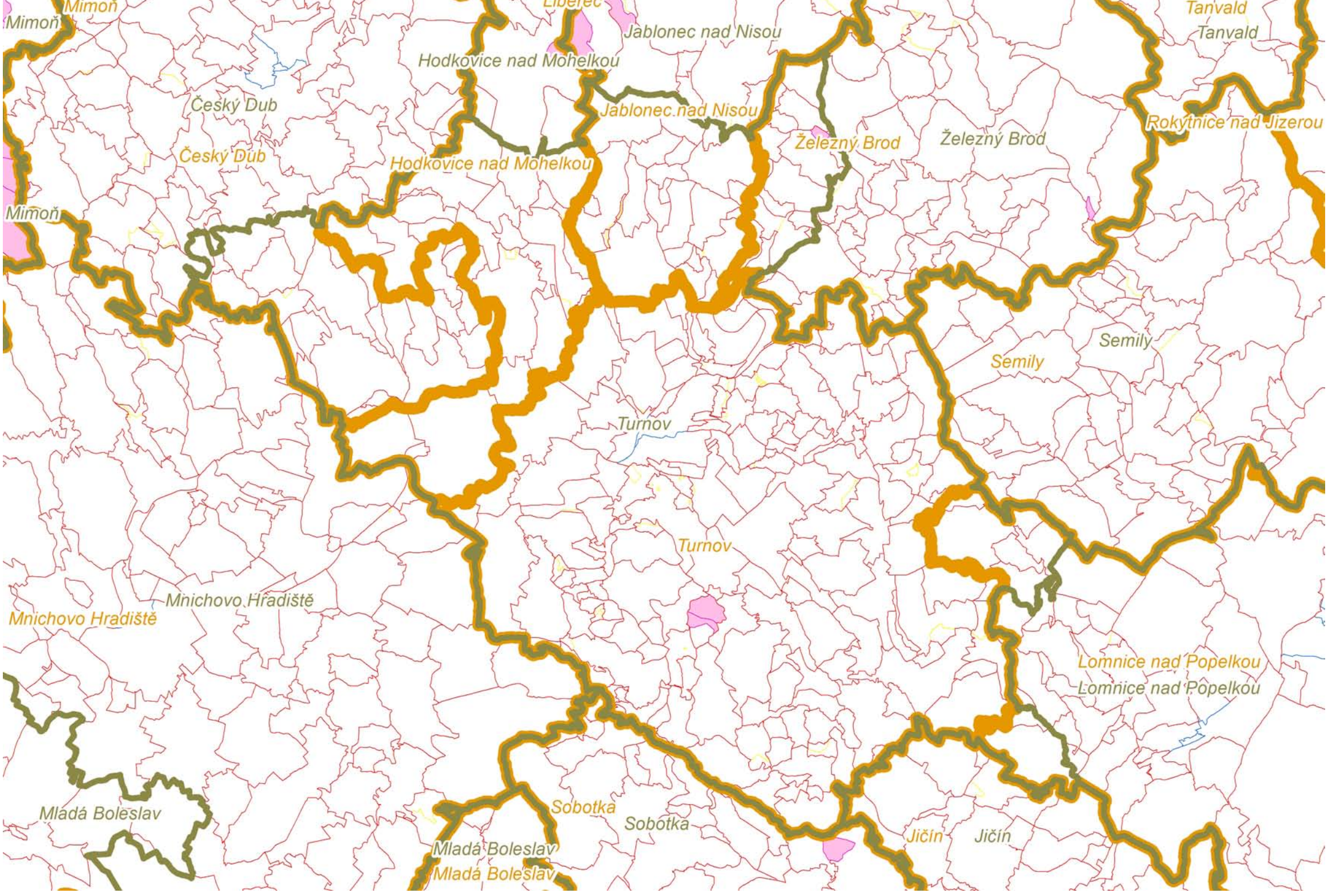

Tradiční okresní město Turnov bylo okresní reformou v roce 1960 zbaveno velké části svého spádového území a tento nepřirozený stav se původně odrážel i v hranicích POÚ (1992, okrové linie). Teprve díky změnám okresních hranic a vzniku ORP od roku 2003 mohlo dojít k logičtějšímu vymezení POÚ Turnov.

Správní obvody obcí s rozšířenou působností

Obce s rozšířenou působností v roce 2003 převzaly výkon veřejné správy od zrušených okresních úřadů. Jejich správní obvody nahradily okresy, které však jako územní jednotky zůstaly zachovány.

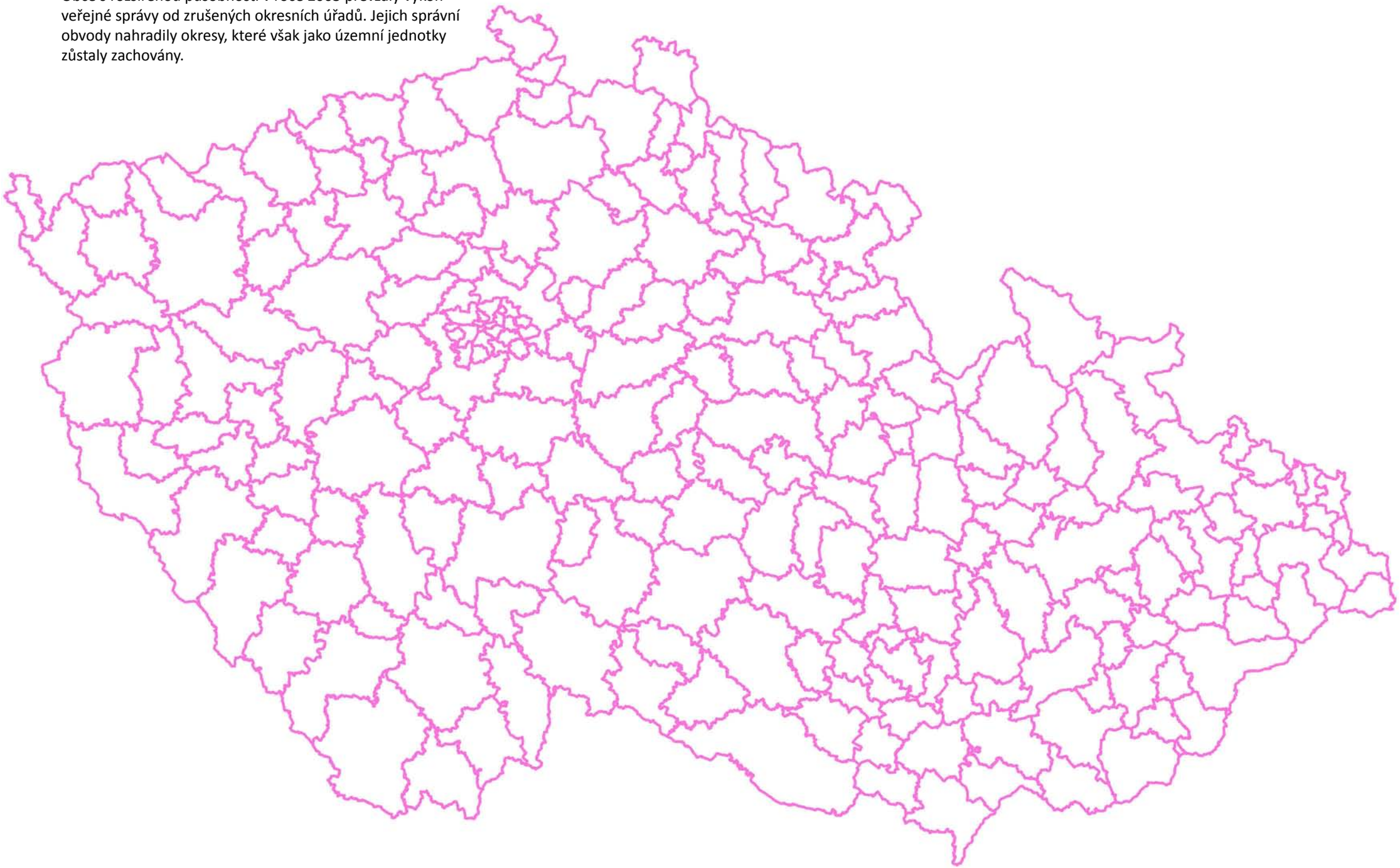

Obvody ORP v roce 2003.

Obvody ORP od roku 2005, s vyznačením změn oproti roku 2003.

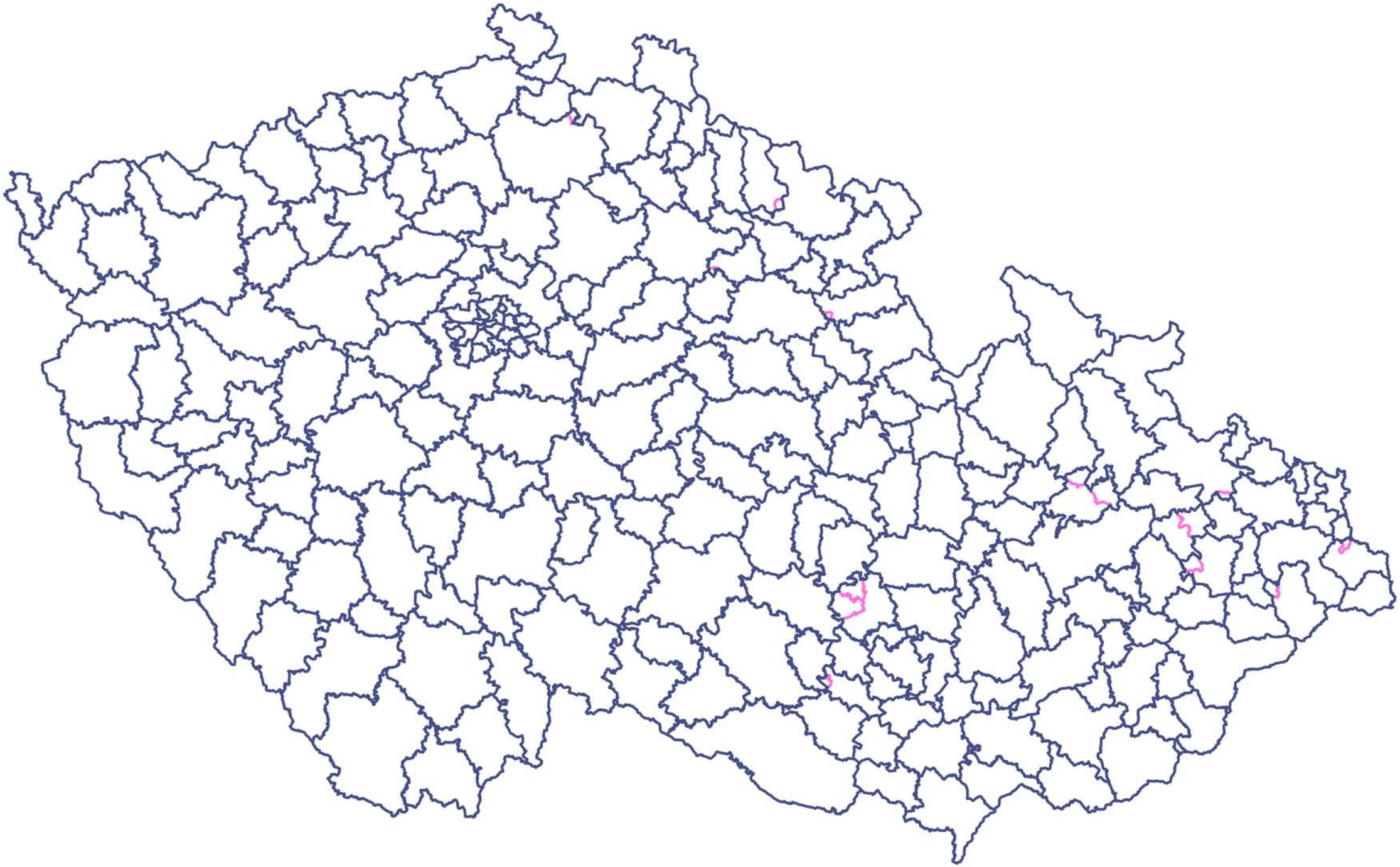

Skladebnost obvodů ORP a POÚ je v jistém smyslu podobná politickým a soudním (samosprávným) okresům z let 1850–1949. Liší se však jak podstatou svých působností, tak vymezením. Obvody obou typů jsou velikostně nevyvážené, obvody POÚ okolo bývalých okresních měst jsou většinou neúměrně větší oproti ostatním obvodům POÚ v daném ORP, protože reálné spádové regiony těchto mikroregionálních center (často sídel soudních okresů) nebyly při vytváření obvodů většinou respektovány a jsou proto nadále deformovány okresními hranicemi.

• **Historické regiony**. Všechna výše uvedená členění jsou "pouhým" průmětem úředně platného územního členění do území. Pro vlastivědnou potřebu je však potřeba mít k dispozici také stabilní mikroregionální územní jednotky. K tomu nelze použít ani soudní okresy z let 1850–1949, které sice byly velmi stabilní, ale míra změn byla i v jejich rámci během stoletého trvání značná. Optimální územní jednotky navíc musejí brát v úvahu i vývoj území po roce 1949 a přihlížet i k dalším aspektům. Nynější obvody ORP ani POÚ také nejsou vhodné, protože jsou velikostně nevyvážené (obvody bývalých okresních měst jsou oproti ostatním neúměrně velké) a jejich hranice jsou v mnoha případech z hlediska historické spádovosti umělé. Historické regiony CZ_RETRO jsou pokusem o vytvoření stabilních a v rámci možností optimálních mikroregionálních jednotek. V rámci CZ_RETRO se využívají k primárnímu určení mikroregionální příslušnosti všech lokalit (i pro potřeby vyhledávání pomocí pole LOKALITA_G).

Historické regiony jsou vytvořeny podle následujících zásad:

• výchozím základem (velikostním měřítkem) jsou soudní okresy podle stavu v roce 1938 (před záborem), modifikované tak, aby zajistily:

• rovnocenné uplatnění velikostně a významově srovnatelných mikroregionálních center, včetně těch, která nikdy sídly soudních okresů nebyla (například Choceň, Červený Kostelec)

• eliminaci případů, kdy byla méně významná mikroregionální centra v soustavě soudních okresů diskriminována rozdělením jejich přirozeného zázemí (například Luže)

• eliminaci případů, kdy bylo vymezení v okresů ve výrazném rozporu s geografickou spádovostí (danou zejména rozvodími) či komunikační dostupností

• eliminaci případů, kdy byly soudní okresy z jakýchkoli důvodů vymezeny v rozporu s tradičními hranicemi historických regionů včetně panství (Ašsko, Chebsko, Vitorazsko, Valticko, chlumecké panství aj.)

• promítnutí důsledků především sídelního vývoje po roce 1949, zejména pokud jde o vznik nových regionálních center (například Havířov, Neratovice); v tomto smyslu jde o jakousi predikci toho, do jaké podoby by soudní okresy teoreticky mohly dospět, kdyby existovaly i po roce 1949.

Vymezení jednotlivých regionů lze přirozeně v budoucnu zpřesňovat v závislosti na dalších poznatcích, ale přitom nelze ztrácet ze zřetele výhody, které na druhou stranu poskytuje stabilita systému.

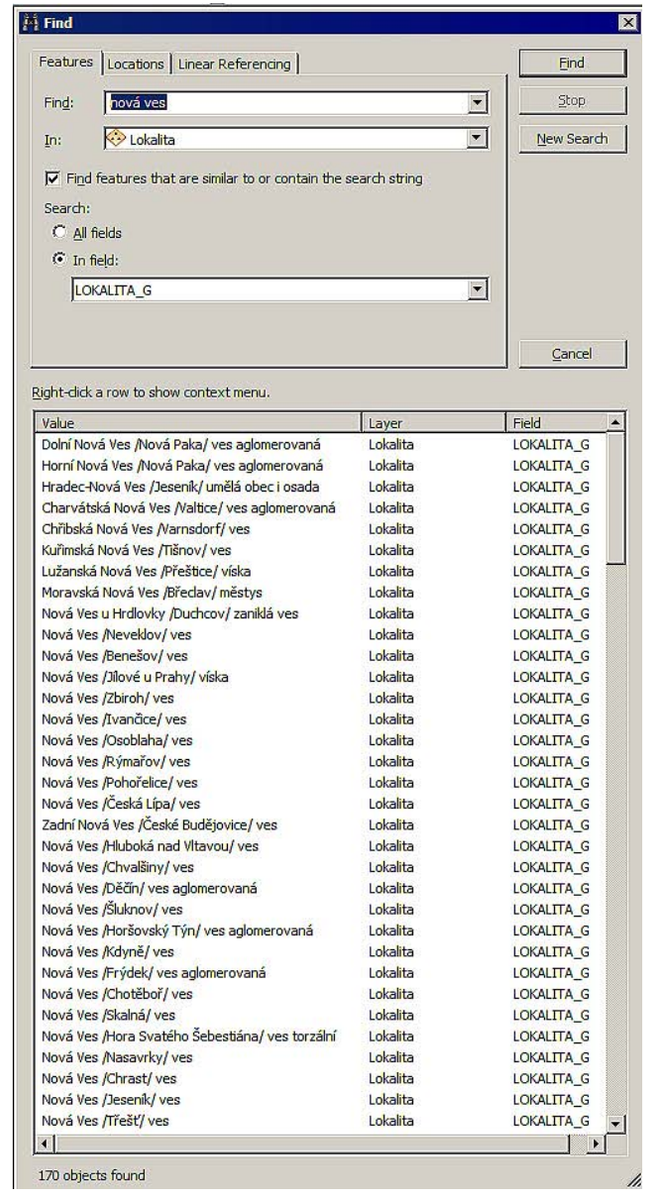

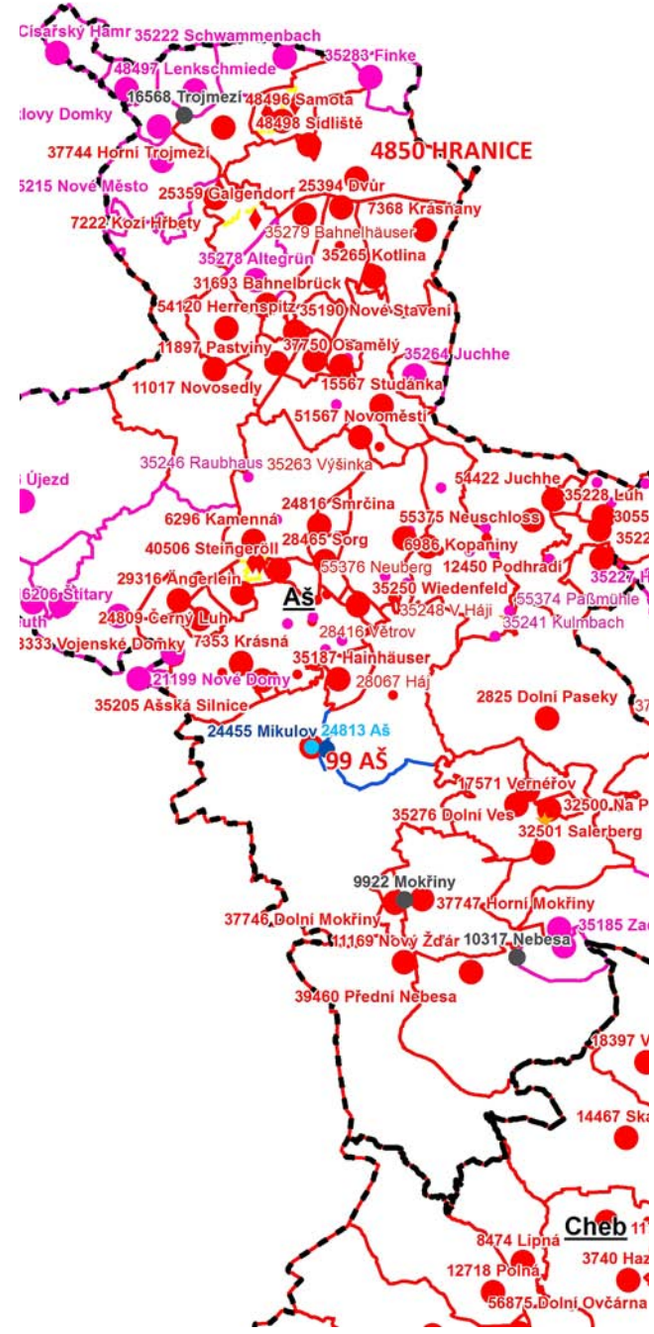

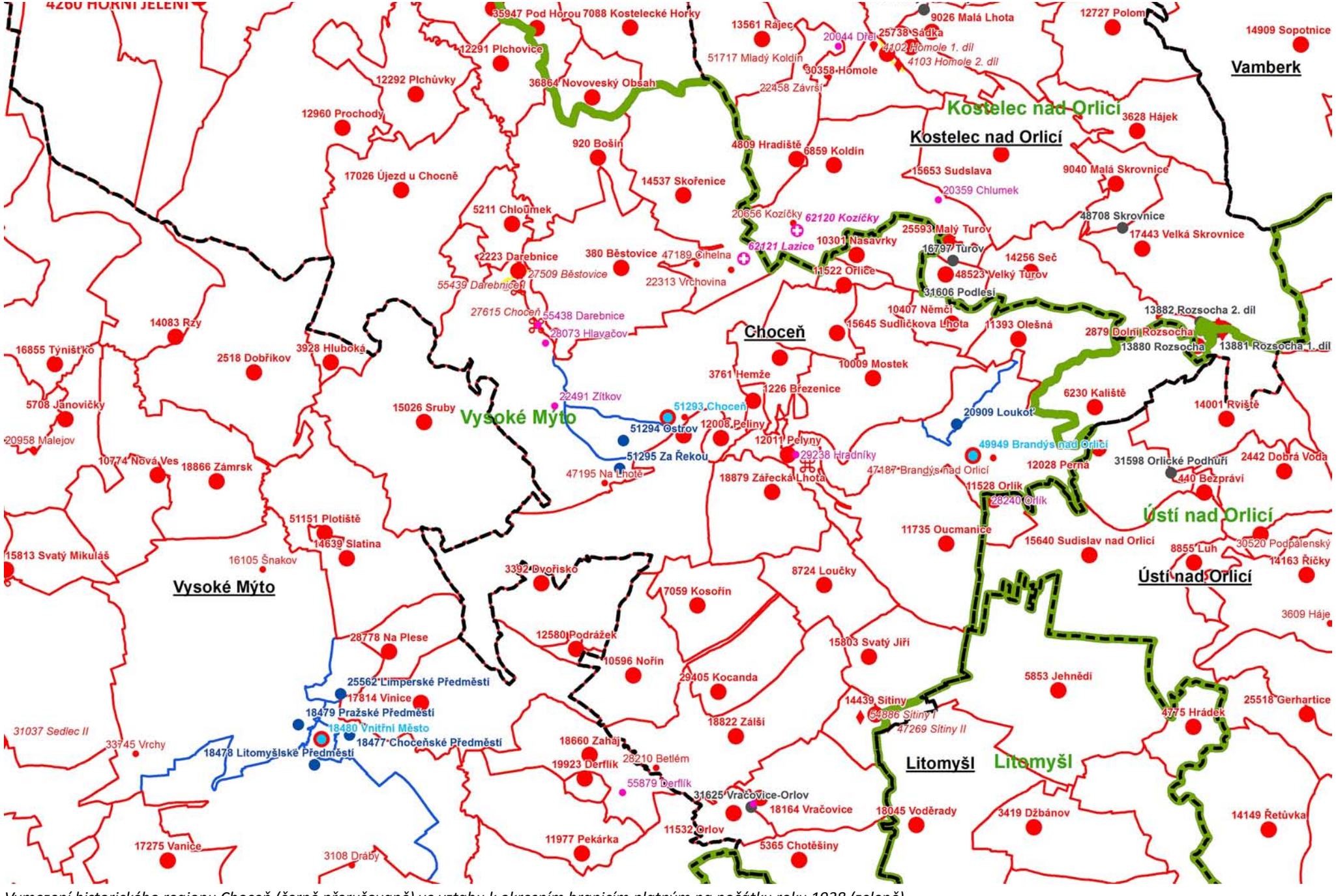

Vymezení historického regionu Choceň (černě přerušovaně) ve vztahu k okresním hranicím platným na počátku roku 1938 (zeleně).

Historické regiony CZ_RETRO.

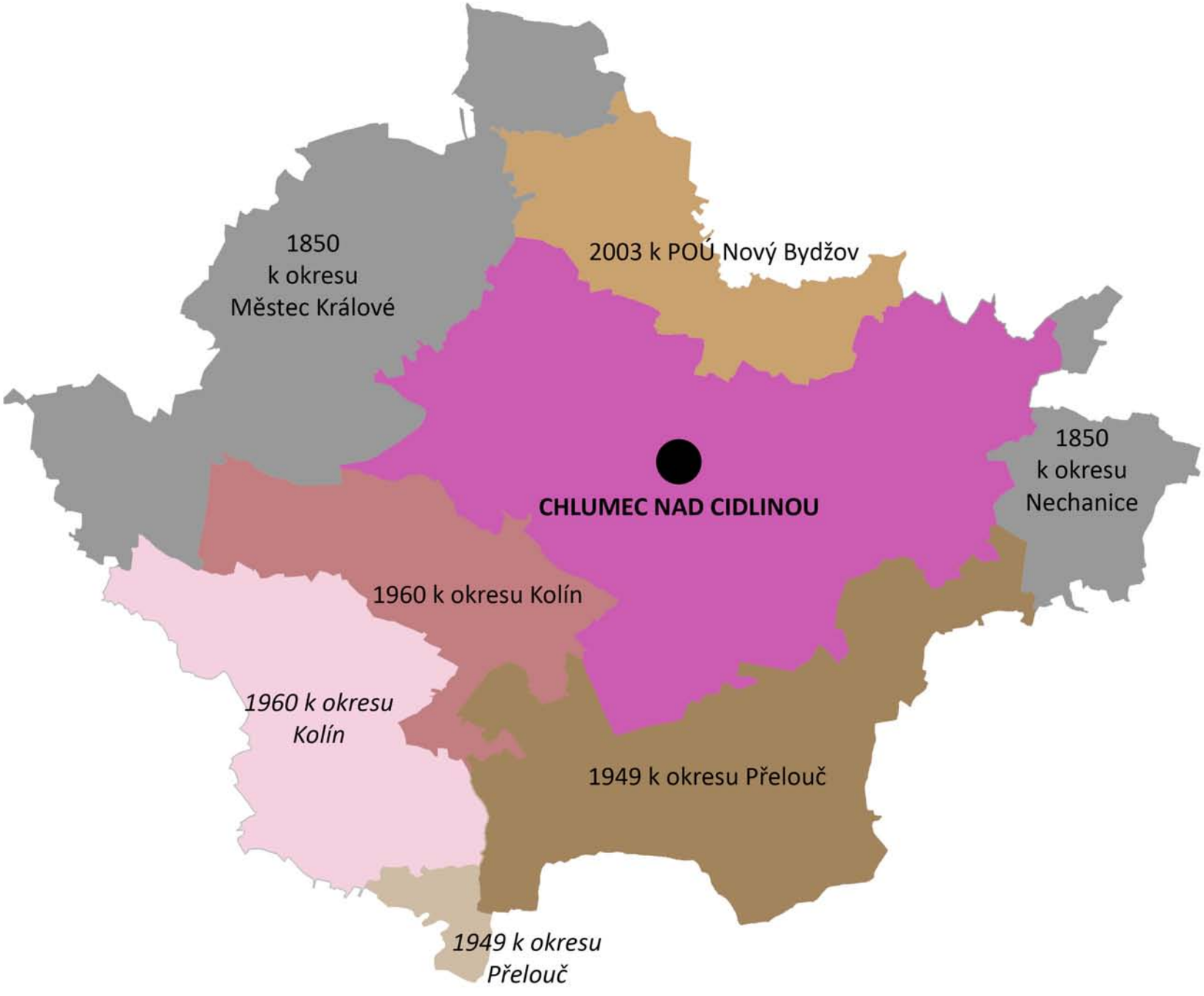

Region (historický mikroregion) Chlumec nad Cidlinou a jeho vývoj.

Základem regionu je dlouhodobě stabilní panství Chlumec nad Cidlinou (celý region vyjma dvou nejsvětlejších ploch na jihozápadě, vykreslených nejsvětlejšími odstíny), které vykazuje četné společné rysy například barokní architektury.

Při vzniku okresů v roce 1850 byly okrajové části panství začleněny do okresů Městec Králové a Nechanice, naopak byly připojeny některé obce patřící k panstvím Poděbrady a Pardubice (včetně Kladrub nad Labem a Selmic, které byly již v roce 1854 přičleněny k okresu Přelouč a schéma je nezachycuje). V této podobě okres Chlumec nad Cidlinou existoval zhruba 100 let. Okresní reformy v letech 1949 a 1960 nejvíce postihly menší regionální centra, jejichž obvody byly citelně redukovány. Tak byl postižen také někdejší okres Chlumec nad Cidlinou.
Vznik správních obvodů obcí s rozšířenou působností v roce 2003 často vedl k obnově přirozené spádovosti některých center, ale v jiných případech ji naopak dále deformoval. Město Chlumec nad Cidlinou se kvůli odvěké rivalitě odmítlo stát součástí ORP Nový Bydžov (ačkoli bylo v letech 1850–1949 součástí politického okresu Nový Bydžov) a zůstalo v ORP Hradec Králové. Chlumecké obce Nepolisy, Mlékosrby a Babice se proto rozhodly k připojení k ORP Nový Bydžov a v důsledku toho dosáhlo úřední zázemí Chlumce historicky nejmenšího rozsahu.

Region Chlumec nad Cidlinou je souhrnem území chlumeckého panství a chlumeckého okresu.

Vztahy lokalit CZ_RETRO k úředně evidovaným lokalitám

Vztahy bodů lokalit

• lokalita CZ_RETRO odpovídá úředně evidované lokalitě (1:1) (systém CZ_RETRO obsahuje úplně všechny úředně evidované obce, osady, čtvrtě a místní části od roku 1850 do současnosti)

• lokalita CZ_RETRO neodpovídá žádné úředně evidované lokalitě (lokalita nebyla po roce 1850 úředně evidována) (1:–)

• úředně evidované lokalitě odpovídá více (obvykle dvě) lokalit CZ_RETRO (n:1). Jde o vztah uplatňující se pouze výjimečně. Nastává tehdy, když lokalita původně existovala v určitém místě a byla z nějakého důvodu (zaplavení, povrchová těžba) zbořena a přeložena na jiné, poměrně vzdálené místo. Typickým příkladem jsou Dolní Kralovice, Bítov či Kníničky. Z hlediska CZ_RETRO jde přirozeně o dvě zcela svébytné lokality (historické osady). Z hlediska úřední evidence jde však o kontinuálně existující obec i osadu. Podobné případy se vyskytují i na úrovni místních částí. Například dvůr Slatina poblíž Města Touškova, existující v polovině 19. století, byl zbořen a někdy před rokem 1880 nově postaven na jiném, byť nepříliš vzdáleném místě. Z Hlediska CZ_RETRO musí jít o dvě různé lokality. To by samozřejmě neplatilo, kdyby byl nový dvůr postaven (hned, nebo s krátkým časovým odstupem) na místě dvora zaniklého.

Mezi takové případy dvojic "zaniklá/nová" ale nepatří například město Most (dále například Ledvice či Habartov). Důvodem je skutečnost, že v okamžiku, kdy začala likvidace starého Mostu, již existovala podstatná část Mostu nového. Z hlediska CZ_RETRO tedy v Mostě zanikla "pouze" hlavní městská čtvrť a další historické čtvrtě, ale město jako celek existuje kontinuálně. V tom se shoduje s úřední evidencí.

Ostatní vztahy

V systému CZ_RETRO jsou všechny údaje vztahující se k jednotlivým lokalitám vztaženy výhradně k jejich bodům a polygonům (pokud jde o typ lokality, která polygony má). To platí jak o historické osadě jako celku, tak o jejích (retro)dílech (popřípadě čtvrtích). Nejdůležitější je to u uvádění osadních, katastrálních, obecních i všech vyšších příslušností jak aktuálních, tak historických. Všechny údaje o příslušnosti přinášejí informaci o tom, k čemu daný polygon nyní či v minulosti příslušel. Zatímco jakékoli příslušnosti (retro)dílů jsou vždy jednoduché (jeden díl nemůže patřit například do dvou různých osad), příslušnosti historických osad jsou adicí příslušností dílů, takže mohou být vícenásobné (např. Mělník/Mladá Boleslav).

U těch lokalit, které byly úředně evidovány, jsou v systému CZ_RETRO k dispozici také údaje vyplývající z úřední evidence a statistiky. Jde zejména o vývoj úředního názvu, vývoj postavení lokality v systému administrativního uspořádání (zřízení či zrušení osady či obce aj.), počet domů a obyvatel a vyšší příslušnosti (k okresu aj.). Zatímco statistická data jsou začleněna přímo do databáze, ostatní údaje budou dostupné souhrnně v položkách tzv. hesláře, který bude u každé lokality systematicky sledovat jednotlivé typy údajů. Tyto údaje (tedy zejména statistika a všechny příslušnosti) se však z logiky věci vztahují k příslušné osadě či obci v jejím tehdejším (resp. nynějším) administrativním vymezení (platí to přirozeně také o čtvrtích a místních částech). Pomineme-li některé výjimečné případy (v tomto případě zejména administrativní díly), musí osada vždy patřit pouze k jediné obci a ta k jedinému okresu. Vícenásobné příslušnosti jsou tedy v údajích úředního hesláře kromě přesně definovaných výjimek z principu vyloučeny.

Takový "rozdílný úhel pohledu" na lokalitu je velmi důležitý a přínosný, protože pouze kombinace obou těchto pohledů poskytuje úplnou informaci a představu o vývoji každé lokality i širšího území.

Jakkoli by se mohlo zdát uvádění vícenásobných okresních příslušností konkrétní historické osady matoucí ve vztahu k údaji o jednoduché příslušnosti "téže" osady a obce v úřední evidenci, opak je pravdou. Vztah polygonu této historické osady k tehdejšímu okresnímu členění (okresním hranicím) je totiž vizualizován také přímo v geografickém informačním systému. V něm jsou zobrazeny nejen hranice polygonů historických osad, čtvrtí a dílů, ale také hranice okresů v různých údobích.

Aktuální stav zpracování CZ_RETRO a definice existujících problémů

Dokončeno:

• identifikace všech obcí, osad, čtvrtí a umělých katastrálních území evidovaných po roce 1850

• rekonstrukce historických příslušností těchto lokalit podle historických zemí a hlavních etap okresního členění od roku 1850 do současnosti včetně rekonstrukce přesného průběhu protektorátní hranice

• historické regiony

• body a polygony převážné většiny historických osad, čtvrtí a dílů

• počty domů všech úředně evidovaných lokalit ze sčítání 1921

Rozpracováno:

• identifikace úředně evidovaných místních částí ve spojení se změnami katastrálních hranic a zanesení místních částí doložených jen v mapách

• identifikace dávno zaniklých vsí

• heslář úředního vývoje obcí (Štěpán Mleziva)

• heslář úředního vývoje osad (Štěpán Mleziva)

• heslář úředního vývoje čtvrtí (Štěpán Mleziva)

• heslář úředního vývoje místních částí (Štěpán Mleziva)

Ve výhledu:

• revize úplnosti podchycení lokalit podle Berní ruly (provedeno jen pro Kladsko), Lánových rejstříků, Tereziánského katastru, Schallerovy, Sommerovy a Wolného topografie a Palackého Popisu, stejně jako zpracování statisticiých dat z těchto zdrojů

• statistická data z ostatních období (musí jít o autentická data bez přepočtů na aktuální územní členění) (Štěpán Mleziva)

Statistika CZ_RETRO
Stav ke dni 9. 9. 2015:

subtyp	význam	lokalit
	LOKALIZOVANÉ	**39 600**
	body lokalit	*39 600*
	polygony historických osad (pouze Česká republika)	*22 112*
	polygony čtvrtí (pouze Česká republika)	*3 594*
	polygony dílů (pouze Česká republika)	*27 346*
1	historická osada	21 459
10	zaniklá historická osada	1 229
11	dávno zaniklá historická osada	530
2	místní část	4 524
22	zaniklá místní část	2 259
3	hlavní čtvrť	633
33	zaniklá hlavní čtvrť	13
333	odlišně vymezená hlavní čtvrť	12
4	čtvrť (ostatní)	2 887
44	zaniklá čtvrť (ostatní)	95
444	odlišně vymezená čtvrť (ostatní)	75
5	hradiště	667
55	zaniklé hradiště (odtěžením) či hradiště domnělé	21
6	nesídelní a ostatní lokalita	176
7	díl polygonu historické osady či čtvrtě	3 632
77	díl polygonu zaniklé historické osady či čtvrtě	263
777	území předané jinému státu	81
8	celek historických osad	82
0	umělá lokalita	962
	NELOKALIZOVANÉ	**22 683**
119	dávno zaniklá historická osada dosud nelokalizovaná	2 118
29	místní část dosud nelokalizovaná	20 038
229	zaniklá místní část dosud nelokalizovaná	292
701	feudální díl vsi (Berní rula/Lánové rejstříky)	111
702	ves vyjma svobodné rychty či statku (Berní rula/Lánové rejstříky)	39
703	svobodná rychta či statek v rámci vsi (Berní rula/Lánové rejstříky)	51
977	nelokalizovatelný díl či chyba evidence	34
	CELKEM	**62 283**
z toho	*Česká republika*	*60 836*
	Polsko	*1 406*
	Slovensko	*22*
	Rakousko	*12*
	Německo	*7*

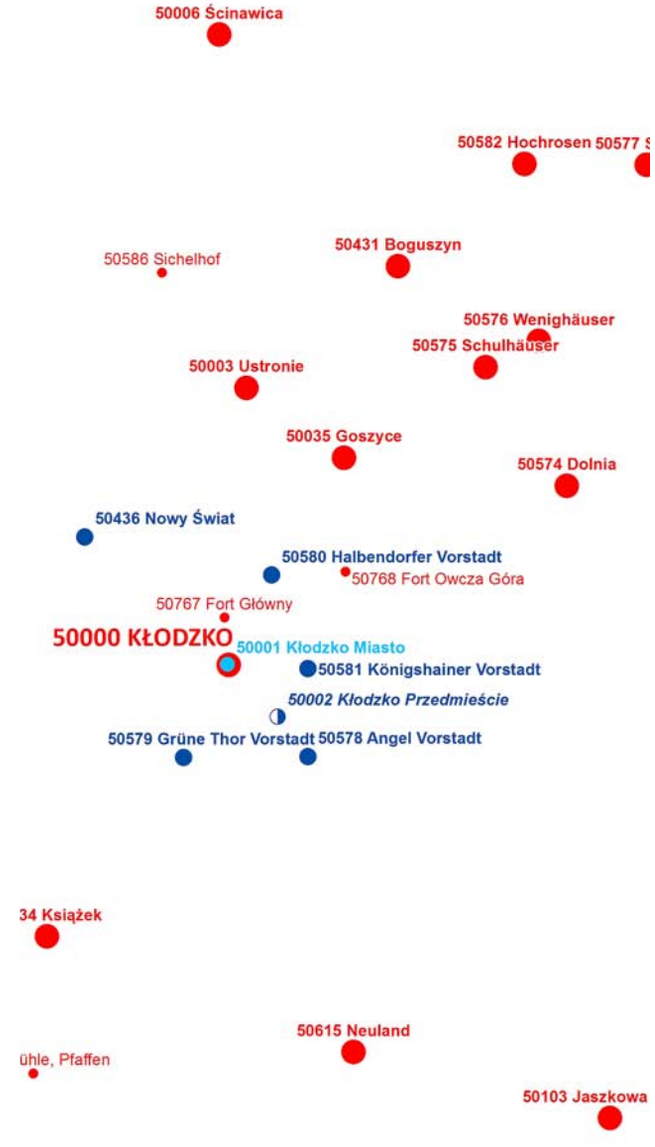

Lokality na území dnes polského Kladska (výřez).

Existující problémy

Obecné

Celý systém je dosud budován jedinou osobou (Karel Kuča), stejně jako zpracování všech údajů úřední evidence po roce 1850 (Štěpán Mleziva), a to prakticky bez jakékoli státní podpory. To má přirozeně zásadní dopad na rychlost prací. Pozitivem tohoto stavu je mnohem snazší udržení metodické jednotnosti než při zapojení širšího kolektivu osob. To je nicméně pro další budování a zdokonalování systému nezbytné, zejména při lokalizaci místních částí typu samot. Zapojení CZ_RETRO jako základu geografických autorit a entit systému INTERPI za účasti archivů, muzeí a galerií pro to vytváří ty nejlepší předpoklady.

Specifické problémy polygonů CZ_RETRO

Všechny polygonové třídy prvků CZ_RETRO vznikly odvozením z polygonů RSO podle stavu v roce 2007. Dále pak již byly vyvíjeny samostatně, přičemž pro průmět změn úředních polygonů byly použity též polygony RSO 2011 (tento proces bude přirozeně pokračovat kontinuálně).
Původní soustava polygonů historických osad, čtvrtí a dílů CZ_RETRO byla vytvořena v letech 2007–2008. Základní problém představuje nedostatečně přesné vymezení polygonů RSO, které vyhovují cca do měřítka 1:10 000 (ve kterém byly původně vytvořeny), ale v měřítku katastrálním již nikoli. Je to logické, protože vznikaly v době, kdy byly k dispozici pouze omezené mapové podklady a navíc polygony RSO byly a jsou určeny především pro statistické potřeby, tedy aby každý statistický objekt (adresní místo) spadal do správného polygonu, přičemž přesnost vedení hranice mimo zastavěné území není rozhodující. Avšak také polygony nově vytvářené v rámci CZ_RETRO dříve nemohly dosahovat dostatečné přesnosti, protože mohly jako podklad využívat pouze digitální topografickou mapu 1:25 000.
Situace se zásadním způsobem zlepšila až v pozdějších letech díky zprovoznění klíčových WMS mapových služeb (katastrální mapa, ZABAGED, ortofoto, ortofoto 1950).
V posledních letech již proto při vymezování nových polygonů či úpravě stávajících dosahuje CZ_RETRO přesnosti odpovídající měřítku cca 1:3 000.
Zlepšení lze konstatovat i v polygonech RSO, kde (například ve verzi 2011) došlo v řadě území k velkému zpřesnění průběhu hranic, i když na druhé straně i řada měněných hranic vykazuje nedále výrazný nesoulad s katastrálním podkladem.
Polygony RSO jsou ze strany CZ_RETRO plně respektovány pokud jde o katastrální území (pokud podkladová katastrální mapa neposkytuje přesnější stav). U polygonů osad se za závaznou bere příslušnost jednotlivých staveb s čísly domovními k osadě. Za závazný není považován průběh hranic osad mimo zastavěné území, neboť je zřejmé, že je stanovován nahodile a subjektivně, což je zvláště výrazné v těch místech, kde se lze přidržet průběhu hranice podle map stabilního katastru.

Obecně lze říci, že míra (ne)přesnosti hranic polygonů CZ_RETRO nedosahuje takové míry, aby bránila spolehlivému používání celého systému pro identifikaci a správné polygonové vymezení sídelních lokalit a dokonce ani zjištění územní příslušnosti jednotlivých staveb. Stejně tak je jasné, že k zásadnímu zlepšení přesnosti může dojít teprve tehdy, až budou všechny polygony RSO (či jiná soustava úředních polygonů) dosahovat přesnosti katastrální mapy.

Díky spuštění geoportálu RÚIAN jsou nyní již k dispozici zcela přesné průběhy hranic katastrálních území a základních sídelních jednotek (nikoli však osad). Dosažení souladu přesnosti průběhu těchto hranic s hranicemi převzatými s RSO je již „pouze“ technickým problémem, ve skutečnosti však zásadním. Pokud by GIS CZ_RETRO vznikal až nyní, problém by samozřejmě nenastal.

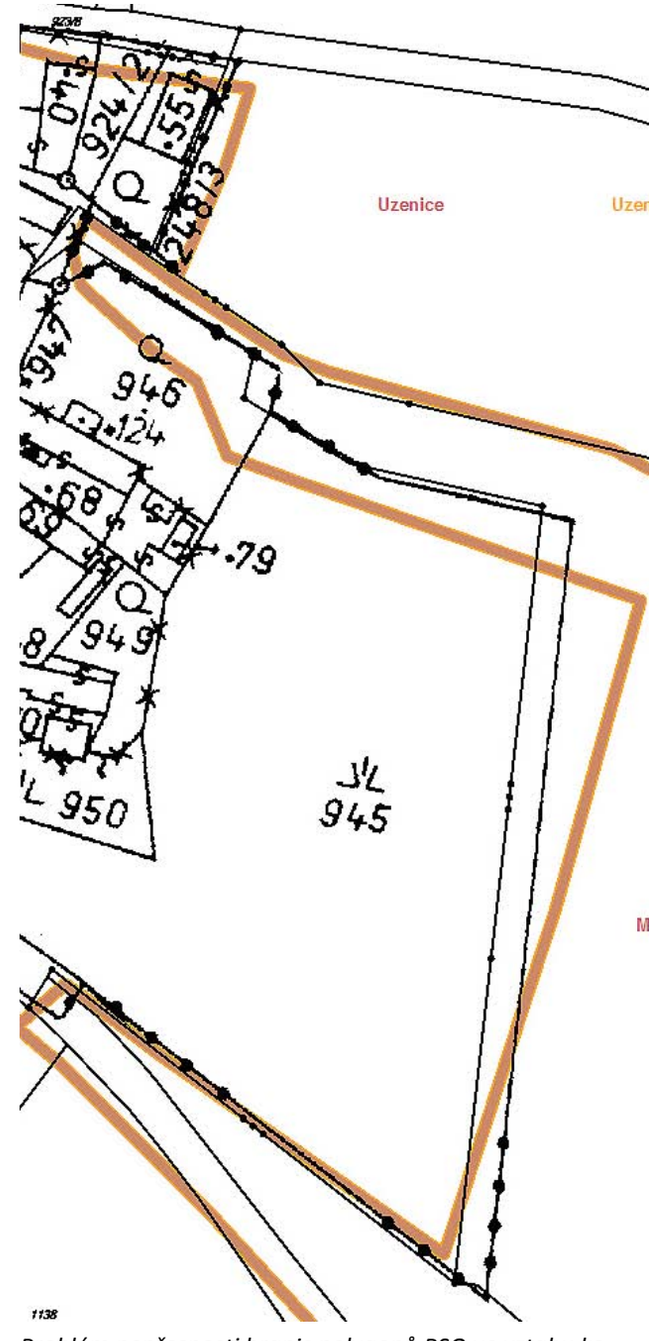

Problém nepřesnosti hranic polygonů RSO ve vztahu ke katastrální mapě.

Nejdůležitější atributová pole CZ_RETRO

NÁZEV POLE
Délka pole (N = numeric, ostatní: character)
Význam
Vysvětlení

V rámci Geoportálu NPÚ a mapových služeb je tabulkově dostupné pouze omezené nnožství údajů (atributů); vynechány jsou zejména ty, které poskytuje samo mapové zobrazení (nynější i historické územní příslušnosti/hranice).

KOD_CZ
N5
Kód CZ
Jednoznačný numerický identifikátor lokality (bodu i příslušného polygonu, pokud existuje), přidělovaný přírůstkově v číselné řadě 1–99999. Kód CZ je primárně uváděn v numerické podobě, např.: 1 Abertamy, 19538 Žumberk. Pouze v poli KOD_HO, kde se vyskytují vícenásobné příslušnosti, se uvádí ve znakové pětimístné podobě, tedy s nevýznamnými nulami: 00001 Abertamy.
V odůvodněných případech lze přidělený kód CZ zneplatnit, nesmí být přidělen jiné lokalitě.

LOKALITA
49
Jméno lokality
Optimální jméno lokality, které je obvykle úředním či posledním platným úředním názvem. Uvádí se v přirozeném pořadí slov (Dolní Lhota). Oproti úřednímu stavu jsou někdy přidány (nebo ponechány) přídomky (Lhota pod Přeloučí oproti úřednímu Lhota), vypuštěny „složené názvy“ (úřední Liberec IX-Janov Důl je veden jako Janův Důl), ve městech jsou číslované názvy čtvrtí nahrazeny historickým pojmenováním (Pražské Předměstí namísto úředního Chlumec nad Cidlinou IV). Platné úřední jméno je uvedeno (a vyznačeno) ve sloupci JJ_LEX a také ve sloupci vyznačující aktuální příslušnost k „části obce“.
U pojmenování dílů se v rámci historické osady dodržuje zásada, že jména dílů musejí být odlišná a žádné se nesmí shodovat se jménem historické osady; nejčastěji jsou odlišena římskými číslovkami. Pokud se v dané lokalitě užívají (u katastrálních území) čísla arabská, jsou respektována, stejně jako logika číslování (na hranicích některých vojenských újezdů se pro díl uvnitř újezdu užívá číslo 1 či I, zatímco pro díl mimo újezd číslo 2 nebo žádné). Obecně platí, že římská jednička vždy označuje díl nejvýznamnější a pokud tuto zásadu nelze dodržet, je číselné označení nejvýznamnějšího dílu uvedeno v závorce, např. Jince (II). Pokud se díl polygonově shoduje s jinou úředně evidovanou lokalitou, která má vhodné vlastní jméno, může se použít i pro pojmenování dílu. Díly lokalit, jejichž jméno již římské číslo obsahuje (je součástí jména osady či katastrálního území), jsou odlišeny přidáním písmene malé abecedy: Drahany I.a. Díly subtypu 777, představující území předané cizímu státu, jsou odlišeny doplněním zkratky tohoto státu: Janov (PL) a pokud je jich v rámci jedné historické osady více, také číslovkou: Lanžhot (SK1), Lanžhot (SK2) atd.
Jména podílů (daných výhradně hranicemi městských obvodů či městských čtvrtí) obsahují místo pořadové číslovky údaj upřesňující tuto vyšší jednotku: Vinohrady (10) je podíl historické osady náležející k městské části Praha 10, Horní Cejl (S) náleží k městské části Brno-sever. Pokud se na podíly člení “klasický” díl, je označení tohoto dílu v pojmenování zachováno: díl Bohdalec II se člení na podíly Bohdalec II (10) a Bohdalec II (4); oba mají shodné katastrální i osadní příslušnosti a liší se pouze příslušností k městským částem (Praha 10, Praha 4).
U hradišť se respektují jména, pod kterými jsou vedena v nejnovějších encyklopediích (Doubravčany 2), ale pokud je hradiště známo pod zažitým jiným jménem, je mu dána přednost (Oškobrh); jméno z encyklopedie (Odřepsy 1) je uvedeno ve výčtu odlišných jmen lokality.
V případě lokalit úředně neevidovaných se preferuje jméno vyskytující se na aktuální mapě ZABAGED či v aktuální katastrální mapě, pokud není z jiných zdrojů k dispozici jméno vhodnější. Pokud lokalita takové jméno nemá, je v rámci CZ_RETRO vhodné jméno navrženo, což se týká především neúředních čtvrtí a novodobých suburbií. Přednostně se přihlíží k historickým pomístním jménům (či geografickému vztahu k takto pojmenované poloze), ke geografické situaci (Pod Kopcem) i k uličnímu názvosloví (zvláště u nejnovějších suburbií), pokud má sídelně geografický základ (nevyužívá se tedy jmen ulic odvozených od významných osob, historických událostí, obecných jevů a podobně).
Všechna slova ve jménech historických osad, čtvrtí, dílů (většinou odvozených z předchozích) a samozřejmě i umělých lokalit se píší s velkými počátečními písmeny, s výjimkou předložek a obecných určení, např. Velký Dvůr, Nové Mlýny, Pod Horou, ale Lomnice nad Popelkou, Hněvkovice na levém břehu Vltavy, Vlkov nad Lesy, ale Kostelec nad Černými lesy, U Bílého potoka.
Ve jménech místních částí se i kvůli odlišení píší podstatná jména určující druh lokality naopak s malými písmeny: Horní dvůr, Votavův mlýn, Starý hrad, V lese. To neplatí pouze u podstatných jmen, jejichž původní význam označuje nějakou geografickou entitu nesídelního charakteru: jméno Černé údolí je vhodné pro pojmenování vlastního údolí, zatímco stejnojmenná samota bude v CZ_RETRO vedena jako Černé Údolí; podobně Bílý Potok (ale U Bílého potoka), Černý Les, Holanův Kopec a podobně.
Všechna jména lokalit vždy začínají velkým písmenem (Hájovna u potoka); výjimkou je označení nádraží a zastávek (železničních stanic a zastávek): stanice Děčín-východ, zastávka Horní Planá. Základem pojmenování je zde vždy nyní platné (či poslední platné) jméno podle železničního jízdního řádu.

R_1
N4
Rok první písemné zmínky

S_R_1
2
Upřesňující symbol k roku první zmínky
c = circa
a = před uvedeným rokem („ante“)
n = po uvedeném roce („následující“)
* = rok založení
† = první zmínka se týká lokality po jejím zániku

OBRACENE
59
Jméno lokality v obráceném pořadí
Například: Lhota, Dolní. Umožňuje snadné vyhledání jmen podle podstatného jména (například všechny Lhoty). Jména s předložkovou vazbou (např. U Kynclů) jsou zde proto

uváděna takto: Kyncl (U Kynclů).
U čtvrtí je jménu čtvrtě předsazeno jméno historické osady oddělené lomítkem s mezerami, například: Bydžov, Nový / Předměstí, Pražské, což umožňuje snadné vyhledání všech čtvrtí dané historické osady. Jména čtvrtí s předložkovou vazbou se v případě čtvrtí nemodifikují: Bystřice, Malá / U Zajíčků.

VZNIK
1
Základní období vzniku lokality
1 = do 1450
2 = 1450–1653
3 = 1654–1849
4 = 1850–1945
5 = 1945–1989
6 = od 1990
Týká se reálného (fyzického) vzniku lokality, nikoli počátku její administrativní evidence.

ZANIK
1
Základní období zániku lokality (i částečného)
Analogicky jako předchozí.
Pole se vyplňuje nejen u entit zaniklých, ale i torzálních či převrstvených (ves torzální, zřícenina hradu), kde označuje období, kdy vznikl tento její stav.
Týká se reálného (faktického) zániku či zásadní redukce lokality, nikoli administrativního zrušení lokality.

URB_REAL
30
Reálný urbanistický typ lokality
například: město, ves, ves aglomerovaná, samota, dvůr, mlýn, zaniklá ves, zaniklý mlýn aj.

X
N10
Souřadnice X-JTSK

Y
N10
Souřadnice Y-JTSK

XY_POZN
1
Přesnost lokalizace
k = bezpečná, přesná
c = přibližná
? = nejistá (pokud je otazník u lokality bez souřadnic, znamená, že pokusy o lokalizaci byly zatím neúspěšné)

SUBTYP
N4
Číselný kód subtypu lokality (viz podrobně v textu)
1 = historická osada
10 = zaniklá historická osada
11 = dávno zaniklá historická osada
119 = dávno zaniklá historická osada dosud nelokalizovaná
2 = místní část
22 = zaniklá místní část
29 = místní část dosud nelokalizovaná
229 = zaniklá místní část dosud nelokalizovaná
3 = hlavní čtvrť
33 = zaniklá hlavní čtvrť
333 = odlišně vymezená hlavní čtvrť (superpozice vůči 3 či 33)
4 = čtvrť (ostatní)
44 = zaniklá čtvrť (ostatní)
444 = odlišně vymezená čtvrť (superpozice vůči 4 či 44)
5 = hradiště
55 = zaniklé hradiště (odtěžením) či hradiště domnělé
6 = nesídelní a ostatní lokalita
(66 = zaniklá nesídelní a ostatní lokalita) dosud neobsazeno
7 = díl polygonu historické osady či čtvrtě
77 = díl polygonu zaniklé historické osady či čtvrtě
777 = území předané jinému státu
701 = feudální díl vsi (Berní rula/Lánové rejstříky)(dosud jen pro Kladsko)
702 = ves vyjma svobodné rychty či statku (Berní rula/Lánové rejstříky)(dosud jen pro Kladsko)
703 = svobodná rychta či statek v rámci vsi (Berní rula/Lánové rejstříky)(dosud jen pro Kladsko)
(711..., 721..., 731..., 741... analogicky pro další celozemské soupisy) (dosud neobsazeno)
8 = celek historických osad
(88 = zaniklý celek historických osad) dosud neobsazeno
9 = dosud neobsazený záznam (uživatelům se nezobrazuje)
977 = nelokalizovatelný díl či chyba evidence
999 = zneplatněný záznam (kód nelze znovu použít)
0 = umělá lokalita
Tučně jsou označeny lokality zobrazené bodem i polygonem; ostatní jsou zobrazeny pouze bodem.

JJ_LEX
254
Jiná úřední jména lokality
(S tím, že o úřední jména "ze zákona" jde až počínaje lexikonem ze sčítání 1921). Pokud není v poli Lokalita užit aktuální úřední název, je zde uveden jako první a s dodatkem o úřednosti: Chlumec nad Cidlinou IV (=úř.).
Uvádějí se všechna jména, která se vyskytla v lexikonech a seznamech obcí, byť se liší jen nepodstatně. Seřazena jsou podle úřední řeči (česká, německá, polská) a v rámci toho chronologicky.

JJ_OST
254
Jiná jména ostatní
Především jména z map (hlavní mapové zdroje viz výše).

JJ_ARCH
254
Jiná jména archivní
Především jména z archiválií před rokem 1850, počínaje jmény, které shromáždili A. Profous, J. Svoboda, L. Hosák a R. Šrámek.
Obsah všech tří rubrik se v GISu bude zobrazovat v jediném poli.

TPG1923_24
50
Topografický charakter (místopisný ráz) lokality podle Lexikonu ze sčítání 1921
Výhledově bude k dispozici i z dalších lexikonů.

DOMY1921MC
N6

Počet domů místní části v roce 1921
Výhledově bude k dispozici i z dalších lexikonů.

LOK_IDENT
70
Upřesnění lokalizace
Povinný údaj u (retro)dílů. U retrodílů (se shodnou nynější příslušností) se uvádí příslušnost ke katastrálnímu území podle stabilního katastru (dř.) či podle mladšího stavu, odlišného od nynějšího (doč.). U dílů se vždy uvádí aktuální příslušnost ke katastrálnímu území (kú) a/nebo k osadě (os.) (pokud je některý typ příslušností u všech dílů stejný, neuvádí se) a pokud je to potřebné, rovněž dřívější katastrální příslušnost.
Pokud mají dva či více dílů shodnou příslušnost (jde o části nespojitého území), musejí být díly navzájem odlišeny upřesněním polohy, např. (jižní část).
Výslovně je zde upozorněno na lokality, které jsou tvořeny enklávou polygonu části obce uvnitř polygonu části obce jiné.
Výslovně je uvedena příslušnost lokality k oddělené části polygonu příslušné části obce či katastrálního území.

LOK_ODKAZ
50
Odkaz na jinou lokalitu, zejména mezi reálnou a jí odpovídající umělou lokalitou a naopak, nebo v případě dvojice zaniklá/nová lokalita.

STATUT_AKT
24
Typ lokality v nynější úřední evidenci
• obec a osada = osada a současně obec
• obec a osada (scelená) = u měst členěných na osady, jež jsou ve skutečnosti čtvrtěmi (Brno, Telč)
• obec = pouhá obec, bez stejnojmenné osady (např. Sedlec-Prčice)
• osada
• osada (evidenční) = osada dělená na části podle městských obvodů či částí
• část osady = příslušná část osady (část obce statistická) v rámci městského obvodu nebo části, např.: Vinohrady (Praha 2)
• čtvrť/osada = osada, jež je ve skutečnosti městskou čtvrtí, např.: Pisárky
• čtvrť/osada (evidenční) = dtto, dělící se mimoto na části podle městských obvodů či částí, např. Pisárky (Brno-střed)
• kú = pouhé katastrální území
• obec i osada (VÚ) = vojenský újezd
• obec (VÚ) = vojenský újezd
• osada (VÚ) = osada v rámci vojenského újezdu
• (bez údaje) = lokalita se nyní neeviduje

ADM_REAL
62
Typ lokality podle úřední evidence od roku 1850
Slouží pro rozlišení lokalit úředně evidovaných od neevidovaných (včetně výčtu všech kategorií, v nichž byla lokalita evidována).
• slovní údaj bez symbolu = úředně evidovaná lokalita
• «viz evidované lokality = historická osada, která jako celek evidována nebyla, její díly však ano
• «« = reálně zaniklá lokalita (např. zatopením), jejíž jméno bylo přeneseno na nově vybudovanou lokalitu na jiném místě; z hlediska úřední evidence jde o jedinou, kontinuálně existující osadu a/nebo obec
• +osada (...) = lokalita (historická osada) je nyní evidována jako celek, v minulosti byly evidovány jen díly; týká se jak scelení, tak rozdělení evidovaných lokalit
• * (...) = lokalita evidována jen před rokem 1850 (obvykle na mapě stabilního katastru) nebo i později, ale pouze na úředních mapách (týká se především dílů, nikoli místních částí)
• - (...) = lokalita neevidovaná
• - = lokalita ležící nyní mimo území České republiky (kromě Těšínska v letech 1850–1920).

KOD_HO
35
Kód historické osady
Kód historické osady v jejímž polygonu lokalita leží (u lokalit subtypu 1 a 10 se shoduje s polem KOD_CZ). Kvůli třídění se kódy uvádějí vždy v pětimístné znakové podobě, s předsazením nevýznamných nul: 00631, 05567.
U umělých lokalit může být příslušnost vícenásobná; pokud umělá lokalita zabírá naopak jen část polygonu historické osady, je to vyznačeno přidáním závorek: 05548().
Lokality ležící mimo území České republiky mají vyplněno pouze: ()

HIST_OSADA
79
Historická osada
Příslušnost lokality k polygonu historické osady (u lokalit subtypu 1 a 10 se shoduje s polem LOKALITA). Pokud umělá lokalita zabírá jen část polygonu historické osady, není to v tomto poli již vyznačeno.
Lokality ležící mimo území České republiky mají vyplněn pouze název státu v závorce: (POLSKO).
Obě pole slouží pro setřídění lokalizovaných lokalit podle historických osad.

KRAJ2007
3
Příslušnost ke kraji (VÚSC) v roce 2007
A = Praha, S = Středočeský, B = Jihočeský, P = Plzeňský, K = Karlovarský, U = Ústecký, L = Liberecký, H = Královéhradecký, E = Pardubický, J = Vysočina, B = Jihomoravský, M = Olomoucký, Z = Zlínský, T = Moravskoslezský; příslušnosti mohou být i lomené

KRAJ_AKT
3
Aktuální příslušnost ke kraji
Analogicky jako předchozí.

KAT_MSK
59
Příslušnost lokality ke katastrálnímu území stabilního katastru
Pokud byla v rámci jedné složky (katastrální obce) mapy stabilního katastru vyznačena další katastrální území (v tehdejší terminologii enklávy), jsou uvedena v závorce: Žilov (Ostražkovice).
Obsah pole vznikl mechanickým vyplněním podle katastrální příslušnosti v roce 1850 a je postupně opravován/zpřesňován podle map stabilního katastru.
Obsah pole slouží k vyhledání všech lokalit (včetně nelokalizovaných) v daném malém území (tehdejším katastrálním

území).

OBEC1869
59
Příslušnost k obci 1869
Stav největší integrace obcí před rokem 1945.
Obsah pole slouží k vyhledání všech lokalit (včetně nelokalizovaných) na daném území tehdejší obce.

REGION
49
Historický region CZ_RETRO
Historický spádový mikroregion, velikostně řádově odpovídající soudnímu okresu. Historická osada patří vždy k jedinému historickému regionu (a také k jediné historické zemi).

ZEME
10
Historická země
Č = Čechy
ČK = Kladsko (do roku 1742 součást Čech)
ČV = Vitorazsko (od roku 1920 součást Čech, předtím Dolní Rakousko)
Če = enkláva českého území v jiné zemi
M = Morava
MV = Valticko (od roku 1920 součást Moravy, předtím Dolní Rakousko)
Me = oddělené části Moravy ve Slezsku (nikoli součást moravských enkláv ve Slezsku)
SO = Slezsko (opavská část)
SOe = moravská enkláva ve Slezsku (opavské části)
ST = Slezsko (těšínská část) (východní část od roku 1920 součástí Polska)
SH = Slezsko (hlučínská část) (1742–1920 součást Pruska/Německa)
(...) = údaj v závorce označuje skutečnost, že lokalita nyní leží mimo území České republiky

ZEME_VYV
10
Historická země (vývojově)
Na rozdíl od předchozího se Slezsko v hranicích nynější České republiky chápe jako jediný celek a sledují se přírůstky a úbytky území, které vedly k aktuálnímu vymezení Čech, Moravy a Slezska v rámci nynějšího území České republiky.
Č = Čechy
Č+ = zvětšení Čech o území jiné země
Č(+) = zvětšení Čech o území Kladska (původně součásti Čech)
Č- = zmenšení Čech ve prospěch jiné země
Č(-) = změnšení Čech ve prospěch Kladska (původně součásti Čech)
Č-- = zmenšení Čech ve prospěch jiné země před rokem 1850
Č(--) = v roce 1742 ztracené území Kladska
Če- = ztracená enkláva Čech na území jiné země
M = Morava
M+ = zvětšení Moravy o území jiné země
M- = zmenšení Moravy ve prospěch jiné země
M-- = zmenšení Moravy ve prospěch jiné země před rokem 1850
M-+ = zmenšení Moravy ve prospěch Dolního Rakouska v roce 1827 a vrácení tohoto území v roce 1920
MČ = jediný případ změny zemské příslušnosti mezi Moravou a Čechami v době existence zemí (Nedvězíčko připojené v roce 1924 k Čechám)
Zatímco v případě Čech a Moravy jde většinou nejen o změnu zemské příslušnosti území, ale i změnu příslušnosti státní, v případě Slezska jde jen o vyjádření změny státních hranic, protože všechny změny se týkaly historického slezského území; jde tedy o rozšiřování či zmenšování území rakouského (českého) Slezska ve vztahu k pruskému (německému, polskému) Slezsku.
S = české Slezsko
S+ = zvětšení českého Slezska o slezské zahraniční území
S- = zmenšení českého Slezska ve prospěch zahraničního slezského území
S-+ = území od českého Slezska odtržené, ale později vrácené zpět
S+- = území připojené k českému Slezsku, ale později vrácené zpět
S-- = zmenšení českého slezska ve prospěch zahraničního slezského území před rokem 1850
Se = moravské enklávy ve Slezsku
Se(-) = území moravských enkláv ve Slezsku nacházející se na zahraničním slezském území, se kterým byly sloučeny (Pelhřimovy)
Se-- = moravské enklávy ve Slezsku odtržené k zahraničnímu slezskému území před rokem 1850 (kietrzská enkláva)

AKTUÁLNÍ PŘÍSLUŠNOSTI
Následující pole určují aktuální příslušnost lokality k části obce (=osadě), katastrálnímu území a obci, popřípadě k jednotkám členění statutárních měst. Příslušnost (retro) dílů je vždy jednoduchá, u ostatních subtypů vůže být vícenásobná. Uvádějí se kódy z číselníků ÚIR, jejichž údržba skončila dnem 1. 1. 2013. Úřední entity vzniklé po tomto datu tedy již kód ÚIR nemají (vyplňuje se 00000, resp. 000000). Vyjma těchto případů budou kódy ÚIR v CZ_RETRO nadále aktualizovány, dojde-li ke změně příslušnosti lokality k entitě, která v rámci ÚIR byla evidována.
V dohledné době budou doplněna pole s kódy RÚIAN, které kódy ÚIR od 2. 1. 2013 nahradily.

KODCOBAKT
35
Kód ÚIR části obce (=osady) (pětimístný)

KODCOB_AKT
42
Kód ÚIR části obce (=osady) včetně kontrolního znaku (šestimístný)

OSADA_AKT
79
Název části obce (=osady)
U lokalit ležících mimo území České republiky je předsazena zkratka země v závorkách, např.: (PL) Idzików

KODKUAKT
35
Kód ÚIR katastrálního území (pětimístný)

KODKU_AKT
42
Kód ÚIR katastrálního území včetně kontrolního znaku (šestimístný)

KAT_AKT
99
Název katastrálního území
U lokalit ležících mimo území České republiky se nesleduje.

ICOBAKT
35
Identifikační číslo základní územní jednotky (IČZÚJ) (pětimístný) jakožto správní jednotky 1. stupně. Jde tedy o identifikátory obcí a městských obvodů či městských částí ve členěných statutárních městech. Protože údaje byly převzaty prostřednictvím ÚIR, užívá se i v rámci statutárních měst jediný identifikátor bez ohledu na členění města.

ICOB_AKT
42
Kód ÚIR obce (ICOB) včetně kontrolního znaku (šestimístný)

OBEC_AKT
59
Název obce
U lokalit ležících mimo území České republiky je předsazena zkratka země v závorkách, např.: (PL) Skoczów

KODOB_AKT
5
Kód ÚIR obce (KODOB, pětimístný), který byl součástí soustavy identifikátorů Informačního systému o území a odvozoval se od kódu "dominantní" ZSJ dané obce. Toto pole jako jediné neobsahuje vícenásobné příslušnosti; uvedena je pouze příslušnost obce uvedené na prvním místě.

OVMC_AKT
59
Příslušnost k územním obvodům Praha 1–10 (jen v Praze); v podobě Praha 1 apod.

MEC_AKT
59
Příslušnost k městské části či městskému obvodu (jen v členěných statutárních městech); v Praze v podobně Praha 01 apod.

OKRESNÍ PŘÍSLUŠNOSTI
Jména všech okresů se uvádějí podle aktuálního názvu okresního sídla (tedy Skalná, nikoli Vildštejn). Územně správní jednotky odpovídající statutárním městům se zásadně uvádějí ve formě: Brno (město), a to i v období, kdy se okres úředně nazýval Brno-město; pojmenování Brno-město je užito až v nejnovějším období, kdy se území okresu již neshoduje s územím statutárního města Brna. Území hlavního města Prahy od roku 1960 je uváděno jako jediný okres: Praha (město) (obvody Praha 1–10 viz pole OVMC_AKT).

OKRES1850A
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1850

OKRES1854
59
Příslušnost ke smíšenému okresu 1854

OKRES1868
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1868

OKRES1869
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1869

OKRES1918
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1918

OKRES1920
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1920

OKRES1938A
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1938 (před záborem)

OKRES1938B
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1938 (po záboru)

OKRES1939
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1939

OKRES1945A
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1945 (před osvobozením)

OKRES1945B
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1945 (po osvobození)

OKRES1949A
59
Příslušnost k soudnímu/samosprávnému okresu 1949 (před reformou)

P_OKR1850A
59
Příslušnost k politickému okresu 1850

P_OKR1868
59
Příslušnost k politickému okresu 1868

P_OKR1869
59
Příslušnost k politickému okresu 1869

P_OKR1918
59
Příslušnost k politickému okresu 1918

P_OKR1920
59
Příslušnost k politickému okresu 1920

P_OKR1938A
59
Příslušnost k politickému okresu 1938 (před záborem)

P_OKR1938B
59
Příslušnost k politickému okresu 1938 (po záboru)

P_OKR1939
59
Příslušnost k politickému okresu 1939

P_OKR1945A
59
Příslušnost k politickému okresu 1945 (před osvobozením)

P_OKR1945B
59
Příslušnost k politickému okresu (po osvobození)

P_OKR1949A
59
Příslušnost k politickému okresu 1949 (před reformou)

OKRES1949B
59
Příslušnost k okresu 1949 (po reformě)

OKRES1960A
59
Příslušnost k okresu 1960 (před reformou)

OKRES1960B
59
Příslušnost k okresu 1960 (po reformě)

OKRES1989
59
Příslušnost k okresu 1989

OKRES2003
59
Příslušnost k okresu 2003

OKRES2007
59
Příslušnost k okresu 2007

OKRES_AKT
59
Aktuální příslušnost k okresu

KODOK_AKT
10
Kód UIR aktuálního okresu

POU1990
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 1990
(v Praze ke správním obvodům Praha 01–22 od jejich ustavení, předtím obecně: Praha)

POU2003
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 2003

POU2005
39
Příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu 2005

POU_AKT
39
Aktuální příslušnost k obvodu pověřeného obecního úřadu

ORP2003
39
Příslušnost k obvodu obce s rozšířenou působností 2003
(v Praze ke správním obvodům Praha 01–22).

ORP2005
39
Příslušnost k obvodu obce s rozšířenou působností 2005

ORP_AKT
39
Aktuální příslušnost k obvodu obce s rozšířenou působností

LOKALITA_G
120
Pole pro jednoznačné vyhledání lokality v geografickém informačním systému
Jde o odvozený údaj složený podle vzorce: LOKALITA /REGION/ URB_REAL, který umožňuje jednoznačné rozlišení stejnojmenných lokalit.
Například: Za Vrchem /Choceň/ vesnická čtvrť
Je generován příkazem: REPLACE ALL cz_retro.lokalita_g WITH ALLTRIM(cz_retro.lokalita) + „ /“ + ALLTRIM(cz_retro.region)+ „/ „ + ALLTRIM(cz_retro.urb_real)

R_POSL
N4
Rok poslední zmínky o lokalitě (nejde-li o jediný doklad, pak se týká lokality v době, kdy ještě existovala)

S_R_POSL
2
Upřesňující symbol (viz pole S_R_1)

R_PUST
N4
Rok zmínky o lokalitě jako pusté
Pokud je lokalita zmíněna pouze jedinkrát, a to již jako pustá, bude příslušný letopočet uveden jak v poli R_PUST, tak R_POSL i R_1.

S_R_PUST
2
Upřesňující symbol (viz pole S_R_1)

VALECNE
119
Úřední jméno lokality platné v období německé okupace (1938/1939–1945)
S ohledem na to, že změny provedené nacistickou mocí jsou obecně považovány za neplatné, nelze ani tato jména

používat jako ekvivalenty českých úředních jmen.

KOD_PL
N6
Polský úřední identifikátor lokalit ležících nyní na území Polska
Zdrojem je SIMC (Katalog miejscowości) Polského statistického úřadu podle stavu 4. 6. 2009, zahrnující všechny úředně evidované lokality na území Polska až po úroveň odpovídající místním částem. Identifikátor se v rámci SIMC označuje jako SYM.

Z
N4
Nadmořská výška definičního bodu lokality
Generována průmětem bodu lokality na digitální model terénu.

ZABOR
8
Zábor území 1938–1945
Rozlišení, zda lokalita do záboru připadla či nikoli. U zabraných lokalit upřesnění záboru.

WGS_LAT
10
Souřadnice zeměpisné šířky bodu lokality v systému WGS84

WGS_LNG
10
Souřadnice zeměpisné délky bodu lokality v systému WGS84

POZN1
MEMO
Poznámky k charakteru či vývoji lokality.

POZN2
MEMO
Poznámky k charakteru či vývoji lokality.

PAMATKY
MEMO
Výčet a charakteristika nejvýznamnějších památek.

HISTORIE
MEMO
Základní údaje o historii, zejména vývoj městského titulu.

INTERPI
20
Identifikátor záznamu INTERPI (dosud nevyplněno)

PUDORYS
35
Půdorysný typ lokality
Původně vytvořeno pro Atlas krajiny České republiky (2009), průběžně aktualizováno.
Viz následující strany příručky, kde je zařazena podrobná legenda.

STAT_AKT
5
Aktuální státní příslušnost lokality
CZ = Česká republika, PL=Polsko, SK=Slovensko, DE=Německo, AT=Rakousko; výjimečně se může vyskytnout příslušnost lomená.

Pokud lokalita přísluší k více územním entitám, jsou v polích kódů odděleny čárkami: 04184, 02631 a v polích názvů lomítky bez mezer: Dolní Částkov/Horní Částkov. Pole pro uvádění aktuálních příslušností jsou průběžně aktualizována, aby zachycovala vždy aktuálně platný stav.

HESLÁŘE ÚŘEDNĚ EVIDOVANÝCH OBCÍ, OSAD, ČTVRTÍ A MÍSTNÍCH ČÁSTÍ OD ROKU 1850
©Štěpán Mleziva

Dosud nejsou k dispozici, připravují se na rok 2016.
V rámci heslářů jsou uvedeny údaje pouze pro úředně evidované lokality a pouze pro období, ve kterém byly evidovány. Jde o údaje tzv. spojité evidence, uvádějící jak přesný rok změny, tak odkaz na příslušnou právní normu.

Všechny položky hesláře budou polem typu MEMO.

Vývoj českého názvu (od roku 1921 úředního názvu)
Vývoj německého názvu
Vývoj polského názvu
Vývoj příslušnost k obci (jen u osad)
Územní změny obce (jen u obcí)
Územní stav sledované obce (jen u obcí)
Vývoj příslušnosti k okresu

Půdorysná typologie sídel

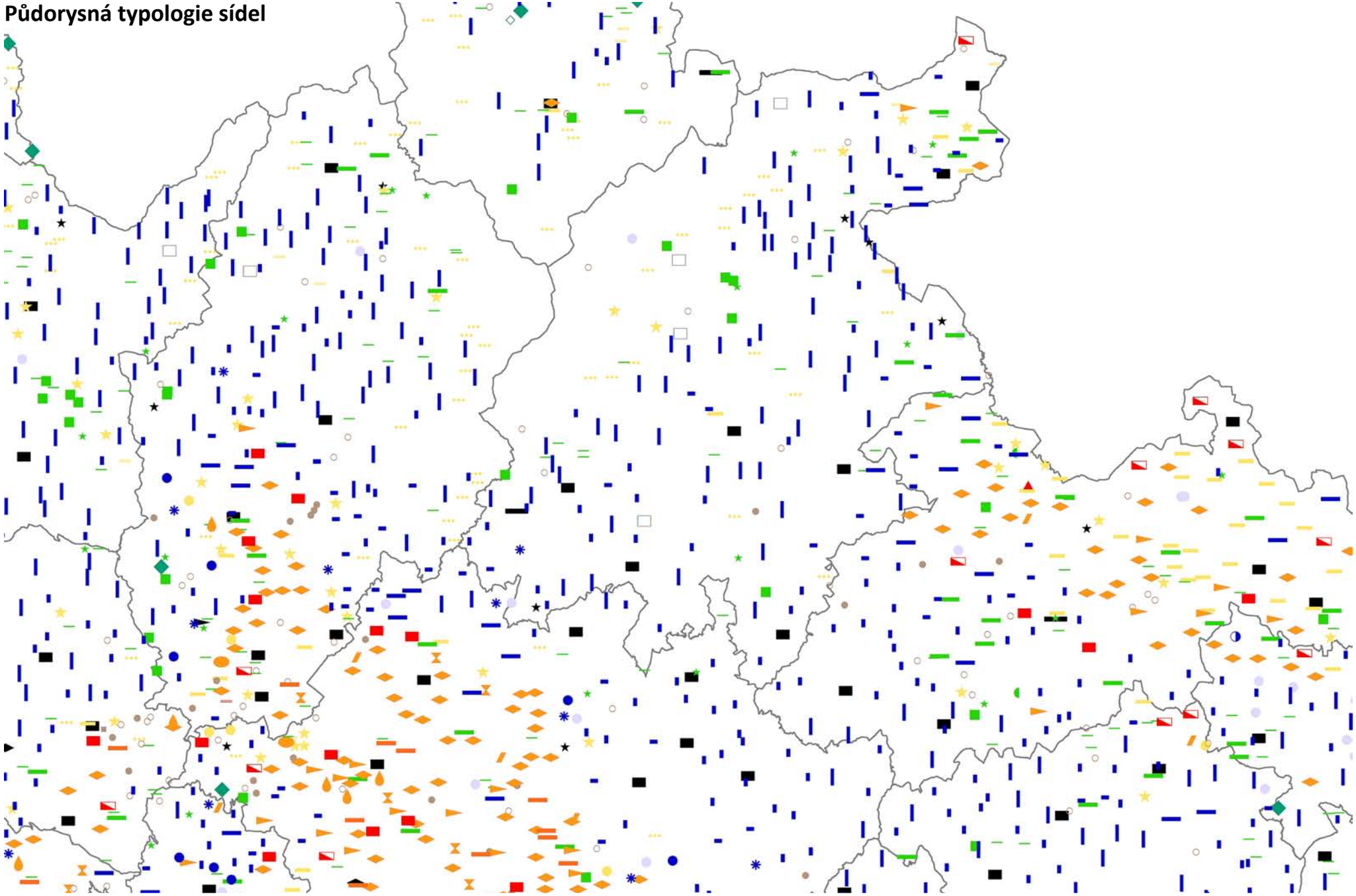

CZ_RETRO od verze 9. 9. 2015 obsahuje půdorysnou typologii sídel (vázanou na definiční body lokalit) zpracovanou původně pro Atlas krajiny České republiky (2009), © Karel Kuča.

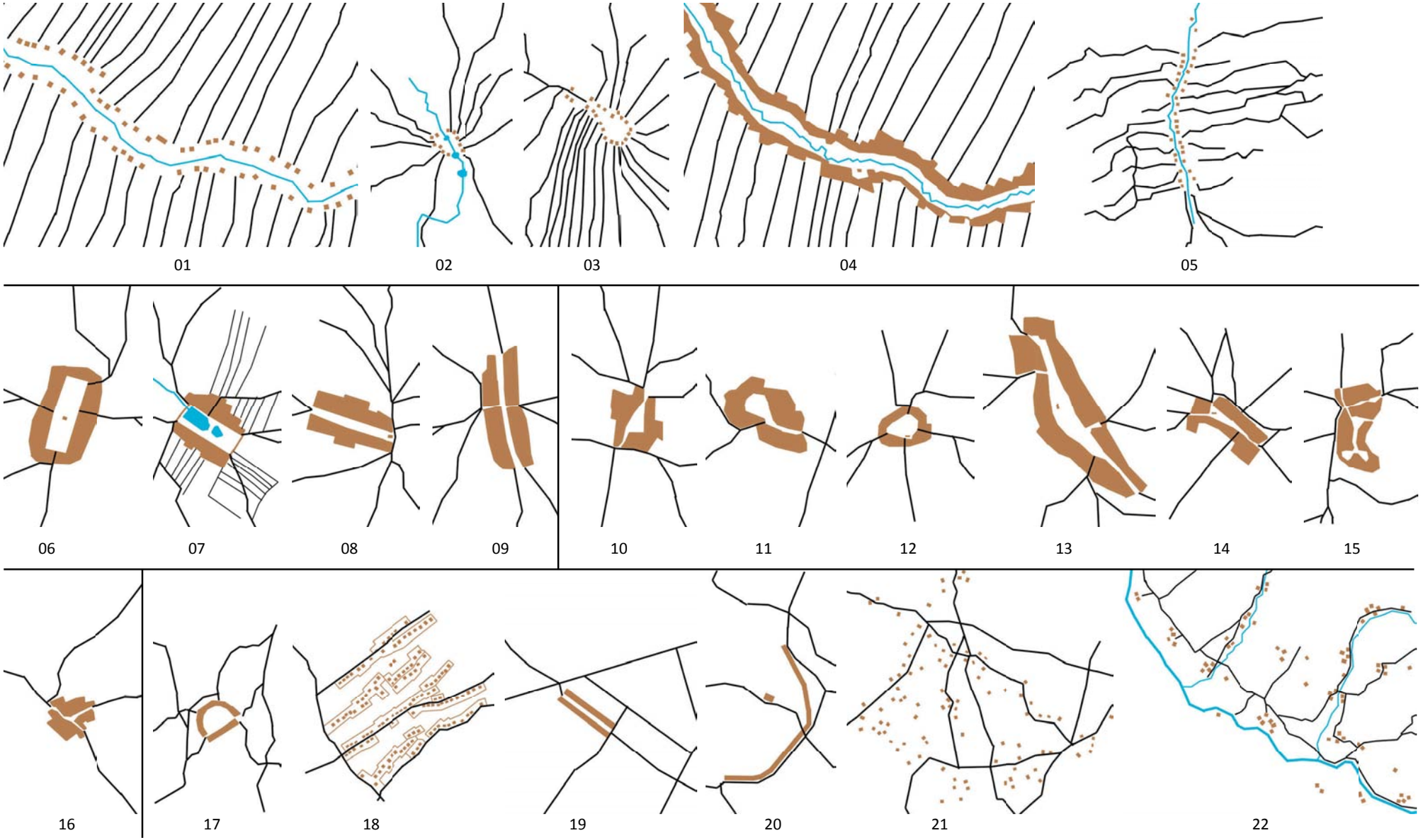

Základní formální a genetická typologie vesnických sídel

Lánové vesnice
01 Lánová lineární ves, tzv. údolní lánová ves
02 Lánová radiální ves
03 Lánová radiální ves s kyjovitou návsí
04 Lánová ulicová ves
05 Valašská lánová ves

Ortogonální návesní lokace
06 Návesní čtyřstranná ves (s velkou obdélnou návsí)
07 Návesní dvoustranná ves (s velkou obdélnou návsí zastavěnou jen po dvou stranách)
08 Návesní dvouřadá ves (s ulicovou návsí)
09 Moravská návesní dvouřadá ves (s ulicovou návsí)

Neortogonální návesní lokace
10 Návesní trojúhelníková ves (s trojúhelníkovou návsí nevidlicového charakteru)
11 Návesní kyjovitá ves (s kyjovitou návsí)
12 Návesní okrouhlá ves (s okrouhlou návsí)
13 Návesní vřetenová ves (s vřetenovou návsí)
14 Návesní vidlicová ves (s vidlicovou návsí)
15 Návesní lalokovitá ves (s nepravidelně tvarovanou návsí, více či méně nezávislou na průběhu cest, nebo s jediným vstupem)

Malé vsi
16 Malá návesní ves (v tomto případě s vidlicovou návsí)

Novověké parcelační a rozptýlené vsi
17 Parcelační ves s geometricky tvarovanou návsí (v tomto případě ve tvaru půlkruhu, resp. pily)
18 Parcelační řady vsí Starý a Nový Franzensthal (navazující na původně údolní lánovou ves v údolí)
19 Parcelační ulicová ves
20 Parcelační jednořadá ves
21 Rozptýlená ves
22 Valašská řetězová ves

Lánové vsi

- lánová lineární
- lánová lineární krátká
- lánová radiální
- lánová radiální návesní (kyjovitá, okrouhlá)
- lánová radiální nepravidelná
- lánová ulicová
- lánová ulicová krátká
- lánová jiná
- valašská lánová
- valašská lánová krátká

Ortogonální návesní lokace

- návesní čtyřstranná
- návesní dvoustranná
- návesní dvouřadá (ulicová)
- ulicová široká jihomoravská
- návesní jednostranná
- návesní trojúhelníková

Neortogonální návesní lokace

- návesní kyjovitá
- návesní okrouhlá (oválná)
- návesní vřetenovitá
- návesní vidlicovitá
- návesní améboidní
- návesní nepravidelná

Malé vsi

- malá návesní obdélná
- malá návesní (ostatní tvary)
- malá ulicová
- malá dvorcová
- víska

Parcelační a rozptýlené vsi

- parcelační s geometrickou návsí
- parcelační řady
- parcelační ulicová
- parcelační jedno- či víceřadá
- parcelační jednořadá záhumenicová
- parcelační ostatní
- rozptýlená
- rozptýlená víska
- valašská řetězová

Ostatní (nelokační a nevyhraněné)

- podél cesty
- shluková (chaotická)
- údolní, neorganizovaná
- ulicová
- nevyhraněná

Novodobá sídla

- novodobé sídlo

Historická města a městečka

- město ortogonální středověké
- město ortogonální novověké
- město s vřetenovým náměstím
- město s vidlicovým náměstím
- město s ulicovým náměstím
- město nevyhraněné

Mapová legenda půdorysné typologie sídel v datovém modelu CZ_RETRO

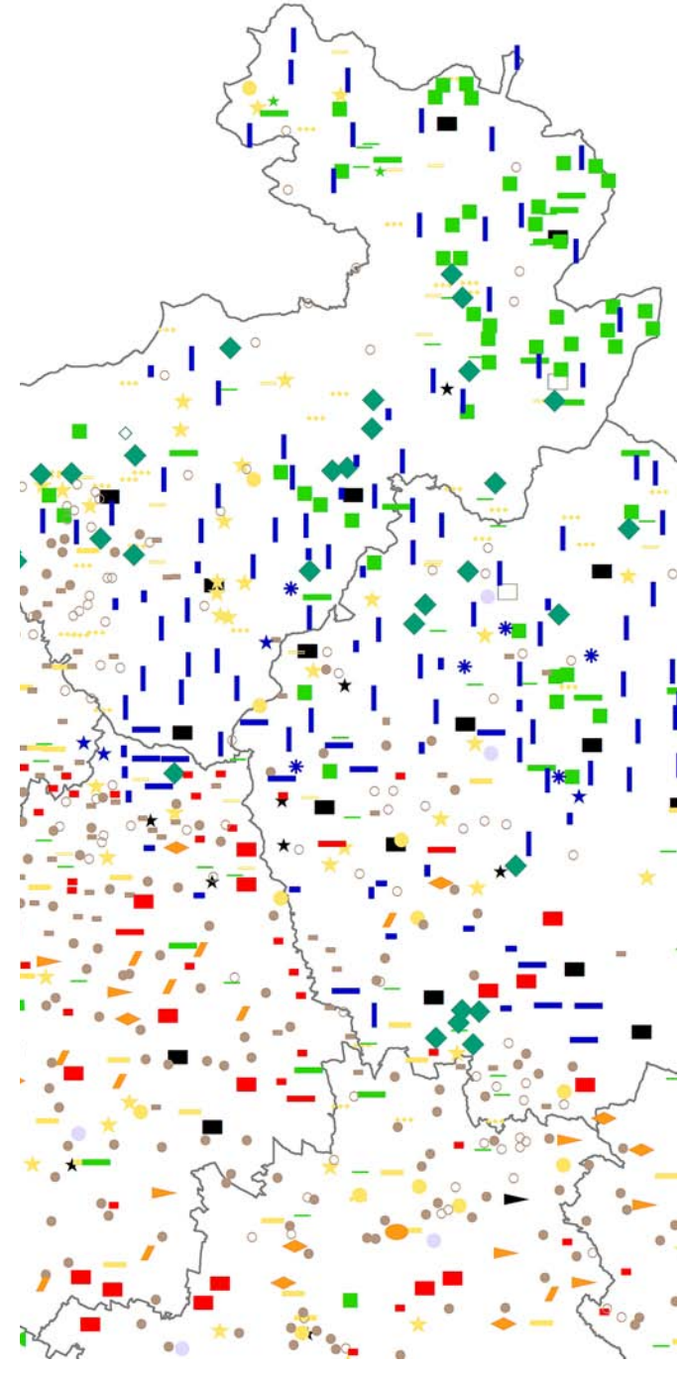

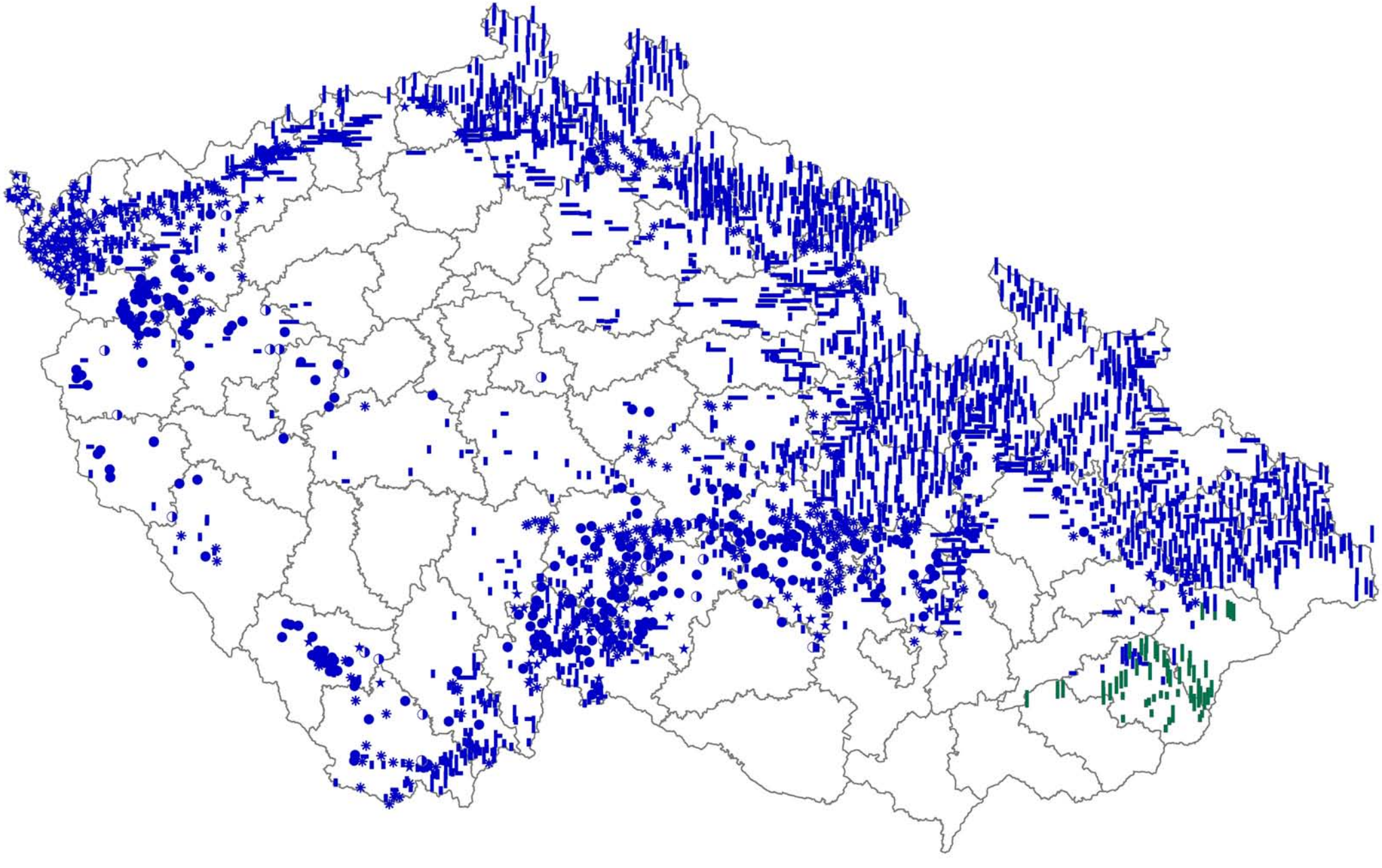

Třída prvků Půdorysná typologie sídel umožňuje například zobrazení rozšířenmí určitého formálně-genetického typu půdorysu na celém území, v tomto případě lánových vesnic.

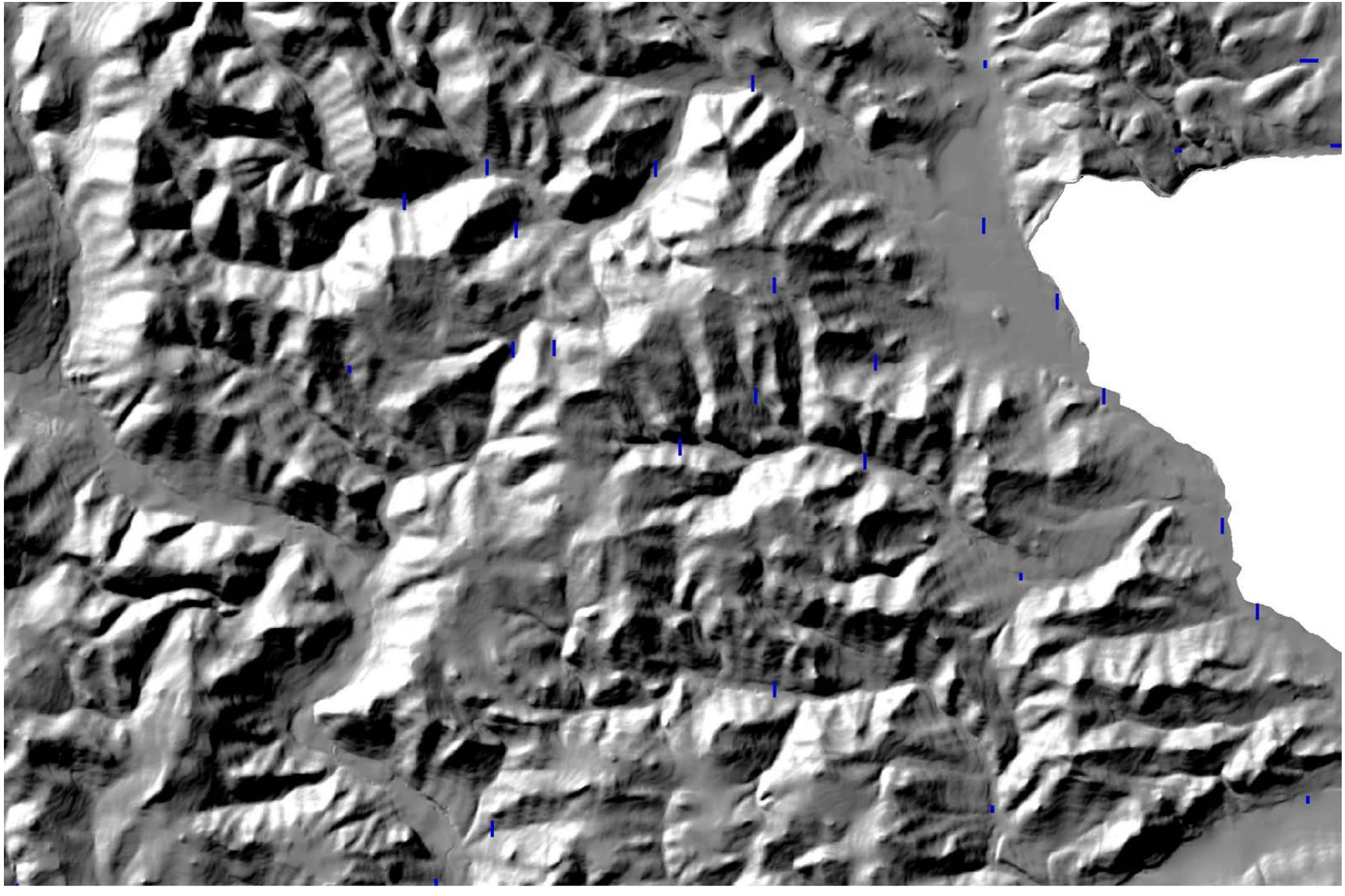

Kombinací se stínovaným reliéfem terénu lze například prokázat, že pro volbu lineární formy lánové vsi byla zásadní podmínkou existence dlouhých údolí (západní Krnovsko) ...

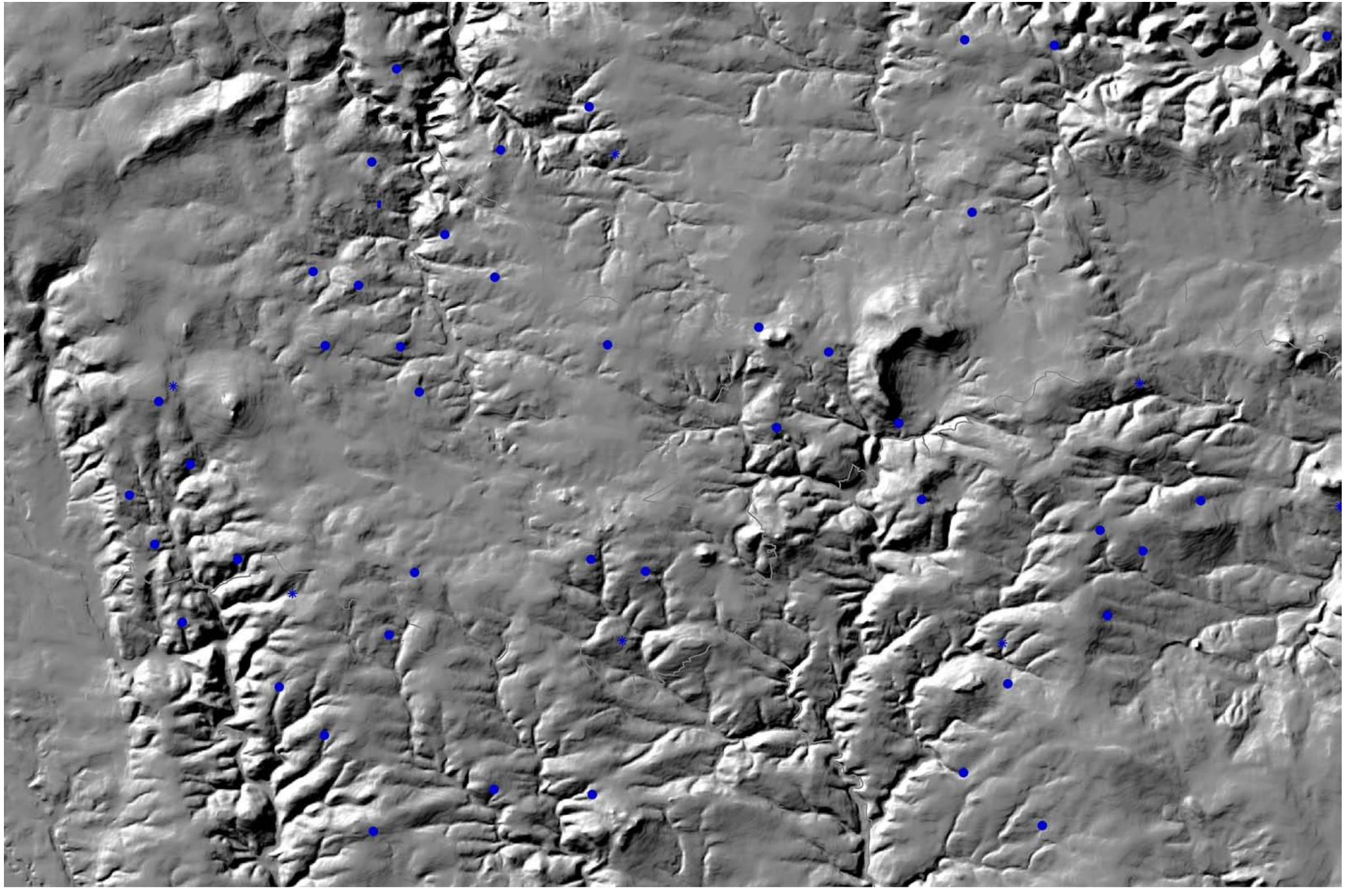

... zatímco radiální forma lánové vsi se uplatnila v členitější krajině, kde dlouhá přímá údolí nebyla k dispozici, nebo neposkytovala vhodné podmínky pro umístění sídel (Tepelsko).

PŘÍLOHA

Přehled krajského členění v jednotlivých etapách

Příslušnost soudních okresů ke krajům v letech 1855–1868

Výčet soudních okresů podle stavu v roce 1949 (zahrnuje tedy i soudní okresy ustavené po roce 1867); soudní okresy zrušené před rokem 1949 jsou uvedeny rovněž, ale v [hranatých závorkách].

Aš – Chebský
Bečov nad Teplou – Chebský
Bechyně – Táborský
Bělá pod Bezdězem – Boleslavský
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky) – Boleslavský
Benešov nad Ploučnicí – Litoměřický
Benešov – Táborský
Beroun – Pražský
Bezdružice – Chebský
Bílina – Žatecký
Bílovec – Slezsko (Opavsko)
Bílsko (=Bielsko, PL) – Slezsko (Těšínsko)
Blansko – Brněnský
Blatná – Písecký
Blovice – Plzeňský
Bohumín (=Starý Bohumín) – Slezsko (Těšínsko)
Bochov – Chebský
Bojkovice (*1905) – Hradišťský
Boskovice – Brněnský
Brandýs nad Labem – Pražský
Brno-město – Brněnský
Brno-okolí – Brněnský
Broumov – Hradecký
Bruntál – Slezsko (Opavsko)
Břeclav – Brněnský
Březnice – Písecký
Bučovice – Brněnský
Bystřice nad Pernštejnem – Jihlavský
Bystřice pod Hostýnem – Novojičínský
Cvikov – Litoměřický
Čáslav – Čáslavský
Česká Kamenice – Litoměřický
Česká Lípa – Litoměřický
Česká Skalice (*1876) – Hradecký
České Budějovice – Budějovický
Český Brod – Pražský
Český Dub – Boleslavský
Český Krumlov – Budějovický
Český Těšín (*1920) – Slezsko (Těšínsko)
Dačice – Jihlavský
Děčín – Litoměřický
Dobřany (*1902) – Plzeňský
Dobříš – Pražský
Dolní Kralovice – Čáslavský
Domažlice – Plzeňský
Doupov – Žatecký
Dubá – Boleslavský
Duchcov – Žatecký
Dvorce – Olomoucký
Dvůr Králové nad Labem – Hradecký
Frenštát pod Radhoštěm – Novojičínský
Frýdek – Slezsko (Těšínsko)
Frýdlant – Boleslavský
Fryštát – Slezsko (Těšínsko)
Fulnek – Novojičínský
Habry – Čáslavský
Hartmanice (*1874) – Písecký
Havlíčkův Brod (Německý Brod) – Čáslavský
Hlinsko – Chrudimský
Hluboká nad Vltavou – Budějovický
Hlučín (*1920) – PRUSKO
Hodonín – Hradišťský
Holešov – Hradišťský
Holice – Chrudimský
Hora Svaté Kateřiny – Žatecký
Hora Svatého Šebestiána – Žatecký
Horažďovice – Písecký
Horní Benešov – Slezsko (Opavsko)
Horní Blatná – Chebský
Horní Maršov (Maršov IV, okres se nazýval Maršov) – Jičínský
Horní Planá – Budějovický
Horšovský Týn – Plzeňský
Hořice – Jičínský
Hořovice – Pražský
Hostinné – Jičínský
Hostouň – Plzeňský
Hradec Králové – Hradecký
Hranice – Novojičínský

Hrotovice – Znojemský
Humpolec – Čáslavský
Hustopeče – Brněnský
Chabařovice – Litoměřický
Cheb – Chebský
Chlumec nad Cidlinou – Jičínský
Chomutov – Žatecký
Chotěboř – Čáslavský
Chrastava – Boleslavský
Chrudim – Chrudimský
Chvalšiny – Budějovický
Ivančice – Brněnský
Jablonec nad Nisou – Boleslavský
Jablonné v Podještědí (Německé Jablonné) – Boleslavský
Jablunkov – Slezsko (Těšínsko)
Jáchymov – Chebský
Jaroměř – Hradecký
Jaroslavice – Znojemský
Javorník – Slezsko (Opavsko)
Jemnice – Znojemský
Jesenice – Žatecký
Jeseník (Frývaldov) – Slezsko (Opavsko)
Jevíčko – Brněnský
Jičín – Jičínský
Jihlava – Jihlavský
Jilemnice – Jičínský
Jílové u Prahy (Jílové) – Pražský
Jindřichov (*1873) – Slezsko (Opavsko)
Jindřichův Hradec – Budějovický
Jirkov – Žatecký
Kadaň – Žatecký
Kamenice nad Lipou – Táborský
Kaplice – Budějovický
[Karlín] – Pražský
Karlovy Vary – Chebský
Kašperské Hory – Písecký
Kdyně – Plzeňský
Kladno (*1878) – Pražský
Klatovy – Plzeňský
Klimkovice – Slezsko (Opavsko)
Klobouky u Brna (Klobouky) – Brněnský
Kojetín – Olomoucký
Kolín – Čáslavský
Konice – Olomoucký
Kostelec nad Černými Lesy – Pražský
Kostelec nad Orlicí – Hradecký
Kouřim – Čáslavský
Králíky – Hradecký
Kralovice – Plzeňský
Kralupy nad Vltavou (*1912) – Pražský
Kraslice – Chebský
Krnov – Slezsko (Opavsko)
Kroměříž – Hradišťský
Křivoklát – Pražský
Kunštát – Brněnský
Kutná Hora – Čáslavský
Kyjov – Hradišťský
Lanškroun – Chrudimský
Lázně Kynžvart (okres se nazýval Kynžvart) – Chebský
Ledeč nad Sázavou – Čáslavský
Libáň – Jičínský
Liberec-město – Boleslavský
Liberec-venkov – Boleslavský
Libochovice – Litoměřický
Lipník nad Bečvou – Novojičínský
Lipová (Haňšpach) – Litoměřický
Lišov – Budějovický
Litoměřice – Litoměřický
Litomyšl – Chrudimský
Litovel – Olomoucký
Litvínov (Horní Litvínov, *1905) – Žatecký
Loket – Chebský
Lomnice nad Lužnicí – Budějovický
Lomnice nad Popelkou – Jičínský
Loučná nad Desnou (Vízmberk) – Olomoucký
Louny – Žatecký
Lovosice – Litoměřický
Manětín – Plzeňský
Mariánské Lázně (*1888) – Chebský
Mělník – Pražský
Městec Králové – Jičínský
Město Albrechtice (okres se nazýval Albrechtice) – Slezsko (Opavsko)
Město Libavá – Novojičínský
Město Touškov (okres se nazýval jen Touškov) – Plzeňský
Mikulov – Znojemský
Milevsko – Táborský
Mimoň – Boleslavský
Mirovice – Písecký
Místek – Novojičínský
Mladá Boleslav – Boleslavský
Mladá Vožice – Táborský
Mnichovo Hradiště – Boleslavský
Mohelnice – Olomoucký
Moravská Třebová – Brněnský
Moravské Budějovice – Znojemský
Moravský Krumlov – Znojemský
Most – Žatecký
Náchod – Hradecký
Náměšť nad Oslavou – Znojemský
Napajedla – Hradišťský
Nasavrky – Chrudimský
Nechanice – Hradecký
Nejdek – Chebský
Nepomuk – Plzeňský
Netolice – Písecký
Neveklov – Táborský
Nová Bystřice – Budějovický
Nová Paka – Jičínský
Nové Hrady – Budějovický
Nové Město na Moravě – Jihlavský
Nové Město nad Metují – Hradecký
Nové Město pod Smrkem (*1913) – Boleslavský
Nové Strašecí – Pražský
Nový Bor (Bor u České Lípy) – Litoměřický
Nový Bydžov – Jičínský
Nový Jičín – Novojičínský
[Nusle] (*1904) – Pražský
Nymburk – Boleslavský
Nýrsko – Plzeňský
Odry – Slezsko (Opavsko)
Olomouc-město – Olomoucký
Olomouc-venkov – Olomoucký
Opava-město – Slezsko (Opavsko)
Opava-venkov – Slezsko (Opavsko)
Opočno (resp. Dobruška) – Hradecký
Osoblaha – Slezsko (Opavsko)
Ostrava (Moravská Ostrava/Slezská Ostrava) – Novojičínský/Slezsko (Těšínsko)

Ostrava-východ (Slezská Ostrava, *1904) – Slezsko (Těšínsko)
Ostrava-západ (Moravská Ostrava) – Novojičínský
Pacov – Táborský
Pardubice – Chrudimský
Pelhřimov – Táborský
Písek – Písecký
Planá – Chebský
Plánice – Plzeňský
Plumlov – Olomoucký
Plzeň-město – Plzeňský
Plzeň-venkov – Plzeňský
Poběžovice – Plzeňský
Počátky – Táborský
Podbořany – Žatecký
Poděbrady – Čáslavský
Pohořelice (*1903) – Brněnský/Znojemský
Police nad Metují – Hradecký
Polička – Chrudimský
Polná – Čáslavský
Postoloprty – Žatecký
Praha-hlavní město – nepatřila k žádnému kraji
Praha-sever (1929) – Pražský
Praha-východ (1929) – Pražský
Praha-západ (1926) – Pražský
Prachatice – Písecký
Prostějov – Olomoucký
Přelouč – Chrudimský
Přerov – Olomoucký
Přeštice – Plzeňský
Příbor – Novojičínský
Příbram – Pražský
Přibyslav – Čáslavský
Přimda – Chebský
Přísečnice – Žatecký
Rakovník – Pražský
Rokycany – Plzeňský
Rokytnice nad Jizerou – Jičínský
Rokytnice v Orlických horách (*1869) – Hradecký
Roudnice nad Labem – Litoměřický
Rožnov pod Radhoštěm – Novojičínský
Rumburk – Litoměřický
Rychnov nad Kněžnou – Hradecký
Rýmařov – Olomoucký
Říčany – Pražský
Sedlčany – Táborský
Sedlec (=Sedlec-Prčice) – Táborský
Semily – Jičínský
Skalná (Vildštejn) – Chebský
Skočov (=Skoczów, PL) – Slezsko (Těšínsko)
Skuteč – Chrudimský
Slaný – Pražský
Slavkov u Brna – Brněnský
Slavonice (*1911) – Jihlavský/Znojemský
[Smíchov] – Pražský
Soběslav – Táborský
Sobotka – Boleslavský
Sokolov (Falknov nad Ohří) – Chebský
Staré Město (=Staré Město pod Sněžníkem) – Olomoucký
Stod – Plzeňský
Strakonice – Písecký
Strážnice – Hradišťský
Strumeň (=Strumień, PL) – Slezsko (Těšínsko)
Stříbro – Plzeňský
Sušice – Písecký
Svitavy – Brněnský
Šluknov – Litoměřický
Šternberk – Olomoucký
Štětí – Litoměřický
Štíty (Šilperk) – Olomoucký
Štoky (*1879) – Čáslavský
Šumperk – Olomoucký
Tábor – Táborský
Tachov – Chebský
Tanvald – Boleslavský
Telč – Jihlavský
Teplá – Chebský
Teplice nad Metují (*1894) – Hradecký
Teplice (Teplice-Šanov) – Litoměřický
Těšín (=Cieszyn, PL) – Slezsko (Těšínsko)
Tišnov – Brněnský
Trhové Sviny – Budějovický
Trutnov – Jičínský
Třebíč – Jihlavský
Třeboň – Budějovický
Třešť (*1911) – Jihlavský
Turnov – Boleslavský
Týn nad Vltavou – Budějovický
Uherské Hradiště – Hradišťský
Uherský Brod – Hradišťský
Uherský Ostroh – Hradišťský
Uhlířské Janovice – Čáslavský
Unhošť – Pražský
Uničov – Olomoucký
Úpice (*1876) – Jičínský/Hradecký
Ústí nad Labem – Litoměřický
Ústí nad Orlicí – Chrudimský
Úštěk – Litoměřický
Valašské Klobouky – Hradišťský
Valašské Meziříčí – Novojičínský
Varnsdorf – Litoměřický
Vejprty (*1902) – Žatecký
Velká Bíteš (*1892) – Jihlavský/Brněnský/Znojemský
Velké Meziříčí – Jihlavský
Velvary – Pražský
Veselí nad Lužnicí – Táborský
Vidnava – Slezsko (Opavsko)
Vimperk – Písecký
[Vinohrady] (Královské Vinohrady, *1878)
Vítkov – Slezsko (Opavsko)
Vizovice – Hradišťský
Vlašim – Táborský
Vodňany – Písecký
Volary (1874) – Písecký/Budějovický
Volyně – Písecký
Votice – Táborský
Vranov nad Dyjí (Vranov) – Znojemský
Vrbno pod Pradědem (Vrbno, *1869) – Slezsko (Opavsko)
Vrchlabí – Jičínský
[Vršovice] (*1904) – Pražský
Vsetín – Novojičínský
Vysoké Mýto – Chrudimský
Vysoké nad Jizerou – Jičínský/Boleslavský
Vyškov – Brněnský
Vyšší Brod – Budějovický
Zábřeh – Olomoucký
Zbiroh – Pražský
Zbraslav – Pražský
Zdounky – Hradišťský

Zlaté Hory (Cukmantl) – Slezsko (Opavsko)
Zlín (*1923) – Hradišťský
Znojmo – Znojemský
Žacléř – Jičínský
Žamberk – Hradecký
Žatec – Žatecký
Ždánice – Brněnský
Žďár nad Sázavou (Město Žďár, okres se nazýval jen Žďár) – Jihlavský
Železný Brod – Boleslavský
Židlochovice – Brněnský
[Žižkov] (*1890) – Pražský
Žlutice – Chebský

Příslušnost okresů v letech 1939–1942

Uvádějí se jen tehdy existující soudní okresy na území tzv. protektorátu; starší hranice soudních okresů byly narušeny hranicí protektorátu. Oberlandraty platí pouze v letech 1939–1940.
O stavu 1938–1. 5. 1939 není mnoho známo. Okresní úřady byly převzaty a snad spravovány přímo místodržitelem (analogicky jako u nás dočasně Hlučínsko, Valticko a Vitorazsko). Některé politické okresy byly zrušeny (např. Planá), některé naopak zřízeny nově (např. Králíky, Svitavy).
Všechny okresy v Říši (jejichž sídla byla do roku 1938 na našem území) vznikly již roku 1939 (Sudetenland 1. 5. 1939, ostatní nejpozději 1938). Jediné změny byly Přísečnice (viz poznámka), v polském záboru zrušen Fryštát (nejspíš po německém záboru Polska). Politický okres Český Těšín byl zrušen již roku 1938 (připojen k okresu Cieszyn, včetně opětovného sloučení obou měst). Původně neměl existovat okres Dubá, ale to bylo dodatečně opraveno (existoval také nepřetržitě). Některé stávající dolnorakouské, hornorakouské či bavorské okresy byly doplněny o některé původně naše obce (např. Waldmünchen).
Příslušnost zabraných území k vyšším celkům (Reichsgau Sudetenland, Bayern apod.) platila od 15. 4. 1939, je nicméně uvedena jen v přehledu 1942–1945.
** = okresy na zabraném území, podléhající přímé říšské správě (jen politické okresy, zatímco soudní okresy zrušeny); včetně okresů se sídly mimo dnešní české území, které sem zasahovaly (podtrženy).*

Aš* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Bechyně – Oberlandrat Tábor
Bělá pod Bezdězem – Oberlandrat Jičín
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky) – Oberlandrat Jičín
Benešov – Oberlandrat Tábor
Beroun – Oberlandrat Kladno
Bílina* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Bílovec* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Blansko – Oberlandrat Prostějov
Blatná – Oberlandrat Klatovy
Blovice – Oberlandrat Plzeň
Bojkovice – Oberlandrat Zlín
Boskovice – Oberlandrat Prostějov
Brandýs nad Labem – Oberlandrat Mělník
Brno-město – Oberlandrat Brno
Brno-okolí – Oberlandrat Brno
Broumov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Bruntál* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Březnice – Oberlandrat Klatovy
Bučovice – Oberlandrat Kroměříž
Bystřice nad Pernštejnem – Oberlandrat Jihlava
Bystřice pod Hostýnem – Oberlandrat Kroměříž
Čáslav – Oberlandrat Kolín
Česká Lípa* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Česká Skalice – Oberlandrat Hradec Králové
České Budějovice – Oberlandrat České Budějovice
Český Brod – Oberlandrat Kolín
Český Krumlov* – Reichsgau Oberdonau
[Český Těšín] – okres zrušen
Dačice – Oberlandrat Jihlava
Děčín* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Dobříš – Oberlandrat Tábor
Dolní Kralovice – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Domažlice – Oberlandrat Klatovy
Dubá* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Duchcov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Dvůr Králové nad Labem – Oberlandrat Hradec Králové
Frenštát pod Radhoštěm – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Frýdek – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Frýdlant* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Fryštát* (†1939) – Regierungsbezirk Kattowitz (Katowice, PL); 1938–39 polský zábor
Gmünd (A)* – Reichsgau Niederdonau
Habry – Oberlandrat Kolín
Havlíčkův Brod (Německý Brod) – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Hlinsko – Oberlandrat Pardubice
Hluboká nad Vltavou – Oberlandrat České Budějovice
[Hlučín]* – okres zrušen, území součástí okresu Ratibor (Racibórz, PL) a Regierungsbezirku Oppeln (Opole, PL)
Hodonín – Oberlandrat Brno
Holešov – Oberlandrat Kroměříž
Holice – Oberlandrat Pardubice

Horažďovice – Oberlandrat Klatovy
Horn (A)* – Reichsgau Niederdonau
Horšovský Týn* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Hořice – Oberlandrat Jičín
Hořovice – Oberlandrat Plzeň
Hradec Králové – Oberlandrat Hradec Králové
Hranice – Oberlandrat Olomouc
Hrotovice – Oberlandrat Jihlava
Humpolec – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Cheb-město* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Cheb-venkov* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Chlumec nad Cidlinou – Oberlandrat Kolín
Chomutov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Chotěboř – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Chrudim – Oberlandrat Pardubice
Ivančice – Oberlandrat Brno
Jablonec nad Nisou* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Jablonné v Podještědí* (Německé Jablonné) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Jablunkov] (okres zrušen) – Regierungsbezirk Oppeln (Opole, PL); 1938–39 polský zábor
Jáchymov* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Jaroměř – Oberlandrat Hradec Králové
Jemnice – Oberlandrat Jihlava
Jeseník (Frývaldov)* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Jevíčko – Oberlandrat Prostějov
Jičín – Oberlandrat Jičín
Jihlava – Oberlandrat Jihlava
Jilemnice – Oberlandrat Jičín
Jílové u Prahy (Jílové) – Oberlandrat Praha
Jindřichův Hradec – Oberlandrat České Budějovice
Kadaň* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Kamenice nad Lipou – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Kaplice* – Reichsgau Oberdonau
Karlovy Vary-město* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Karlovy Vary-venkov* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Kašperské Hory* – Regierungsbezirk Regensburg
Kdyně – Oberlandrat Klatovy
Kladno – Oberlandrat Kladno
Klatovy – Oberlandrat Klatovy
Klobouky u Brna (Klobouky) – Oberlandrat Brno
Kojetín – Oberlandrat Olomouc
Kolín – Oberlandrat Kolín
Konice – Oberlandrat Prostějov
Kostelec nad Černými Lesy – Oberlandrat Kolín
Kostelec nad Orlicí – Oberlandrat Hradec Králové
Kouřim – Oberlandrat Kolín
Králíky* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Kralovice – Oberlandrat Plzeň
Kralupy nad Vltavou – Oberlandrat Mělník
Kraslice* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Krnov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Kroměříž – Oberlandrat Kroměříž
Křivoklát – Oberlandrat Kladno
Kunštát – Oberlandrat Prostějov
Kutná Hora – Oberlandrat Kolín
Kyjov – Oberlandrat Brno
Lanškroun* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Ledeč nad Sázavou – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Libáň – Oberlandrat Jičín
Liberec-město* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Liberec-venkov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Libochovice – Oberlandrat Mělník
Lipník nad Bečvou – Oberlandrat Olomouc
Lišov – Oberlandrat České Budějovice
Litoměřice* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Litomyšl – Oberlandrat Pardubice
Litovel – Oberlandrat Prostějov
Loket* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Lomnice nad Lužnicí – Oberlandrat České Budějovice
Lomnice nad Popelkou – Oberlandrat Jičín
Louny – Oberlandrat Kladno
Manětín – Oberlandrat Plzeň
Mariánské Lázně* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Mělník – Oberlandrat Mělník
Městec Králové – Oberlandrat Kolín
Mikulov* – Reichsgau Niederdonau
Milevsko – Oberlandrat Tábor
Mirovice – Oberlandrat Tábor
Místek – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Mladá Boleslav – Oberlandrat Jičín
Mladá Vožice – Oberlandrat Tábor
Mnichovo Hradiště – Oberlandrat Jičín
Moravská Ostrava – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Moravská Třebová* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Moravské Budějovice – Oberlandrat Jihlava
Moravský Beroun* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Most* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Náchod – Oberlandrat Hradec Králové
Náměšť nad Oslavou – Oberlandrat Jihlava
Napajedla – Oberlandrat Zlín
Nasavrky – Oberlandrat Pardubice
Nechanice – Oberlandrat Hradec Králové
Nejdek* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Nepomuk – Oberlandrat Klatovy
Netolice – Oberlandrat Tábor
Neveklov – Oberlandrat Tábor
Nová Bystřice* – Reichsgau Niederdonau
Nová Paka – Oberlandrat Jičín
Nové Město na Moravě – Oberlandrat Jihlava
Nové Město nad Metují – Oberlandrat Hradec Králové
Nové Strašecí – Oberlandrat Kladno
Nový Bydžov – Oberlandrat Kolín
Nový Jičín* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Nymburk – Oberlandrat Kolín
Olomouc-město – Oberlandrat Olomouc
Olomouc-venkov – Oberlandrat Olomouc
Opava-město* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Opava-venkov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Opočno – Oberlandrat Hradec Králové
Pacov – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Pardubice – Oberlandrat Pardubice
Pelhřimov – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Písek – Oberlandrat Tábor
[Planá]* (okres zrušen) – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Plánice – Oberlandrat Klatovy
Plumlov – Oberlandrat Prostějov
Plzeň – Oberlandrat Plzeň
Počátky – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)

Podbořany* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Poděbrady – Oberlandrat Kolín
Police nad Metují – Oberlandrat Hradec Králové
Polička – Oberlandrat Pardubice
Polná – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Praha (hlavní město Praha) – Oberlandrat Praha
Praha-sever – Oberlandrat Praha
Praha-východ – Oberlandrat Praha
Praha-západ – Oberlandrat Praha
Prachatice* – Regierungsbezirk Regensburg
Prostějov – Oberlandrat Prostějov
Přelouč – Oberlandrat Pardubice
Přerov – Oberlandrat Olomouc
Přeštice – Oberlandrat Klatovy
Příbram – Oberlandrat Tábor
Přibyslav – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
[Přísečnice]* (okres zrušen, obnoven *1940–45, avšak pouze jako územní jednotka; úřad Landkreis zřejmě nebyl zřízen; obce bývalého s. o. Přísečnice spravoval Landkreis Kadaň, avšak obec Sobětice spravoval Landkreis Chomutov, Regierungsbezirk Ústí nad Labem) – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Rakovník – Oberlandrat Kladno
Rohrbach (A)* – Reichsgau Oberdonau
Rokycany – Oberlandrat Plzeň
Roudnice nad Labem – Oberlandrat Mělník
Rožnov pod Radhoštěm – Oberlandrat Kroměříž
Rumburk* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Rychnov nad Kněžnou – Oberlandrat Hradec Králové
Rýmařov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Říčany – Oberlandrat Praha
Sedlčany – Oberlandrat Tábor
Sedlec – Oberlandrat Tábor
Semily – Oberlandrat Jičín
Skuteč – Oberlandrat Pardubice
Slaný – Oberlandrat Kladno
Slavkov u Brna – Oberlandrat Kroměříž
Slezská Ostrava – Oberlandrat Ostrava (Moravská Ostrava)
Soběslav – Oberlandrat Tábor
Sobotka – Oberlandrat Jičín
Sokolov (Falknov nad Ohří)* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Strakonice – Oberlandrat Klatovy
Strážnice – Oberlandrat Brno
Stříbro* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Sušice – Oberlandrat Klatovy
Svitavy* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Šluknov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Šternberk* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Štoky – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Šumperk* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Tábor – Oberlandrat Tábor
Tachov* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Telč – Oberlandrat Jihlava
Teplá* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Teplice (Teplice-Šanov)* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Těšín (Cieszyn, Teschen, PL)* – Regierungsbezirk Kattowitz (Katowice, PL); 1938–39 polský zábor
Tišnov – Oberlandrat Brno
Trhové Sviny – Oberlandrat České Budějovice
Trutnov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Třebíč – Oberlandrat Jihlava
Třeboň – Oberlandrat České Budějovice
Třešť – Oberlandrat Jihlava
Turnov – Oberlandrat Jičín
Týn nad Vltavou – Oberlandrat České Budějovice
Uherské Hradiště – Oberlandrat Zlín
Uherský Brod – Oberlandrat Zlín
Uherský Ostroh – Oberlandrat Zlín
Uhlířské Janovice – Oberlandrat Kolín
Unhošť – Oberlandrat Kladno
Úpice – Oberlandrat Hradec Králové
Ústí nad Labem-město* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Ústí nad Labem-venkov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Ústí nad Orlicí – Oberlandrat Pardubice
Valašské Klobouky – Oberlandrat Zlín
Valašské Meziříčí – Oberlandrat Kroměříž
Varnsdorf* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
[Vejprty]* (okres zrušen, území spravoval Landkreis Jáchymov)
Velká Bíteš – Oberlandrat Jihlava
Velké Meziříčí – Oberlandrat Jihlava
Velvary – Oberlandrat Mělník
Veselí nad Lužnicí – Oberlandrat České Budějovice
Vítkov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Vizovice – Oberlandrat Zlín
Vlašim – Oberlandrat Havlíčkův Brod (Německý Brod)
Vodňany – Oberlandrat Tábor
Volyně – Oberlandrat Klatovy
Votice – Oberlandrat Tábor
Vrchlabí* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem)
Vsetín – Oberlandrat Zlín
Vysoké Mýto – Oberlandrat Pardubice
Vysoké nad Jizerou – Oberlandrat Jičín
Vyškov – Oberlandrat Kroměříž
Waidhofen an der Thaya (A)* – Reichsgau Niederdonau
Waldmünchen (D, zabrané obce připojeny až v roce 1940)* – Regierungsbezirk Regensburg
Zábřeh* – Regierungsbezirk Troppau (Opava)
Zbiroh – Oberlandrat Plzeň
Zbraslav – Oberlandrat Praha
Zdounky – Oberlandrat Kroměříž
Zlín – Oberlandrat Zlín
Znojmo* – Reichsgau Niederdonau
Žamberk – Oberlandrat Hradec Králové
Žatec* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)
Ždánice – Oberlandrat Brno
Žďár nad Sázavou (Město Žďár, okres se nazýval jen Žďár) – Oberlandrat Jihlava
Železná Ruda* – Regierungsbezirk Regensburg
Železný Brod – Oberlandrat Jičín
Židlochovice – Oberlandrat Brno
Žlutice* – Regierungsbezirk Karlsbad (Karlovy Vary)

Příslušnost okresů v letech 1942–1945

Uvádějí se jen tehdy existující soudní okresy na území tzv. protektorátu; starší hranice soudních okresů byly narušeny hranicí protektorátu. Změněna byla i hranice mezi Čechami a Moravou s tím, že okresy Jindřichův Hradec, Štoky, Polná a Přibyslav (nebo jejich části) byly přičleněny k Moravě.
** = okresy na zabraném území, podléhající přímé říšské správě; včetně okresů se sídly mimo dnešní české území, které sem zasahovaly (podtrženy).*

Aš* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Bechyně – Oberlandrat České Budějovice
Bělá pod Bezdězem – Oberlandrat Praha-venkov
Benátky nad Jizerou (Nové Benátky) – Oberlandrat Praha-venkov
Benešov – Oberlandrat Praha-venkov
Beroun – Oberlandrat Praha-venkov
Bílina* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Bílovec* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Blansko – Oberlandrat Brno
Blatná – Oberlandrat Plzeň
Blovice – Oberlandrat Plzeň
Bojkovice – Oberlandrat Brno
Boskovice – Oberlandrat Brno
Brandýs nad Labem – Oberlandrat Praha-venkov
Brno-město – Oberlandrat Brno
Brno-okolí – Oberlandrat Brno
Broumov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Bruntál* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Březnice – Oberlandrat Plzeň
Bučovice – Oberlandrat Brno
Bystřice nad Pernštejnem – Oberlandrat Jihlava
Bystřice pod Hostýnem – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Čáslav – Oberlandrat Praha-venkov
Česká Lípa* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Česká Skalice – Oberlandrat Hradec Králové
České Budějovice – Oberlandrat České Budějovice
Český Brod – Oberlandrat Praha-venkov
Český Krumlov* – Reichsgau Oberdonau
Dačice – Oberlandrat Jihlava
Děčín* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Dobříš – Oberlandrat Praha-venkov
Dolní Kralovice – Oberlandrat České Budějovice
Domažlice – Oberlandrat Plzeň
Dubá* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Duchcov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Dvůr Králové nad Labem – Oberlandrat Hradec Králové
Frenštát pod Radhoštěm – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Frýdek – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Frýdlant* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Gmünd (A)* – Reichsgau Niederdonau
Habry – Oberlandrat Praha-venkov
Havlíčkův Brod (Německý Brod) – Oberlandrat České Budějovice
Hlinsko – Oberlandrat Hradec Králové
Hluboká nad Vltavou – Oberlandrat České Budějovice
Hodonín – Oberlandrat Brno
Holešov – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Holice – Oberlandrat Hradec Králové
Horažďovice – Oberlandrat Plzeň
Horn (A)* – Reichsgau Niederdonau
Horšovský Týn* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Hořice – Oberlandrat Hradec Králové
Hořovice – Oberlandrat Praha-venkov
Hradec Králové – Oberlandrat Hradec Králové
Hranice – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Hrotovice – Oberlandrat Jihlava
Humpolec – Oberlandrat České Budějovice
Cheb-město* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Cheb-venkov* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Chlumec nad Cidlinou – Oberlandrat Hradec Králové
Chomutov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Chotěboř – Oberlandrat Hradec Králové
Chrudim – Oberlandrat Hradec Králové
Ivančice – Oberlandrat Brno
Jablonec nad Nisou* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Jablonné v Podještědí (Německé Jablonné)* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Jáchymov* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Jaroměř – Oberlandrat Hradec Králové
Jemnice – Oberlandrat Jihlava
Jeseník (Frývaldov)* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Jevíčko – Oberlandrat Brno
Jičín – Oberlandrat Hradec Králové
Jihlava – Oberlandrat Jihlava
Jilemnice – Oberlandrat Hradec Králové
Jílové u Prahy (Jílové) – Oberlandrat Praha-venkov
Jindřichův Hradec – Oberlandrat Jihlava
Kadaň* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Kamenice nad Lipou – Oberlandrat České Budějovice
Kaplice* – Reichsgau Oberdonau
Karlovy Vary-město* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Karlovy Vary-venkov* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Kašperské Hory* – Regierungsbezirk Regensburg, Bayern
Kdyně – Oberlandrat Plzeň
Kladno – Oberlandrat Praha-venkov
Klatovy – Oberlandrat Plzeň
Klobouky u Brna (Klobouky) – Oberlandrat Brno
Kojetín – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Kolín – Oberlandrat Praha-venkov
Konice – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Kostelec nad Černými lesy – Oberlandrat Praha-venkov
Kostelec nad Orlicí – Oberlandrat Hradec Králové
Kouřim – Oberlandrat Praha-venkov
Králíky* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau

Sudetenland
Kralovice – Oberlandrat Plzeň
Kralupy nad Vltavou – Oberlandrat Praha-venkov
Kraslice* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Krnov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Kroměříž – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Křivoklát – Oberlandrat Praha-venkov
Kunštát – Oberlandrat Brno
Kutná Hora – Oberlandrat Praha-venkov
Kyjov – Oberlandrat Brno
Lanškroun* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Ledeč nad Sázavou – Oberlandrat České Budějovice
Libáň – Oberlandrat Hradec Králové
Liberec-město* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Liberec-venkov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Libochovice – Oberlandrat Praha-venkov
Lipník nad Bečvou – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Lišov – Oberlandrat České Budějovice
Litoměřice* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Litomyšl – Oberlandrat Hradec Králové
Litovel – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Loket* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Lomnice nad Lužnicí – Oberlandrat České Budějovice
Lomnice nad Popelkou – Oberlandrat Hradec Králové
Louny – Oberlandrat Praha-venkov
Manětín – Oberlandrat Plzeň
Mariánské Lázně* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Mělník – Oberlandrat Praha-venkov
Městec Králové – Oberlandrat Hradec Králové
Mikulov* – Reichsgau Niederdonau
Milevsko – Oberlandrat České Budějovice
Mirovice – Oberlandrat Plzeň
Místek – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Mladá Boleslav – Oberlandrat Praha-venkov
Mladá Vožice – Oberlandrat České Budějovice
Mnichovo Hradiště – Oberlandrat Praha-venkov
Moravská Třebová* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Moravské Budějovice – Oberlandrat Jihlava
Moravský Beroun* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Most* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Náchod – Oberlandrat Hradec Králové
Náměšť nad Oslavou – Oberlandrat Jihlava
Napajedla – Oberlandrat Brno
Nasavrky – Oberlandrat Hradec Králové
Nechanice – Oberlandrat Hradec Králové
Nejdek* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Nepomuk – Oberlandrat Plzeň
Netolice – Oberlandrat České Budějovice
Neveklov – Oberlandrat Praha-venkov
Nová Bystřice* – Reichsgau Niederdonau
Nová Paka – Oberlandrat Hradec Králové
Nové Město na Moravě – Oberlandrat Jihlava
Nové Město nad Metují – Oberlandrat Hradec Králové
Nové Strašecí – Oberlandrat Praha-venkov
Nový Bydžov – Oberlandrat Hradec Králové
Nový Jičín* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Nymburk – Oberlandrat Hradec Králové
Olomouc-město – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Olomouc-venkov – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Opava-město* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Sudetengau
Opava-venkov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Sudetengau
Opočno – Oberlandrat Hradec Králové
Ostrava-město (Moravská Ostrava, Slezská Ostrava) – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Ostrava-východ (Slezská Ostrava) – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Ostrava-západ (Moravská Ostrava) – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Pacov – Oberlandrat České Budějovice
Pardubice – Oberlandrat Hradec Králové
Pelhřimov – Oberlandrat České Budějovice
Písek – Oberlandrat Plzeň
Plánice – Oberlandrat Plzeň
Plumlov – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Plzeň-město – Oberlandrat Plzeň
Plzeň-venkov – Oberlandrat Plzeň
Počátky – Oberlandrat České Budějovice
Podbořany* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Poděbrady – Oberlandrat Hradec Králové
Police nad Metují – Oberlandrat Hradec Králové
Polička – Oberlandrat Hradec Králové
Polná – Oberlandrat Jihlava
Praha (hlavní město Praha) – (nepatří k žádnému Oberlandratu)
1944–1945 Oberlandrat Praha zrušen. Působnost magistrátu se pak vztahovala i na p. o. Praha-venkov-sever (s. o. Praha-sever, Praha-východ, Praha-západ), p. o. Praha-venkov-jih (s. o. Jílové, Říčany, Zbraslav). Ostatní okresypřipojeny ke zbývajícím Oberlandratům (např. i Kralupy nad Vltavou k Plzni nebo Brandýs nad Labem k Hradci Králové)
Praha-sever – Oberlandrat Praha-venkov
Praha-východ – Oberlandrat Praha-venkov
Praha-západ – Oberlandrat Praha-venkov
Prachatice* – Regierungsbezirk Regensburg, Bayern
Prostějov – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Přelouč – Oberlandrat Hradec Králové
Přerov – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Přeštice – Oberlandrat Plzeň
Příbram – Oberlandrat Praha-venkov
Přibyslav – Oberlandrat Jihlava
Přísečnice* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenlan
Rakovník – Oberlandrat Praha-venkov
Rokycany – Oberlandrat Plzeň
Roudnice nad Labem – Oberlandrat Praha-venkov
Rožnov pod Radhoštěm – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Rumburk* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Rychnov nad Kněžnou – Oberlandrat Hradec Králové

Rýmařov* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Říčany – Oberlandrat Praha-venkov
Sedlčany – Oberlandrat Praha-venkov
Sedlec (=Sedlec-Prčice) – Oberlandrat Praha-venkov
Semily – Oberlandrat Hradec Králové
Skuteč – Oberlandrat Hradec Králové
Slaný – Oberlandrat Praha-venkov
Slavkov u Brna – Oberlandrat Brno
Soběslav – Oberlandrat České Budějovice
Sobotka – Oberlandrat Hradec Králové
Sokolov (Falknov nad Ohří)* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Strakonice – Oberlandrat Plzeň
Strážnice – Oberlandrat Brno
Stříbro* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Sušice – Oberlandrat Plzeň
Svitavy* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Šluknov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Šternberk* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Štoky – Oberlandrat Jihlava
Šumperk* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Tábor – Oberlandrat České Budějovice
Tachov* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Telč – Oberlandrat Jihlava
Teplá* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Teplice* (Teplice-Šanov) – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Těšín (Cieszyn, Teschen, PL)* – Regierungsbezirk Kattowitz (Katowice, PL), Oberschlesien
Tišnov – Oberlandrat Brno
Trhové Sviny – Oberlandrat České Budějovice
Trutnov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Třebíč – Oberlandrat Jihlava
Třeboň – Oberlandrat České Budějovice
Třešť – Oberlandrat Jihlava
Turnov – Oberlandrat Hradec Králové
Týn nad Vltavou – Oberlandrat České Budějovice
Uherské Hradiště – Oberlandrat Brno
Uherský Brod – Oberlandrat Brno
Uherský Ostroh – Oberlandrat Brno
Uhlířské Janovice – Oberlandrat Praha-venkov
Unhošť – Oberlandrat Praha-venkov
Úpice – Oberlandrat Hradec Králové
Ústí nad Labem-město* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Ústí nad Labem-venkov* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Ústí nad Orlicí – Oberlandrat Hradec Králové
Valašské Klobouky – Oberlandrat Brno
Valašské Meziříčí – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Varnsdorf* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Velká Bíteš – Oberlandrat Jihlava
Velké Meziříčí – Oberlandrat Jihlava
Velvary – Oberlandrat Praha-venkov
Veselí nad Lužnicí – Oberlandrat České Budějovice
Vizovice – Oberlandrat Brno
Vlašim – Oberlandrat Praha-venkov
Vodňany – Oberlandrat Plzeň
Volyně – Oberlandrat Plzeň
Votice – Oberlandrat Praha-venkov
Vrchlabí* – Regierungsbezirk Aussig (Ústí nad Labem), Reichsgau Sudetenland
Vsetín – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Vysoké Mýto – Oberlandrat Hradec Králové
Vysoké nad Jizerou – Oberlandrat Hradec Králové
Vyškov – Oberlandrat Brno
Waidhofen an der Thaya (A)* – Reichsgau Niederdonau
Waldmünchen (D)* – Regierungsbezirk Regensburg, Bayern
Zábřeh* – Regierungsbezirk Troppau (Opava), Reichsgau Sudetenland
Zbiroh – Oberlandrat Plzeň
Zbraslav – Oberlandrat Praha-venkov
Zdounky – Oberlandrat Moravská Ostrava (Ostrava)
Zlín – Oberlandrat Brno
Znojmo* – Reichsgau Niederdonau
Žamberk – Oberlandrat Hradec Králové
Žatec* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland
Ždánice – Oberlandrat Brno
Žďár nad Sázavou (Město Žďár, okres se nazýval jen Žďár) – Oberlandrat Jihlava
Železná Ruda* – Regierungsbezirk Regensburg, Bayern
Železný Brod – Oberlandrat Hradec Králové
Židlochovice – Oberlandrat Brno
Žlutice* – Regierungsbezirk Eger (Cheb), Reichsgau Sudetenland

Příslušnost okresů ke krajům v letech 1949–1960 (přesněji jen 1954–1957)

Aš – Karlovarský
Benešov – Pražský
Beroun – Pražský
Bílina – Ústecký
Bílovec – Ostravský
Blansko – Brněnský
Blatná – Plzeňský
Blovice – Plzeňský
Boskovice – Brněnský
Brandýs nad Labem – Pražský
Brno-město – Brněnský
Brno-okolí – Brněnský
Broumov – Hradecký
Bruntál – Olomoucký
Břeclav – Brněnský
Bučovice – Brněnský
Bystřice nad Pernštejnem – Brněnský
Čáslav – Pardubický
Česká Lípa – Liberecký
České Budějovice-město – Českobudějovický
České Budějovice-okolí – Českobudějovický
Český Brod – Pražský
Český Krumlov – Českobudějovický
Český Těšín – Ostravský
Dačice – Jihlavský
Děčín – Ústecký
Dobruška – Hradecký
Dobříš – Pražský
Doksy – Liberecký
Domažlice – Plzeňský
Duchcov – Ústecký
Dvůr Králové nad Labem – Hradecký
Frenštát pod Radhoštěm – Ostravský
Frýdek-Místek (do 1955 Místek) – Ostravský
Frýdlant – Liberecký
Havlíčkův Brod – Jihlavský
Hlinsko – Pardubický
Hlučín – Ostravský
Hodonín – Gottwaldovský (=Zlínský)
Holešov – Gottwaldovský (=Zlínský)
Holice – Pardubický
Horažďovice – Plzeňský
Horšovský Týn – Plzeňský
Hořice – Hradecký
Hořovice – Pražský
Hradec Králové-město – Hradecký
Hradec Králové-okolí – Hradecký
Hranice – Olomoucký
Humpolec – Jihlavský
Hustopeče – Brněnský
Cheb – Karlovarský
Chomutov – Ústecký
Chotěboř – Pardubický
Chrudim – Pardubický
Jablonec nad Nisou – Liberecký
Jaroměř – Hradecký
Jeseník – Olomoucký
Jičín – Hradecký
Jihlava-město – Jihlavský
Jihlava-okolí – Jihlavský
Jilemnice – Liberecký
Jindřichův Hradec – Českobudějovický
Kadaň – Karlovarský
Kamenice nad Lipou – Jihlavský
Kaplice – Českobudějovický
Karlovy Vary-město – Karlovarský
Karlovy Vary-okolí (1958–60 okres Ostrov) – Karlovarský
Karviná – Ostravský
Kladno – Pražský
Klatovy – Plzeňský
Kojetín – Olomoucký
Kolín – Pražský
Kralupy nad Vltavou – Pražský
Kraslice – Karlovarský
Krnov – Ostravský
Kroměříž – Gottwaldovský (=Zlínský)
Kutná Hora – Pražský
Kyjov – Gottwaldovský (=Zlínský)
Lanškroun – Pardubický
Ledeč nad Sázavou – Jihlavský
Liberec-město – Liberecký
Liberec-okolí – Liberecký
Litoměřice – Ústecký
Litomyšl – Pardubický
Litovel – Olomoucký
Litvínov – Ústecký
Louny – Ústecký
Lovosice – Ústecký
Mariánské Lázně – Karlovarský
Mělník – Pražský
Mikulov – Brněnský
Milevsko – Českobudějovický
Mladá Boleslav – Pražský
Mnichovo Hradiště – Liberecký
Moravská Třebová – Brněnský
Moravské Budějovice – Jihlavský
Moravský Krumlov – Brněnský
Most – Ústecký
Náchod – Hradecký
Nová Paka – Hradecký
Nové Strašecí – Pražský
Nový Bor – Liberecký
Nový Bydžov – Hradecký
Nový Jičín – Ostravský
Nymburk – Pražský
Olomouc-město – Olomoucký
Olomouc-okolí – Olomoucký
Opava – Ostravský
Ostrava-město – Ostravský
Ostrava-okolí – Ostravský
Pacov – Jihlavský
Pardubice-město – Pardubický
Pardubice-okolí – Pardubický
Pelhřimov – Jihlavský
Písek – Českobudějovický
Plasy – Plzeňský
Plzeň-město – Plzeňský
Plzeň-okolí – Plzeňský
Podbořany – Karlovarský
Poděbrady – Pražský
Polička – Pardubický
Praha (hlavní město Praha) – Pražský (jako samostatná jednotka v rámci kraje)
Praha-jih – Pražský
Praha-sever – Pražský
Praha-východ – Pražský

Praha-západ – Pražský
Prachatice – Českobudějovický
Prostějov – Olomoucký
Přelouč – Pardubický
Přerov – Olomoucký
Přeštice – Plzeňský
Příbram – Pražský
Rakovník – Pražský
Rokycany – Plzeňský
Rosice – Brněnský
Roudnice nad Labem – Ústecký
Rumburk – Liberecký
Rychnov nad Kněžnou – Hradecký
Rýmařov – Olomoucký
Říčany – Pražský
Sedlčany – Pražský
Semily – Liberecký
Slaný – Pražský
Slavkov u Brna – Brněnský
Soběslav – Českobudějovický
Sokolov – Karlovarský
Stod – Plzeňský
Strakonice – Českobudějovický
Stříbro – Plzeňský
Sušice – Plzeňský
Svitavy – Brněnský
Šternberk – Olomoucký
Šumperk – Olomoucký
Tábor – Českobudějovický
Tachov – Plzeňský
Teplice – Ústecký
Tišnov – Brněnský
Toužim – Karlovarský
Trhové Sviny – Českobudějovický
Trutnov – Hradecký
Třebíč – Jihlavský
Třeboň – Českobudějovický
Třešť – Jihlavský
Turnov – Liberecký
Týn nad Vltavou – Českobudějovický
Uherské Hradiště – Gottwaldovský (=Zlínský)
Uherský Brod – Gottwaldovský (=Zlínský)
Ústí nad Labem-město – Ústecký
Ústí nad Labem-okolí – Ústecký
Ústí nad Orlicí – Pardubický
Valašské Klobouky – Gottwaldovský (=Zlínský)
Valašské Meziříčí – Gottwaldovský (=Zlínský)
Velká Bíteš – Brněnský
Velké Meziříčí – Jihlavský
Veselí nad Moravou – Gottwaldovský (=Zlínský)
Vimperk – Českobudějovický
Vítkov – Ostravský
Vlašim – Pražský
Vodňany – Českobudějovický
Votice – Pražský
Vrchlabí – Hradecký
Vsetín – Gottwaldovský (=Zlínský)
Vysoké Mýto – Pardubický
Vyškov – Brněnský
Zábřeh – Olomoucký
Zlín (Gottwaldov)-město – Gottwaldovský (=Zlínský)
Zlín (Gottwaldov)-okolí – Gottwaldovský (=Zlínský)
Znojmo – Brněnský
Žamberk – Hradecký
Žatec – Ústecký
Žďár nad Sázavou (okres se jmenoval Žďár) – Jihlavský
Židlochovice – Brněnský

Příslušnost okresů ke krajům od roku 1960

(krajské národní výbory byly zrušeny v roce 1990, kraje však formálně nezanikly)

Benešov – Středočeský (Praha)
Beroun – Středočeský (Praha)
Blansko – Jihomoravský (Brno)
Brno-město – Jihomoravský (Brno)
Brno-venkov – Jihomoravský (Brno)
Bruntál – Severomoravský (Ostrava)
Břeclav – Jihomoravský (Brno)
Česká Lípa – Severočeský (Ústí nad Labem)
České Budějovice – Jihočeský (České Budějovice)
Český Krumlov – Jihočeský (České Budějovice)
Děčín – Severočeský (Ústí nad Labem)
Domažlice – Západočeský (Plzeň)
Frýdek-Místek – Severomoravský (Ostrava)
Havlíčkův Brod – Východočeský (Hradec Králové)
Hodonín – Jihomoravský (Brno)
Hradec Králové – Východočeský (Hradec Králové)
Cheb – Západočeský (Plzeň)
Chomutov – Severočeský (Ústí nad Labem)
Chrudim – Východočeský (Hradec Králové)
Jablonec nad Nisou – Severočeský (Ústí nad Labem)
Jeseník (od roku 1996) – Severomoravský (Ostrava)
Jičín – Východočeský (Hradec Králové)
Jihlava – Jihomoravský (Brno)
Jindřichův Hradec – Jihočeský (České Budějovice)
Karlovy Vary – Západočeský (Plzeň)
Karviná – Severomoravský (Ostrava)
Kladno – Středočeský (Praha)
Klatovy – Západočeský (Plzeň)
Kolín – Středočeský (Praha)
Kroměříž – Jihomoravský (Brno)
Kutná Hora – Středočeský (Praha)
Liberec – Severočeský (Ústí nad Labem)
Litoměřice – Severočeský (Ústí nad Labem)
Louny – Severočeský (Ústí nad Labem)
Mělník – Středočeský (Praha)
Mladá Boleslav – Středočeský (Praha)
Most – Severočeský (Ústí nad Labem)
Náchod – Východočeský (Hradec Králové)
Nový Jičín – Severomoravský (Ostrava)

Nymburk – Středočeský (Praha)
Olomouc – Severomoravský (Ostrava)
Opava – Severomoravský (Ostrava)
Ostrava-město – Severomoravský (Ostrava)
Pardubice – Východočeský (Hradec Králové)
Pelhřimov – Jihočeský (České Budějovice)
Písek – Jihočeský (České Budějovice)
Plzeň-město – Západočeský (Plzeň)
Plzeň-jih – Západočeský (Plzeň)
Plzeň-sever – Západočeský (Plzeň)
Praha – Hlavní město Praha (členěné na obvody 1–10)
Praha-východ – Středočeský (Praha)
Praha-západ – Středočeský (Praha)
Prachatice – Jihočeský (České Budějovice)
Prostějov – Jihomoravský (Brno)
Přerov – Severomoravský (Ostrava)
Příbram – Středočeský (Praha)
Rakovník – Středočeský (Praha)
Rokycany – Západočeský (Plzeň)
Rychnov nad Kněžnou – Východočeský (Hradec Králové)
Semily – Východočeský (Hradec Králové)
Sokolov – Západočeský (Plzeň)
Strakonice – Jihočeský (České Budějovice)
Svitavy – Východočeský (Hradec Králové)
Šumperk – Severomoravský (Ostrava)
Tábor – Jihočeský (České Budějovice)
Tachov – Západočeský (Plzeň)
Teplice – Severočeský (Ústí nad Labem)
Trutnov – Východočeský (Hradec Králové)
Třebíč – Jihomoravský (Brno)
Uherské Hradiště – Jihomoravský (Brno)
Ústí nad Labem – Severočeský (Ústí nad Labem)
Ústí nad Orlicí – Východočeský (Hradec Králové)
Vsetín – Severomoravský (Ostrava)
Vyškov – Jihomoravský (Brno)
Zlín (do roku 1990 Gottwaldov) – Jihomoravský (Brno)
Znojmo – Jihomoravský (Brno)
Žďár nad Sázavou – Jihomoravský (Brno)

Příslušnost okresů ke krajům od roku 2000

Benešov – Středočeský
Beroun – Středočeský
Blansko – Brněnský
Brno-město – Brněnský
Brno-venkov – Brněnský
Bruntál – Ostravský
Břeclav – Brněnský
Česká Lípa – Liberecký
České Budějovice – Budějovický
Český Krumlov – Budějovický
Děčín – Ústecký
Domažlice – Plzeňský
Frýdek-Místek – Ostravský
Havlíčkův Brod – Jihlavský
Hodonín – Brněnský
Hradec Králové – Královéhradecký
Cheb – Karlovarský
Chomutov – Ústecký
Chrudim – Pardubický
Jablonec nad Nisou – Liberecký
Jeseník – Olomoucký
Jičín – Královéhradecký
Jihlava – Jihlavský
Jindřichův Hradec – Budějovický
Karlovy Vary – Karlovarský
Karviná – Ostravský
Kladno – Středočeský
Klatovy – Plzeňský
Kolín – Středočeský
Kroměříž – Zlínský
Kutná Hora – Středočeský
Liberec – Liberecký
Litoměřice – Ústecký
Louny – Ústecký
Mělník – Středočeský
Mladá Boleslav – Středočeský
Most – Ústecký
Náchod – Královéhradecký
Nový Jičín – Ostravský
Nymburk – Středočeský
Olomouc – Olomoucký
Opava – Ostravský
Ostrava-město – Ostravský
Pardubice – Pardubický
Pelhřimov – Jihlavský
Písek – Budějovický
Plzeň-město – Plzeňský
Plzeň-jih – Plzeňský
Plzeň-sever – Plzeňský
Praha – Hlavní město Praha
Praha-východ – Středočeský
Praha-západ – Středočeský
Prachatice – Budějovický
Prostějov – Olomoucký
Přerov – Olomoucký
Příbram – Středočeský
Rakovník – Středočeský
Rokycany – Plzeňský
Rychnov nad Kněžnou – Královéhradecký
Semily – Liberecký
Sokolov – Karlovarský
Strakonice – Budějovický
Svitavy – Pardubický
Šumperk – Olomoucký
Tábor – Budějovický
Tachov – Plzeňský
Teplice – Ústecký
Trutnov – Královéhradecký
Třebíč – Jihlavský
Uherské Hradiště – Zlínský
Ústí nad Labem – Ústecký
Ústí nad Orlicí – Pardubický
Vsetín – Zlínský
Vyškov – Brněnský
Zlín – Zlínský
Znojmo – Brněnský
Žďár nad Sázavou – Jihlavský

Od roku 2001 se změnily názvy některých krajů:
Brněnský: nově Jihomoravský
Budějovický: nově Jihočeský
Jihlavský: nově Kraj Vysočina
Ostravský: nově Moravskoslezský

CZ_RETRO

prostředek k hlubšímu poznání českých zemí